

การศึกษาเพื่อหาแนวทางในการพัฒนาพื้นที่เป็นแหล่งท่องเที่ยวเชิงนิเวศ
กรณีศึกษา พื้นที่โครงการบ่อบำบัดน้ำเสียคลองด่าน อำเภอบางปะ
จังหวัดสมุทรปราการ

โดย

นายณรงค์เดช วงศ์ประเสริฐ

การค้นคว้าอิสระนี้เป็นส่วนหนึ่งของการศึกษาตามหลักสูตร
รัฐศาสตรมหาบัณฑิต (การเมืองการปกครอง)
สาขาวิชาการเมืองการปกครอง สำหรับนักบริหาร
คณะรัฐศาสตร์ มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์
ปีการศึกษา 2559
ลิขสิทธิ์ของมหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์

การศึกษาเพื่อหาแนวทางในการพัฒนาพื้นที่เป็นแหล่งท่องเที่ยวเชิงนิเวศ
กรณีศึกษา พื้นที่โครงการบ่อบำบัดน้ำเสียคลองด่าน อำเภอบางปะ
จังหวัดสมุทรปราการ

โดย

นายณรงค์เดช วงศ์ประเสริฐ

การค้นคว้าอิสระนี้เป็นส่วนหนึ่งของการศึกษาตามหลักสูตร
รัฐศาสตรมหาบัณฑิต (การเมืองการปกครอง)
สาขาวิชาการเมืองการปกครอง สำหรับนักบริหาร
คณะรัฐศาสตร์ มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์
ปีการศึกษา 2559
ลิขสิทธิ์ของมหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์

A STUDYING FOR THE DEVELOPMENT OF THE ECO-TOURISM
AREA. CASE STUDY OF KLONG DAN WASTE WATER TREATMENT
PROJECT BANG BO DISTRICT SAMUT PRAKAN PROVINCE.

BY

MR. NARONGDEJH WONGPRASERT

AN INDEPENDENT STUDY SUBMITTED IN PARTIAL FULFILLMENT OF
THE REQUIREMENTS FOR THE DEGREE OF
MASTER OF POLITICAL SCIENCE (POLITICS AND GOVERNMENTS)
PROGRAM IN POLITICS AND GOVERNMENTS FOR EXECUTIVE
FACULTY OF POLITICAL SCIENCE
THAMMASAT UNIVERSITY
ACADEMIC YEAR 2016
COPYRIGHT OF THAMMASAT UNIVERSITY

มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์

คณะรัฐศาสตร์

การค้นคว้าอิสระ

ของ

นายณรงค์เดช วงศ์ประเสริฐ

เรื่อง

การศึกษาเพื่อหาแนวทางในการพัฒนาพื้นที่เป็นแหล่งท่องเที่ยวเชิงนิเวศกรณีศึกษา พื้นที่โครงการบ่อ
บำบัดน้ำเสียคลองด่าน อำเภอบางบ่อ จังหวัดสมุทรปราการ

ได้รับการตรวจสอบและอนุมัติ ให้เป็นส่วนหนึ่งของการศึกษาตามหลักสูตร
รัฐศาสตรมหาบัณฑิต (การเมืองการปกครอง)

เมื่อ วันที่ 11 สิงหาคม พ.ศ. 2560

ประธานกรรมการสอบการค้นคว้าอิสระ

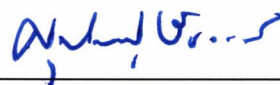
(ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.วสันต์ เหลืองประภัสร์)

กรรมการและอาจารย์ที่ปรึกษาการค้นคว้าอิสระ

(ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.ทวิตา กมลเวชช)

คณบดี

(รองศาสตราจารย์ ดร.ศุภสวัสดิ์ ชัชวาลย์)

หัวข้อการค้นคว้าอิสระ	การศึกษาเพื่อหาแนวทางในการพัฒนาพื้นที่เป็นแหล่งท่องเที่ยวเชิงนิเวศกรณีศึกษา พื้นที่โครงการบ่อบำบัดน้ำเสียคลองด่าน อำเภอบางบ่อ จังหวัดสมุทรปราการ
ชื่อผู้เขียน	นายณรงค์เดช วงศ์ประเสริฐ
ชื่อปริญญา	รัฐศาสตรมหาบัณฑิต (การเมืองการปกครอง)
สาขาวิชา/คณะ/มหาวิทยาลัย	การเมืองการปกครอง สำหรับนักบริหาร รัฐศาสตร์ มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์
อาจารย์ที่ปรึกษาการค้นคว้าอิสระ	ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.ทวิดา กมลเวชช
ปีการศึกษา	2559

บทคัดย่อ

การศึกษาเรื่องแนวทางในการพัฒนาพื้นที่เป็นแหล่งท่องเที่ยวเชิงนิเวศ : กรณีศึกษาพื้นที่โครงการบ่อบำบัดน้ำเสียคลองด่าน อำเภอบางบ่อ จังหวัดสมุทรปราการ มีความมุ่งหมายเพื่อศึกษาแนวทางในการจัดการท่องเที่ยวเชิงนิเวศจากพื้นที่รกร้างของโครงการบ่อบำบัดน้ำเสียคลองด่าน รวมทั้งปัญหาและอุปสรรคตลอดจนข้อเสนอแนะในการใช้ประโยชน์เชิงนิเวศ จากพื้นที่รกร้างของโครงการบ่อบำบัดน้ำเสียคลองด่าน ให้เป็นแหล่งท่องเที่ยวเชิงนิเวศที่ยั่งยืนในพื้นที่ทางธรรมชาติ และสิ่งแวดล้อม ตลอดจนถึงวัฒนธรรมที่สำคัญ รวมถึงการมีส่วนร่วมสนับสนุนและผลักดันให้มีการปกป้องอนุรักษ์สิ่งเหล่านี้ไว้ รวมถึงชุมชนในพื้นที่นั้นจะได้รับรายได้และมีชีวิตความเป็นอยู่ที่ดีขึ้นโดยเน้นสภาพแวดล้อมซึ่งเกี่ยวข้องกับที่อยู่อาศัยของสิ่งมีชีวิตต่าง ๆ เช่น มนุษย์ พืช สัตว์ ในรูปแบบดั้งเดิมที่มีธรรมชาติเป็นเกณฑ์ ใช้วิธีการศึกษาเชิงคุณภาพ การเก็บข้อมูลโดยการสัมภาษณ์ โดยสัมภาษณ์ผู้ให้ข้อมูลเป็นหลัก ใช้แนวคำถามประกอบการสัมภาษณ์ พูดคุยอย่างไม่เป็นทางการ และการนำเสนอข้อมูลในรูปของการพรรณนา

ผลการศึกษาพบว่า พื้นที่โครงการบ่อบำบัดน้ำเสียคลองด่าน อำเภอบางบ่อ จังหวัดสมุทรปราการ เป็นพื้นที่รกร้างแต่ยังคงมีระบบนิเวศที่สมบูรณ์อีกทั้งยังมีเนื้อที่ขนาดใหญ่ ประชาชนเห็นว่าควรนำพื้นที่ดังกล่าวไปใช้ให้เกิดประโยชน์ รวมถึงการดูแลสุขภาพทรัพยากรเพื่อให้ใช้ได้ยาวนานที่สุด ที่สำคัญต้องเกิดการสูญเสียน้อยที่สุด และเป็นการใช้ทรัพยากรของคนรุ่นปัจจุบันที่ไม่ก่อให้เกิดผลกระทบต่อคนในรุ่นต่อไป โดยกำหนดให้ชุมชนในท้องถิ่นได้มีส่วนร่วมในการตัดสินใจเกี่ยวกับปัญหาที่เกิดขึ้น และมีการจัดการพื้นที่ให้เป็นไปตามความต้องการของชุมชนท้องถิ่น และให้ชุมชน

ท้องถิ่นเป็นผู้บริหารจัดการเองโดยรัฐบาลต้องให้หน่วยงานภาครัฐอื่น ๆ หรือหน่วยงานอื่น ๆ เข้ามาให้การสนับสนุน ปัจจุบันหน่วยงานที่รับผิดชอบและดำเนินการอยู่คือ องค์การบริหารน้ำเสีย กรมควบคุมมลพิษ องค์การบริหารส่วนตำบลและชุมชนคลองด่าน ภาครัฐควรสนับสนุนอย่างจริงจังในทุก ๆ ด้าน โดยเฉพาะด้านงบประมาณในการนำมาพัฒนาพื้นที่ให้เป็นแหล่งท่องเที่ยวควรมาจากภาครัฐ โดยใช้ในการออกแบบปรับปรุงและก่อสร้างเพิ่มเติมตามข้อคิดเห็นของชุมชนคลองด่าน ซึ่งปัญหาในปัจจุบันชุมชนคลองด่านไม่ได้มีบทบาทในการคิดกระบวนการออกแบบปรับปรุงพื้นที่ แต่มีกระบวนการจากองค์กรภายนอกเป็นผู้มีบทบาทหลักในการเสนอรูปแบบการพัฒนาโดยไม่สอดคล้องกับความต้องการของชุมชนคลองด่าน อีกทั้งพื้นที่ดังกล่าวมีความรุนแรงทางด้านการเมือง ผู้นำท้องถิ่นหรือนักการเมืองท้องถิ่นควรสนับสนุนการดำเนินโครงการ รวมทั้งการรณรงค์ให้ภาคประชาชนช่วยกันออกความคิดเห็น เสนอแนวคิดเกี่ยวกับการอนุรักษ์ และรูปแบบการพัฒนาพื้นที่บ่อบำบัดน้ำเสียเพื่อปรับปรุงให้เป็นแหล่งท่องเที่ยวเชิงนิเวศที่สมบูรณ์ ข้อเสนอแนะจากการศึกษาในครั้งนี้คือ หน่วยงานที่เกี่ยวข้องทุกภาคส่วนควรให้การสนับสนุน และเผยแพร่ความรู้ให้เกิดความรู้ความเข้าใจอย่างกว้างขวางในทุกระดับ เพื่อให้ทุกคนได้มีส่วนร่วมในการตัดสินใจเกี่ยวกับปัญหาที่เกิดขึ้นได้อย่างถูกต้อง และเหมาะสมกว่าที่เป็นอยู่ในขณะนี้ ซึ่งนอกจากจะให้ความสำคัญต่อการอนุรักษ์น้อยเพราะไม่เห็นคุณค่าและประโยชน์ที่จะได้รับโดยตรงยังเชื่อว่าคุณประโยชน์นั้นไม่ตกแก่คนในรุ่นลูกหลานของตนอีกด้วย ในการดำเนินการจัดทำแหล่งท่องเที่ยวเชิงนิเวศ ควรปลูกฝังให้เยาวชนในชุมชนเกิดความรักและห่วงแหนทรัพยากรในท้องถิ่น

คำสำคัญ: แหล่งท่องเที่ยว, เชิงนิเวศ, บ่อบำบัดน้ำเสีย

Independent Study Title	A STUDYING FOR THE DEVELOPMENT OF THE ECO-TOURISM AREA. CASE STUDY OF KLONG DAN WASTE WATER TREATMENT PROJECT BANG BO DISTRICT SAMUT PRAKAN PROVINCE.
Author	Mr. Narongdej Wongprasert
Degree	Master of Political Science (Politics and Governments)
Major Field/Faculty/University	Program in Politics and Governments for Executive Political Science Thammasat University
Independent Study Advisor	Assistant Professor Tawida Kamolvej, Ph.D.
Academic Years	2016

ABSTRACT

The studying for the development of eco-tourism area. : Case study of Khlong Dan waste water treatment project Bang Bo district Samut Prakan Province. The aim for studying the management of ecotourism wilderness area of Klong Dan waste water treatment project, including problems and barriers as well as recommendations on the use of eco-wilderness areas of waste water treatment project. Khlong Dan to be an eco-tourism that stands in natural and environmental

Areas, as well as important cultures, as well as supporting and promoting the conservation of these, including communities in the area. liveing environment, which is related to the habitat of living things such as humans, plants, animals in the traditional way with the natural criteria. Using eco-qualitative study collected data by interviewing the informant interviews as the main line of questions, interviews and official presentation in the form of depiction.

The results showed that the area of Klong Dan waste water treatment project in Samut Prakan Bang Bo district wilderness areas, there is still a healthy

ecosystem and it has space. Large The people such as areas should be used to benefit the local community by establishing a management committee. Area, according to the needs of the local community that the owns .Including the maintenance of resources for the longest running ,the least significant loss. And it is the current use of resources that will not impact on the next generation by requiring local communities to be involved in making decisions about the problem and managing the space to meet the need. Of the local community.And manages the local community itself by. Government agencies or other government agencies into support to the authorities responsible for the organization and operated on. Waste water Management Department of Pullution Managenmant, Administration and District Community Khlong Dan .Government should support seriously in all aspects. Especially the budget In the development of the area as a tourist should come from the public sector by improving the design and construction of additional community comment Klong Dan. The current problems in the community Khlong Dan does not play a role in a process designed to improve the area, but there is a process from outside the organization as a key player in the proposed development model without conforms to the needs of communities, Khlong Dan. the area has a strong local political leaders or local politicians should support the project, including a public campaign to help out on the model development in the waste water treatment project .The concept of conservation and the development of waste water treatment areas has been proposed to improve eco-tourism.The recommendation from this study is that all relevant agencies should support and disights at every level so that everyone is involved in making decisions about the problem more accurately and appropriately than it is right now. The importance of conservation is loe, because it does not value and benefits do not fall on the generations of their children as well as in the implementation of ecological tourism should cultvate. Give youth in the community the love and cherish of local resources.

Keywords: eco-tourism, klong dan waste water treatment project

กิตติกรรมประกาศ

การค้นคว้าอิสระฉบับนี้สำเร็จลุล่วงได้ด้วยความช่วยเหลือและกำลังใจที่มีคุณค่ามากมายจากผู้ที่มีพระคุณหลาย ๆ ท่านในลำดับแรก ผู้เขียนขอกราบขอบพระคุณ ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.ทวิดา กมลเวช เป็นอย่างสูงที่ได้รับเป็นอาจารย์ที่ปรึกษาภาคนิพนธ์ ผู้เขียนรู้สึกซาบซึ้งในความกรุณาที่ท่านเมตตา สละเวลาอัน มีค่าในการให้คำปรึกษา ให้กำลังใจ ให้คำชี้แนะและเอื้อเฟื้อเอกสาร ข้อมูลที่มีประโยชน์ ตลอดจนคอยติดตามความคืบหน้าในการทำภาคนิพนธ์อย่างสม่ำเสมอแม้ว่าท่าน จะมีการกิจในหน้าที่รับผิดชอบมากมายก็ตาม

ขอกราบนมัสการพระครู พระครูสังวรวิมลกิจ(อาจารย์สำรวม) เจ้าอาวาสวัด แจ่มราษฎร์ศรัทธาธรรม คุณเฉลา ทับทิมทอง ตำแหน่งแกนนำกลุ่มต่อต้านบ่อน้ำเสีย คลองด่าน นายยุทธศักดิ์ กลมกล่อม กำนันตำบลคลองด่าน นายอภิญา ดั้นเกาะใหญ่ ผู้ใหญ่บ้าน สมบัติ สุตะรัตน์ ชาวบ้านตำบลคลองด่าน ในการให้ข้อมูลเบื้องต้นเกี่ยวกับตำบลคลองด่าน สมาชิกองค์การบริหารส่วนตำบลคลองด่าน นายเอก สุขสำราญ นายองค์การบริหารส่วนตำบล คลองด่าน นายวงศธร สนธิโรจน์ ปลัดองค์การบริหารส่วนตำบลของด่าน นายสันหวัจน์ พรหมลิขิต ผู้อำนวยการกองสาธารณสุขและสิ่งแวดล้อม นายณัฐนันท์ จิรนนท์เสถียร ประธานสภาองค์การบริหารส่วนตำบลคลองด่านในการให้ความช่วยเหลือ ประสานงานเกี่ยวกับข้อมูล และเอกสารต่าง ๆ และขอขอบคุณ อาจารย์ไชยทัต อิมสำราญรัตน์ ที่ปรึกษาโครงการคลองด่าน หัวหน้าโครงการวิจัยการใช้ประโยชน์พื้นที่บ่อน้ำเสีย ที่ให้คำแนะนำเกี่ยวกับโครงการบ่อน้ำเสีย

ขอขอบคุณเพื่อน ๆ พี่ ๆ น้อง ๆ นักศึกษาปริญญาโท (MPE 24) ที่ได้ให้ความเป็นมิตร ให้ความช่วยเหลือและให้กำลังใจ ตลอดระยะเวลาที่ศึกษาร่วมกันมาจนถึงทุกวันนี้ รวมไปถึงขอขอบคุณเจ้าหน้าที่ คณะรัฐศาสตร์ ทุกท่านที่คอยอำนวยความสะดวก ประสานงานให้ด้วยดีตลอด มาคุณประโยชน์อันใดที่เป็นประโยชน์จากภาคนิพนธ์ฉบับนี้ ผู้เขียนขอบแต่คุณอาจารย์ทุกท่าน บิดา มารดา และพี่ ๆ น้อง ๆ ตลอดจนชาวบ้าน ตำบลคลองด่าน อำเภอบางบ่อ จังหวัดสมุทรปราการทุก ท่าน และหากข้อความบางตอนกระทบกระเทือนต่อชุมชนคลองด่านโดยรู้เท่าไม่ถึงการณ์ ผู้เขียนขอ อภัยไว้ ณ โอกาสนี้ด้วย

นายณรงค์เดช วงศ์ประเสริฐ

สารบัญ

	หน้า
บทคัดย่อภาษาไทย	(1)
บทคัดย่อภาษาอังกฤษ	(3)
กิตติกรรมประกาศ	(5)
สารบัญตาราง	(9)
สารบัญภาพ	(10)
บทที่ 1 บทนำ	1
1.1 บทนำและภูมิหลัง	1
1.2 คำถามวิจัย	5
1.3 วัตถุประสงค์ของการศึกษา	6
1.4 ขอบเขตของการศึกษา	6
1.5 ระเบียบวิธีการศึกษา	6
1.6 ประโยชน์ที่คาดว่าจะได้รับ	8
1.7 นิยามศัพท์	8
บทที่ 2 แนวคิดทฤษฎี และ การทบทวนวรรณกรรม	11
2.1 แนวคิดทฤษฎีเกี่ยวกับการท่องเที่ยวเชิงนิเวศ	12
2.2 แนวความคิดเกี่ยวกับการอนุรักษ์และฟื้นฟู	19
2.3 แนวคิดศักยภาพและการจัดการท่องเที่ยว	23
2.4 แนวคิดเกี่ยวกับป่าชายเลน	26
2.5 การบริหารแบบมีส่วนร่วม	34

	(7)
2.6 แนวคิดเกี่ยวกับความร่วมมือ	40
2.7 แนวคิดเกี่ยวกับการจัดการท่องเที่ยว	46
2.8 ความสำคัญของ Social Enterprise	49
2.9 กรอบแนวคิดในการศึกษา	53
บทที่ 3 บริบทของพื้นที่	55
3.1 ประวัติตำบลคลองด่าน	55
3.2. พื้นที่โครงการบ่อบำบัดน้ำเสียคลองด่าน	63
3.3 ความเป็นมาของโครงการบ่อบำบัดน้ำเสียคลองด่าน	68
3.4 ด้านสภาพแวดล้อม	71
3.5 รูปแบบการดำเนินการ	72
3.6 การบริหารการจัดการ	73
3.7 การสนับสนุนทางการเมือง	75
บทที่ 4 ผลการศึกษาและการวิเคราะห์	80
4.1. ผลการศึกษาจากการสัมภาษณ์	80
4.2 วิเคราะห์ผลการศึกษา	83
4.3 ปัญหาและอุปสรรคในการพัฒนาพื้นที่ที่รกร้างของโครงการบ่อบำบัดน้ำเสียคลองด่าน ให้เป็นแหล่งท่องเที่ยวเชิงนิเวศ	106
4.4 ข้อเสนอแนะจากการใช้ประโยชน์เชิงนิเวศจากพื้นที่ที่รกร้างของโครงการบ่อบำบัด น้ำเสีย	107
บทที่ 5 สรุปและข้อเสนอแนะ	118
5.1 สรุปผลการศึกษา	119
5.2 ปัญหาและอุปสรรคในการพัฒนาพื้นที่ที่รกร้างของโครงการบ่อบำบัดน้ำเสียคลองด่าน ให้เป็นแหล่งท่องเที่ยวเชิงนิเวศ	131
5.3 ข้อเสนอแนะจากการใช้ประโยชน์เชิงนิเวศจากพื้นที่ที่รกร้างของโครงการบ่อบำบัด น้ำเสียคลองด่านเป็นแหล่งท่องเที่ยวเชิงนิเวศ	137

	(8)
5.4 ข้อเสนอแนะในการศึกษาครั้งต่อไป	140
รายการอ้างอิง	142
ภาคผนวก	148
ประวัติผู้เขียน	167

สารบัญตาราง

ตารางที่	หน้า
3.1 ข้อมูลจำนวนประชากร	58

สารบัญภาพ

ภาพที่	หน้า
2.1 กรอบแนวคิดในการพัฒนาพื้นที่ที่รกร้างของโครงการบ่อบำบัดน้ำเสียคลองด่าน ให้เป็นแหล่งท่องเที่ยวเชิงนิเวศ	54
3.1 แผนที่แสดงอาณาเขตการปกครอง, รายงานการสำรวจและวิเคราะห์สภาพงานก่อสร้าง	57
3.2 แสดงขอบเขตพื้นที่บริการหรือพื้นที่รับน้ำเสีย (SERVICE AREA) ของโครงการระบบรวมและบำบัดน้ำเสีย เขตควบคุมมลพิษ จังหวัดสมุทรปราการ (โครงการบ่อบำบัดน้ำเสีย)	65
3.3 แสดงรายละเอียดการใช้พื้นที่บ่อบำบัดน้ำเสีย, นายธนวรรต ตั้งจันวัน นายช่างโยธา องค์การบริหารส่วนตำบลคลองด่าน อำเภอบางบ่อ จังหวัดสมุทรปราการ	66
3.4 พื้นที่ตั้งโรงบ่อบำบัดน้ำเสียคลองด่าน ขนาดพื้นที่ 1,903-0-087ไร่ ตั้งอยู่บนพื้นที่ส่วน บริเวณชายฝั่งทะเลบริเวณหมู่ที่ 11, หมู่ที่ 12, และหมู่ที่ 14 ตำบลคลองด่าน อำเภอบางบ่อ จังหวัดสมุทรปราการ	67
4.1 บรรยากาศป่าชายเลนและความอุดมสมบูรณ์ของป่าชายเลน	87
4.2 บรรยากาศระบบนิเวศ	87
4.3 แหล่งท่องเที่ยวใกล้เคียงและของฝากจังหวัดสมุทรปราการ	89
4.4 แนวโครงสร้างหินทิ้งป้องกันน้ำทะเลกัดเซาะ บริเวณชายฝั่งทะเลบ้านคลองด่าน หมู่ที่ 8	90
4.5 สภาพโดยทั่วไปของโครงการบ่อบำบัดน้ำเสียคลองด่าน	92
4.6 ตัวอย่างรูปแบบการฟื้นฟูพื้นที่ป่าชายเลน ของโครงการบ่อบำบัดน้ำเสีย	105
5.1 บรรยากาศระบบนิเวศ	120
5.2 วิธีชีวิตประกอบอาชีพประมงในลำคลองของประชาชนในพื้นที่	120
5.3 แหล่งท่องเที่ยวใกล้เคียงและของฝากจังหวัดสมุทรปราการ	121
5.4 บรรยากาศป่าชายเลนและความอุดมสมบูรณ์ของป่าชายเลน	122
5.5 แนวทางการพัฒนาพื้นที่บ่อบำบัดน้ำเสีย	129

บทที่ 1

บทนำ

1.1 บทนำและภูมิหลัง

ตามแนวทางแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติฉบับที่ 12 (พ.ศ.2560-2564) มุ่งสู่การเปลี่ยนผ่านประเทศไทย จากประเทศที่มีรายได้ปานกลางไปสู่ประเทศที่มีรายได้สูง มีความมั่นคง และยั่งยืน มีการกระจายรายได้และพัฒนาอย่างเท่าเทียม มีระบบนิเวศที่ดี สังคมอยู่ร่วมกันอย่างมี ความสุข และนำไปสู่การบรรลุวิสัยทัศน์ระยะยาว “มั่นคง มั่งคั่ง ยั่งยืน” ของประเทศ ซึ่งมีแนวทางการพัฒนาภาคบริการ ภายใต้ยุทธศาสตร์ด้านการเติบโตที่เป็นมิตรกับสิ่งแวดล้อมเพื่อการพัฒนาอย่างยั่งยืน สถานการณ์ทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมของประเทศไทย ได้รับผลกระทบจากการเปลี่ยนแปลงในบริบทโลก และปัจจัยภายในประเทศ ทั้งเรื่องการเปลี่ยนแปลงภูมิอากาศ การเพิ่มขึ้นของประชากร การพัฒนาเศรษฐกิจที่มุ่งการเจริญเติบโตและการแข่งขันทางด้านการค้า และการลงทุน ทำให้การใช้ประโยชน์ทรัพยากรธรรมชาติเกินศักยภาพในการรองรับของระบบนิเวศ ทรัพยากรชายทะเลและชายฝั่งมีแนวโน้มเสื่อมโทรมลงอย่างต่อเนื่อง ในการพัฒนาประเทศให้คนในสังคมอยู่ร่วมกันอย่างสงบสุข เศรษฐกิจเจริญเติบโตอย่างมีคุณภาพ มีโอกาสเข้าถึงทรัพยากรและได้รับประโยชน์จากการพัฒนาเศรษฐกิจอย่างเป็นธรรม รวมทั้งสร้างโอกาสทางเศรษฐกิจด้วยฐานความรู้ และความคิดสร้างสรรค์บนพื้นฐานการผลิตและการบริโภคที่เป็นมิตรต่อสิ่งแวดล้อม

ประเทศไทยเป็นประเทศที่เต็มไปด้วยทรัพยากรการท่องเที่ยวที่มีความสมบูรณ์และหลากหลาย อีกทั้งยังมีเสน่ห์ที่เป็นเอกลักษณ์เฉพาะแต่ละแหล่งท่องเที่ยว ไม่ว่าจะเป็นธรรมชาติ ภูเขา แม่น้ำ ทะเล ป่าไม้ โบราณสถาน และโบราณวัตถุ เป็นต้น ซึ่งนโยบายด้านการท่องเที่ยวของรัฐบาลในปัจจุบันที่สนับสนุนและส่งเสริมอุตสาหกรรมการท่องเที่ยวให้เกิดขึ้น ส่งผลให้อุตสาหกรรมการท่องเที่ยวในประเทศไทยมีการเจริญเติบโตอย่างต่อเนื่องและทำรายได้สูงสุดเป็นอันดับต้น ๆ จึงถือว่าอุตสาหกรรมการท่องเที่ยวมีบทบาทสำคัญต่อการเจริญเติบโตทางเศรษฐกิจของประเทศไทย ถึงอย่างไรประเทศไทยมีความได้เปรียบด้านการท่องเที่ยว ที่ทรัพยากรพื้นฐานด้านการท่องเที่ยว หลากหลายกระจายอยู่ในทุกจังหวัดและมีความพร้อมในการรองรับนักท่องเที่ยว แหล่งท่องเที่ยวหลายแห่งมีความสวยงาม มีเอกลักษณ์ต่างจากภูมิภาคอื่นซึ่งสามารถพัฒนาเป็นกิจกรรมการท่องเที่ยว โดยกำหนดแผนการส่งเสริมการท่องเที่ยวภายในประเทศ การท่องเที่ยวเป็นอุตสาหกรรมบริการที่สร้างรายได้ให้กับประเทศชาติและประชาชนในทุกๆระดับ อย่างไรก็ตามในปัจจุบันเกิดกระแสสำคัญ

ต่อการพัฒนาการท่องเที่ยวขึ้น 3 ด้าน (สถาบันวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยีแห่งประเทศไทย 2540: 2-1 – 2-3)¹ ได้แก่

1. กระแสความต้องการอนุรักษ์สิ่งแวดล้อมและทรัพยากรธรรมชาติ
2. กระแสความต้องการของตลาดการท่องเที่ยวในด้านการเรียนรู้หรือมีประสบการณ์ด้านสิ่งแวดล้อมและทรัพยากรธรรมชาติ
3. การพัฒนาคนโดยการมีส่วนร่วมของประชาชน

จากทั้ง 3 กระแสนี้จึงเกิดรูปแบบการท่องเที่ยวในลักษณะที่ยั่งยืน นำไปสู่การท่องเที่ยวเชิงนิเวศ (Ecotourism) เป็นอีกแนวทางหนึ่งที่จะเป็นประโยชน์ต่อการพัฒนาการท่องเที่ยว ทั้งทางทรัพยากรธรรมชาติ วัฒนธรรม สังคม และเศรษฐกิจ แผนพัฒนาการท่องเที่ยวแห่งชาติ พ.ศ.2555-2559 กำหนดยุทธศาสตร์การพัฒนาและฟื้นฟูแหล่งท่องเที่ยวให้เกิดความยั่งยืนการส่งเสริมกระบวนการมีส่วนร่วมของภาครัฐภาคประชาชนและองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นต้องคำนึงถึงสิ่งแวดล้อมเอกลักษณ์ของสถาปัตยกรรมและวิถีชีวิตของชุมชนในท้องถิ่นเป็นสิ่งสำคัญ และหนึ่งในสถานที่ที่เหมาะสมกับการส่งเสริมให้เป็นสถานที่ที่สามารถพัฒนาเพื่อเป็นแหล่งท่องเที่ยวเชิงนิเวศคือ พื้นที่ตำบลคลองด่าน อำเภอบางบ่อ จังหวัดสมุทรปราการ ซึ่งมีพื้นที่ติดทะเล มีนิเวศป่าชายเลนซึ่งปัจจุบันพื้นที่ดังกล่าวมีความเหมาะสมทางด้านสิ่งแวดล้อมนิเวศชายฝั่ง ประกอบกับประชาชนในพื้นที่มีอาชีพประมงมายาวนานซึ่งสะสมองค์ความรู้ภูมิปัญญาท้องถิ่นเกิดการพัฒนาอาชีพทำให้มีศักยภาพสามารถต่อเรือประมง และต่อเรือใบขนาดใหญ่ส่งออกจำหน่ายต่างประเทศ ส่วนในด้านการท่องเที่ยวของพื้นที่มีผู้ประกอบการนำเรือประมงพานักท่องเที่ยวทั้งในประเทศและต่างประเทศชมวิถีชีวิตชาวประมงหาปลากลางทะเล ในส่วนประชาชนในพื้นที่สามารถผลิตสินค้าชุมชนจากการแปรรูปอาหารทะเลทำให้เกิดเป็นแหล่งเศรษฐกิจของชุมชนซึ่งปัจจัยที่กล่าวมาเหมาะแก่การพัฒนาให้เป็นแหล่งท่องเที่ยวเชิงนิเวศแล้วยังสามารถเป็นเครื่องมือในการพัฒนาชุมชน ในพื้นที่ตำบลคลองด่าน อำเภอบางบ่อ จังหวัดสมุทรปราการ ซึ่งมีพื้นที่น่าสนใจในการนำมาพัฒนาเป็นแหล่งท่องเที่ยวเชิงนิเวศโครงการบ่อบำบัดน้ำเสียคลองด่านซึ่งปัจจุบันเป็นพื้นที่รกร้างมีสภาพเป็นนิเวศป่าชายเลนโดยองค์การจัดการน้ำเสีย กระทรวงทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม ได้พิจารณาศึกษาแนวทางการใช้ประโยชน์ หาแนวทางที่เหมาะสม เพื่อให้โครงการบ่อบำบัดน้ำเสีย “คลองด่าน” มาใช้ให้เกิดประโยชน์สูงสุดไม่ให้เกิดความสูญเปล่า

¹ สถาบันวิจัยวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยี, การดำเนินการเพื่อกำหนดนโยบายการท่องเที่ยวเชิงนิเวศ, รายงานผลการดำเนินการ, การท่องเที่ยวแห่งประเทศไทย.

การท่องเที่ยวเชิงนิเวศ นับได้ว่าเป็นการท่องเที่ยวในแหล่งธรรมชาติที่มีเอกลักษณ์เฉพาะท้องถิ่นและแหล่งวัฒนธรรมที่เกี่ยวข้องกับระบบนิเวศ โดยมีการเรียนรู้ร่วมกันของผู้ที่เกี่ยวข้องภายใต้เงื่อนไขของการจัดการทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมอย่างมีส่วนร่วมของชุมชนท้องถิ่น เพื่อก่อให้เกิดจิตสำนึกต่อการรักษาระบบนิเวศอย่างสมดุล ด้วยเหตุนี้จึงนับได้ว่าการท่องเที่ยวเชิงนิเวศนี้เป็นกระบวนการที่มีเป้าหมาย กระบวนการ ขั้นตอนและวิธีการจัดการอย่างเป็นระบบ อีกทั้งสามารถกำหนดผลลัพธ์ของการบริหารจัดการและโครงข่ายความเชื่อมโยงที่เหมาะสม โดยให้สอดคล้องกับการปรับสภาพสมดุลของกระแสความต้องการในแต่ละด้านและแต่ละระดับอย่างเหมาะสม

จุดเริ่มต้นโครงการ “คลองด่าน” หรือชื่อเต็มว่า “โครงการก่อสร้างระบบรวบรวมและบำบัดน้ำเสียในเขตควบคุมมลพิษพื้นที่ จ.สมุทรปราการ” ซึ่งเริ่มต้นในปี 2538 โครงการจัดการน้ำเสียเขตควบคุมมลพิษจังหวัดสมุทรปราการ หรือ “บ่อบำบัดน้ำเสียคลองด่าน” เป็นโครงการออกแบบรวมก่อสร้างระบบรวบรวมและบำบัดน้ำเสียเขตควบคุมมลพิษ จังหวัดสมุทรปราการ เป็นกิจกรรมหลักภายใต้โครงการจัดการน้ำเสียเขตควบคุมมลพิษ จังหวัดสมุทรปราการ ซึ่งจังหวัดสมุทรปราการได้มอบอำนาจ ให้กระทรวงวิทยาศาสตร์ เทคโนโลยีและสิ่งแวดล้อม (ปัจจุบันเป็นกระทรวงทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม) โดยกรมควบคุมมลพิษเป็นหน่วยงานหลัก และเป็นโครงการก่อสร้างระบบบำบัดน้ำเสียรวมโครงการแรกของประเทศไทยซึ่งมีขนาดใหญ่ที่สุดในภูมิภาคเอเชียอาคเนย์ รวมงบประมาณกว่า 23,700 ล้านบาท โดยได้รับความเห็นชอบจากคณะรัฐมนตรีในเดือนตุลาคม 2538 (สมัยรัฐบาล นายชวน หลีกภัย)วัตถุประสงค์ของโครงการนี้ ก็คือ “เพื่อให้มีการแก้ไขปัญหามลพิษของ จ.สมุทรปราการ โดยเฉพาะในด้านน้ำเสีย ตลอดจนฟื้นฟูคุณภาพน้ำแม่น้ำเจ้าพระยาตอนล่างอย่างเป็นรูปธรรมและรวดเร็ว หลังจากประกาศให้ จังหวัดสมุทรปราการ เป็นเขตควบคุมมลพิษ” โดยจะมีศักยภาพในการบำบัดน้ำเสีย รวม 525,000 ลูกบาศก์เมตร (ลบ.ม.) ต่อวันมากที่สุดในปีเอเชียขณะนั้น

ที่ผ่านมามีชาวบ้านในพื้นที่ก่อสร้างโครงการ (ตำบลคลองด่าน อำเภอบางบ่อ) ได้รวมตัวกันต่อสู้คัดค้านโครงการนี้มาอย่างต่อเนื่อง โดยได้ชี้ให้เห็นว่าการปล่อยน้ำเสียที่ผ่านการบำบัดไม่ได้อย่างสิ้นเชิง (มีสารโลหะหนักตกค้าง) ลงสู่ทะเลจำนวนมาก จะส่งผลกระทบต่อระบบนิเวศน์และสิ่งแวดล้อมของกลุ่มน้ำคลองด่านและอ่าวไทยเป็นอย่างมาก

โครงการได้เริ่มพบการทุจริตมากมายจนภาคประชาชนเข้าร้องเรียนถึง ป.ป.ช. ว่ามีการทุจริตในเรื่องของที่ดินที่ใช้ปลูกสร้าง และออกเอกสารสิทธิพื้นที่สาธารณะโดยมิชอบ ในปี พ.ศ. 2546 กรมควบคุมมลพิษได้มีคำสั่งให้กิจการร่วมค้า NVPSKG ยุติการดำเนินโครงการ และระงับการจ่ายเงิน หลังดำเนินก่อสร้างไปแล้วกว่า 95% คิดเป็นมูลค่าถึง 2 หมื่นล้านบาท จนต่อมากรมบริษัท NVPSKG ได้ทำการเรียกร้องให้จ่ายเงินที่เหลือ อนุญาตใ้ตุลาการจึงได้ตัดสินให้กรมควบคุมมลพิษแพ้

ทำให้กรมควบคุมมลพิษได้ไปฟ้องต่ออัยการชั้นต้นและศาลปกครอง แต่ผลสุดท้ายคือยื่นตามคำตัดสินอนุญาโตตุลาการ ต้องจ่ายส่วนที่เหลือกว่า 9.6 พันล้านบาท ซึ่งการจ่ายเงินล่าสุดคือในปี พ.ศ. 2558 สมัยรัฐบาลประยุทธ์ จันทร์โอชา

เนื่องจากโครงการบำบัดน้ำเสียคลองด่านยังไม่ได้ผ่านการใช้งานและการทดสอบระบบต่าง ๆ มาก่อนหากนับตั้งแต่วันที่กรมควบคุมมลพิษแจ้งยุติการดำเนินการก่อสร้างใด ๆ ในโครงการบำบัดน้ำเสียคลองด่าน เป็นเวลาประมาณ 12 ปี การสำรวจและตรวจสอบสภาพโครงการบำบัดน้ำเสียคลองด่านจึงจำเป็นต้องใช้เงินงบประมาณมาปรับปรุงโครงการบำบัดน้ำเสียคลองด่านเพิ่มเติมอีกไม่น้อยกว่า 2,198.593 ล้านบาทเพื่อให้โครงการบำบัดน้ำเสียคลองด่านสามารถเปิดดำเนินการได้ แต่ความสามารถและประสิทธิภาพในการรองรับน้ำเสียและบำบัดน้ำเสียอาจไม่มีประสิทธิภาพเทียบเท่ากับที่ได้มีการศึกษาและออกแบบไว้ตั้งแต่เริ่มต้น จึงเป็นเหตุผลสำคัญที่ภาคีรัฐควรวุติโครงการบำบัดน้ำเสียคลองด่าน หรือไม่สมควรจะดำเนินการโครงการบำบัดน้ำเสียคลองด่านต่อไปเพราะไม่คุ้มค่ากับงบประมาณที่จะต้องใส่ลงไปใหม่ รวมทั้งอาคารและสิ่งปลูกสร้างและเครื่องจักรและอุปกรณ์ต่าง ๆ ของโครงการบำบัดน้ำเสียคลองด่านมีสภาพชำรุดเสียหายเป็นจำนวนมากหากจะนำมาซ่อมแซมหรือปรับปรุงหรือบำรุงรักษาใหม่จะมีประสิทธิภาพไม่เท่ากับการจัดหาซื้อใหม่หากเปรียบเทียบกับงบประมาณที่จัดซื้อใหม่กับค่าใช้จ่ายในการซ่อมแซม อายุการใช้งาน ความคงทนถาวร ประสิทธิภาพการใช้งานจะเห็นว่าซื้อใหม่คุ้มค่ามากกว่า ฯลฯ รวมทั้งเป็นเหตุผลยืนยันที่มีความสอดคล้องกับผลการจัดประชุมประชาคมโครงการฯ คลองด่านในวันที่ 11 มีนาคม 2559 ณ วัดแจ้งมหาราชวรวิหารธรรม (สีลัง) ว่ากลุ่มชุมชนท้องถิ่นจำนวน 1,955 คน หรือคิดเป็นร้อยละ 94.04 ต้องการให้ยกเลิกโครงการบำบัดน้ำเสียคลองด่านเดิมและให้นำโครงการบำบัดน้ำเสียคลองด่านไปใช้ประโยชน์อื่น ๆ ทดแทน

การดำเนินงานขององค์การบริหารส่วนตำบลคลองด่าน นโยบายจะพัฒนาโครงสร้างพื้นฐาน คือ สนับสนุนก่อสร้างอาคารอเนกประสงค์ประจำตำบล ก่อสร้างสวนสาธารณะเพื่อการพักผ่อนหย่อนใจ สนับสนุนการสร้างเขื่อนกันน้ำกัดเซาะริมชายฝั่งทะเล จากนโยบายดังกล่าว พบว่ายังมีพื้นที่ที่ร้างในพื้นที่โครงการบำบัดน้ำเสียคลองด่านปัจจุบันยังก่อสร้างไม่เสร็จสมบูรณ์ ที่ตั้งโครงการบำบัดน้ำเสียคลองด่านมีพื้นที่ดินรวม 1,903 ไร่ รัฐได้ซื้อไว้ใช้ก่อสร้างต่อมาได้มีการแก้ไขแบบและได้ใช้พื้นที่ก่อสร้างจริงเพียง 600 ไร่ จึงเหลือที่ดินจำนวน 1,300 ไร่ โดยจำแนกประเภทพื้นที่พบว่า มีความเป็นป่าชายเลนที่สมบูรณ์ ซึ่งเป็นอาหาร เป็นที่อยู่อาศัยของพืชและสัตว์ตามธรรมชาติ เป็นเครื่องป้องกันแนวชายฝั่งทะเลควบคุมการกัดเซาะพังทลายเพื่อซับน้ำเสียเป็นแนวกำบังกระแสน้ำเชี่ยว เป็นแหล่งประมงใกล้ชายฝั่งเป็นแหล่งพักอาศัยของลูกปลาและลูกกุ้งให้ผลผลิตมวลชีวภาพสำหรับการเลี้ยงหอยแมลงภูและปลา ที่สำคัญเป็นแหล่งพันธุ์ไม้ป่าชายเลนหลายชนิด เช่น ต้นโกงกางใบใหญ่ ต้นโกงกางใบเล็ก ต้นตะบูนดำ ต้นตะบูนขาว ต้นแสมขาว ต้นลำพู ต้นเหียงอก

ปลาหมอ ปัญหาที่ดินทิ้งร้างที่ไม่ได้รับการพัฒนาไม่นำมาใช้ประโยชน์ สิ่งเหล่านี้เกิดจากการพัฒนาชุมชนโดยรัฐอย่างอิสระไม่มีการควบคุมไม่ตระหนักถึงทรัพยากรธรรมชาติอย่างจริงจัง ซึ่งนับวันจะเพิ่มมากขึ้น ปัญหาที่เกิดขึ้นภาคสาธารณสุขต้องให้ความสนใจ เพราะสภาพพื้นที่เหล่านี้ถูกทิ้งร้างไม่ได้ใช้ประโยชน์ ซึ่งอาจก่อให้เกิดความสูญเสียโอกาสทั้งในด้านเศรษฐกิจและการแก้ไขระบบนิเวศทางธรรมชาติจากข้อได้เปรียบในด้านทำเลที่ตั้ง ของบ่อบำบัดน้ำเสียคลองด่าน อำเภอบางบ่อ จังหวัดสมุทรปราการ เป็นพื้นที่ที่มีศักยภาพและโอกาสในการพัฒนาสูง หากได้มีการใช้ที่ดินทิ้งร้างเหล่านี้ ได้อย่างมีประสิทธิภาพแล้วนอกจากจะทำให้เกิดมูลค่าทางเศรษฐกิจแล้ว ยังเป็นการฟื้นฟูทรัพยากรธรรมชาติตลอดจนเป็นการอนุรักษ์และพัฒนาเป็นแหล่งท่องเที่ยวอย่างยั่งยืนในระยะยาวอีกด้วย

การท่องเที่ยวเชิงนิเวศ เป็นรูปแบบการท่องเที่ยวที่ได้รับความนิยมในประเทศไทยและมีเอกลักษณ์เฉพาะท้องถิ่นและแหล่งวัฒนธรรมที่เกี่ยวข้องกับระบบนิเวศ โดยมีการเรียนรู้ร่วมกันของผู้ที่เกี่ยวข้องภายใต้เงื่อนไขของการจัดการทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมอย่างมีส่วนร่วมของชุมชนท้องถิ่น เพื่อก่อให้เกิดจิตสำนึกต่อการรักษาระบบนิเวศอย่างสมดุล ด้วยเหตุนี้จึงนับได้ว่าการท่องเที่ยวเชิงนิเวศนี้เป็นกระบวนการที่มีเป้าหมาย มีขั้นตอน และวิธีการจัดการอย่างเป็นระบบ อีกทั้งสามารถกำหนดผลลัพธ์ การบริหารจัดการ โดยให้สอดคล้องกับความต้องการในแต่ละด้านของชุมชนได้อย่างเหมาะสม

ในการศึกษาครั้งนี้ผู้วิจัยจึงสนใจที่จะศึกษาสภาพการจัดการท่องเที่ยวเชิงนิเวศจากพื้นที่รกร้างของโครงการบ่อบำบัดน้ำเสียคลองด่านในการพัฒนาเป็นแหล่งท่องเที่ยวเชิงนิเวศ ศึกษาปัญหาและอุปสรรคในการพัฒนาเป็นแหล่งท่องเที่ยวเชิงนิเวศ เพื่อหาแนวทางในการพัฒนาชุมชนให้เป็นแหล่งท่องเที่ยวเชิงนิเวศ เนื่องจากพื้นที่ดังกล่าวเป็นพื้นที่รกร้างและยังขาดองค์ความรู้ในการพัฒนา เช่น ขาดข้อมูลสภาพปัญหาหรืออุปสรรคในการพัฒนาพื้นที่ตามความคิดเห็นของหน่วยงานภาครัฐ รวมถึงความคิดเห็นของประชาชนในพื้นที่ ซึ่งงานวิจัยนี้มีความต้องการศึกษาสภาพปัญหาและอุปสรรคในการพัฒนาพื้นที่เป็นแหล่งท่องเที่ยวเชิงนิเวศ พร้อมทั้งให้ข้อเสนอแนะแนวทางวิชาการในการนำพื้นที่ไปใช้ประโยชน์

1.2 คำถามวิจัย

1.2.1 แนวทางในการจัดการท่องเที่ยวเชิงนิเวศจากพื้นที่รกร้างของโครงการบ่อบำบัดน้ำเสียคลองด่าน ด้านสภาพแวดล้อม ด้านรูปแบบการดำเนินการ ด้านการจัดการ ด้านการสนับสนุนทางการเมือง

1.2.2 อะไรคือปัญหาและอุปสรรคในการพัฒนาพื้นที่รกร้างของโครงการบ่อบำบัดน้ำเสียคลองด่าน ให้เป็นแหล่งท่องเที่ยวเชิงนิเวศ

1.2.3 ข้อเสนอแนะจากการใช้ประโยชน์เชิงนิเวศจากพื้นที่รกร้างของโครงการบ่อบำบัดน้ำเสียคลองด่านเป็นแหล่งท่องเที่ยวเชิงนิเวศ

1.3 วัตถุประสงค์ของการศึกษา

1.3.1 เพื่อศึกษาแนวทางในการจัดการท่องเที่ยวเชิงนิเวศจากพื้นที่รกร้างของโครงการบ่อบำบัดน้ำเสียคลองด่าน

1.3.2 เพื่อศึกษาปัญหาและอุปสรรคในการพัฒนาพื้นที่รกร้างของโครงการบ่อบำบัดน้ำเสียคลองด่าน ให้เป็นแหล่งท่องเที่ยวเชิงนิเวศ

1.3.3 เพื่อสร้างข้อเสนอแนะในการใช้ประโยชน์เชิงนิเวศจากพื้นที่รกร้างของโครงการบ่อบำบัดน้ำเสียคลองด่าน ให้เป็นแหล่งท่องเที่ยวเชิงนิเวศ

1.4 ขอบเขตของการศึกษา

การศึกษาคั้งนี้เป็นการศึกษาเพื่อหาแนวทางในการพัฒนาพื้นที่ให้เป็นแหล่งท่องเที่ยวเชิงนิเวศกรณีศึกษาโครงการบ่อบำบัดน้ำเสียคลองด่านซึ่งเป็นพื้นที่รกร้างให้เป็นแหล่งท่องเที่ยวเชิงนิเวศ ตำบลคลองด่าน อำเภอบางบ่อ จังหวัดสมุทรปราการ การเก็บข้อมูลเป็นเชิงคุณภาพ โดยการสัมภาษณ์ ซึ่งใช้เวลาในการเก็บข้อมูลตั้งแต่ เดือน สิงหาคม – ธันวาคม 2559

1.5 ระเบียบวิธีการศึกษา

การศึกษาคั้งนี้เป็นการวิจัยเชิงคุณภาพ ทั้งนี้ผู้วิจัยได้ดำเนินการเก็บรวบรวมข้อมูลโดยการสัมภาษณ์และสนทนากลุ่มจากประชาชนกลุ่มเป้าหมาย ได้แก่ผู้บริหารท้องถิ่น สมาชิกสภาท้องถิ่น กำนัน ผู้ใหญ่บ้าน ผู้นำชุมชน และประชาชนในพื้นที่องค์การบริหารส่วนตำบลคลองด่าน โดยมีรายละเอียดในการศึกษาวิจัยดังนี้

1.5.1 ทบทวนเอกสารเกี่ยวกับกฎหมาย ทฤษฎี แนวคิดและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง เช่น ข้อมูลการศึกษาพื้นที่ตัวอย่างแห่งอื่น ที่ศึกษาแหล่งท่องเที่ยวเชิงนิเวศ

1.5.2 ประสานงานแบบเป็นทางการกับองค์การบริหารน้ำเสียกระทรวงทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม ผู้บริหารองค์การบริหารส่วนตำบลคลองด่าน กำนัน-ผู้ใหญ่บ้าน-สมาชิก

สภาองค์การบริหารส่วนตำบลคลองด่าน ผู้นำชุมชน แกนนำกลุ่มต่าง ๆ โดยทำหนังสือขออนุญาตหมาย เข้าพบเพื่อแนะนำตนเอง ชี้แจงวัตถุประสงค์ในการวิจัย ขอความร่วมมือในการเก็บข้อมูล จัดเสวนากลุ่ม เพื่อได้ข้อสรุปคำแนะนำของกลุ่มต่าง ๆ เป็นข้อมูลต่องานวิจัย

1.5.3 เก็บข้อมูลจาก ราชกิจจานุเบกษา มติคณะรัฐมนตรี กฎหมายที่เกี่ยวข้อง จดหมายโต้ตอบระหว่างรัฐกับประชาชนผู้มีส่วนได้ส่วนเสีย รวมถึงข้อมูลจากสื่อและสื่อสารโซเชียลมีเดีย

1.5.4 เก็บข้อมูลภาพถ่ายทางอากาศจากพื้นที่ตั้งโครงการบำบัดน้ำเสียคลองด่านในเชิงนิเวศป่าชายเลน

1.5.5 กลุ่มผู้นำชุมชน ประกอบด้วย ผู้บริหารองค์การบริหารส่วนตำบลคลองด่าน สมาชิกองค์การบริหารส่วนตำบลคลองด่าน กำนัน ผู้ใหญ่บ้าน ในเขตองค์การบริหารส่วนตำบลคลองด่าน

1.5.6 กลุ่มผู้มีส่วนได้ส่วนเสีย ประกอบด้วย ประชาชน ในท้องถิ่น ซึ่งเป็นผู้ที่ได้รับประโยชน์หรือเสียประโยชน์จากการจัดการท่องเที่ยวเชิงนิเวศจากพื้นที่รกร้างของโครงการบำบัดน้ำเสียคลองด่านนิเวศ

1.5.7 เครื่องมือที่ใช้เป็นแบบสัมภาษณ์อย่างมีโครงสร้างมีแนวทางการสัมภาษณ์เป็นเครื่องมือในการสัมภาษณ์ ซึ่งผ่านการตรวจสอบจากผู้เชี่ยวชาญเป็นการสัมภาษณ์ในเชิงลึก ซึ่งเป็นการสัมภาษณ์ที่ไม่มีขอบเขตของคำถามที่แน่นอน มีเพียงแต่แนวทางกว้าง ๆ เป็นแนวทาง การสัมภาษณ์ที่เกี่ยวกับความคิดเห็นของการพัฒนาพื้นที่เป็นแหล่งท่องเที่ยวเชิงนิเวศกรณีศึกษา พื้นที่โครงการบำบัดน้ำเสียคลองด่าน อำเภอบางบ่อ จังหวัดสมุทรปราการ โดยมีรายละเอียดดังนี้

- 1) คำถามเกี่ยวกับสภาพการจัดการท่องเที่ยวเชิงนิเวศจากพื้นที่รกร้างโครงการบำบัดน้ำเสียคลองด่าน อำเภอบางบ่อ จังหวัดสมุทรปราการ
- 2) เป็นคำถามเกี่ยวกับปัญหาอุปสรรคในการจัดการท่องเที่ยวเชิงนิเวศจากพื้นที่รกร้างโครงการบำบัดน้ำเสียคลองด่าน อำเภอบางบ่อ จังหวัดสมุทรปราการ
- 3) เป็นคำถามเกี่ยวกับแนวทางและข้อเสนอแนะในการพัฒนาพื้นที่โครงการบำบัดน้ำเสียคลองด่าน อำเภอบางบ่อ จังหวัดสมุทรปราการให้เป็นแหล่งท่องเที่ยว โดยได้มีการตรวจสอบเครื่องมือที่ผู้วิจัยได้ออกแบบขึ้นโดยนำไปให้ผู้เชี่ยวชาญ พิจารณาความถูกต้องและความเที่ยงตรงเชิงเนื้อหา ความชัดเจนของการใช้ภาษา การครอบคลุมเนื้อหา หลังจากที่ได้ตรวจสอบความเที่ยงตรงเชิงเนื้อหาของเครื่องมือแล้ว ผู้วิจัยได้ดำเนินการแก้ไขปรับปรุงแนวทางในการสัมภาษณ์ให้มีความเหมาะสม ชัดเจนด้วยสำนวน ภาษาและครอบคลุมเนื้อหาที่ได้รับคำแนะนำและข้อคิดเห็นจากผู้เชี่ยวชาญแล้วให้อาจารย์ที่ปรึกษาตรวจสอบความถูกต้องก่อนนำไปสัมภาษณ์

1.5.8 ผู้วิจัยได้ดำเนินการเก็บรวบรวมข้อมูลด้วยการสัมภาษณ์และดำเนินการจัดการสนทนากลุ่ม ซึ่งในขณะดำเนินการเก็บรวบรวมข้อมูลดังกล่าว ผู้วิจัยได้มีการจัดบันทึกข้อมูลเป็น

ลายลักษณ์อักษร และได้บันทึกเสียงสนทนาที่ได้บันทึกไว้มาบันทึกเป็นลายอักษรอีกครั้งหนึ่ง แล้วนำข้อมูลทั้งหมดมาวิเคราะห์และสรุปเป็นรายชื่อตามวัตถุประสงค์ของงานวิจัย

1.5.9 ทำการวิเคราะห์และประมวลผลจากข้อมูลต่าง ๆ การวิเคราะห์ข้อมูลการศึกษาเพื่อหาแนวทางในการพัฒนาพื้นที่รกร้างเป็นแหล่งท่องเที่ยวเชิงนิเวศกรณีศึกษา พื้นที่โครงการบ่อบัดน้ำเสียคลองด่าน อำเภอบางบ่อ จังหวัดสมุทรปราการในครั้งนี้ ผู้วิจัยได้วิเคราะห์ข้อมูลจากเอกสารจากการเก็บข้อมูลการสัมภาษณ์ตามแนวทางการสัมภาษณ์ที่ได้จากการสัมภาษณ์เชิงลึกการสนทนากลุ่ม ตามประเด็นการสนทนากลุ่มของผู้ที่มีส่วนเกี่ยวข้อง ผู้เสียประโยชน์ผู้ที่ได้ประโยชน์ทุกฝ่าย ผู้วิจัยได้วิเคราะห์ข้อมูลเชิงเนื้อหาสาระโดยการสร้างแบบสรุปรายงานวิจัยฉบับนี้เป็นการศึกษาการวิจัยเชิงคุณภาพ ผู้วิจัยจึงเลือกใช้วิธีการวิเคราะห์ข้อมูลแบบบรรยายอธิบายและพรรณนาความ

1.5.10 สรุปและจัดทำข้อเสนอแนะ

1.5.11 ส่งหนังสือขอบคุณทุกหน่วยงานที่เกี่ยวข้องให้ความร่วมมือในการศึกษา

1.6 ประโยชน์ที่คาดว่าจะได้รับ

1.6.1 เข้าใจถึงสภาพการจัดการท่องเที่ยวและทราบถึงปัญหาและอุปสรรคในการพัฒนาพื้นที่รกร้างของโครงการบ่อบำบัดน้ำเสียคลองด่าน เป็นแหล่งท่องเที่ยวเชิงนิเวศ พร้อมแนวทางในการส่งเสริมและพัฒนาแหล่งท่องเที่ยวเชิงนิเวศ เพื่อนำไปสู่การส่งเสริมและพัฒนาแหล่งท่องเที่ยวเชิงนิเวศจากพื้นที่รกร้างของโครงการบ่อบำบัดน้ำเสียคลองด่าน

1.6.2 มีข้อเสนอแนะทางวิชาการในการใช้ประโยชน์เชิงนิเวศจากพื้นที่รกร้างของโครงการบ่อบำบัดน้ำเสียคลองด่าน เป็นแหล่งท่องเที่ยวเชิงนิเวศ

1.7 นิยามศัพท์

การท่องเที่ยวเชิงนิเวศ หมายถึง การท่องเที่ยวอย่างมีความรับผิดชอบต่อธรรมชาติและระบบนิเวศของแหล่งท่องเที่ยวที่มีอยู่ในชุมชนและมีเอกลักษณ์เฉพาะท้องถิ่น

แนวทางการพัฒนา หมายถึง วิธีการ/หลักการ การบริหารจัดการพัฒนาพื้นที่รกร้างของโครงการบ่อบำบัดน้ำเสียคลองด่าน เป็นแหล่งท่องเที่ยวเชิงนิเวศ ขององค์การบริหารส่วนตำบลคลองด่าน อำเภอบางบ่อ จังหวัดสมุทรปราการ โดยมีการประเมินด้านการจัดการด้านความร่วมมือการจัดการแบบมีส่วนร่วม การเมืองในการจัดการ และรูปแบบ Social Enterprise เพื่อพัฒนาศักยภาพด้านการเป็นแหล่งท่องเที่ยวเชิงนิเวศ ซึ่งแบ่งออกเป็น 4 ด้าน ได้แก่ ด้านสภาพแวดล้อม ด้านรูปแบบการดำเนินการ ด้านการจัดการ ด้านการสนับสนุนทางการเมือง

ด้านสภาพแวดล้อม หมายถึง ความสามารถและความพร้อมทางด้านพื้นที่ การมีศักยภาพของพื้นที่ในการจัดทำเป็นแหล่งท่องเที่ยวเชิงนิเวศน์ ในเรื่องธรรมชาติ มีจุดเด่น มีทรัพยากรธรรมชาติ ซึ่งสามารถพัฒนาหรือสร้างกิจกรรมการท่องเที่ยว วัฒนธรรมชุมชนมีเอกลักษณ์ วัฒนธรรมการดำรงชีวิต ภูมิปัญญาท้องถิ่น

ด้านรูปแบบการดำเนินการ หมายถึง การประสานงาน ความร่วมมือ การมีส่วนร่วมในการทำงานของแต่ละหน่วยงานเพื่อให้การดำเนินโครงการสำเร็จลุล่วง ตามวัตถุประสงค์หรือเป้าหมายที่ตั้งไว้

ด้านการบริหารจัดการ หมายถึง หน่วยงานที่รับผิดชอบโครงการและกระบวนการในการจัดการการท่องเที่ยวที่มีรูปแบบการดำเนินการที่เหมาะสม หน่วยงานของรัฐใน ส่วนกลาง ส่วนภูมิภาค และส่วนท้องถิ่น รวมทั้งองค์กรที่ไม่ใช่ของรัฐบาล แต่มีบทบาทสำคัญในการเป็นตัวแทนปกป้องผลประโยชน์ส่วนรวม และสามารถเข้าถึงข้อมูลข่าวสาร แรงงาน ความรู้ ตามอำนาจของผู้คนในท้องถิ่นได้

ด้านการสนับสนุนทางการเมือง หมายถึง การผลักดันให้โครงการขับเคลื่อนจากหน่วยงานภาครัฐ และส่วนราชการอื่น ๆ วิเคราะห์ประเมินผลประโยชน์ของผู้มีส่วนได้ส่วนเสีย และประเมินว่าผลประโยชน์นั้นจะมีผลต่อโครงการที่จะจัดอย่างไร

การบริหารแบบมีส่วนร่วม หมายถึง การเปิดโอกาสให้ประชาชนในเขตพื้นที่องค์การบริหารส่วนตำบล คลองด่าน อำเภอบางบ่อ จังหวัดสมุทรปราการ ได้มีส่วนร่วมในการคิด การพิจารณาตัดสินใจการดำเนินการและร่วมรับผิดชอบในเรื่องต่าง ๆ ที่จะมีผลกระทบต่อประชาชนหรือต่อชุมชนนั้น ๆ และสิ่งสำคัญจะต้องทราบถึงประโยชน์ ข้อจำกัดและอุปสรรคของการบริหารแบบมีส่วนร่วมเพื่อให้สามารถนำไปใช้ได้เหมาะสมและเกิดประโยชน์สูงสุดต่อองค์การ

ผู้นำชุมชน หมายถึง บุคคลที่ประชาชนในเขตพื้นที่องค์การบริหารส่วนตำบล คลองด่าน อำเภอบางบ่อ จังหวัดสมุทรปราการ ได้พิจารณาคัดเลือก หรือโดยแต่งตั้งขึ้นมาเพื่อเป็นตัวแทนหรือปฏิบัติหน้าที่เพื่อประชาชนในการบริหาร การวางแผนงาน การกำหนดวิธีปฏิบัติ การร่วมมือปฏิบัติ ร่วมติดตามประเมินผลการกำหนดมาตรการหรือการออกกฎระเบียบข้อบังคับต่าง ๆ ที่จะใช้ร่วมกัน ได้แก่ ผู้บริหารองค์การบริหารส่วนตำบล คลองด่าน สมาชิกองค์การบริหารส่วนตำบล คลองด่าน กำนันและผู้ใหญ่บ้าน

กลุ่มผู้มีส่วนได้ส่วนเสีย หมายถึง ประชาชนในท้องถิ่น ซึ่งเป็นผู้ที่ได้รับประโยชน์หรือเสียประโยชน์จากการจัดการท่องเที่ยวเชิงนิเวศจากพื้นที่รกร้างของโครงการบ่อบำบัดน้ำเสียคลองด่านนิเวศ

แนวทางในการใช้ประโยชน์ หมายถึง การนำพื้นที่รกร้างมาพัฒนาให้เกิดประโยชน์กับประชาชนในชุมชน ทั้งในด้านสภาพแวดล้อมรวมทั้งการพัฒนาทางด้านต่าง ๆ

ปัญหาและอุปสรรค หมายถึง ปัญหาและอุปสรรคที่จะเกิดขึ้นจากโครงการบ่อบำบัดน้ำเสียเพื่อพัฒนาไปเป็นแหล่งท่องเที่ยวเชิงนิเวศน์

ข้อเสนอแนะ หมายถึง ข้อเสนอแนะในการใช้ประโยชน์เชิงนิเวศจากพื้นที่รกร้างของโครงการบ่อบำบัดน้ำเสียคลองด่าน ให้เป็นแหล่งท่องเที่ยวเชิงนิเวศ

บทที่ 2

แนวคิดทฤษฎี และการทบทวนวรรณกรรม

ในการศึกษาครั้งนี้ผู้วิจัยได้ศึกษาหาแนวทางในการพัฒนาพื้นที่เป็นแหล่งท่องเที่ยวเชิงนิเวศกรณีศึกษา พื้นที่โครงการบ่อตันน้ำเสียดองต่าน อำเภอบางบ่อ จังหวัดสมุทรปราการ ผู้วิจัยได้ทบทวนวรรณกรรมและแนวคิดทฤษฎีและผลงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง ทั้งจากหนังสือ ตำรา งานวิจัย รวมถึงบทความต่าง ๆ เพื่อนำมาวิเคราะห์และนำไปใช้ในการกำหนดทิศทางของการศึกษาวิจัย ดังนี้

2.1 แนวคิดทฤษฎีเกี่ยวกับการท่องเที่ยวเชิงนิเวศ

- 2.1.1 ความหมายของการท่องเที่ยวเชิงนิเวศ
- 2.1.2 วัตถุประสงค์และเป้าหมายของการพัฒนาการท่องเที่ยวเชิงนิเวศ
- 2.1.3 องค์ประกอบการท่องเที่ยวเชิงนิเวศ

2.2 แนวคิดเกี่ยวกับการอนุรักษ์และฟื้นฟู

- 2.2.1 ความหมายของการอนุรักษ์และฟื้นฟู
- 2.2.2 แนวคิดและหลักการอนุรักษ์และฟื้นฟู

2.3 แนวคิดศักยภาพและการจัดการท่องเที่ยว

- 2.3.1 ศักยภาพของแหล่งท่องเที่ยวคือความพร้อมของแหล่งท่องเที่ยว
- 2.3.2 พื้นที่ที่สร้างกับการฟื้นฟูเมืองเป็นแหล่งท่องเที่ยว
- 2.3.3 นิเวศภูมิทัศน์เพื่อเปลี่ยนแปลงพื้นที่ที่สร้าง

2.4 แนวคิดเกี่ยวกับป่าชายเลน

- 2.4.1 ความสำคัญของป่าชายเลน
- 2.4.2 ระบบนิเวศป่าชายเลน
- 2.4.3 ทิศทางการจัดป่าชายเลนในอนาคต
- 2.4.4 สถานการณ์ป่าชายเลนของจังหวัดสมุทรปราการ

2.5 แนวคิดทฤษฎีเกี่ยวกับการบริหารแบบมีส่วนร่วม

- 2.5.1 ความหมายของการบริหารงานแบบมีส่วนร่วม
- 2.5.2 องค์ประกอบของการบริหารงานแบบมีส่วนร่วม
- 2.5.3 ประโยชน์ของการบริหารงานแบบมีส่วนร่วม

2.6 แนวคิดเกี่ยวกับความร่วมมือ

- 2.6.1 ความหมายของการบริหารงานแบบมีส่วนร่วม
- 2.6.2 องค์ประกอบของความร่วมมือ

2.6.3 การสร้างความร่วมมือ

2.7 แนวคิดเกี่ยวกับการจัดการท่องเที่ยว

2.7.1 หลักการและแนวทางบริหารจัดการท่องเที่ยว

2.8 ความสำคัญของ Social Enterprise

2.8.1 Social Enterprise

2.8.2 แนวทางการบริหารจัดการ Social Enterprise

2.8.3 ลักษณะการบริหารงานแบบ Social Enterprise

2.8.4 รูปแบบของ Social Enterprise

2.9 กรอบแนวคิดในการศึกษา

2.1 แนวคิดทฤษฎีเกี่ยวกับการท่องเที่ยวเชิงนิเวศ

2.1.1 ความหมายของการท่องเที่ยวเชิงนิเวศ

พจนานุกรม ฉบับราชบัณฑิตยสถาน¹ ได้บัญญัตินิยามของ การท่องเที่ยวเชิงนิเวศ (Ecotourism) ว่า “เป็นการท่องเที่ยวอย่างมีความรับผิดชอบในแหล่งธรรมชาติ มีเอกลักษณ์เฉพาะถิ่นและแหล่งวัฒนธรรมที่เกี่ยวข้องกับระบบนิเวศสิ่งแวดล้อมและการท่องเที่ยวโดยกระบวนการเรียนรู้ร่วมกันของผู้ที่เกี่ยวข้อง ภายใต้การจัดการอย่างมีส่วนร่วมของท้องถิ่นเพื่อมุ่งให้เกิดจิตสำนึกต่อการรักษาระบบนิเวศอย่างยั่งยืน” มีนักวิชาการหลายท่านได้ให้ความหมายของการท่องเที่ยวเชิงนิเวศไว้ในหลากหลายทรรศนะ ผู้วิจัยสรุปได้ดังนี้

ริชาร์ดสัน² ได้ให้ความหมายไว้ว่า การท่องเที่ยวเชิงนิเวศ คือ การท่องเที่ยวที่ยั่งยืนในพื้นที่ทางธรรมชาติ ซึ่งมีการสื่อความหมายเพื่อให้ความรู้แก่นักท่องเที่ยวทั้งในเรื่อง ธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม ตลอดจนถึงวัฒนธรรมที่สำคัญ นอกจากจะมีความรู้ความเข้าใจเกี่ยวกับธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม ตลอดจนวัฒนธรรมแล้ว ยังมีส่วนสนับสนุนและผลักดันให้มีการปกป้องอนุรักษ์สิ่งเหล่านี้ไว้ และชุมชนในพื้นที่นั้นจะได้รับรายได้และมีชีวิตความเป็นอยู่ที่ดีขึ้น

¹ “พจนานุกรม ฉบับราชบัณฑิตยสถาน พ.ศ.2542,” <http://rirs3.royin.go.th/dictionary.asp.,2559> (สืบค้นเมื่อวันที่ 11 กันยายน 2559).

² Richardson ,Janet, *Ecotourism & Nature based Holidays* (Sydney: Australian PrintGroup, 1993), 15.

ประชิด สกฤษณ์พัฒน์ และคณะ³ ได้ให้ความหมายไว้ว่า การท่องเที่ยวเชิงนิเวศ คือ การท่องเที่ยวที่มีวัตถุประสงค์ชัดเจนโดยเน้นสภาพแวดล้อมซึ่งเกี่ยวข้องกับที่อยู่อาศัยของสิ่งมีชีวิตต่าง ๆ มนุษย์ พืช สัตว์ในรูปแบบดั้งเดิมที่มีธรรมชาติเป็นเกณฑ์

กุลวรา สุวรรณพิมล⁴ ได้ให้ความหมายของการท่องเที่ยวเชิงนิเวศว่า หมายถึง การเดินทางไปยังสถานที่ท่องเที่ยวแห่งใดแห่งหนึ่งโดยมีวัตถุประสงค์เพื่อการศึกษา ชื่นชมและเพลิดเพลินไปกับทัศนียภาพ สภาพธรรมชาติ สภาพสังคม วัฒนธรรม วิถีของคนในท้องถิ่นบนพื้นฐานของความรู้และความรับผิดชอบต่อระบบนิเวศ บนพื้นฐานของนิยามความหมายดังกล่าว นักท่องเที่ยวที่เดินทางท่องเที่ยวจะเป็นกลุ่มผู้เดินทางที่แสวงหาสิ่งต่าง ๆ ดังต่อไปนี้

1. กิจกรรมต่าง ๆ ที่ให้ประสบการณ์ที่หลากหลายให้มากขึ้น
2. ประสบการณ์จากการได้ไปเที่ยวในแหล่งธรรมชาติ และประสบการณ์ที่ได้สัมผัส วัฒนธรรมและวิถีชีวิตของสังคมที่แตกต่างจากที่ตนอยู่
3. โอกาสที่จะเรียนรู้เกี่ยวกับลักษณะทางธรรมชาติ วัฒนธรรม ที่มีความแตกต่างกันในแต่ละพื้นที่

4. ให้มีการอนุรักษ์สภาพธรรมชาติ และสมบัติทางวัฒนธรรมในพื้นที่ที่ไปชม

วรรณณา วงษ์วานิช⁵ ได้ให้ความหมายของการท่องเที่ยวเชิงนิเวศว่า หมายถึง การท่องเที่ยวอย่างมีความรับผิดชอบต่อแหล่งธรรมชาติที่มีเอกลักษณ์เฉพาะถิ่นของแหล่งท่องเที่ยวเชิงนิเวศ

จากความหมายต่าง ๆ ข้างต้น จึงอาจกล่าวสรุปได้ว่า “การท่องเที่ยวเชิงนิเวศ” คือ การท่องเที่ยวในรูปแบบหนึ่งที่มีความสำคัญในมิติทางด้านความรู้ ความเข้าใจ และการมีจิตสำนึกรับผิดชอบต่อแหล่งท่องเที่ยว โดยเฉพาะต่อธรรมชาติ สิ่งแวดล้อม รวมถึงการเคารพในวัฒนธรรมและบริบทแวดล้อมของแต่ละท้องถิ่น

³ ประชิด สกฤษณ์พัฒน์, วิมล จิโรจพันธุ์ และอุดม เขยกิจวงศ์, *การท่องเที่ยวเชิงนิเวศ* (กรุงเทพฯ: แสงดาว, 2554), 46.

⁴ กุลวรา สุวรรณพิมล, *ความหมายของนักท่องเที่ยว* (กรุงเทพฯ: เพียร์สัน เอ็ดดูเคชั่น อินโดไชน่า., 2548), 39.

⁵ วรรณณา วงษ์วานิช, *ภูมิศาสตร์การท่องเที่ยว* (กรุงเทพฯ: สำนักพิมพ์แห่งมหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, 2550), 141.

2.1.2 วัตถุประสงค์และเป้าหมายของการพัฒนาการท่องเที่ยวเชิงนิเวศ

วัตถุประสงค์และเป้าหมายของการท่องเที่ยวเชิงนิเวศที่สำคัญต่อการพัฒนาการท่องเที่ยวที่มีนักวิชาการและผู้วิจัยจากที่ต่าง ๆ ได้ศึกษาประเด็นดังกล่าวไว้ดังนี้

กุลวรา สุวรรณพิมล⁶ ได้สรุปไว้ถึง วัตถุประสงค์และเป้าหมายสำคัญที่สุดของการพัฒนาการท่องเที่ยว นั่น คือ ความพยายามที่จะก่อให้เกิดการพัฒนาที่ยั่งยืน ซึ่งจะพิจารณาได้จากองค์ประกอบหลัก 4 ประการ คือ

1. ต้องดำเนินการในขอบเขตความสามารถของธรรมชาติ ชุมชน ประเพณี วัฒนธรรม ขนบธรรมเนียม วิถีชีวิตที่มีต่อขบวนการการท่องเที่ยว

2. ต้องตระหนักต่อการมีส่วนร่วมของประชากร ชุมชน ขนบธรรมเนียมประเพณี และวัฒนธรรม วิถีชีวิตที่มีต่อขบวนการท่องเที่ยว

3. ต้องยอมรับให้ประชาชนทุกส่วนได้รับประโยชน์ทางเศรษฐกิจที่เกิดจากการท่องเที่ยวอย่างเสมอภาคเท่าเทียมกัน

4. ต้องขึ้นตามความปรารถนาของประชาชนท้องถิ่นและชุมชนในพื้นที่ท่องเที่ยว นั้น ๆ การท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์จึงเป็นการท่องเที่ยวในรูปแบบหนึ่งเกี่ยวกับแหล่งธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม รวมถึงแหล่งวัฒนธรรมและประวัติศาสตร์ที่เกี่ยวข้องกับระบบนิเวศ โดยให้ความสำคัญกับกิจกรรมการเรียนรู้และรับผิดชอบต่อสถานที่ท่องเที่ยว โดยไม่ทำลายคุณค่าของแหล่งท่องเที่ยวและมุ่งเน้นให้เกิดจิตสำนึกต่อการอนุรักษ์ทรัพยากรและสิ่งแวดล้อม และถือได้ว่าเป็นแนวทางหรือวิถีทางหนึ่งที่ยุทธศาสตร์จะก้าวไปสู่เป้าหมายสำคัญ คือ การพัฒนาที่ยั่งยืน การท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์จึงมีองค์ประกอบสำคัญที่ควรพิจารณา 3 ประการ คือ การสร้างจิตสำนึกเกี่ยวกับการอนุรักษ์ธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม ความพึงพอใจของนักท่องเที่ยว และการมีส่วนร่วมของชุมชนท้องถิ่นและการกระจายรายได้ นโยบายหลักของการท่องเที่ยวแห่งประเทศไทยกับการท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์ ที่มีการประกาศอย่างเป็นทางการจะพบว่า การท่องเที่ยวแห่งประเทศไทยกำหนดนโยบายหลักไว้ 8 ประการ ปรากฏรายละเอียด ดังนี้

1. ส่งเสริมชักจูงให้นักท่องเที่ยวจากต่างประเทศเดินทางมาสู่ประเทศไทย เพื่อให้ได้มาซึ่งรายได้เป็นเงินตราต่างประเทศ เข้าเพิ่มพูนเศรษฐกิจส่วนรวมโดยริบด่วน

2. ขยายแหล่งท่องเที่ยวให้กระจายไปในท้องถิ่นเพื่อเป็นการกระจายรายได้จากการท่องเที่ยวให้ถึงประชากรในทุกภูมิภาค

3. อนุรักษ์และฟื้นฟูสมบัติวัฒนธรรม ทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม เพื่อให้คงความเป็นเอกลักษณ์ของไทยไว้ด้วยดีที่สุด

⁶ กุลวรา สุวรรณพิมล, ความหมายของนักท่องเที่ยว, 40-42.

4. พัฒนาสิ่งอำนวยความสะดวกและบริการด้านการท่องเที่ยวให้มีมาตรฐานที่ดีเพื่อสร้างความประทับใจให้แก่นักท่องเที่ยวที่มาเยือนให้มากขึ้น

5. เพิ่มความปลอดภัยให้แก่นักท่องเที่ยวทั้งชาวไทยและชาวต่างประเทศให้สามารถเดินทางไปสู่จุดหมายปลายทางต่าง ๆ ในประเทศไทย ด้วยความมั่นใจในความปลอดภัยของร่างกายและทรัพย์สินของตนและหมู่คณะ

6. ส่งเสริมการเดินทางท่องเที่ยวของคนไทยภายในประเทศ โดยเฉพาะกลุ่มผู้มีรายได้น้อยและเยาวชน เพื่อเป็นการเพิ่มสวัสดิการด้านการท่องเที่ยวแก่คนไทย

7. ส่งเสริมคนไทยเข้าทำงานในอุตสาหกรรมท่องเที่ยวให้มากที่สุด

8. ส่งเสริมให้ประชาชนเข้ามามีส่วนร่วมในกิจกรรม อันเกี่ยวกับการพัฒนาการท่องเที่ยวอย่างกว้างขวางยิ่งขึ้น

ยูภาพักตร์ วิเวกวิน⁷ ได้สรุปไว้ถึง วัตถุประสงค์และเป้าหมายการท่องเที่ยวเชิงนิเวศ มีความแตกต่างอย่างชัดเจนจากการท่องเที่ยวทั่ว ๆ ไป กล่าวคือ การท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์มุ่งเน้นในด้านการท่องเที่ยวควบคู่กับการดูแลรักษาและคงไว้ซึ่งคุณภาพสิ่งแวดล้อมของแหล่งท่องเที่ยว การเพิ่มพูนประสบการณ์ที่มีคุณค่าให้แก่นักท่องเที่ยว การพัฒนาจิตสำนึกและความเข้าใจของนักท่องเที่ยวในการทำคุณประโยชน์ให้แก่สิ่งแวดล้อมและเศรษฐกิจ และการปรับปรุงคุณภาพชีวิตของชุมชนที่แหล่งท่องเที่ยวตั้งอยู่นอกจากนี้ยังมุ่งเน้นด้านการส่งเสริมการท่องเที่ยวที่เกี่ยวข้องกับวิถีความเป็นอยู่ที่น่าสนใจของชุมชนท้องถิ่นดั้งเดิม ที่ปรากฏในพื้นที่แหล่งท่องเที่ยวทางธรรมชาติ เพื่อเปิดโอกาสให้มีการศึกษาเรียนรู้และสร้างความพึงพอใจเกี่ยวกับความหลากหลายและวิวัฒนาการทางวัฒนธรรมของกลุ่มชนเหล่านั้นด้วย

สุนทอน ไชสงคาม⁸ ได้สรุปไว้ถึง เป้าหมายของการท่องเที่ยวเชิงนิเวศก่อให้เกิดประสบการณ์เรียนรู้แก่นักท่องเที่ยวและไม่ทำลายสิ่งแวดล้อม การท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์จึงเป็นแนวคิดที่จะทำให้กิจกรรมการท่องเที่ยวได้ช่วยส่งเสริมการศึกษาธรรมชาติและอนุรักษ์สิ่งแวดล้อม การส่งเสริมการท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์จะช่วยสร้างรายได้ และยังเป็นการสร้างงานให้กับประชาชนใน

⁷ ยูภาพักตร์ วิเวกวิน, “แนวทางการจัดการและพัฒนาการท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์ จังหวัดหนองบัวลำภู” (วิทยานิพนธ์ปริญญาโทบริหารธุรกิจ, สาขาวิชาการจัดการการท่องเที่ยว มหาวิทยาลัยขอนแก่น, 2554), 45.

⁸ สุนทอน ไชสงคาม, “การมีส่วนร่วมของชุมชนในการจัดการท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์กรณีศึกษาบ้านเกียดโง้ง เมืองปะทุมพอน แขวงจำปาสักสาธารณรัฐประชาธิปไตยประชาชนลาว” (วิทยานิพนธ์ปริญญาโทบริหารธุรกิจ, สาขาวิชาสังคมศาสตร์เพื่อการพัฒนา มหาวิทยาลัยราชภัฏอุบลราชธานี, 2553), 57.

ท้องถิ่นเพื่อเพิ่มรายได้ ทำให้ลดความจำเป็นในการพึ่งพาทรัพยากรธรรมชาติเพื่อดำรงชีพ ดังนั้น การท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์จึงเป็นวิธีการหนึ่งที่จะทำให้การพัฒนาเศรษฐกิจการท่องเที่ยว

2.1.3 องค์ประกอบของการท่องเที่ยวเชิงนิเวศ

องค์ประกอบที่สำคัญของการท่องเที่ยวเชิงนิเวศได้มีนักวิชาการได้ให้ข้อมูลไว้ หลากหลายท่าน ผู้วิจัยจึงขอนำเสนอหลักสำคัญขององค์ประกอบของการท่องเที่ยวเชิงนิเวศดังนี้

สถาบันวิจัยเพื่อพัฒนาประเทศไทย⁹ ได้จำแนกประเภทของนักท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์ไว้เป็น 4 ประเภท คือ

ประเภทที่ 1 นักท่องเที่ยวแบบหัวกระติ (Hard-Core Nature Tourists) เป็นนักท่องเที่ยวที่เน้นความสำคัญในการที่จะศึกษาค้นคว้าขณะที่เที่ยวชมธรรมชาติอยู่

ประเภทที่ 2 นักท่องเที่ยวธรรมชาติแบบอุทิศตน (Dedicated Nature Tourists) เป็นนักท่องเที่ยวที่เน้นเจาะจงไปเที่ยวสถานที่ ธรรมชาติโดยเฉพาะ เพื่อจะได้รู้ได้เข้าใจในธรรมชาติ หรือประเพณีท้องถิ่น

ประเภทที่ 3 นักท่องเที่ยวธรรมชาติเป็นหลัก (Mainstream Nature Tourists) เป็นนักท่องเที่ยวที่ชอบไปสถานที่แปลก ๆ ที่ไม่เคยไปมาก่อน หรือจุดหมายปลายทางอื่น ๆ ที่เป็นการเริ่มสำหรับโปรแกรมท่องเที่ยวพิเศษ

ประเภทที่ 4 นักท่องเที่ยวธรรมชาติตามโอกาส (Casual Nature Tourists) เป็นนักท่องเที่ยวที่บังเอิญต้องไปธรรมชาติ เพราะเป็นส่วนหนึ่งของโปรแกรมท่องเที่ยวที่ตนได้เลือกไป นอกจากนี้ สถาบันวิจัยวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยีแห่งประเทศไทย ได้กล่าวถึงลักษณะของนักท่องเที่ยวเชิงนิเวศว่าจะต้องเป็นนักท่องเที่ยวที่มีพฤติกรรมที่เหมาะสมกับวัตถุประสงค์ในการศึกษาหาความรู้ และประสบการณ์ เพื่อเสริมสร้างจิตสำนึกในการอนุรักษ์ธรรมชาติ

การท่องเที่ยวแห่งประเทศไทย¹⁰ ได้กำหนดองค์ประกอบหลักสำคัญของการท่องเที่ยวเชิงนิเวศ 4 ประการคือ

1. องค์ประกอบด้านพื้นที่เป็นการท่องเที่ยวในแหล่งท่องเที่ยวที่เกี่ยวข้องกับธรรมชาติที่มีเอกลักษณ์เฉพาะท้องถิ่นทั้งนี้รวมถึงแหล่งวัฒนธรรมและประวัติศาสตร์เกี่ยวเนื่องกับ

⁹ วารุณี งานทัศนานุกุล, “การพัฒนาศักยภาพการท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์ในพื้นที่เทศบาลตำบลวิชิต อำเภอ เมือง จังหวัดภูเก็ต” (รายงานการศึกษาค้นคว้าอิสระปริญญาโทมหาบัณฑิต, สาขาวิชาการปกครองท้องถิ่น วิทยาลัยการปกครองท้องถิ่น มหาวิทยาลัยขอนแก่น, 2551), 18-19.

¹⁰ การท่องเที่ยวแห่งประเทศไทย, รายงานชิ้นสุดท้ายการดำเนินการเพื่อกำหนดนโยบายการท่องเที่ยวเชิงนิเวศ, พิมพ์ครั้งที่ 2 (กรุงเทพฯ: สถาบันวิจัยวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยีแห่งประเทศไทย, 2542), 2-3.

ระบบนิเวศในพื้นที่นั้น ๆ ดังนั้น องค์ประกอบด้านพื้นที่จึงเป็นการท่องเที่ยวที่มีพื้นฐานอยู่กับธรรมชาติ

2. องค์ประกอบด้านการจัดการ เป็นการท่องเที่ยวที่มีความรับผิดชอบต่อ โดยไม่ก่อให้เกิดผลกระทบต่อสิ่งแวดล้อมและสังคม มีการจัดการที่ยั่งยืนครอบคลุมไปถึงการอนุรักษ์ทรัพยากร การจัดการสิ่งแวดล้อม การป้องกันและกำจัดมลพิษ และการควบคุมการพัฒนาการท่องเที่ยวอย่างมีขอบเขต จึงเป็นการท่องเที่ยวที่มีการจัดการอย่างยั่งยืน เพื่อให้เกิดเป็นการท่องเที่ยวที่มีความรับผิดชอบต่อสิ่งแวดล้อมและสังคม

3. องค์ประกอบด้านกิจกรรม และกระบวนการ เป็นการท่องเที่ยวที่มีกระบวนการเรียนรู้ โดยมีการให้การศึกษาเกี่ยวกับสภาพแวดล้อมและระบบนิเวศของแหล่งท่องเที่ยว เป็นการเพิ่มพูนความรู้ ประสบการณ์ ความประทับใจ เพื่อสร้างความตระหนักและปลูกจิตสำนึกที่ถูกต้องต่อนักท่องเที่ยว ประชาชนท้องถิ่นและผู้ประกอบการที่เกี่ยวข้อง จึงเป็นการท่องเที่ยวสิ่งแวดล้อมศึกษา

4. องค์ประกอบด้านการมีส่วนร่วม เป็นการท่องเที่ยวที่มีการคำนึงถึงการมีส่วนร่วมของชุมชนและประชาชนท้องถิ่นที่มีส่วนร่วมในการคิด วางแผน และปฏิบัติตามแผน ได้รับผลประโยชน์ ติดตามตรวจสอบ ตลอดจนร่วมบำรุงรักษาทรัพยากรท่องเที่ยว อันจะก่อให้เกิดผลประโยชน์ในท้องถิ่นทั้งการกระจายรายได้ การยกระดับคุณภาพชีวิตและการได้รับผลตอบแทนเพื่อกลับมาบำรุงรักษา และจัดการแหล่งท่องเที่ยวอย่างมีคุณภาพ ซึ่งเริ่มต้นจากระดับรากหญ้าจนถึงการปกครองส่วนท้องถิ่นและอาจรวมไปถึงการมีส่วนร่วมของผู้เกี่ยวข้อง จึงเป็นการท่องเที่ยวอย่างมีส่วนร่วมของชุมชน

มหาวิทยาลัยศิลปากร¹¹ การท่องเที่ยวเชิงนิเวศ นอกจากจะมีแนวคิดพื้นฐานมุ่งพัฒนาทางด้านเศรษฐกิจแล้ว ยังมุ่งอนุรักษ์สิ่งแวดล้อมในท้องถิ่นให้มีความเป็นอยู่ที่ดีและยั่งยืนโดยมีองค์ประกอบที่สำคัญ 5 ด้าน คือ

1. องค์ประกอบด้านทรัพยากรการท่องเที่ยว หมายถึง แหล่งท่องเที่ยวและสิ่งอำนวยความสะดวกด้านการท่องเที่ยว

2. องค์ประกอบด้านการมีส่วนร่วมของชุมชนท่องเที่ยวเกี่ยวกับการท่องเที่ยว หมายถึง ท้องถิ่นได้มีส่วนร่วมเพื่อลดผลกระทบของการท่องเที่ยวต่อชุมชนท้องถิ่นและสร้างโอกาสด้านผลประโยชน์ต่อชุมชนท้องถิ่น

¹¹ มหาวิทยาลัยศิลปากร, “การประเมินศักยภาพของแหล่งท่องเที่ยว,” (เอกสารประกอบการประชุมทางวิชาการเรื่องการท่องเที่ยวเชิงนิเวศกับการพัฒนาท้องถิ่น จัดโดย ภาควิชาภูมิศาสตร์ คณะอักษรศาสตร์ มหาวิทยาลัยศิลปากร, 2551), 27-28 มีนาคม 2551.

3. องค์ประกอบด้านธุรกิจการท่องเที่ยว หมายถึง ผู้ประกอบการด้านธุรกิจบริการ โครงสร้างของกิจการท่องเที่ยว เพื่อตอบสนองความต้องการของนักท่องเที่ยวเชิงนิเวศ

4. องค์ประกอบด้านจิตสำนึกทางการท่องเที่ยว หมายถึง ความรู้และสื่อความหมาย ด้านการอนุรักษ์สิ่งแวดล้อมที่จะทำให้ผู้เกี่ยวข้องกับการท่องเที่ยวทุกฝ่ายได้ตื่นตัวตอบสนองอย่างดี

5. องค์ประกอบด้านการตลาด หมายถึง ความต้องการของนักท่องเที่ยวที่มีต่อ ทรัพยากรการท่องเที่ยวและบริการการท่องเที่ยวต่าง ๆ และเห็นคุณประโยชน์ของการอนุรักษ์ สิ่งแวดล้อม

บุญทวี ดวงโพธิ์ศรี¹² ได้สรุปไว้ถึง องค์ประกอบของการท่องเที่ยวเชิงนิเวศ 4 ประการ คือ

1. ต้องมีผลกระทบต่อทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมศิลปวัฒนธรรม ตลอดจนขนบธรรมเนียม และประเพณีของคนในท้องถิ่น

2. ต้องให้ความรู้และความเข้าใจแก่นักท่องเที่ยวในรูปแบบของสื่อต่าง ๆ เพื่อให้ นักท่องเที่ยวมีความรู้ ความเข้าใจได้รับความเพลิดเพลินพร้อมทั้งสร้างจิตสำนึกในการอนุรักษ์ ธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม และให้มีความตระหนักต่อคุณค่าของแหล่งท่องเที่ยวของชุมชนรวมทั้ง วัฒนธรรม ความเชื่อ ค่านิยม เป็นต้น

3. ต้องให้ผลประโยชน์แก่ชาวบ้านในท้องถิ่นโดยการจ้างงานทั้งทางตรงและทางอ้อม เช่น การบริการนำเที่ยว หรือการให้บริการนักท่องเที่ยวในด้านต่าง ๆ การขายอาหาร ขายของที่ระลึก เป็นต้น

4. ต้องให้ชาวบ้านในท้องถิ่นมีส่วนร่วมในการวางแผน การตัดสินใจ การจัดการและการพัฒนาการท่องเที่ยวไปสู่ท้องถิ่นของเขา ซึ่งจะช่วยให้ชาวบ้านในท้องถิ่นเกิดความภาคภูมิใจมีความรู้สึกรู้ว่าเป็นเจ้าของทรัพยากรท่องเที่ยวซึ่งได้แก่ ธรรมชาติ สังคมและชุมชนนั้น ๆ แล้วผนึกกำลัง ร่วมแรงร่วมใจกันพัฒนาและอนุรักษ์ทรัพยากรนั้นไว้อย่างยิ่งยั้ง

ประชิด สุกุณะพัฒน์¹³ ได้สรุปไว้ถึง องค์ประกอบหลักที่สำคัญของการท่องเที่ยวที่ เกี่ยวข้องกันเป็นพื้นฐานกัน 4 ด้าน ดังนี้

¹² บุญทวี ดวงโพธิ์ศรี, “การประเมินศักยภาพการท่องเที่ยวเชิงนิเวศแบบมีส่วนร่วมบริเวณ ป่าสงวนแห่งชาติภูเขาคาย ภูผาศึกษา บ้านหาดไคร้ เมืองท่าพระบาท แขวงบริคำไซ สาธารณรัฐ ประชาธิปไตยประชาชนลาว,” (วิทยานิพนธ์ปริญญาโทมหาบัณฑิต, สาขาวิชาวนศาสตร์ชุมชน มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์, 2553), 6-7.

¹³ ประชิด สุกุณะพัฒน์, วิมล จิโรจพันธ์ และอุดม เขยกิจวงศ์, *การท่องเที่ยวเชิงนิเวศ* (กรุงเทพฯ: แสงดาว, 2554), 70-71.

1. องค์ประกอบด้านพื้นที่ พื้นที่เป็นแหล่งท่องเที่ยว และเกี่ยวเนื่องกับธรรมชาติที่มีเอกลักษณ์เฉพาะถิ่นรวมถึงแหล่งวัฒนธรรม ประวัติศาสตร์ที่เกี่ยวข้องกับระบบนิเวศในพื้นที่นั้น ๆ การท่องเที่ยวที่มีพื้นฐานอยู่กับธรรมชาติ
2. องค์ประกอบด้านกิจกรรมและกระบวนการ เป็นการท่องเที่ยวที่มีกระบวนการเรียนรู้ โดยศึกษาเกี่ยวกับสภาพแวดล้อมและระบบนิเวศของแหล่งท่องเที่ยวนั้น ๆ เป็นการเพิ่มพูนความรู้ เพิ่มประสบการณ์ ความประทับใจ เพื่อปลูกจิตสำนึกที่ดี และถูกต้องต่อนักท่องเที่ยว ประชาชนที่อยู่ในท้องถิ่นนั้นและผู้ประกอบการที่เกี่ยวข้อง จึงเป็นการท่องเที่ยวสิ่งแวดล้อมศึกษา
3. องค์ประกอบด้านการจัดการ เป็นการท่องเที่ยวที่มีความรับผิดชอบ ไม่ก่อให้เกิดผลกระทบต่อสิ่งแวดล้อมและสังคม มีการจัดการที่ยั่งยืนครอบคลุมถึงการอนุรักษ์ ทรัพยากร สิ่งแวดล้อม ป้องกันและกำจัดมลพิษ อีกทั้งควบคุมการพัฒนาการท่องเที่ยวอย่างมีขอบเขตและยั่งยืน ให้เกิดเป็นการท่องเที่ยวที่รับผิดชอบต่อสิ่งแวดล้อมและสังคมองค์ประกอบด้านการมีส่วนร่วม การท่องเที่ยวที่คำนึงถึงการมีส่วนร่วมของชุมชน และประชาชนท้องถิ่นร่วมคิดวางแผน ปฏิบัติตาม ได้รับประโยชน์ ติดตามตรวจสอบร่วมบำรุงรักษาทรัพยากร อันจะก่อให้เกิดผลประโยชน์ในท้องถิ่นเช่น การกระจายรายได้ การยกระดับคุณภาพชีวิตและการได้รับผลตอบแทน เพื่อกลับมาบำรุงรักษาและพัฒนาการท่องเที่ยวอย่างมีคุณภาพ เป็นการร่วมมือจากระดับล่างไปจนถึงการปกครองส่วนท้องถิ่นรวมไปถึงผู้เกี่ยวข้อง จึงเป็นการท่องเที่ยวอย่างมีส่วนร่วมของชุมชน

2.2 แนวความคิดเกี่ยวกับการอนุรักษ์และฟื้นฟู

2.2.1 ความหมายของการอนุรักษ์และฟื้นฟู

ความหมายของการอนุรักษ์และฟื้นฟู

เกษม จันท์แก้ว¹⁴ ได้ให้ความหมายไว้ว่า การอนุรักษ์ คือ การเก็บรักษา สงวน ซ่อมแซมปรับปรุงและการใช้ทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม เพื่อจะได้เอื้ออำนวยให้คุณภาพสูงในการสนองความเป็นอยู่มนุษย์ตลอดไป หรืออีกความหมายก็คือ การใช้ตามความต้องการและประหยัดไว้ใช้เพื่อในอนาคต

¹⁴ เกשמ จันท์แก้ว, *วิทยาศาสตร์สิ่งแวดล้อม* (กรุงเทพฯ : อักษรสยามการพิมพ์, 2530), 82.

นิวัตติ เรื่องพานิช¹⁵ ได้ให้ความหมายไว้ว่า การอนุรักษ์ คือ การรู้จักนำทรัพยากรธรรมชาติมาใช้ประโยชน์อย่างชาญฉลาดให้เป็นประโยชน์ต่อมหาชนมากที่สุด สูญเสียน้อยที่สุด ใช้ได้นาน และต้องกระจายการใช้ประโยชน์ต่อมหาชนให้ทั่วถึงกันโดยถูกต้องตามกาลเทศะด้วย

วีระ ชุนไชยรักษ์¹⁶ ได้ให้ความหมายไว้ว่า การอนุรักษ์ คือ การดูแลรักษา รวมทั้งเป็นการนำทรัพยากรมาใช้เพื่อให้เกิดประโยชน์สูงสุดใช้ได้ยาวนานที่สุด และต้องให้เกิดการสูญเสียน้อยที่สุด คือเป็นการใช้ทรัพยากรของคนรุ่นปัจจุบันที่จะต้องไม่ก่อให้เกิดผลกระทบต่อคนในรุ่นต่อไป

2.2.2 แนวคิดและหลักการอนุรักษ์และฟื้นฟู

เกษม จันทรแก้ว¹⁷ ได้ให้หลักการอนุรักษ์ไว้ 3 ประเด็นใหญ่ ๆ คือ

1. ต้องใช้อย่างฉลาด คือ ในการจะใช้ทรัพยากรแต่ละอย่างนั้น ต้องพิจารณาอย่างรอบคอบถึงผลเสีย ความขาดแคลนหรือความหายากในอนาคต

2. ประหยัด (เก็บ รักษา สงวน) ของที่หายาก หมายถึง ทรัพยากรใดที่มีน้อยหรือหายากควรอย่างยิ่งที่จะเก็บรักษาไว้มิให้สูญหายไป บางครั้งหากมีของบางชนิดที่ยังพอจะใช้ได้ก็ต้องใช้อย่างประหยัดอย่างฟุ่มเฟือย

3. หาวิธีการฟื้นฟูสิ่งแวดล้อมที่ไม่ดีหรือเสื่อมโทรมให้ดีขึ้น กล่าวคือ ทรัพยากรใดก็ตามที่มีสภาพเสื่อมโทรมต่อการสูญเสียเปล่าหรือจะหมดไป ถ้าดำเนินการไม่ถูกต้องตามหลักวิชา ควรอย่างยิ่งที่จะหาทางปรับปรุงให้อยู่ในลักษณะที่ดีขึ้น

เต็มดวง รัตนทัศนีย์¹⁸ ได้สรุปไว้ถึง วิธีการอนุรักษ์ (Method Conversation) มีหลายวิธีด้วยกัน แต่จะใช้วิธีใดขึ้นอยู่กับการใช้ทรัพยากรธรรมชาติแต่ละชนิด ดังนั้น กิจกรรมการอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติอาจใช้วิธีเดียวหรือหลายวิธีก็ได้ ดังต่อไปนี้

1. การป้องกันรักษา (Protection) เป็นการรักษาสภาพต่าง ๆ ของทรัพยากรให้คงเดิมทั้งด้านปริมาณ และคุณภาพให้ยั่งยืนตลอดไป เช่น ทิวทัศน์ธรรมชาติ ทรัพยากรน้ำ ป่าไม้ดิน เป็นต้น

¹⁵ นิวัตติ เรื่องพานิช, *นิเวศวิทยาทรัพยากรธรรมชาติ*, โครงการตำราชุดการจัดการและอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติ, เล่ม 2 (กรุงเทพฯ : สำนักพิมพ์รั้วเขียว, 2541), 182.

¹⁶ วีระ ชุนไชยรักษ์, “ปัจจัยที่มีผลต่อความคิดเห็นด้านการฟื้นฟูป่าชายเลนของราษฎรตำบลบางหญ้าแพรก อำเภอเมือง จังหวัดสมุทรสาคร” (วิทยานิพนธ์ปริญญาโทมหาบัณฑิต, สาขาการบริหารทรัพยากรป่าไม้ คณะวิทยาศาสตร์ มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์, 2545), 64.

¹⁷ เกษม จันทรแก้ว, *วิทยาศาสตร์สิ่งแวดล้อม*, 99.

¹⁸ เต็มดวง รัตนทัศนีย์, *มนุษย์สิ่งแวดล้อมและสิ่งแวดล้อมศึกษา* (นครปฐม : นครปฐมการพิมพ์, 2534), 13.

2. การบูรณะฟื้นฟู (Restoration) เป็นการซ่อมบำรุงปฏิสังขรณ์ ให้ฟื้นตัวขึ้นมาใหม่ เช่นป่าไม้ที่โค่นทำลายต้องฟื้นขึ้นมาใหม่ สัตว์มีจำนวนลดลงต้องเพาะพันธุ์เพิ่มขึ้น

3. การปรับปรุงให้ดีขึ้น (Improvement) คือ พยายามใช้ให้เป็นประโยชน์มากที่สุด และปรับปรุงให้ดีกว่าสภาพธรรมชาติ เช่น การปรับปรุงคุณภาพทรัพยากรดินเพื่อให้ใช้ประโยชน์จากการทำนาปีละครั้งเป็นสองครั้ง

4. การใช้อย่างมีประสิทธิภาพ (Efficiency) โดยเฉพาะทรัพยากรธรรมชาติที่ใช้แล้วสิ้นเปลืองหมดไป ไม่สามารถนำกลับมาใช้ได้อีก เช่น ทรัพยากรแร่ธาตุต้องมีวิธีการพัฒนาแร่ขึ้นมาใช้ อย่างมีประสิทธิภาพให้เกิดการสูญเสียน้อยที่สุด และต้องคำนึงถึงช่วงเวลาการใช้ที่เหมาะสม

5. การนำมาใช้ใหม่ (Recycle) ทรัพยากรธรรมชาติบางอย่างเมื่อใช้แล้วเอานำกลับมาใช้ใหม่ได้อีก เช่น เศษเหล็กนำมาถลุงใหม่ เศษกระดาษ พลาสติก เป็นต้น

6. การใช้สิ่งอื่นทดแทน (Substitution) คือ การคิดค้นหาสิ่งอื่นมาใช้แทนทรัพยากรที่หายากหรือกำลังจะหมดไป เช่น ใช้พลาสติกแทนภาชนะบรรจุน้ำ ซึ่งต้องใช้แทนทรัพยากรที่หายากหรือกำลังจะหมดไป เช่น น้ำมัน

7. การสำรวจตรวจค้น (Discovery) ทรัพยากรบางอย่างอาจถูกปล่อยทิ้งไม่ได้ นำมาใช้ประโยชน์ ควรตรวจค้นหาทางนำมาใช้ให้เกิดประโยชน์สูงสุด เช่น พลังงานแสงแดด กระแสน้ำในแม่น้ำลำคลอง

ฉัตรารณณ์ วิวัฒนวานิช¹⁹ ได้สรุปไว้ถึง แนวคิดเกี่ยวกับการอนุรักษ์ว่าจะต้องเผยแพร่ให้เกิดความเข้าใจอย่างกว้างขวางในทุกระดับ เพื่อให้ทุกคนได้มีส่วนร่วมในการตัดสินใจเกี่ยวกับปัญหาที่เกิดขึ้นไปอย่างถูกต้อง และเหมาะสมกว่าที่เป็นอยู่ในขณะนี้ ซึ่งนอกจากจะให้ความสำคัญต่อการอนุรักษ์น้อยเพราะไม่เห็นคุณค่าและประโยชน์ที่จะได้รับโดยตรงยังเชื่อว่า คุณประโยชน์นั้นไม่ตกแก่คนในรุ่นลูกหลานของตนอีกด้วย

นิวัติ เรืองพานิช²⁰ ได้สรุปไว้ถึง แนวความคิดและหลักการในการอนุรักษ์ ทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม สรุปได้ดังนี้

¹⁹ ฉัตรารณณ์ วิวัฒนวานิช, “ปัจจัยที่มีความสำคัญต่อการส่วนร่วมในการอนุรักษ์ ทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมของประชาชนในหมู่บ้านพูน อำเภอบ้านฉาง จังหวัดระยอง,” (วิทยานิพนธ์ปริญญาโทมหาบัณฑิต, สาขาวิทยาศาสตร์สิ่งแวดล้อม คณะวิทยาศาสตร์ มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์, 2537), 76.

²⁰ นิวัติ เรืองพานิช, การอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม, 43.

1. การอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติ หมายถึง การรู้จักใช้ทรัพยากรธรรมชาติอย่างชาญฉลาดให้เป็นประโยชน์ต่อมหาชนมากที่สุด ยาวนานที่สุดและโดยทั่วถึงกัน ทั้งนี้มีได้หมายถึงห้ามใช้หรือเก็บรักษาทรัพยากรไว้เฉย ๆ แต่จะต้องนำมาใช้ให้ถูกต้องตามกาลเทศะ
2. ทรัพยากรธรรมชาติจำแนกอย่างกว้าง ๆ ออกเป็นทรัพยากรธรรมชาติที่เกิดขึ้นใหม่ได้ เช่น ดิน น้ำ ป่าไม้ สัตว์ป่า พืชหญ้า และกำลังงานมนุษย์กับทรัพยากรธรรมชาติที่ไม่สามารถเกิดขึ้นใหม่ได้ เช่น น้ำมันและแร่ต่าง ๆ
3. ปัญหาสำคัญในการอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติ ได้แก่ การอนุรักษ์ทรัพยากรดินที่ยังอุดมสมบูรณ์อยู่ที่คงคุณสมบัติที่ดีตลอดไปในขณะเดียวกันจะเป็นผลดีต่อทรัพยากรอื่น ๆ เช่น น้ำ ป่าไม้ และสัตว์ป่าด้วย
4. การอนุรักษ์หรือการจัดการทรัพยากรธรรมชาติ ต้องคำนึงถึงทรัพยากรอื่นในเวลาเดียวกันด้วย ไม่เคยแยกพิจารณาเฉพาะอย่างใดอย่างหนึ่งเพียงอย่างเดียวเท่านั้น เพราะทรัพยากรทุกอย่างมีส่วนเกี่ยวข้องสัมพันธ์กันอย่างใกล้ชิด
5. ในการวางแผนจัดการทรัพยากรอย่างชาญฉลาดนั้น จะต้องไม่แยกมนุษย์ออกจากสภาพแวดล้อมทางสังคมหรือวัฒนธรรม หรือสภาพแวดล้อมตามธรรมชาติ เพราะว่าวัฒนธรรมและสังคมของมนุษย์ได้พัฒนาตัวเองมาพร้อมกับการใช้ประโยชน์จากทรัพยากรธรรมชาติของสังคมนั้น ๆ กล่าวโดยทั่ว ๆ ไป การอนุรักษ์ถือได้ว่าเป็นทางแห่งการดำเนินชีวิตเพราะมีส่วนเกี่ยวข้องกับเศรษฐกิจและสังคม ซึ่งมีบทบาทต่อชีวิตมนุษย์เป็นอย่างมาก
6. ไม่มีโครงการรักษาใดที่จะประสบความสำเร็จได้ นอกจากผู้ใช้ทรัพยากรธรรมชาติจะได้ตระหนักถึงความสำคัญของทรัพยากรนั้น ๆ และใช้อย่างชาญฉลาดให้เกิดผลดีในทุก ๆ ด้านต่อสังคมมนุษย์ และควรใช้ทรัพยากรให้อำนวยประโยชน์หลาย ๆ ด้านในเวลาเดียวกัน
7. ทรัพยากรใช้ทรัพยากรธรรมชาติในปัจจุบันจะเป็นที่ใดก็ตามยังไม่อยู่ในระดับที่จะพียงซึ่งฐานะความอยู่ดีกินดีโดยทั่วถึงได้ เนื่องจากการกระจายการใช้ประโยชน์จากทรัพยากรยังเป็นไปโดยไม่ทั่วถึง
8. การอนุรักษ์เกี่ยวข้องกับมนุษย์ทุกคนไม่ว่าจะอยู่ในเมืองหรือในชนบท ความมั่นคงสุขสมบูรณ์ของประเทศขึ้นอยู่กับทรัพยากรมนุษย์ ซึ่งเป็นผู้ใช้ทรัพยากรอื่น ๆ ของประเทศนั้น ๆ
9. การทำลายทรัพยากรธรรมชาติใด ๆ ด้วยเหตุใดก็ตาม เท่ากับเป็นการทำลายความศิวีไลซ์ของมนุษย์ อย่างไรก็ตาม มนุษย์ต้องยอมรับว่าการทำลายทรัพยากรธรรมชาติได้เกิดขึ้นอยู่ทุกหนทุกแห่งที่มีการใช้ทรัพยากรนั้น ๆ อย่างหลีกเลี่ยงไม่ได้
10. การดำรงชีวิตของมนุษย์ขึ้นอยู่กับสิ่งมีชีวิตไม่ว่าจะเป็นพืชหรือสัตว์ ซึ่งต่างก็เกิดจากทรัพยากรอื่น เช่น ดิน น้ำ อากาศหนึ่ง กำลังงานของมนุษย์ ตลอดจนการกินคืออยู่ที่ทั้งทางร่างกายและจิตใจ ขึ้นอยู่กับคุณค่าของอาหารที่เราบริโภค นอกจากปลาและอาหารทะเลอื่น ๆ แล้วอาหารทุก

อย่างไม่ว่าจะเป็นผัก ผลไม้ ถั่ว งา ข้าวหรือในรูปของนม เนื้อสัตว์ อันเป็นผลผลิตจากพืชที่สัตว์บริโภค เข้าไปล้วนเกิดจากดินทั้งสิ้น

11. มนุษย์จำเป็นต้องมีความรู้ความเข้าใจในธรรมชาติ และเชื่อในความเป็นไปตามธรรมชาติ มนุษย์สามารถนำวิทยาการต่าง ๆ มาช่วยหรือบรรเทากระบวนการต่าง ๆ ที่เกิดขึ้นเองตามธรรมชาติได้ แต่มนุษย์ไม่สามารถจะนำสิ่งใดมาทดแทนธรรมชาติได้ทั้งหมดที่เดียวอย่างแน่นอน

12. การอนุรักษ์ นอกจากจะเพื่อการอยู่ดีกินดีของมวลมนุษยแล้ว ยังจำเป็นต้องอนุรักษ์ธรรมชาติเพื่อความสมบูรณ์ และเป็นผลดีทางด้านจิตใจด้วยเช่นกัน การอนุรักษ์สภาพธรรมชาติ การอนุรักษ์สัตว์ป่า เพื่อความสวยงาม และสำหรับการพักผ่อนหย่อนใจหรือเป็นเกมกีฬา เป็นต้น

13. เป็นความจริงที่ว่าประชากรของโลกเพิ่มมากขึ้นทุกวัน แต่ทรัพยากรกลับลดน้อยลงทุกที ไม่มีใครทราบได้ว่าการใช้ทรัพยากรในชั้นปลายนั้นจะเป็นอย่างไร อนาคตจึงเป็นสิ่งที่มืดมน ถ้าหากทุกคนไม่เริ่มต้นอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติตั้งแต่บัดนี้

2.3 แนวคิดศักยภาพและการจัดการท่องเที่ยว

2.3.1 ศักยภาพของแหล่งท่องเที่ยว

ศักยภาพของแหล่งท่องเที่ยวคือความพร้อมของแหล่งท่องเที่ยวที่เอื้ออำนวยต่อการพัฒนาการปรับปรุง หรือการทำให้เกิดความเปลี่ยนแปลง รวมถึงความน่าสนใจของท้องถิ่นนั้นว่ามีเพียงพอที่จะดึงดูดใจนักท่องเที่ยวให้ตัดสินใจเดินทางไปยังแหล่งท่องเที่ยวนั้นหรือไม่

วิวัฒน์ชัย บุญยภักดี ได้เสนอหลักเกณฑ์การพิจารณา และการกำหนดศักยภาพหรือความสำคัญของแหล่งท่องเที่ยวไว้ ดังนี้

1. คุณค่าของแหล่งท่องเที่ยว ได้แก่ ความสวยงาม ลักษณะเด่นในตัวเอง ความเก่าแก่ทางประวัติศาสตร์ ความสำคัญทางลัทธิและศาสนา บรรยากาศ สภาพภูมิทัศน์ทางธรรมชาติและวิถีชีวิต

2. ความสะดวกในการเข้าถึง ได้แก่ สภาพของเส้นทางท่องเที่ยว ลักษณะการเดินทางระยะเวลาจากตัวเมืองไปยังแหล่งท่องเที่ยว

3. สิ่งอำนวยความสะดวก ได้แก่ ที่พักแรม ร้านอาหาร เครื่องดื่ม สถานบริการต่าง ๆ ระบบไฟฟ้า ประปา โทรศัพท์และการรักษาความปลอดภัย

4. สภาพแวดล้อม ได้แก่ สภาพทางกายภาพ สภาพอากาศ ระบบนิเวศ และสภาพอื่น ๆ ของแหล่งท่องเที่ยว

5. ข้อจำกัดในการรองรับนักท่องเที่ยวได้แก่ ข้อจำกัดทางด้านพื้นที่ข้อจากด้านทางด้านบริการสาธารณูปโภค ปัญหาความปลอดภัยของนักท่องเที่ยว

6. ความมีชื่อเสียงในปัจจุบันได้แก่ความเป็นที่รู้จักของแหล่งท่องเที่ยวและจำนวนนักท่องเที่ยวในแหล่งท่องเที่ยว

สอดคล้องกับหลักเกณฑ์การพิจารณาศักยภาพของแหล่งท่องเที่ยวของจารย์ จลินดีป्ली²¹ โดยต้องครอบคลุมองค์ประกอบการท่องเที่ยวทั้ง 4 ด้าน ดังนี้

1. เกณฑ์การประเมินศักยภาพแหล่งท่องเที่ยวที่ครอบคลุมองค์ประกอบด้านพื้นที่คือการดึงดูดนักท่องเที่ยวด้วยทรัพยากรทางธรรมชาติที่มีลักษณะเฉพาะ หรือมีความเป็นเอกลักษณ์ ประวัติศาสตร์ โบราณวัตถุสถานที่มีความเกี่ยวข้องกับระบบนิเวศ วัฒนธรรมประเพณีในท้องถิ่น รวมทั้งต้องมีปัจจัยอื่นที่ดึงดูดให้นักท่องเที่ยวเข้ามาท่องเที่ยวในพื้นที่ ได้แก่ ลักษณะภูมิทัศน์ ความสะดวกในการเข้าถึงแหล่งท่องเที่ยว เช่น สภาพของเส้นทาง ฤดูกาล ระยะทางจากจุดศูนย์กลางการท่องเที่ยวในพื้นที่ เป็นต้น

2. เกณฑ์การประเมินศักยภาพแหล่งท่องเที่ยวที่ครอบคลุมองค์ประกอบด้านการจัดการคือความปลอดภัยในการท่องเที่ยวในพื้นที่และบริเวณใกล้เคียงการจัดการสิ่งอำนวยความสะดวกในการเข้าถึง เช่น ถนนไฟฟ้า แหล่งน้ำ การจัดการควบคุมจำนวนนักท่องเที่ยวในพื้นที่ท่องเที่ยวไม่ให้เกินขีดความสามารถในการรองรับ การจัดการควบคุมกิจการท่องเที่ยวในพื้นที่

3. เกณฑ์การประเมินศักยภาพแหล่งท่องเที่ยวที่ครอบคลุมองค์ประกอบด้านกิจกรรมและกระบวนการ คือ การพิจารณาถึงความหลากหลายของกิจกรรมการท่องเที่ยวเชิงนิเวศในพื้นที่โอกาสในการสร้างจิตสำนึกและการให้การศึกษาด้านสิ่งแวดล้อม

4. เกณฑ์การประเมินศักยภาพแหล่งท่องเที่ยวที่ครอบคลุมองค์ประกอบด้านการมีส่วนร่วม คือ การพิจารณาว่า องค์กรท้องถิ่นมีส่วนร่วมในการควบคุมดูแลแหล่งท่องเที่ยวในรูปแบบใดบ้าง และประชาชนในท้องถิ่นมีความพอใจ หรือสนใจที่จะให้แหล่งท่องเที่ยวในท้องถิ่นของตนได้รับการพัฒนาเป็นแหล่งท่องเที่ยวหรือไม่ทั้งนี้ในการพิจารณาศักยภาพของแหล่งท่องเที่ยวเพื่อการพัฒนาเป็นสิ่งสำคัญอย่างหนึ่งในการศึกษาทรัพยากรที่มีอยู่ก่อนที่จะวางแผนพัฒนาหรือส่งเสริมใด ๆ เพื่อให้การดำเนินงานนั้นบรรลุวัตถุประสงค์เป้าหมายและได้รับผลประโยชน์ตอบแทนอย่างมีประสิทธิภาพ

²¹ จารย์ จลินดีป्ली, “การประเมินศักยภาพของแหล่งท่องเที่ยวสำหรับการท่องเที่ยวเชิงนิเวศกรณีศึกษา: อุทยานแห่งชาติไทรโยค จังหวัดกาญจนบุรี,” (สารนิพนธ์ปริญญาโทบริหารธุรกิจ, สาขาการจัดการสิ่งแวดล้อม สำนักพัฒนาบัณฑิตศึกษา สถาบันบัณฑิตพัฒนบริหารศาสตร์, 2541).

ธรรมศักดิ์ โรจนสุนทร แบ่งองค์ประกอบที่นำมาเป็นเครื่องบ่งชี้ศักยภาพของแหล่งท่องเที่ยว ดังนี้

1. ปัจจัยจุดใจหลักของการท่องเที่ยว พิจารณาจากสถานที่ตั้งและลักษณะของแหล่งท่องเที่ยว นั้น ต่อความต้องการของนักท่องเที่ยวหลาย ๆ ด้าน เช่น ความต้องการในด้านความสงบ ในการพักผ่อน ความสนุกสนาน การหาประสบการณ์ ซึ่งปัจจัยจุดใจหลักแบ่งได้ 3 ชนิด ได้แก่ ปัจจัยจุดใจด้านธรรมชาติ ปัจจัยจุดใจในด้านประวัติศาสตร์และศาสนา และปัจจัยจุดใจทางด้านกิจกรรมที่มนุษย์ สร้างขึ้น

2. ปัจจัยประกอบ ได้แก่ คุณค่าดึงดูดใจจากสภาพแวดล้อมภูมิอากาศ ภูมิประเทศ และลักษณะภูมิทัศน์ที่เป็นเอกลักษณ์ ความปลอดภัยต่อชีวิตและทรัพย์สิน สภาพเศรษฐกิจและสังคม ภัยธรรมชาติ และการเมือง

3. ปัจจัยสนับสนุนและสิ่งอำนวยความสะดวก ได้แก่ สิ่งอำนวยความสะดวกที่ได้มาตรฐาน ด้านที่พักและอาหาร การสื่อความหมาย ข้อมูลข่าวสาร การให้ข่าวสารประชาสัมพันธ์ ตลอดจน สิ่งอำนวยความสะดวกต่าง ๆ เช่น ร้านจำหน่ายของที่ระลึก เป็นต้น

4. ปัจจัยด้านโครงสร้างพื้นฐานและการคมนาคม ต้องพิจารณาถึงโครงข่ายการคมนาคม ทางบก ทางน้ำ และทางอากาศ บริการสาธารณะ เช่น ไฟฟ้า น้ำ การระบายน้ำ การกำจัดขยะ ตลอดจนระบบการสื่อสารโทรคมนาคม

จากความหมายต่าง ๆ ข้างต้น จึงอาจกล่าวสรุปได้ว่า ศักยภาพของแหล่งท่องเที่ยว คือ ความพร้อมของแหล่งท่องเที่ยวที่เอื้ออำนวยต่อการพัฒนาการปรับปรุง หรือการทำให้เกิดความเปลี่ยนแปลง รวมถึงความน่าสนใจของท้องถิ่นนั้นมีเพียงพอที่จะดึงดูดใจนักท่องเที่ยวให้ตัดสินใจเดินทางไปยังแหล่งท่องเที่ยว นั้นหรือไม่ ส่วนปัจจัยที่ส่งผลต่อศักยภาพองค์กรจากความพร้อมหรือความสามารถในการบริหารจัดการ ทรัพยากรและการใช้ทรัพยากรต่าง ๆ ตลอดจนระบบบริหารจัดการ ได้แก่ โครงสร้างขององค์กร, บุคลากร,งบประมาณ, วัสดุอุปกรณ์เครื่องมือเครื่องใช้ ตลอดจน วิทยาการหรือเทคโนโลยีที่เกี่ยวข้อง

2.3.2 พื้นที่ที่ทิ้งร้างกับการฟื้นฟูเมือง

ตั้งแต่ช่วงยุค คริสต์ทศวรรษ 1960มีการศึกษาจำนวนมากที่พูดถึงปรากฏการณ์ของพื้นที่ที่ทิ้งร้างในเมืองสมัยใหม่ รวมทั้งบัญญัติคำศัพท์และนิยามไว้หลากหลายเช่น พื้นที่ที่ถูกกละเลย (Lost Space) พื้นที่ไร้ประโยชน์ (Waste Space)

2.3.3 นิเวศภูมิทัศน์ (Landscape Ecology)

เพื่อเปลี่ยนแปลงพื้นที่ที่ทิ้งร้าง คำว่า “นิเวศภูมิทัศน์” (Landscape Ecology) เป็นคำที่เกิดจากการรวมกันของทฤษฎีทางนิเวศวิทยา ทำให้ได้คำศัพท์ใหม่ขึ้นมา นิเวศภูมิทัศน์เป็นการศึกษาแบบองค์รวมในบริเวณพื้นที่หนึ่ง ซึ่งประกอบไปด้วยระบบนิเวศที่มีความหลากหลายเป็นการศึกษาเกี่ยวกับภูมิทัศน์ในระบบนิเวศอย่างกว้าง ๆ

โครงสร้างทางภูมิทัศน์ (Landscape Structure) หมายถึง ลักษณะทางกายภาพต่าง ๆ ที่ประกอบขึ้นเป็นองค์ประกอบของระบบนิเวศและแบบแผนทางกายภาพที่ปรากฏในภูมิทัศน์ ซึ่งอาจเป็นผลมาจากปัจจัยต่าง ๆ ของระบบนิเวศหรือภูมิทัศน์หรือปฏิสัมพันธ์และกระบวนการต่าง ๆ ที่เกิดขึ้น เช่น รูปแบบและภูมิทัศน์ฐานเมืองรูปแบบและการกระจายตัวของประชากร สิ่งมีชีวิต พืชพรรณซึ่งได้แบ่งประเภทองค์ประกอบย่อยของภูมิทัศน์ (Landscape element) เป็นระดับ (scale) ถือเป็นหลักสำคัญของภูมินิเวศวิทยา เกี่ยวข้องกับการแปลความหมายของแผนที่ เช่น Teodoro Lasanta ใช้นิเวศภูมิทัศน์เพื่อประเมินทางเลือกในการจัดการพื้นที่ภูเขาบริเวณเมดิเตอร์เรเนียนที่ถูกทิ้งร้าง เนื่องจากบริเวณพื้นที่ทุ่งหญ้ามีการพังทลายของดินเพิ่มขึ้นและเกิดการแตกแยกของภูมิทัศน์ การเพิ่มขึ้นของพื้นที่พุ่มไม้ในพื้นที่ทิ้งร้างโดยรวมระบบภูมิสารสนเทศศาสตร์ (GIS) และการวิเคราะห์นิเวศวิทยาภูมิทัศน์ (LEA)

2.4 แนวคิดเกี่ยวกับป่าชายเลน

2.4.1 ความสำคัญของป่าชายเลน

ป่าชายเลน นับวันจะมีความสำคัญมากขึ้นต่อชีวิตประชาชนและเศรษฐกิจของประเทศที่มีทรัพยากรประเภทนี้ ประเทศไทยใช้ทรัพยากรป่าชายเลน ทั้งทางด้านป่าไม้ และด้านประมงโดยเฉพาะเป็นแหล่งขยายพันธุ์ และเป็นแหล่งอนุบาลในดำนป่าไม้ ผลผลิตที่ได้จากป่าชายเลนช่วยเพิ่มมูลค่าทางเศรษฐกิจของประเทศได้มาก ก็คือการนำไม้จากป่าชายเลนโดยเฉพาะไม้โกงกางมาบ้าง และในปัจจุบัน อุตสาหกรรมเกี่ยวกับการกลั่นไม้จากป่าชายเลน โดยเฉพาะผลิตผลด้านเมทิลแอลกอฮอล์ กรดน้ำส้ม และน้ำมันดิบ เป็นต้น

สำหรับในด้านการประมง ป่าชายเลนถือว่าเป็นแหล่งอาหารที่สำคัญต่อสัตว์นานาชนิด ไม่ว่าจะเป็นพวกกุ้ง หอย ปู และปลา วงจรชีวิตของสัตว์น้ำเหล่านี้จะมีความสัมพันธ์กับป่าชายเลนอย่างมาก ทั้งในด้านเป็นที่อยู่อาศัยแหล่งเพาะพันธุ์และการเจริญเติบโต ป่าชายเลนสามารถผลิตอาหารแร่ธาตุหลายชนิด โดยได้จากการร่วงหล่นและสลายตัวของเศษไม้ ใบไม้ ความรู้เกี่ยวกับระบบนิเวศป่าชายเลน จะเป็นเครื่องชี้ให้เห็นความสัมพันธ์ระหว่างสัตว์น้ำกับป่าชายเลนนั้นมีมากมาย หากมี

การทำลายป่าชายเลนนั้นมียามากมาย หากมีการทำลายป่าชายเลนลงแล้ว ความสัมพันธ์ระหว่างสิ่งเหล่านี้จะหมดไป และในที่สุดทรัพยากรสัตว์น้ำก็จะลดปริมาณลงหรือหมดไปอีกด้วย

ป่าชายเลน เป็นป่าที่มีความสำคัญสูงสุดในความสำคัญของระบบนิเวศในธรรมชาติ และมีคุณสมบัติอย่างมหาศาลต่อมนุษย์ ทั้งทางด้านเศรษฐกิจ สังคม และทางด้านนิเวศวิทยา ดังนี้

1. การนำไม้มาใช้ประโยชน์ ไม้ที่ได้จากป่าชายเลน นอกจากนำมาใช้เพื่อจากเผาถ่านแล้ว ยังสามารถมาใช้เพื่อเป็นไม้ฟืน ไม้เสาเข็ม ไม้ค้ำยัน เพอร์นิเจอร์
2. เป็นที่ป้องกันชายทะเลโดยป่าชายเลนจะทำหน้าที่เป็นเหมือนเขื่อนป้องกันคลื่นลม พายุ ไม่ให้เกิดอันตรายต่อมนุษย์ และระบบนิเวศอื่น ๆ
3. ทำหน้าที่เป็นแหล่งกักตะกอนสิ่งปฏิกูลและสารมลพิษต่าง ๆ จากบนบกไม่ให้ลงสู่ทะเล
4. ช่วยให้มีการงอกตัวของแผ่นดิน จากการที่ตกตะกอนดินทรายซึ่งไหลมากับแม่น้ำ เมื่อถูกขวางกั้นด้วยแนวป่าชายเลนทำให้กระแสน้ำลดความเร็วลง เกิดตะกอนทับถม
5. นิเวศวิทยาป่าชายเลน เป็นระบบนิเวศที่เหมาะสมกับการวางไข่ การหาอาหาร และการเจริญเติบโตของสัตว์น้ำเศรษฐกิจหลายชนิดและเป็นแหล่งชุมชนของนก สัตว์ป่าหลายชนิด
6. เป็นแหล่งพักผ่อนหย่อนใจ ความสวยงามจากพรรณไม้ต่าง ๆ ตั้งแต่เฟิร์นกล้วยไม้และต้นไม้ใหญ่ ที่เพิ่มความแปลกตาแก่ทิวทัศน์ทางทะเล

2.4.2 ระบบนิเวศป่าชายเลน²²

สภาพแวดล้อมโดยทั่วไปของป่าชายเลนมีความแตกต่างออกไปอย่างมากจากป่าชนิดอื่น ๆ โดยเฉพาะดินเนื่องจากมีสภาพเป็นดินเลนในที่ราบกว้างใหญ่ ดินเหล่านี้มีความอุดมสมบูรณ์ ส่วนหนึ่งมาจากซากพืชซากสัตว์ในบริเวณป่าชายเลนเอง โดยเฉพาะใบไม้ที่ร่วงหล่นทับถมกันเป็นจำนวนมาก แพลงตอนพืชและสาหร่าย ส่วนสภาพความเค็มของน้ำบริเวณนี้มีระดับค่อนข้างต่ำเนื่องจากมีน้ำจืดไหลลงมาปะปนกับน้ำทะเลจึงให้น้ำบริเวณนี้เป็นน้ำกร่อย ระดับความเค็มของน้ำดังกล่าวยังเปลี่ยนแปลงไปได้ตามระดับน้ำที่ขึ้นลงเป็นประจำ กล่าวคือ ระดับความเค็มจะสูงขึ้นเมื่อน้ำขึ้น และในขณะที่อยู่ช่วงที่น้ำเกิด น้ำทะเลจะสามารถไหลเข้าสู่ป่าชายเลนได้ระยะทางไกลขึ้น ซึ่งเป็นไปในทางกลับกันกับน้ำลงและช่วงน้ำตายตามลำดับ

²² สนิท อักษรแก้ว, *ป่าชายเลน นิเวศวิทยาและการจัดการ*, พิมพ์ครั้งที่ 2 (กรุงเทพฯ : สำนักพิมพ์มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์, 2541), 11–27, 89-90.

ลักษณะทางกายภาพดังกล่าว มีผลต่อชุมชนในป่าชายเลนเป็นอย่างมาก โดยมีผลทางตรงต่อชนิดและการกระจายพันธุ์ไม้ที่ขึ้นอยู่จะเห็นได้จากป่าชายเลนแหล่งต่าง ๆ ของโลกพันธุ์ไม้จะขึ้นอยู่ในลักษณะเขตแนวของแต่ละชนิด โดยมีแบบแผนแน่นอนจากบริเวณฝั่งน้ำเข้าไปด้านในของป่า อันเป็นลักษณะเฉพาะตัวที่แตกต่างจากป่าบกทั่วไป ทั้งนี้เพราะลักษณะทางกายภาพของพื้นที่ป่ามีความแตกต่างกันเมื่อเปรียบเทียบกับกันตั้งแต่ชายฝั่งถึงส่วนที่อยู่ลึกเข้าไป พันธุ์ไม้ต่างที่มีการปรับตัวมาจนขึ้นอยู่ได้ในเขตนี้ แม้จะปรับตัวในลักษณะคล้ายกัน แต่ยังคงมีความแตกต่างกันในบางส่วนที่สามารถทำให้เจริญและแพร่กระจายอยู่ได้ในบริเวณต่างกันของป่าชายเลนโดยเฉพาะบริเวณที่มีสภาพที่เป็นดินเลนลึก มีน้ำท่วมถึงเสมอกับบริเวณที่เป็นดินเลนตื้น และมีน้ำท่วมถึงเป็นบางครั้งบางคราวพันธุ์ไม้ที่จะขึ้นได้ในบริเวณที่เป็นดินเลนลึกจึงต้องมีรากค้ำจุนที่แข็งแรงเป็นจำนวนมาก รากเหล่านี้ ช่วยพยุงลำต้นให้ตั้งตรงอยู่ได้ไม่โคล่นล้มเมื่อถูกพายุพัดหรือคลื่นซัด ได้แก่ พันธุ์ไม้พวกโกงกาง ต้นอ่อนจึงสามารถเจริญเติบโตตั้งแต่อยู่บนต้นแม่จนกระทั่งพร้อมที่จะงอกรากและเจริญเติบโตเป็นต้นกล้าที่แข็งแรงทันทีที่ร่วงลงสู่พื้นดิน

สำหรับสัตว์ต่าง ๆ ที่อาศัยอยู่ในป่าชายเลนต่างก็ได้รับอิทธิพลจากสภาพแวดล้อมที่ต่างไปจากสัตว์ในป่าบกทั่วไปเช่นกัน สัตว์ที่อาศัยอยู่ตามเรือนยอดของพันธุ์ไม้ต่าง ๆ ในป่าชายเลน เป็นพวกที่ไม่จำเป็นต้องมีการปรับตัวโดยเฉพาะ ได้แก่ นก แมลง และสัตว์เลื้อยคลานด้วยน้ำนมชนิดต่าง ๆ เช่น ลิง หนูค้างคาว เสือปลา นาก และแมวป่า รวมทั้งสัตว์เลื้อยคลาน เช่น ตะกวด เต่า และงู เป็นต้น สัตว์พวกนี้อาจมีการอพยพไปมาจากป่าชายเลนสู่ป่าข้างเคียงได้ แต่สัตว์ที่อาศัยอยู่ตามพื้นป่า โดยอาศัยคืบคลานหรือเกาะหรือขุดรูอยู่ตามพื้นดิน รวมทั้งพวกที่อยู่ในน้ำจะต้องมีการปรับตัวอย่างมากเพื่อจากอยู่รอดเนื่องจากต้องประสบกับสภาวะต่าง ๆ ที่เปลี่ยนแปลงอยู่เป็นประจำหรืออยู่ในสภาพที่ไม่เหมาะสมต่อการดำรงชีวิตโดยทั่วไป เช่น สภาวะที่ทำให้ต้องสูญเสียน้ำออกจากลำตัวและสภาพอุณหภูมิสูง สภาพที่มีปริมาณออกซิเจนค่อนข้างต่ำของดินเลน และการเปลี่ยนแปลงความเค็มของน้ำ สัตว์พวกนี้ได้แก่ หอย ปู กุ้ง หนอนตัวกลม หนอนตัวแบน ไส้เดือนทะเล และ ครัสเซียน เป็นต้น

อย่างไรก็ตามชุมชนในป่าชายเลนจะประกอบไปด้วยสิ่งมีชีวิตชนิดต่าง ๆ จำนวนมากที่สามารถปรับตัวอยู่ได้และแพร่ลูกแพร่หลานเป็นจำนวนมาก ทำให้ป่าชายเลนมีความอุดมสมบูรณ์ สัตว์ที่มีความสำคัญทางเศรษฐกิจหลายชนิดก็ได้อาศัยวางไข่ และอนุบาลตัวอ่อนในบริเวณนี้ โดยบางชนิดอาศัยอยู่จนครบวงจรชีวิต

ความสัมพันธ์ของสิ่งมีชีวิตในป่าชายเลนในแง่ของการถ่ายทอดพลังงาน เป็นแบบที่เริ่มต้นด้วยอินทรีย์สาร (Detritus) ซึ่งได้จากการสลายตัวของใบไม้ในบริเวณป่าชายเลนโดยจุลินทรีย์ผู้ย่อยสลาย อินทรีย์วัตถุเหล่านี้จะเป็นอาหารของพวกกินเศษอินทรีย์วัตถุ เช่น แอมฟิพอด หอย กุ้ง ปู และตัวอ่อนของแมลงต่าง ๆ จากพื้นก็จะถูกกินต่อ ๆ กันไปตามลำดับขั้นของลูกโซ่อาหาร

ความหลากหลายของสัตว์ป่าในป่าชายเลน

สัตว์ที่เป็นองค์ประกอบของป่าชายเลน ได้แก่ ปลา ที่สำคัญได้แก่ปลากระบอก ปลา กะพง ปลานวลจันทร์ ปลากระรัง และปลาตีน กุ้งมีประมาณไม่น้อยกว่า 15 ชนิด สำหรับกุ้งที่พบเห็นทั่วไปในป่าชายเลน ได้แก่ กุ้งแช่บ๊วย กุ้งกุลาดำ กุ้งกะเปาะหรือกุ้งกะต่อม ปูที่พบในป่าชายเลนมีทั้งหมด 7 สกุล 54 ชนิด ที่พบมากได้แก่ ปูแสม ปูกำมดาบ ปูทะเลหรือปูดำ หอยที่พบมากในป่าชายเลนมีหอยกาบเดียวไม่น้อยกว่า 17 ชนิด ที่สำคัญได้แก่ หอยดำ หอยขี้ก และหอยขี้กา และหอยกาบคู่น้อยกว่า 3 ชนิด ได้แก่ หอยนางรมและหอยเยาะ เป็นต้น นกที่พบในป่าชายเลนมีทั้งนกอพยพและนกประจำถิ่นมากกว่า 100 ชนิด เช่น นกยางควาย นกยางรอก นกเหยี่ยวโดด นกหัวโตและนกเหยี่ยว สัตว์เลี้ยงลูกด้วยนม มีไม่น้อยกว่า 39 ชนิด ที่พบทั่วไปได้แก่ ค่างคาว ลิงกัง นาก แมวป่า สัตว์เลื้อยคลาน มีอย่างน้อย 25 ชนิด ซึ่งรวมงูต่าง ๆ กิ้งก่า เต่า จระเข้ นอกจากนี้ยังพบแมลงเป็นจำนวนมากกว่า 38 ชนิด เช่น พวกผีเสื้อกลางคืน หนอนผีเสื้อ หนอนกอ แมลงปีกแข็ง ยุง ลี้น และเพลี้ย ระหว่างพื้นที่ป่าบก กับป่าชายเลน (Ecotone) เป็นบริเวณที่มีความหลากหลายทางชีวภาพสูง ทั้งพืชพืชและพันธุ์สัตว์ ทั้งนี้ก็เนื่องจากแม่หอบ (Thalassina Anomala Herbst) สร้างกิจกรรมมูลดินน้อยในบริเวณชายฝั่งทะเลอันดามันของประเทศไทยยังพบว่าในแนวเขตเชื่อมต่อใหญ่สูงถึงระดับน้ำทะเล ปกติท่วมไม่ถึง อินทรีย์วัตถุในดิน ซึ่งเป็นอาหารของสัตว์ชนิดนี้จะถูกย่อยสลายกลายเป็นธาตุอาหารพืชและสัตว์ ความแตกต่างในระดับของพื้นที่ที่เนื่องจากกิจกรรมของสัตว์ชนิดนี้ ทำให้อัตราการท่วมถึงของน้ำทะเลต่างกัน ก่อให้เกิดความหลากหลายของพืชพันธุ์ถึง 65 ชนิด และพันธุ์สัตว์น้ำและสัตว์บกกว่า 100 ชนิด แม่หอบจึงมีบทบาทในด้าน Ecological Engineering ที่เป็นประโยชน์ต่อการพัฒนาระบบนิเวศ Eco tone

การกระจายของป่าชายเลน

ประเทศไทยมี 22 จังหวัด ที่มีพื้นที่ป่าชายเลนตายชายฝั่งทะเลแม่น้ำลำคลอง ทะเลสาบ และเกาะต่าง ๆ ตั้งแต่ภาคกลางตอนล่าง ภาคตะวันออกตลอดไปจนถึงภาคใต้ทั้งสองฝั่ง โดยมีพื้นที่รวม 275,805 ตารางกิโลเมตร ปัจจัยสิ่งแวดล้อมที่มีอิทธิพลต่อการดำรงอยู่ของป่าชายเลน

1. ลักษณะชายฝั่ง ป่าชายเลน โดยทั่วไปมักจะขึ้นอยู่บริเวณชายฝั่งทะเลที่มีสภาพดินเป็นดินเลนและเป็นที่ราบกว้างมีน้ำทะเลท่วมถึงอย่างสม่ำเสมอ
2. แสงสว่าง พันธุ์ไม้ป่าชายเลน เป็นพันธุ์ไม้ที่มีความต้องการแสงสว่างเป็นอย่างมาก
3. ปริมาณน้ำฝน ปริมาณน้ำฝนทำให้ความเค็มของน้ำทะเลลดลงและทำให้ต้นไม้เจริญเติบโตได้ดี ปริมาณน้ำฝนที่เหมาะสมประมาณ 1,500 – 3,000 มม./ปี
4. อุณหภูมิ อุณหภูมิมีอิทธิพลต่อการสังเคราะห์แสง การหายใจ การเจริญเติบโต และการขยายพันธุ์ไม้โดยเฉพาะการแตกใบอ่อนโดยช่วงอุณหภูมิที่เหมาะสมประมาณ 18 - 30 ° C

5. ลม ลมมีอิทธิพลต่อการระเหย การคายน้ำ และลมมีอิทธิพลต่อความแรงของคลื่นในบริเวณที่มีลมแรง ต้นไม้จะแคระแกรนมีรูปทรงผิดปกติได้

6. การขึ้น-ลงของน้ำ ช่วงเวลาขึ้น-ลงของน้ำ บริเวณชายฝั่งทะเลเป็นตัวกำหนดการอยู่ของป่าชายเลน มีผลต่อการเปลี่ยนแปลงความเค็มในบริเวณป่าชายเลน เมื่อน้ำทะเลขึ้นความเค็มจะสูง เมื่อน้ำทะเลลดความเค็มจะลดลง และการท่วมของน้ำทะเลจะพาเอาหนอนดิน ให้มาอาศัยในป่าชายเลนซึ่งหนอนดินนี้ จะช่วยให้ดินในป่าชายเลนมีคุณภาพดีเหมาะแก่การเจริญเติบโตของพันธุ์ไม้ป่าชายเลน

7. คลื่นและกระแสน้ำ คลื่นและกระแสน้ำมีผลโดยตรงต่อการกระจายพันธุ์ของพันธุ์ไม้ป่าชายเลน ช่วยพัดพาธาตุอาหารเข้า – ออกจากป่าชายเลน

8. ความเค็มของน้ำมีผลต่อการเจริญเติบโต การรอดตาย และการแบ่งเขตการขึ้นอยู่ของพันธุ์ไม้ป่าชายเลน โดยปกติแล้ว พันธุ์ไม้ป่าชายเลนเจริญเติบโตได้ดีในบริเวณน้ำกร่อย

9. ออกซิเจน ปริมาณออกซิเจนมีผลต่อการหายใจและสังเคราะห์แสงของพันธุ์ไม้ป่าชายเลน ซึ่งปริมาณ ออกซิเจนในน้ำบริเวณป่าชายเลน จะมีการเปลี่ยนแปลงตลอด 24 ชม. โดยจะมีปริมาณต่ำสุดในเวลากลางคืน และสูงสุดในเวลากลางวัน

10. ดิน ดินในป่าชายเลนเป็นดินที่เกิดจากการทับถมของตะกอนที่ไหลมาจากน้ำจากแหล่งต่าง ๆ ลักษณะของดินมีส่วนใหญ่ในการเจริญเติบโตและการกระจายพันธุ์ไม้ป่าชายเลน

11. ธาตุอาหาร ธาตุอาหารส่วนใหญ่ของป่าชายเลนได้มาจากการชะล้างไหลผ่านของน้ำจากแผ่นดินลงสู่ทะเล และจากสิ่งมีชีวิตที่เน่าเปื่อยย่อยสลายในบริเวณป่าชายเลน

กิจกรรมที่มีผลกระทบต่อป่าชายเลน

สาเหตุที่ก่อให้เกิดความเปลี่ยนแปลงแก่พื้นที่ป่าป่าชายเลน จนทำให้มีป่าชายเลนลดลงจากหลายปัจจัย ได้แก่ การขยายตัวของชุมชน การขยายตัวของชุมชนไม่ว่าจะเป็นผู้ครอบครองโดยถูกต้องตามกฎหมายหรือผู้บุกรุกก็ตาม นอกจากจะทำให้ป่าชายเลนจำนวนลดลงเนื่องจากการก่อสร้าง อาคารและสิ่งปลูกสร้างในระยะเริ่มดำเนินการแล้ว ยังมีผลต่อเนื่องในระยะยาวที่เกิดขึ้นเนื่องจากการระบายน้ำทิ้ง การทิ้งขยะ ซึ่งเมื่อมีปริมาณมากขึ้นจะทำให้อิทธิพลของน้ำจืดและน้ำเค็มถูกตัดขาด นอกจากนี้ยังมีการสร้างทางเดินหรือถนน การใช้ประโยชน์ที่ดินในพื้นที่ป่าชายเลนเนื่องจากกิจกรรมต่าง ๆ สิ่งก่อสร้าง สิ่งก่อสร้างที่เกิดขึ้นในป่าชายเลนมีผลกระทบต่อป่าชายเลนรุนแรงที่สุด เนื่องจากป่าชายเลนจะถูกตัดออกหมดเพื่อให้มีสิ่งก่อสร้างเกิดขึ้นแทนที่กิจกรรมประเภทต่าง ๆ เหล่านี้ ถือได้ว่าเป็นการแลกเปลี่ยนสภาพแวดล้อมอย่างสิ้นเชิง การก่อสร้างที่สำคัญ เช่น ถนนที่อยู่อาศัย เป็นต้น

การเพาะเลี้ยงสัตว์น้ำ การเพาะเลี้ยงสัตว์น้ำ ได้แก่ การทำนากุ้ง บ่อปลา และการเพาะเลี้ยงสัตว์น้ำชายฝั่งอื่น ๆ กิจกรรมประเภทนี้ทำให้ป่าชายเลนมีจำนวนพื้นที่ลดลง เนื่องจากการตัดฟันเพื่อเตรียมพื้นที่แบบตัดหมด การก่อสร้างคั่ตดินปลูกสร้างหรือเปลี่ยนเส้นทางการไหลเวียนของน้ำทำให้น้ำเค็มและน้ำจืดไม่สามารถเข้าถึงป่าชายเลนได้ น้ำเสียและสิ่งปฏิกูลจากการเพาะเลี้ยงที่ระบายลงสู่พื้นที่ชายเลน ตะกอนดินที่ถูกพัดพามาทับถมในบริเวณพื้นที่ป่าชายเลน การเปลี่ยนแปลงคุณสมบัติดิน โครงสร้างดินและปฏิกิริยาดินโดยการขุดตัก และเปลี่ยนแปลงผิวดิน

การก่อสร้างเขื่อนและการขุดลอกร่องน้ำ การสร้างเขื่อนและการขุดลอกร่องน้ำก่อให้เกิดการเปลี่ยนแปลงทางน้ำ ทำให้เกิดการเคลื่อนตัวและการทับถมของมวลทรายในอีกบริเวณหนึ่ง การทับถมของวัสดุและตะกอนดิน การเปลี่ยนแปลงแนวกันชนที่เกิดขึ้นโดยธรรมชาติ ได้แก่ แนวป่าชายเลนไปเป็นสิ่งก่อสร้างย่อมก่อผลกระทบต่อสภาพแวดล้อมทั้งทางตรงซึ่งได้แก่ การสูญเสียสภาพป่าชายเลนและทางอ้อมก็คือ เกิดกระบวนการทางกายภาพ ชีวภาพ และเคมี

การทำนาเกลือ คือการกักเก็บน้ำทะเลแล้วปล่อยให้ระเหยเหลือไว้แต่ผลึกเกลือสีขาว การทำนาเกลือทำกันมากในภาคกลางแถบ จังหวัดสมุทรสาคร และสมุทรสงคราม เนื่องจากป่าชายเลนมีความอุดมสมบูรณ์มาก ประชาชนจึงนำพื้นที่ป่าชายเลนไปใช้ในการทำนาเกลือ ซึ่งการนำพื้นที่ไปทำนาเกลือนั้นก่อให้เกิดผลกระทบที่ตามมาคือ ทำให้แหล่งน้ำและดินบริเวณดังกล่าวเค็ม อันส่งผลทำให้เกิดปัญหาการขาดแคลนแหล่งน้ำเพื่ออุปโภคและบริโภค

2.4.3 ทิศทางการจัดการป่าชายเลนในอนาคต

เมื่อพิจารณาถึงสถานการณ์ของทรัพยากรป่าชายเลนที่มีเหลืออยู่ในปัจจุบัน ข้อขัดข้องในทางปฏิบัติจำเป็นต้องแก้ไขปรับปรุงอีกไม่น้อย เนื่องจากประการแรก พื้นที่ป่าชายเลนลดลงไปมากกว่าครึ่งจากที่เคยมีในอดีต หากสถานการณ์การใช้ประโยชน์พื้นที่ป่าชายเลนยังเป็นไปในทิศทางที่เป็นอยู่ในปัจจุบัน ก็คาดได้ว่าพื้นที่ป่าชายเลนจะถูกแปรสภาพเพื่อกิจการอื่นอย่างต่อเนื่องต่อไป โดยเฉพาะอย่างยิ่งการทำบ่อเลี้ยงกุ้ง เนื่องจากประชาชนกลุ่มหนึ่งที่ต้องการมีรายได้จำนวนมากจากการเลี้ยงกุ้งกุลาดำในบริเวณป่าชายเลนและพื้นที่ข้างเคียงได้พยายามดำเนินการทุกวิถีทางเพื่อประกอบอาชีพที่เกี่ยวข้องกับการผลิตกุ้งส่งออกสู่ตลาดทั้งในและต่างประเทศ อย่างไรก็ตาม สถานการณ์นี้อาจเปลี่ยนแปลงได้หากทุกฝ่ายที่เกี่ยวข้องหันมามีบทบาทเพิ่มขึ้นในการอนุรักษ์ทรัพยากรป่าชายเลน โดยการร่วมมือกันพัฒนาระบบโครงสร้างพื้นฐานเพื่อการเลี้ยงกุ้งนอกพื้นที่ป่าชายเลนและวางแผนการจัดการ ตลอดจนให้คำแนะนำแก่ราษฎรในการใช้ประโยชน์และอนุรักษ์ป่าชายเลนอย่างมีประสิทธิภาพ ประการที่สอง สภาพป่าชายเลนที่เหลืออยู่ก็ไม่อุดมสมบูรณ์อย่างแต่ก่อน ไม่ว่าจะเป็นด้านผลผลิตขั้นปฐมภูมิของระบบนิเวศในรูปของมวลชีวภาพของพืช และในด้านกำลังผลิตไม้เพื่อใช้ประโยชน์ทำเชื้อเพลิง ถ่าน หรือ จากปริมาณสัตว์น้ำที่ราษฎรจับได้จากนิเวศป่าชายเลนก็ตามและประการสุดท้าย ความเสื่อมโทรมของสภาพนิเวศสิ่งแวดล้อมชายฝั่ง ได้ทวีความรุนแรงและ

ส่งผลกระทบต่อสุขภาพเศรษฐกิจและสังคมของชุมชนในชนบทเป็นอย่างมาก ดังนั้น การจัดการทรัพยากรป่าชายเลนในอนาคตจึงจำเป็นต้องมีการเปลี่ยนแปลงทั้งในเรื่องเป้าหมายของการจัดการ และวิธีการในการจัดการที่แตกต่างออกไป ทั้งนี้ เพื่อให้สอดคล้องกับความต้องการและเป็นที่ยอมรับของประชาชนที่เป็นเจ้าของทรัพยากรอย่างแท้จริง แนวโน้มทิศทางการจัดการป่าชายเลนในอนาคตอาจสรุปได้ดังนี้

เป้าหมายของการจัดการ

การจัดการป่าชายเลนในอนาคตจะต้องเน้นถึงประโยชน์อเนกประการที่มีต่อชุมชน ทั้งทางตรงและทางอ้อม ซึ่งทางตรงได้แก่ การรักษาคุณภาพสิ่งแวดล้อมชายฝั่ง ไม่ว่าจะเป็นการป้องกันการพังทลายของชายฝั่ง รักษาคุณสมบัติและคุณภาพที่เหมาะสมของดินและน้ำ การดูดซับตะกอนอินทรีย์สารที่เป็นพิษ และการแลกเปลี่ยนก๊าซคาร์บอนไดออกไซด์ในบรรยากาศให้เป็นก๊าซออกซิเจน เป็นต้น

วิธีการจัดการ

เนื่องจากผลกระทบที่มีต่อเศรษฐกิจ สังคม และสิ่งแวดล้อมที่เกิดจากความเสื่อมโทรมของทรัพยากรไม่ได้จำเพาะอยู่แต่บางพื้นที่ใดพื้นที่หนึ่งเท่านั้น แต่ส่งผลกระทบเป็นขอบข่ายที่กว้างไกลไปถึงระบบนิเวศข้างเคียง วิธีการจัดการจึงต้องเน้นการมีส่วนร่วมของหลายฝ่ายโดยเฉพาะชุมชนท้องถิ่นและภาคเอกชนต่าง ๆ เพื่อร่วมมือภาครัฐในการ

1. สร้างจิตสำนึกให้เกิดความรักหวงแหนทรัพยากรร่วมกัน
2. ป้องกัน รักษาดูแล และเฝ้าระวังทรัพยากร
3. ปลูกและฟื้นฟูสภาพป่าที่เสื่อมโทรมให้ดีขึ้น
4. ให้รู้จักสร้างและใช้ประโยชน์ทรัพยากรอย่างชาญฉลาด
5. มีความรู้ เข้าใจในธรรมชาติวิทยาของระบบนิเวศและผลกระทบจากการ

ทำลาย

รูปแบบของพื้นที่ป่าชายเลนในอนาคตอาจแยกพื้นที่ตามเป้าหมายของการจัดการได้ ดังนี้

1. พื้นที่ป่าอนุรักษ์และป่าเพื่อการศึกษาธรรมชาติ มีหน่วยบริการประชาชน คือ ศูนย์วิจัยป่าชายเลน สถานีวิจัยและอนุรักษ์ป่าชายเลน อุทยานแห่งชาติทางทะเล และหน่วยจัดการป่าชายเลนในจังหวัดต่าง ๆ
2. พื้นที่ป่าเพื่อเป็นการผลิตเมล็ดพันธุ์ไม้สำหรับการปลูกและฟื้นฟูสภาพป่า มีหน่วยบริการประชาชน คือ ศูนย์ผลิตเมล็ดพันธุ์ไม้ป่าชายเลนและหน่วยจัดการป่าชายเลน
3. พื้นที่ป่าที่ต้องการฟื้นฟูสภาพทั้งป่าที่เสื่อมโทรมและพื้นที่หาดเลนงอกที่มีศักยภาพในการปลูกป่าชายเลนได้

4. พื้นที่ป่าใช้สอยชุมชน โดยมีองค์การบริหารส่วนตำบลภายใต้การแนะนำ และให้คำปรึกษาของเจ้าหน้าที่ป่าไม้ เป็นหน่วยบริการประชาชนเกี่ยวกับการกำหนดวิธีการ จัดการ ตารมความเหมาะสมของสภาพแต่ละพื้นที่

2.4.5 สถานการณ์ป่าชายเลน ตำบลคลองด่าน อำเภอบางบ่อ จังหวัดสมุทรปราการ

ตำบลคลองด่าน เป็นตำบลเก่าแก่ที่ตั้งขึ้นมากกว่า 100 ปี เดิมเรียกว่า “ตำบล บางเหี้ย” เนื่องจากมีสภาพ พื้นที่ที่มีความชุ่มชื้น มีสัตว์น้ำและป่าไม้อยู่เป็นจำนวนมากจึงเป็นแหล่ง อาศัยของตัวเงินตัวทอง ต่อมาในสมัยรัชกาลที่ 5 ทรงประทานชื่อให้ใหม่ว่า “คลองด่าน” จนถึง ปัจจุบัน พื้นที่ตั้งอยู่ในเขตการปกครองของอำเภอบางบ่อ จังหวัดสมุทรปราการ พื้นที่ส่วนใหญ่เป็นที่ ราบลุ่ม ติดอ่าวไทย มีพื้นที่ป่าชายเลนและลำคลองธรรมชาติจำนวนมาก โดยมีพื้นที่ติดชายฝั่งทะเล ยาวประมาณ 10 กิโลเมตร มีป่าชายเลน ตามมติคณะรัฐมนตรี เมื่อวันที่ 15 ธันวาคม 2530, 22 สิงหาคม 2543 และ 17 ตุลาคม 2543 จำนวน 12,634.20 ไร่ โดยมีพื้นที่ที่มีสภาพเป็นป่าชายเลน จำนวน 2,635.64 ไร่ ในปัจจุบันพื้นที่ชายฝั่งถูกน้ำทะเลกัดเซาะทำให้ชายฝั่งหายเข้ามาประมาณ 2 เมตร

การอนุรักษ์ป่าชายเลน เริ่มตั้งแต่ ปี พ.ศ.2539 ด้วยการทำแนวหินทิ้งตามแนวเขต ป่าชายเลนที่เสื่อมโทรมเพื่อลดความรุนแรงของคลื่นลมลดความเสียหาย ภายหลังจากดำเนินการได้มีการปลูกป่าเพิ่มเติมและเกิดการทับถมของตะกอน ระหว่างแนวหินทิ้ง กับป่าธรรมชาติ

แนวทางการอนุรักษ์และฟื้นฟูป่าชายเลน

สนธิ อักษรแก้ว²³ ได้เสนอแนวทางการอนุรักษ์ป่าชายเลนไว้ดังนี้คือ

1. การเพิ่มป่าชายเลนให้มีเนื้อที่มากขึ้น
2. การป้องกันป่าชายเลนให้มีอยู่เดิม มิให้ถูกทำลายลงไปอีก
3. การสร้างความเข้าใจและประสานงานอันดีระหว่างผู้ใช้ประโยชน์จากป่า

ชายเลนตลอดจนการแก้ไขตัวบทกฎหมายบางอย่างด้วย

โครงการปลูกป่าชายเลนของจังหวัดสมุทรปราการ ได้ให้แนวทางการอนุรักษ์และ ฟื้นฟูป่าชายเลนไว้ดังนี้ ป่าชายเลนเป็นทรัพยากรธรรมชาติที่สำคัญและให้ประโยชน์ทั้งในด้านป่าไม้ ประมง และ รักษาสภาพแวดล้อมอื่น ๆ อย่างมาก แต่ในสถานการณ์ปัจจุบันป่าชายเลนถูกทำลายด้วย กิจกรรมต่าง ๆ อยู่เป็นประจำหลายประเทศทั่วโลกได้เล็งเห็นถึงความสำคัญในเรื่องนี้ นักวิทยาศาสตร์ หลายสาขาที่เกี่ยวข้องกับป่าชายเลน ได้พยายามศึกษาวิจัยเพื่อให้ได้ข้อมูลที่สามารถจะแนะนำมาใช้ เป็นแนวทางในการอนุรักษ์และใช้ประโยชน์ทรัพยากรป่าชายเลนให้ได้ผลเต็มที่ตลอดไป และใน

²³ สนธิ อักษรแก้ว, *การฟื้นฟูและพัฒนาทรัพยากรป่าชายเลนหรือสังคมและเศรษฐกิจอย่าง ยั่งยืนของประเทศไทย* (กรุงเทพฯ : สำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย, 2542), 78.

ขณะเดียวกันก็ไม่เป็นการทำลายระบบนิเวศอีกด้วย สำหรับแนวทางเพื่อการอนุรักษ์ป่าชายเลนนั้น จำเป็นจะต้องดำเนินการเพื่อจุดประสงค์ใหญ่ 3 ประการ

ประการแรก พื้นที่ป่าชายเลนที่มีอยู่เดิมจะต้องรักษาให้คงไว้เป็นเรื่องยากพอสมควร และจะต้องช่วยกันหลาย ๆ ฝ่าย รวมไปถึงการจัดการวางแผนใช้ที่ดินชายฝั่งทะเลให้เหมาะสม จะเป็นหนึ่งที่จะรักษาพื้นที่ป่าชายเลนไว้ได้ มาตรการต่าง ๆ ควรจะต้องปฏิบัติอย่างเคร่งครัด ซึ่งเชื่อว่าหากทำได้ พื้นที่ป่าชายเลนที่มีอยู่ก็คงจะไม่ถูกทำลายไปมากนัก

ประการที่สอง การเพิ่มพื้นที่ป่าชายเลนให้มากขึ้น มีแนวทางที่จะทำได้โดยการปลูกป่าปัจจุบันมีนโยบายที่จะขยายและสนับสนุนในการปลูกป่าชายเลนเพิ่มขึ้น ทั้งในภาคส่วนราชการ และภาคเอกชน เชื่อว่าจะประสบผลสำเร็จอย่างแน่นอน

ประการสุดท้าย การใช้ประโยชน์จากป่าชายเลนให้มีประสิทธิภาพมากขึ้น มีการปรีกษาหารือร่วมกันระหว่างเจ้าหน้าที่ที่เกี่ยวข้องกับการใช้ทรัพยากรป่าชายเลนอย่างสม่ำเสมอ ซึ่งกิจกรรมเหล่านี้ควรได้ดำเนินต่อไปเพื่อหาแนวทางในการใช้ทรัพยากรประเภทนี้ให้มีประสิทธิภาพมากยิ่งขึ้น

ผลสำเร็จในด้านการอนุรักษ์และฟื้นฟูป่าชายเลนจากแนวทางทั้งหลายเหล่านี้ จะเกิดขึ้นได้ก็จะต้องได้รับความร่วมมือจากหลายฝ่ายทั้งภาครัฐ เอกชนและที่สำคัญอีกประการหนึ่งก็คือ ชุมชนที่อาศัยอยู่ในพื้นที่ป่าชายเลน โดยให้ชุมชนเข้าใจถึงความสำคัญและประโยชน์ที่จะต้องดำเนินการอย่างเร่งด่วน และ ต่อเนื่องกันอย่างสม่ำเสมอ

2.5 การบริหารแบบมีส่วนร่วม

2.5.1 ความหมายของการบริหารแบบมีส่วนร่วม

การบริหารแบบมีส่วนร่วม (Participative Management) มีนักวิชาการและนักการศึกษาได้ให้ความหมายในบริบทที่แตกต่างกันไว้หลายประการ ดังนี้

จันทรานี สงวนนาม²⁴ ได้ให้ความหมายไว้ว่า การบริหารแบบมีส่วนร่วม คือ การที่บุคคลได้มีส่วนเกี่ยวข้องในการปฏิบัติงานทั้งด้านการแสดงความคิดเห็น การตัดสินใจและการปฏิบัติงาน ตลอดจนการประเมินผล

²⁴ จันทรานี สงวนนาม, *ทฤษฎีแนวปฏิบัติการบริหารสถานศึกษา* (กรุงเทพฯ : บิ๊ค พอยท์, 2545).

สมยศ นาวิการ²⁵ ได้ให้ความหมายไว้ว่า การบริหารแบบมีส่วนร่วม คือ กระบวนการของการให้ผู้ใต้บังคับบัญชามีส่วนเกี่ยวข้องในกระบวนการตัดสินใจ เน้นการมีส่วนเกี่ยวข้องอย่างแข็งขันของบุคคล ใช้ความคิดสร้างสรรค์และความเชี่ยวชาญของพวกเขาในการแก้ปัญหาของการบริหารที่สำคัญ ซึ่งอยู่บนพื้นฐานของแนวความคิดของการแบ่งอำนาจหน้าที่ที่ถือว่าผู้บริหารแบ่งอำนาจหน้าที่การบริหารให้เข้ากับผู้ใต้บังคับบัญชาและต้องการให้ผู้ใต้บังคับบัญชามีส่วนเกี่ยวข้องอย่างแท้จริงในกระบวนการตัดสินใจที่สำคัญขององค์การไม่ใช่เพียงแค่สัมผัสปัญหาหรือแสดงความห่วงใย

สมเดช สีแสง²⁶ ได้สรุปไว้ถึง การบริหารแบบมีส่วนร่วม เป็นการบริหารที่เปิดโอกาสให้พนักงานทุกระดับได้มีส่วนร่วมในการบริหารกิจการภายในขอบเขตหน้าที่ของตน ซึ่งเป็นหลักการสำคัญของการบริหารแบบใหม่ที่เรียกว่าการบริหารคุณภาพทั่วทั้งองค์การ (Total Quality Control หรือ TQC)

วันชัย โกลละสุด²⁷ ได้ให้ความหมายไว้ว่า การบริหารแบบมีส่วนร่วม คือ การที่บุคคลในองค์กรหรือต่างองค์กรได้ร่วมกันเพื่อจัดการงานให้บรรลุเป้าหมายที่ต้องการร่วมกันอย่างมีประสิทธิภาพและสำเร็จ ทั้งนี้การมีส่วนร่วมนั้น ๆ จะอยู่ในขั้นตอนใด ๆ ก็ตาม โดยขึ้นอยู่กับความรู้ ความสามารถ ประสบการณ์ ข้อจำกัดขององค์กรในแต่ละกระบวนการของการดำเนินการบริหารเป็นเกณฑ์

ทำนอง ภูเกิดพิมพ์²⁸ ได้ให้ความหมายไว้ว่า การบริหารแบบมีส่วนร่วม คือ การทำงานร่วมกันเพื่อให้บรรลุวัตถุประสงค์ ทั้งนี้ขึ้นอยู่กับสภาพความคิด ความเชื่อและความยึดมั่นของแต่ละบุคคล แต่ละหน่วยงาน แต่ละองค์กร อีกทั้งยังขึ้นอยู่กับกาลเวลาแต่ละยุคแต่ละสมัยอีกด้วย โดยการมีส่วนร่วมเป็นหัวใจสำคัญในการเสริมสร้างพลังการทำงานร่วมกันเป็นกลุ่ม (Teamwork) ที่มีประสิทธิภาพในการพัฒนา เพราะทำให้ผู้เกี่ยวข้องหรือผู้มีส่วนร่วมเข้าใจสถานการณ์และอุทิศตนมากยิ่งขึ้นเพื่อการเปลี่ยนแปลงและพัฒนา

²⁵ สมยศ นาวิการ, *การบริหารแบบมีส่วนร่วม* (กรุงเทพฯ :บรรณกิจ, 2545)

²⁶ สมเดช สีแสง, *คู่มือมือการบริหารโรงเรียนสถานศึกษาขั้นพื้นฐาน ตาม พ.ร.บ.การศึกษาแห่งชาติ* (ชัยนาท : ชมรมพัฒนาความรู้ด้านระเบียบกฎหมาย และพัฒนามาตรฐานวิชาชีพครู, 2547)

²⁷ วันชัย โกลละสุด, “การบริหารแบบมีส่วนร่วม,” <http://www.krukeng/ob.tc>. (สืบค้นเมื่อวันที่ 25 กุมภาพันธ์ 2560).

²⁸ ทำนอง ภูเกิดพิมพ์, “แนวคิดการบริหารแบบมีส่วนร่วมในการจัดการศึกษาของชุมชน,” <http://gotoknow.org/blog/mathu/334443>. (สืบค้นเมื่อวันที่ 12 มกราคม 2560).

จากความหมายต่าง ๆ ข้างต้นจึงอาจกล่าวสรุปได้ว่า การบริหารแบบมีส่วนร่วม (Participative Management) คือ กระบวนการที่บุคคลได้มีส่วนเกี่ยวข้องในการปฏิบัติงานทั้งทางด้านการแสดงความคิดเห็น การตัดสินใจ การรับผิดชอบ การวางแผนการปฏิบัติงานตลอดจนการประเมินผล โดยใช้ความคิดสร้างสรรค์และความเชี่ยวชาญในการปฏิบัติงานเพื่อให้บรรลุวัตถุประสงค์หรือแก้ไขปัญหาต่าง ๆ ที่อาจเกิดขึ้นจากการบริหารงานในองค์การ

2.5.2 องค์ประกอบของการบริหารแบบมีส่วนร่วม²⁹

สวอนสเบิร์ก แบ่งองค์ประกอบของการบริหารแบบมีส่วนร่วมดังนี้

1. การไว้วางใจกัน (Trust) ซึ่งเป็นปรัชญาพื้นฐานของการมีส่วนร่วม
2. ความยึดมั่นผูกพัน (Commitment)
3. การตั้งเป้าหมายและวัตถุประสงค์ร่วมกัน (Goals and objectives)
4. ความเป็นอิสระต่อความรับผิดชอบในงาน (Autonomy)

โลเคิร์ท ได้แสดงให้เห็นสาระสำคัญของการบริหารแบบมีส่วนร่วม ดังนี้

1. ผู้บังคับบัญชารับฟังข้อคิดเห็นและข้อเสนอแนะของผู้ใต้บังคับบัญชา
2. ผู้บังคับบัญชากระตุ้นจูงใจผู้ใต้บังคับบัญชาให้เกิดกำลังใจในการปฏิบัติงาน
3. ระบบการติดต่อสื่อสารภายในองค์การมีความคล่องตัวเป็นไปโดยอิสระ
4. ผู้บังคับบัญชาและผู้ใต้บังคับบัญชามีปฏิภิกิริยาโต้ตอบกันอย่างเปิดเผยและโดยกว้างขวางเกี่ยวกับเป้าหมายขององค์การ การปฏิบัติงานและกิจกรรมต่าง ๆ ภายในองค์การ
5. การตัดสินใจต่าง ๆ กระทำโดยกลุ่มในทุกระดับขององค์การ เปิดโอกาสให้กลุ่มเข้ามามีส่วนร่วมในการกำหนดเป้าหมายการดำเนินงาน
6. การควบคุมงานมีลักษณะกระจายไปในหมู่ผู้ร่วมงานให้มีการควบคุมกันเองและเน้นในเรื่องการแก้ปัญหาเป็นหลัก
7. ผู้บังคับบัญชาเห็นความสำคัญของการพัฒนาพนักงานโดยการฝึกอบรม เพื่อให้การทำงานมีผลงานที่สูงสุดและสำเร็จตามเป้าหมาย

ไบรย์แมน ได้เสนอแนวทางในการบริหารงานแบบมีส่วนร่วมที่จะมีผลต่อทัศนคติการปฏิบัติงานและการกระตุ้นจูงใจผู้ใต้บังคับบัญชาไว้ 4 ประการ คือ

1. บรรยากาศของการมีส่วนร่วมควรจะต้องทำให้แนวทางที่จะไปสู่เป้าหมายมีความชัดเจนยิ่งขึ้นและบรรยากาศจะมีลักษณะของความไม่เป็นทางการมากกว่า

²⁹ อ้างถึงใน จันทราณี สงวนนาม, ทฤษฎีแนวปฏิบัติการบริหารสถานศึกษา.

2. จะทำให้ผู้ใต้บังคับบัญชาสามารถเลือกเป้าหมายที่มีคุณค่า ดังนั้นผู้บังคับบัญชาควรเพิ่มเป้าหมายส่วนบุคคล (Individual Goal) กับเป้าหมายองค์การ (Organization Goal) ให้เท่าเทียมกัน

3. ผู้มีส่วนร่วมจะเพิ่มการควบคุมงานมากขึ้นถ้ามีแรงจูงใจและความเป็นอิสระเพิ่มขึ้น ซึ่งจะทำให้ผู้ใต้บังคับบัญชามีความเพียรพยายามในการปฏิบัติงานมากขึ้นและ

4. เมื่อบุคคลเข้าไปมีส่วนร่วมในกระบวนการตัดสินใจเขาจะมี Ego – involved

ดวงแก้ว กอแก้ว ได้สรุปไว้ถึง การบริหารแบบมีส่วนร่วม ประกอบด้วย

1. การมีส่วนร่วมในการแสดงความคิดเห็นด้วยการที่ผู้บังคับบัญชาได้ขอความร่วมมือจากผู้ใต้บังคับบัญชา หรือผู้ใต้บังคับบัญชาได้มีส่วนร่วมในการกำหนดนโยบาย เป้าหมาย และวัตถุประสงค์ขององค์การ มีการเปิดโอกาสให้ผู้ใต้บังคับบัญชามีส่วนร่วมในการกำหนดเป้าหมายของงาน

2. การกระจายอำนาจในการบริหาร ได้แก่ การใช้คณะกรรมการและกลุ่มงานเฉพาะกิจในการปฏิบัติงาน การให้อิสระกับพนักงานในการดำเนินงานที่รับผิดชอบ

3. การให้อำนาจในการตัดสินใจ ได้แก่ การให้พนักงานมีสิทธิในการตัดสินใจในงานที่รับผิดชอบโดยไม่ต้องปรึกษาผู้บังคับบัญชา ผู้บริหารระดับสูงให้การสนับสนุนผู้บริหารทุกคนในการใช้การบริหารแบบมีส่วนร่วม

4. การไว้วางใจซึ่งกันและกันในองค์การ ได้แก่ การมอบหมายงานให้ตรงตามความรู้ความสามารถและมีการมอบหมายให้พนักงานได้ปฏิบัติงานใหม่ ๆ

จากความหมายต่าง ๆ ข้างต้นจึงอาจกล่าวสรุปได้ว่า การบริหารแบบมีส่วนร่วมมีความสำคัญในการบริหารองค์การเป็นอย่างมาก เพราะผู้บริหารระดับสูงเปิดโอกาสให้ผู้ใต้บังคับบัญชาเข้ามามีส่วนเกี่ยวข้องในการบริหาร มีอิสระในการทำงาน ตลอดจนมีสิทธิในการเสนอแนะความคิดเห็นเพื่อร่วมกันแก้ปัญหา ซึ่งลักษณะดังกล่าวย่อมเป็นแรงจูงใจให้ผู้ใต้บังคับบัญชาเกิดความรู้สึกผูกพันและร่วมกันรับผิดชอบต่อสิ่งที่ร่วมกันตัดสินใจดำเนินงานให้องค์การประสบผลสำเร็จต่อไป

2.5.3 ประโยชน์ของการบริหารแบบมีส่วนร่วม

การบริหารแบบมีส่วนร่วมมีผลต่อการเพิ่มประสิทธิภาพในการทำงานขององค์กร ซึ่ง จันทรานี สงวนนาม³⁰ ได้สรุปไว้ถึง ประโยชน์ของการบริหารแบบมีส่วนร่วมไว้ ดังนี้

1. ก่อให้เกิดความสามัคคีระหว่างผู้บริหารและผู้ร่วมงานทุกระดับในองค์กร
2. ลดความขัดแย้งในการทำงาน เพิ่มความไว้วางใจซึ่งกันและกันมากขึ้น
3. สร้างบรรยากาศที่ดีในการทำงาน
4. ช่วยให้ผู้ร่วมงานมีสุขภาพจิตดี ทุกคนมีงานทำ
5. สร้างความเป็นประชาธิปไตยในองค์กร
6. ลดค่าใช้จ่ายและใช้ทรัพยากรอย่างทะนุถนอม
7. ช่วยให้การใช้งบประมาณเป็นไปอย่างมีประสิทธิภาพ
8. ช่วยให้ผู้ปฏิบัติงานเกิดความรู้สึกรู้สึกว่าเขาเป็นส่วนหนึ่งขององค์กร

สัมฤทธิ์ กางเพ็ง³¹ ได้สรุปไว้ถึง ประโยชน์ของการบริหารแบบมีส่วนร่วมไว้ดังนี้

1. การมีส่วนร่วมก่อให้เกิดการระดมความคิดและอภิปรายร่วมกันระหว่างผู้เกี่ยวข้อง ทำให้เกิดความคิดเห็นที่หลากหลาย ทำให้การปฏิบัติมีความเป็นไปได้มากกว่าการคิดคนเดียว
2. การมีส่วนร่วมในการบริหารมีผลในทางจิตวิทยาคือทำให้เกิดการต่อต้านน้อยลง ในขณะที่เดียวกันก็จะเกิดการยอมรับมากขึ้น
3. เปิดโอกาสให้มีการสื่อสารที่ดีกว่า สามารถแลกเปลี่ยนข้อมูลและประสบการณ์ในการทำงานร่วมกัน ตลอดจนการเสริมสร้างความสัมพันธ์ที่ดีต่อกัน
4. เปิดโอกาสให้ผู้ร่วมงานหรือผู้เกี่ยวข้องมีโอกาสได้ใช้ความสามารถและทักษะในการทำงานร่วมกันเกิดความมีน้ำใจและความจงรักภักดีต่อหน่วยงานมากขึ้น
5. การมีส่วนร่วมจะทำให้ผลการปฏิบัติงานดีขึ้น การตัดสินใจมีคุณภาพมากขึ้นและส่งเสริมให้มีการปรับปรุงงาน ตลอดจนผู้ร่วมงานมีความพึงพอใจในการปฏิบัติงานมากขึ้น

³⁰ จันทรานี สงวนนาม, ทฤษฎีแนวปฏิบัติการบริหารสถานศึกษา.

³¹ สัมฤทธิ์ กางเพ็ง, *หลักทฤษฎีการมีส่วนร่วมในองค์กร* (กรุงเทพฯ: ชวนพิมพ์, 2545),

จากแนวคิดต่าง ๆ ข้างต้นจึงอาจกล่าวสรุปได้ว่า ประโยชน์ของการบริหารแบบมีส่วนร่วม คือ

1. ประโยชน์ต่อองค์การ ซึ่งการบริหารแบบมีส่วนร่วมช่วยให้บรรยากาศและการสื่อสารในองค์การดีขึ้น ลดความขัดแย้ง ลดต้นทุน เพิ่มผลผลิต และองค์การมีความพร้อมที่จะรับการเปลี่ยนแปลงได้ดีขึ้น

2. ประโยชน์ต่อผู้บริหาร โดยฝ่ายบริหารสามารถบริหารพนักงานได้ง่ายขึ้น การตัดสินใจมีประสิทธิภาพและประสิทธิผลมากขึ้น เนื่องจากได้รับข้อมูลและความคิดเห็นจากทุกฝ่าย

3. ประโยชน์ต่อพนักงาน โดยความสัมพันธ์ระหว่างพนักงานกับฝ่ายบริหารและระหว่างพนักงานด้วยกันดีขึ้น มีความไว้วางใจกันสูง มีความรับผิดชอบและผูกพันกับองค์การมากขึ้น รวมทั้งมีความเข้าใจกฎระเบียบและข้อจำกัดขององค์การ

ข้อจำกัดและอุปสรรคของการบริหารแบบมีส่วนร่วม

ถึงแม้ว่าการบริหารแบบมีส่วนร่วมจะมีประโยชน์ แต่การที่ผู้บริหารจะนำการบริหารรูปแบบนี้มาใช้ควรคำนึงถึงข้อจำกัดและอุปสรรคของการบริหารแบบมีส่วนร่วม ซึ่ง จันทรานี สงวนนาม³² ได้สรุปไว้ถึง การที่ผู้บริหารจะนำการบริหารในรูปแบบนี้มาใช้ควรระมัดระวังถึงข้อจำกัดของการให้กลุ่มมีส่วนร่วมในการแสดงความคิดเห็นและตัดสินใจ เพราะอาจทำให้เกิดกลุ่มอิทธิพลขึ้นได้ และก่อให้เกิดความขัดแย้งกัน ความรับผิดชอบและการกระทำของกลุ่มไม่มีหลักประกัน แน่ชัดเพราะทุกอย่างขึ้นอยู่กับมติของกลุ่ม ผู้บริหารจึงควรคำนึงถึงผลได้ผลเสีย เช่น ค่าใช้จ่าย เวลา ปัญหา และสถานการณ์ การกำหนดนโยบายและวัตถุประสงค์ขององค์การควรได้รับการพิจารณาอย่างรอบคอบก่อนจะให้กลุ่มมีส่วนร่วมในการตัดสินใจ ในทำนองเดียวกัน สมยศ นาวิกการ³³ ได้สรุปไว้ถึง อุปสรรคของการใช้การบริหารแบบมีส่วนร่วมอย่างมีประสิทธิภาพว่า อุปสรรคเหล่านี้อาจเกิดขึ้นกับหลาย ๆ ปัจจัย ดังนี้ อุปสรรคทางด้านองค์การซึ่งจะยึดติดกับประเพณี ปรัชญาและค่านิยมขององค์การ คุณภาพของนโยบายและระเบียบวิธีปฏิบัติงาน คุณภาพของเจ้าหน้าที่ โครงสร้างขององค์การ การขาดบรรยากาศสนับสนุน การขาดระบบการให้รางวัลในการมีส่วนร่วม นอกจากอุปสรรคทางด้านองค์การแล้ว อุปสรรคบางอย่างอาจเกิดขึ้นจากตัวผู้บริหารเองที่ขัดขวางการใช้การบริหารแบบมีส่วนร่วม เช่น ความไม่เข้าใจ การขาดความมั่นคงหรือความกลัวที่สูญเสียอำนาจการบริหารไป เป็นต้น ส่วนอุปสรรคทางด้านผู้ใต้บังคับบัญชานั้น อาจเกิดขึ้นจากการขาดความสามารถ ขาดความต้องการ การไม่รับรู้ว่าถูกคาดหวังให้มีส่วนร่วมและความกลัว นอกจากนี้ยังมีอุปสรรคด้านสถานการณ์ที่ขึ้นอยู่กับข้อจำกัดด้านเวลา งานและอิทธิพลทางด้านสภาพแวดล้อม

³² จันทรานี สงวนนาม, ทฤษฎีแนวปฏิบัติการบริหารสถานศึกษา, 71.

³³ สมยศ นาวิกการ, การบริหารแบบมีส่วนร่วม, 25 – 36.

โดยสรุปแล้ว การบริหารแบบมีส่วนร่วมเป็นวิธีการบริหารที่ช่วยให้ผู้มีส่วนเกี่ยวข้องกับการทำงานได้มีส่วนร่วมในการแสดงความคิดเห็น การตัดสินใจหรือการปฏิบัติงานในหลากหลายรูปแบบ เพื่อให้เกิดความผูกพันและความรับผิดชอบต่อองค์กรมากยิ่งขึ้น ทั้งนี้ผู้บริหารจะต้องเห็นความสำคัญ พร้อมทั้งมีความรู้ความเข้าใจในแนวคิดพื้นฐานและองค์ประกอบที่สำคัญของการบริหารแบบมีส่วนร่วม และสิ่งสำคัญจะต้องทราบถึงประโยชน์ ข้อจำกัดและอุปสรรคของการบริหารแบบมีส่วนร่วมเพื่อให้สามารถนำไปใช้ได้เหมาะสมและเกิดประโยชน์สูงสุดต่อองค์กร

2.6 แนวคิดเกี่ยวกับความร่วมมือ

แบทเทน³⁴ ได้สรุปไว้ถึง แนวคิดเกี่ยวกับความร่วมมือว่า ต้องการให้คนในองค์กรได้มีความร่วมมือในกิจการต่าง ๆ โดยถือเสมือนว่าเป็นแบบฝึกหัด ในการพัฒนาคน ให้ต้องใช้ความคิดตัดสินใจ วางแผน และดำเนินการเองอยู่เสมอ ซึ่งจะเป็นหนทาง ทำให้สมองของคนเกิดการพัฒนารวมทั้งต้องยึดหลักต่อไปนี้เพื่อให้เกิดประสิทธิภาพยิ่งขึ้น ได้แก่

1. หลักการช่วยตนเอง
2. หลักการให้ทีมงานมีส่วนร่วม
3. หลักประชาธิปไตยในการดำเนินงาน

สายหยุด จำปาทอง³⁵ ได้สรุปไว้ถึง แนวคิดเกี่ยวกับความร่วมมือว่าเป็นการเปลี่ยนแปลงรูปแบบการบริหารที่ใช้อำนาจมาเป็นการบริหารแบบประชาธิปไตย ด้วยวิธีการตัดสินใจร่วมกัน โดยการให้สมาชิกมีส่วนร่วมในการใช้อำนาจมากที่สุด ด้วยความรับผิดชอบอันสูงสุดนั้นไม่ควรเล็งผลเพื่อส่วนรวมเพียงอย่างเดียว แต่ควรมุ่งถึงความสุขทางกายและใจในส่วนบุคคลด้วย

³⁴ แบทเทน, 1986: 87 อ้างถึงใน สาวิตรี คะลีล้วน, “การพัฒนาความร่วมมือในการปฏิบัติงานของบุคลากร สังกัดกองการศึกษา เทศบาลตำบลดอนหญ้านาง อำเภอพรเจริญ จังหวัดหนองคาย,” (การศึกษาค้นคว้าอิสระปริญญาโทมหาบัณฑิต, สาขาศึกษาศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหาสารคาม, 2551), 9.

³⁵ อ้างถึงใน อุมพร บุญเพชร, “ความสัมพันธ์ระหว่างพฤติกรรมกรรมการบริหารของผู้บริหารสถานศึกษากับ ความร่วมมือของบุคลากรในสถานศึกษา สำนักงานเขตหนองจอก สังกัดกรุงเทพมหานคร,” (งานนิพนธ์ปริญญาโทมหาบัณฑิต, สาขาวิชาการบริหารการศึกษา คณะศึกษาศาสตร์ มหาวิทยาลัยบูรพา, 2555), 25.

สัญญา สัญญาวิวัฒน์³⁶ ได้สรุปไว้ถึง แนวคิดเกี่ยวกับ ความร่วมมือว่าในกิจกรรมทุกอย่าง ควรให้ทีมงานมีความร่วมมือให้มากที่สุดเท่าที่จะมากได้ เพื่อให้เขาได้ เป็นผู้ตัดสินใจไปแล้วด้วยตนเอง ซึ่งจะทำให้เขาได้ปฏิบัติตามความสนใจและความต้องการของเขาซึ่งจะ ทำให้เขาได้มีโอกาสพัฒนาตนเอง ความร่วมมือนั้นจะต้องมีเงื่อนไขที่สำคัญอย่างน้อย

ยุพดี โสทธิพันธ์³⁷ ได้สรุปไว้ถึง ความร่วมมือในการปฏิบัติงานเป็นการปฏิบัติงานร่วมกันระหว่างทีมงาน โดยสมาชิกทุกคนในทีมรับรู้ว่าเป็นส่วน หนึ่งของทีม มีเป้าหมายการพัฒนาการทำงานร่วมกัน สามารถบริหารจัดการ โดยใช้ความรู้ความสามารถ ตามมาตรฐาน มีความไว้วางใจ ยอมรับซึ่งกันและกัน แลกเปลี่ยนความรู้ ข้อมูล วางแผนตัดสินใจ แก้ไข ปัญหา เพื่อให้การทำงานมีประสิทธิภาพ

ความร่วมมือในการปฏิบัติงาน เป็นกระบวนการที่ไม่หยุดนิ่ง มีองค์ประกอบสำคัญ 5 ประการ คือ

1. การมีผู้นำที่สนับสนุนให้เกิดความร่วมมือ
2. การเตรียมความพร้อมเพื่อเกิดความร่วมมือ
3. การจัดให้มีทรัพยากรและบุคลากรที่เพียงพอ
4. การสร้างความมุ่งมั่นที่จะร่วมมือกัน
5. การกำหนดความสำคัญและขั้นตอนเพื่อสร้างความร่วมมือ

วุทธิศักดิ์ โภชนกุล³⁸ ได้สรุปไว้ถึง ลักษณะของความร่วมมือ คือ

1. ความร่วมมือเป็นลักษณะของการปฏิบัติงานเพื่อบรรลุจุดมุ่งหมายเดียวกัน
2. ความร่วมมือเป็นการช่วยเหลือบุคคลอื่น ๆ หรือช่วยเหลือซึ่งกันและกันในทางสร้างเสริม
3. ความร่วมมือเป็นการยอมรับการกระทำของบุคคลอื่น และของตนเอง
4. ความร่วมมือเป็นการกระทำที่เห็นพ้องต้องกันและเพิ่มกำลังในทางปฏิบัติ

³⁶ อ้างถึงใน เรื่องเดียวกัน, 25.

³⁷ อ้างถึงใน พุฒิพงศ์ มนตรีโพธิ, “คุณลักษณะที่พึงประสงค์ของผู้บริหารสถานศึกษา สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษามัธยมศึกษา เขต 4.” (วิทยานิพนธ์ปริญญาโทบริหารศึกษาศาสตร์, สาขาวิชาการบริหาร การศึกษา บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยราชภัฏมหาสารคาม, 2550), 5.

³⁸ อ้างถึงใน อุมพร บุญเพชร, “ความสัมพันธ์ระหว่างพฤติกรรมกรรมการบริหารของสถานศึกษากับ ความร่วมมือของบุคลากรในสถานศึกษา สำนักงานเขตหนองจอก สังกัด กรุงเทพมหานคร”, 26.

ดังนั้น เมื่อเกิดปัญหาที่เกี่ยวข้องกับความร่วมมือต้องรีบดำเนินการประชุมผู้เกี่ยวข้องหาวิธีการป้องกันและแก้ไขโดยทันที ไม่ควรให้เรื้อรังหรือบานปลายเป็นความขัดแย้งลุกลาม สร้างความแตกแยกกันในหน่วยงาน จะต้องร่วมกันพิจารณาหาสาเหตุของปัญหา และสร้างความเข้าใจให้เกิดขึ้นโดยเร็ว ปัญหาที่มักเกิดเสมอในเรื่องของความร่วมมือ ได้แก่ ความไม่เต็มใจในการให้ความช่วยเหลือ เนื่องจากการขาดแรงจูงใจในการให้ความร่วมมือ ทำให้ผลงานไม่เสร็จตามจุดประสงค์ที่วางไว้ การที่องค์กรไม่ได้รับความร่วมมือจากบุคลากร ส่งผลกระทบต่อการประสานงานในทุกด้าน จึงต้องพยายาม ค้นหาสาเหตุและแนวทางป้องกัน

2.6.1 องค์ประกอบและตัวบ่งชี้ของความร่วมมือ ³⁹

Graham & Wright ได้ศึกษาความหมายของความร่วมมือจากการสอบถามความคิดเห็นของผู้เชี่ยวชาญ โดยการศึกษาว่าจะนำความร่วมมือสู่การปฏิบัติได้อย่างไร รวมทั้งได้นำผลที่ได้จากการสัมภาษณ์มาใช้ในการสร้างตัวบ่งชี้ของความร่วมมือ สร้างแบบวัดความร่วมมือ ผลการวิจัยสรุปได้ ว่า ความร่วมมือ หมายถึง การทำงานร่วมกันและการมีส่วนร่วมในกิจกรรม การวางแผน การแบ่งปัน และการบรรลุเป้าหมายของกิจกรรม ส่วนตัวบ่งชี้ของความร่วมมือประกอบด้วย 1) การวางแผน (Planning) 2) การแบ่งปัน (Sharing) และ 3) การดำเนินการเพื่อให้บรรลุเป้าหมาย (Goal Achieving Activities)

Weltch and Tulbert ได้ทำการวิจัยและสรุปว่า องค์ประกอบของความร่วมมือ มี 4 องค์ประกอบ ได้แก่ 1) การประนีประนอมเพื่อให้เกิดการเคารพความคิดใหม่และการเปลี่ยนแปลง 2) การสื่อสารที่ประกอบด้วย การฟังและการเสนอความคิด ความรู้สึก 3) การแก้ปัญหาที่มีการระบุนความต้องการ ความจำเป็น การระดมสมอง การปรับสิ่งที่ได้เพื่อใช้ในการสร้างแผนปฏิบัติการ และการประเมิน 4) การพัฒนาแผนปฏิบัติการและการประเมินการปฏิบัติการ

Mesa Public School เสนอว่า ตัวบ่งชี้ของความร่วมมือประกอบด้วย 1) การค้นคว้าและรวบรวมสารสนเทศ 2) การตรงต่อเวลา 3) การปฏิบัติตามหน้าที่ 4) การมีส่วนร่วมในการประชุมกลุ่ม และ 5) การร่วมมือกับทีม

Plymouth state University ได้สรุปไว้ถึง การร่วมมือว่า เป็นความสามารถในการสนับสนุน เพื่อนร่วมงานและทำงานกับผู้อื่นอย่างมีประสิทธิภาพ เพื่อมุ่งไปสู่เป้าหมายร่วมกัน และตัวบ่งชี้ของความร่วมมือประกอบด้วย 1) ความมุ่งมั่นพยายามที่จะร่วมมือ 2) การสื่อสารอย่างมี

³⁹ อ่างถึงโน พิสิฐ เทพไกรวัล, “การพัฒนารูปแบบเครือข่ายความร่วมมือเพื่อคุณภาพการจัดการศึกษาใน โรงเรียนประถมศึกษาขนาดเล็ก,” (วิทยานิพนธ์ปริญญาโทศึกษาศาสตร์, สาขาวิชาการบริหารการศึกษา บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยขอนแก่น, 2554), 24.

ประสิทธิภาพและ การสื่อสารที่แสดงการเคารพผู้อื่น 3) การแสวงหาและสนับสนุนความเห็นร่วมกันของกลุ่ม การตระหนัก และรับรู้งานของผู้อื่น 4) การตั้งเป้าหมายและจัดลำดับความสำคัญร่วมกับผู้อื่น และ 5) การทำตาม

Sandiego state University's College of Education ได้นำเสนอองค์ประกอบ ของความร่วมมือ ดังนี้ 1) การมีส่วนร่วมช่วยเหลือแบ่งปัน (Contribution) 2) การรับผิดชอบ (Taking Responsibility) 3) การมองเห็นคุณค่าความเห็นของผู้อื่น (Valuing other's Viewpoint) โดยที่การช่วยเหลือแบ่งปันเป็นการค้นหาและรวบรวมสารสนเทศ การแบ่งปันข้อมูลข่าวสาร การตรงต่อเวลา ส่วนการรับผิดชอบเป็นการปฏิบัติตามบทบาทหน้าที่ที่ได้รับมอบหมาย การมีส่วนร่วมในการประชุม ส่วนการมองเห็นคุณค่าความเห็นของผู้อื่นเป็นการรับฟังความเห็นของสมาชิกคนอื่น การร่วมมือกับสมาชิกในทีม และการตัดสินใจด้วยความยุติธรรม

2.6.2 การสร้างความร่วมมือ

ความร่วมมือ มีความสำคัญอย่างยิ่งต่อการพัฒนาองค์กรสู่ความสำเร็จ เป็นสิ่งที่สามารถประยุกต์ใช้เพื่อให้เกิดประสิทธิผลในการสร้างความสัมพันธ์อย่างยั่งยืน ตลอดจนการใช้ทรัพยากรร่วมกัน ทั้งในระหว่างบุคคล ครอบครัวและเพื่อนบ้าน การสร้างความร่วมมืออาจมีทั้งในระดับหุ้นส่วนแบบไม่เป็นทางการ ไปจนถึงระดับการวางแผนสร้างความสัมพันธ์เชิงการร่วมมืออย่างจริงจังเป็นแบบแผน กล่าวได้ว่า ความร่วมมือเป็นการเปิดโอกาสในการสร้างความสัมพันธ์ส่งเสริมความเป็นเพื่อนบ้าน ความเป็นชุมชน เพิ่มความตระหนักในการยอมรับประโยชน์ในการขยายขอบเขตการใช้ทรัพยากรร่วมกัน ด้วยการลดทอนความซ้ำซ้อน⁴⁰ รายละเอียด ดังนี้

ลำดับขั้นเพื่อความสำเร็จในการสร้างความร่วมมือ (The Steps to Successful Collaboration) ความสำเร็จในการสร้างความร่วมมือ มีลำดับขั้นในการดำเนินการ ดังนี้

1. ระบุผู้มีส่วนได้ส่วนเสีย (Identify stakeholder) ความร่วมมือจะประสบผลสำเร็จได้ต้องมี การระบุถึงกลุ่มผู้มีส่วนได้ส่วนเสีย เพื่อจะได้ร่วมประชุมวางแผน กำหนดความต้องการ นิยามเป้าหมาย และมีส่วนร่วมในการตัดสินใจ ซึ่งจะก่อให้เกิดประโยชน์สูงสุดจากความเป็นผู้เชี่ยวชาญในแต่ละด้าน ของผู้มีส่วนได้ส่วนเสียของแต่ละคน ซึ่งถือได้ว่าเป็นทรัพยากรที่มีคุณประโยชน์ต่อการสร้างความร่วมมือ

2. การสนองเหตุผลและความต้องการในการมีส่วนร่วม (Have Collaborators state Their Reasons for Wanting to Participate) หลังจากการกำหนดผู้เป็นหุ้นส่วนความร่วมมือซึ่งอาจอยู่ในรูป ตัวแทนองค์กรหรือครอบครัวชุมชนแล้ว ต้องทบทวนอยู่เสมอว่าความร่วมมือที่

⁴⁰ อ้างถึงใน เรื่องเดียวกัน, 25-27.

ดำเนินการอยู่ได้สนองความต้องการ โดยทำให้เกิดการแบ่งปันทรัพยากรและแลกเปลี่ยนความเชี่ยวชาญเพื่อสนองตอบความต้องการและเป้าหมายของชุมชนแล้วหรือยัง

3. สร้างพันธะสัญญาสู่เป้าหมายร่วมกัน (Get a Commitment to stated Goals) ความร่วมมือที่เกิดจากการสั่งการ จะไม่ทำให้เกิดจิตสำนึกและการแลกเปลี่ยนความคิด และหากปราศจากการแลกเปลี่ยนความคิดในการกำหนดเป้าหมาย จะทำให้โอกาสที่จะประสบความสำเร็จในการสร้างความร่วมมือมีน้อย ดังนั้นควรพิจารณาถึงข้อคำถามต่อไปนี้อยู่เสมอ คือ 1) ใครมีพันธะสัญญาและมีความสามารถในการระดมทรัพยากร 2) ใครคือผู้สนับสนุนหรือผู้ดำเนินการให้ประสบผลสำเร็จ 3) ทุกคนมีทักษะเฉพาะ มีอำนาจหรือมีความรู้ที่จะช่วยให้เกิดความร่วมมือหรือไม่ 4) ครอบครัวและชุมชนจะได้รับประโยชน์จากการเมืองครั้งนี้หรือไม่ 5) เราเป็นหุ้นส่วนที่สะท้อนความต้องการที่หลากหลายของชุมชนหรือไม่ 6) ประโยชน์ของความร่วมมือจะมีความสำคัญกว่าค่าใช้จ่ายหรือไม่ 7) เราเคยรู้มาก่อน หรือไม่ว่าเคยมีความร่วมมือระหว่างกลุ่มขององค์กรและชุมชนในอดีต 8) ผู้บริโภคจะมีความสำคัญ เท่ากับหุ้นส่วนใช่หรือไม่ 9) องค์กรแต่ละแห่งมีกลุ่มทีมงานที่พอเพียง และมีเงินทุนที่จะสนับสนุน กิจกรรมความร่วมมืออย่างพอเพียงในการดำเนินการวันต่อวันใช่หรือไม่ และ 10) สิ่งใดที่สังคมและผู้นำ จะต้องมีการสร้างความร่วมมือ

4. การกำหนดวิสัยทัศน์ร่วม (Establishing a Shared Vision) การสร้างความร่วมมือจะประสบความสำเร็จจากผู้มีส่วนได้ส่วนเสียที่มีภูมิหลังและมุมมองที่แตกต่างกัน อย่างไรก็ตามความหลากหลายอาจนำมาซึ่งความขัดแย้งเกี่ยวกับอำนาจและการควบคุม การหลอมรวมความร่วมมือทำได้ ดังนี้ 1) ในระหว่างอภิปราย ต้องช่วยให้ผู้มีส่วนร่วมวิเคราะห์จุดแข็งและจุดอ่อน โดยปราศจากการสร้างอาณาจักรทางความคิดส่วนตนจนเกินไป 2) สร้างให้เกิดภาวะที่ง่ายต่อการตัดสินใจด้วยคำถามได้แก่ ผู้ร่วมมือจะรักษาความสมดุลระหว่างการมีส่วนร่วมและความรับผิดชอบได้อย่างไร ผู้ร่วมมือจะย้อนกลับมาประเมินและจะประสบผลสำเร็จได้อย่างไร จะได้ฉลองความสำเร็จหรือไม่ และจะทำอย่างไร ผู้ร่วมมือทุกคนมีความรู้สึกว่าได้รับการแบ่งปันอำนาจใช่หรือไม่ และประสบการณ์ใดที่ได้จากครอบครัว หรือเพื่อนบ้านที่ได้นำมาใช้ในการวางแผนสร้างความร่วมมือ 3) สร้างการยอมรับในนิยามวิธีการและ บทบาทของสมาชิกโดยการพิจารณาคำถาม ได้แก่ กิจกรรมที่ดำเนินอยู่เป็นการให้โอกาสในการมีส่วนร่วม ร่วมพอเพียงแล้วใช่หรือไม่ ทุกคนมีอำนาจในการตัดสินใจใช่หรือไม่ ทุกคนมีความเข้าใจอย่างแจ่มชัดต่อพันธะสัญญาแล้วใช่หรือไม่ การประชุมดำเนินไปอย่างไร และจะมีการสื่อสารข้อเสนอเกี่ยวกับความร่วมมือในการดำเนินงานและพันธกิจต่าง ๆ ใช่หรือไม่ 4) สร้างและประกาศพันธกิจเพื่อแสดงถึงวิสัยทัศน์ และเป้าหมายร่วมโดยการเน้นย้ำด้วยคำถามได้แก่ ใครคือผู้ที่ปฏิบัติตามพันธกิจเหล่านี้ สิ่งใดบ้างที่ต้องเตรียมการ และอะไรคือความปรารถนาของหุ้นส่วนทุกคน 5) กำหนดวิธีการติดต่อสื่อสารระหว่างผู้มีส่วนได้ส่วนเสียทั้งในรูปแบบที่เป็นทางการหรือไม่เป็นทางการ ในขณะที่เดียวกันจะต้องมีการกำหนดเวลา ในการพบปะสังสรรค์อย่างไม่เป็นทางการระหว่าง

หุ้นส่วนต่าง ๆ มีการกำหนดกลไกให้เกิดการแลกเปลี่ยน ข่าวสาร มีการสร้างบรรยากาศที่เป็นการให้ เสรีภาพในการใช้ภาวะผู้นำของหุ้นส่วนทุกคน 6) ให้โอกาส ทุกคนแลกเปลี่ยนข่าวสารการประชุม มีการเลือกประเด็นที่เป็นแนวคิดของแต่ละคนมาสื่อสารและ อภิปรายเพื่อให้เกิดความเชื่อมั่น

5. การพัฒนาแผนยุทธศาสตร์ความร่วมมือ (Developing a Collaborative strategic Plan) การวางแผนยุทธศาสตร์เป็นการกำหนดเป้าหมายเพื่อให้เกิดความสำเร็จระยะยาวภายในสองถึง สี่ปี ในที่ประชุมผู้มีส่วนร่วมทุกคน ต้องร่วมแลกเปลี่ยนความเชี่ยวชาญ ความหวัง สิ่งที่เป็นความวิตก กังวล และ ร่วมกันร่างแผนยุทธศาสตร์โดยคำนึงถึงความใส่ใจต่อทรัพยากรที่ขาดแคลน เน้นมุมมองที่ หลากหลาย อธิบายถึงรายละเอียดขององค์ประกอบต่าง ๆ ที่จะเกิดผลต่อองค์กรและเพื่อนบ้าน ส่งเสริมให้เกิดความสามารถในการชี้แจงเหตุผล บริหารจัดการโดยการรับฟังความคิดเห็นจากบุคคล อื่นสร้างพันธะ สัญญาความร่วมมือในการสร้างพันธกิจและเป้าหมาย และประเมินจุดแข็งจุดอ่อนของ หุ้นส่วนทุกคน

6. การกำหนดข้อปฏิบัติในการประชุม (Determining Meeting Rules) ผู้มีส่วนได้ส่วน เสีย สามารถร่วมกำหนดข้อปฏิบัติบางส่วนในการประชุม ซึ่งอาจเป็นเพียงเรื่องเกี่ยวกับการปฏิบัติหรือ เรื่องที่จำเป็นได้แก่ 1) เริ่มประชุมตามวาระที่กำหนดให้และมีเวลาเพียงพอต่อการอภิปรายในแต่ละ ประเด็น 2) หุ้นส่วนแต่ละคนต้องได้รับการกำหนดหน้าที่ความรับผิดชอบและบทบาทในการ ปฏิบัติงาน และปฏิบัติให้เสร็จสมบูรณ์ภายในเวลาที่กำหนด 3) เริ่มต้นและสิ้นสุดการประชุมอย่างตรง เวลา และ 4) การใช้ภาวะผู้นำให้เกิดประสิทธิผลเป็นกุญแจสำคัญที่จะดำเนินการในทุกขั้นตอน ซึ่งผู้นำจะต้องใช้ความพยายามอย่างสูงเพื่อแสวงหาข้อตกลงร่วมกันของตัวแทนกลุ่มต่าง ๆ

7. การสร้างข้อตกลงร่วมกันเกี่ยวกับการตัดสินใจ (Building Consensus about Decision Making) ข้อขัดแย้งต่าง ๆ เป็นสิ่งที่หลีกเลี่ยงไม่ได้ที่จะต้องเกิดขึ้น ดังนั้น การสร้างความร่วมมือจึงถือ เป็น สิ่งที่ทำหาย การย้อนกลับไปทบทวนเพื่อหาคำตอบของข้อขัดแย้งและทักษะการสร้างข้อตกลง ร่วมกัน เป็นกุญแจสู่ความสำเร็จ การให้ความไว้วางใจเป็นสิ่งที่มีความสำคัญ หากปราศจากความ ไว้วางใจแล้ว หุ้นส่วนทุกคนจะไม่ยอมเปิดเผยความคิดเห็นส่วนตัว นอกจากความไว้วางใจแล้วยังมี ประเด็นอื่น ๆ ที่จะส่งเสริมให้เกิดข้อตกลงร่วมกัน ได้แก่ 1) การสร้างความสัมพันธ์โดยกำหนดให้มี ช่วงเวลาเป็นระยะ ๆ ในการร่วมอภิปรายเพื่อแลกเปลี่ยนความคับข้องใจหรือการยกย่องชมเชย 2) ดำเนินการเกี่ยวกับการกำหนดเป้าหมายทั่ว ๆ ไป และมีกำหนดวาระที่จะสะท้อนผลของการปฏิบัติ ตามจุดประสงค์นั้น 3) สื่อสารข้อมูลอย่างทั่วถึงเพื่อให้ทุกคนได้ศึกษาทบทวนและนำไปสู่ข้อสรุปในที่ ประชุม และ 4) การแสดงความยินดีกับความสำเร็จหลังสิ้นสุดการทำงาน เพราะเป็นสิ่งที่จำเป็นอย่าง หนึ่งต่อการสร้างทีมงาน

2.7 แนวคิดเกี่ยวกับการจัดการท่องเที่ยว

ความหมายของการจัดการการท่องเที่ยว (Tourism Management) มีดังนี้

มนัส สุวรรณ และคณะ⁴¹ ได้ให้ความหมายไว้ว่า การจัดการท่องเที่ยว หมายถึง การกระทำอย่างมี เป้าหมายที่สอดคล้องกับหลักการ ทฤษฎี และแนวคิดที่เหมาะสม ยิ่งไปกว่านี้ยัง ต้องคำนึงถึงสภาพที่แท้จริง รวมทั้งข้อจำกัดต่าง ๆ ของสังคมและสภาพแวดล้อม การกำหนด แนวทาง มาตรการ และ แผนปฏิบัติการที่ดีต้องคำนึงถึงกรอบความคิดที่ได้กำหนดไว้ มิฉะนั้นแล้วการจัดการท่องเที่ยวจะ ดำเนินไปอย่างไรทิศทางและประสบความล้มเหลว

บุญเลิศ จิตตั้งวัฒนา⁴² ได้สรุปไว้ถึง การจัดการท่องเที่ยว หมายถึง การวางแผนการท่องเที่ยว และดำเนินการให้เป็นไปตามแผน โดยมีการจัดองค์การการบริหารงานบุคคล การอำนวยความสะดวก และการควบคุมอย่างเหมาะสม เพื่อให้เป็นไปตามแผนที่ได้วางไว้พร้อมทั้งมีการ ประเมินผลการ ท่องเที่ยวด้วย

จากความหมายต่าง ๆ ข้างต้นจึงอาจกล่าวสรุปได้ว่า การจัดการท่องเที่ยว คือ กระบวนการในการจัดการการท่องเที่ยวที่มีรูปแบบการดำเนินการที่เหมาะสม ภายใต้สภาพแวดล้อมของพื้นที่นั้น ๆ อีกทั้งมีเป้าหมายที่มี ความสอดคล้องกับหลักการ ทฤษฎี และแนวคิดที่มีความเหมาะสม เพื่อให้บรรลุวัตถุประสงค์ ที่กำหนดไว้อย่างมีประสิทธิภาพ

2.7.1 หลักการและแนวทางบริหารจัดการการท่องเที่ยว

วรรณพร วณิชชานุกร⁴³ ได้สรุปไว้ถึง ในการบริหารจัดการทรัพยากรด้านการท่องเที่ยว ให้เป็นไปอย่างมีประสิทธิภาพ ควรจะมีรูปแบบการบริหารใน 2 ระดับ คือระดับแนวนอนซึ่งประกอบด้วย หน่วยงานต่าง ๆ ของรัฐที่เกี่ยวข้อง และระดับแนวตั้งคือ หน่วยงานของรัฐใน ส่วนกลาง ส่วนภูมิภาค และส่วนท้องถิ่น รวมทั้งองค์กรที่ไม่ใช่ของรัฐบาล แต่มีบทบาทสำคัญใน การเป็นตัวแทน

⁴¹ มนัส สุวรรณ และคณะ, *โครงการศึกษาแนวทางและการจัดการท่องเที่ยวในพื้นที่รับผิดชอบขององค์การบริหารส่วนตำบลและสภาตำบล* (กรุงเทพฯ: การท่องเที่ยวแห่งประเทศไทย, 2541).

⁴² บุญเลิศ จิตตั้งวัฒนา, *การพัฒนาการท่องเที่ยวแบบยั่งยืน* (กรุงเทพฯ: บริษัทเพรส แอนด์ ดีไซน์ จำกัด, 2548).

⁴³ วรรณพร วณิชชานุกร และสถาบันราชภัฏสวนดุสิต, *การท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์* (กรุงเทพฯ : กองวิชาการและฝึกอบรม การท่องเที่ยวแห่งประเทศไทยประเทศไทย, 2540).

ปกป้องผลประโยชน์ส่วนรวม และสามารถเข้าถึงข้อมูลข่าวสาร แรงงาน ความรู้ ตามอำนาจของผู้คน ในท้องถิ่นได้ ซึ่งการบริหารงานควรครอบคลุมในเรื่องต่าง ๆ

จุฑามาศ จันทรัตน์⁴⁴ ได้สรุปไว้ถึง ในกรณีที่การท่องเที่ยวของไทยจะก้าวไปสู่ทศวรรษหน้าอย่างมีมาตรฐานและสามารถแข่งได้ในระดับสากล ผู้บริหารจัดการและหน่วยงานที่เกี่ยวข้อง ทั้งภาครัฐและเอกชนควรต้องมองการท่องเที่ยวอย่างเป็นระบบและตระหนักถึงความเป็นอันหนึ่งอันเดียวกันของระบบ เพราะทุกส่วนล้วนมีความสำคัญและจำเป็นต้องพิจารณา

ระบบการท่องเที่ยว ซึ่ง ลิเพอร์ ได้สรุปไว้ถึง การท่องเที่ยวไม่ใช่เป็น อุตสาหกรรม แต่เป็นระบบเริ่มต้นจากนักท่องเที่ยวมีความต้องการในการเดินทางท่องเที่ยวด้วย เหตุผลและแรงกระตุ้นแตกต่างกันไปจากนั้นจึงเริ่มหาข้อมูลเกี่ยวกับสถานที่ท่องเที่ยวต่าง ๆ แล้วจึงตัดสินใจเดินทางจากที่ อยู่เดิม โดยอาศัยการคมนาคมรูปแบบใดรูปแบบหนึ่งไปยังจุดหมาย ปลายทาง และ ณ จุดหมาย ปลายทางแห่งนั้นนักท่องเที่ยวก็เกี่ยวข้องประสบการณ์จากการเข้าร่วม กิจกรรมต่าง ๆ มากมาย ลักษณะเฉพาะของผลิตภัณฑ์การท่องเที่ยว ซึ่ง ลิเพอร์ ได้สรุปไว้ถึง ผลิตภัณฑ์ การท่องเที่ยวมี ลักษณะเป็น “Partial Industrialization” มี 2 ส่วน คือ

1. เกี่ยวข้องกับการแลกเปลี่ยน โดยนักท่องเที่ยวซื้อบริการจากภาคเอกชน

2. ไม่มีการแลกเปลี่ยน ไม่ได้มีไว้เพื่อขาย แต่หากเป็นสาธารณสมบัติ เช่น ชายหาดที่ สวยงามคนไทยที่มีความเอื้ออาทร วัฒนธรรมไทยที่มีความเป็นเอกลักษณ์ สิ่งเหล่านี้อยู่นอกเหนือ การควบคุมของภาคเอกชน และเป็นส่วนที่ต้องแบ่งปันและใช้ร่วมกันระหว่างนักท่องเที่ยวและ เจ้าของ บ้าน ซึ่งส่วนนี้ทำให้ผลิตภัณฑ์การท่องเที่ยวมีลักษณะแตกต่างจากการขายสินค้าอื่น ๆ เพราะจะต้องมีการพึ่งพาอาศัยกัน ต้องอาศัยความร่วมมืออย่างใกล้ชิด การท่องเที่ยวจึงจะน่า ประโยชน์ไปสู่ทุกฝ่าย อย่างแท้จริง

อดิการ์รี ได้เสนอรูปแบบการจัดการการท่องเที่ยว (7 - S Model) เพื่อมาปรับใช้กับการท่องเที่ยวไว้ดังนี้

1. Strategy หมายถึง กลยุทธ์ที่สะท้อนให้เห็นถึงความผสมกลมกลืนกันระหว่าง วัตถุประสงค์ การจัดลำดับความสำคัญ การควบคุม และขอบเขตของกิจกรรมต่าง ๆ ของ การท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์ โดยการเลือกกลยุทธ์ที่เหมาะสมที่สุด ซึ่งต้องประกอบไปด้วยกลยุทธ์ ในการวางแผน การดำเนินงานที่สามารถปฏิบัติได้ และต้องเป็นไปตามนโยบายของการท่องเที่ยวแห่งชาติ ด้วย

⁴⁴ จุฑามาศ จันทรัตน์, “การท่องเที่ยวกว้างไกล หัวใจอยู่ที่ความร่วมมือ,” *จุลสารการ ท่องเที่ยว* (กรุงเทพฯ: การท่องเที่ยวแห่งประเทศไทย, 2541).

2. Structure หมายถึง โครงสร้างในองค์กรซึ่งควรจะเกี่ยวข้องกับการจัดลำดับชั้นและการแบ่งหน้าที่ให้เหมาะสม เพราะโครงสร้างที่ดีจะเป็นกุญแจที่สำคัญที่นำไปสู่ความสำเร็จในการจัดการการท่องเที่ยว

3. System หมายถึง ระบบในการจัดการการท่องเที่ยวซึ่งมีความหมายที่ครอบคลุมไปถึง ระบบการจัดการข้อมูล ระบบการดำเนินงาน การปฏิบัติการ การเงิน การจัดการทรัพยากรมนุษย์ การตลาดและระบบอื่น ๆ ด้วย โดยทุกระบบต้องมีการประสานร่วมมือกันและมีความสัมพันธ์กัน ในทุกขั้นตอน

4. Staff บุคลากรนับเป็นส่วนสำคัญที่ทำให้เกิดการดำเนินการต่าง ๆ สำเร็จลุล่วงไปด้วยดี โดยเฉพาะบุคคลที่ทำหน้าที่บริการนักท่องเที่ยวจะต้องพิจารณาอย่างรอบคอบโดยจัดสรรบุคคลที่มีความละเอียดรอบคอบ มีความผูกพันกับงาน มีความรับผิดชอบ ให้ความช่วยเหลือนักท่องเที่ยวด้วยความเต็มใจ มีความจริงใจซื่อสัตย์ ทำงานดีประสบผลสำเร็จและสามารถทำให้นักท่องเที่ยวพึงพอใจเป็นสำคัญ

5. Skill ในการทำงานทุกอย่างต้องอาศัยความชำนาญ งานจึงจะมีประสิทธิภาพ โดยขึ้นอยู่กับปัจจัย 3 อย่างคือ ความรู้ ทักษะ และทัศนคติต่องาน

6. Style การรวมกันระหว่าง Staff และ Skill แต่ละคนจะมีรูปแบบในการดำเนินงานที่ต่างกัน โดยปกติแบ่งออกเป็น 2 กลุ่ม คือ

6.1 Autocratic Style หรือ Top Down Style

6.2 Democratic Style หรือ Bottom - Up

7. Share การแบ่งปันแลกเปลี่ยนประสบการณ์ความคิดเห็น ความรู้ซึ่งนำไปสู่การจัดการการท่องเที่ยวได้ดีที่สุด

สรุปได้ว่า การจัดการการท่องเที่ยว ควรเป็นไปอย่างมีขั้นตอน มีคณะกรรมการที่มีประสิทธิภาพ มีโครงสร้างอย่างเป็นระบบ มีบุคลากร มีทักษะ และรวมไปถึงการมีส่วนร่วมในการปฏิบัติงานในทุกกระบวนการ เพราะการจัดการที่ดีและมีระบบจะป้องกันการสับสน ซ้ำซ้อนในการปฏิบัติงานไปอีกด้วย

2.8 ความสำคัญของ Social Enterprise⁴⁵

ปัจจุบันเศรษฐกิจโลกยังคงขยายตัวปีต่อปี ความมั่งคั่งส่วนบุคคลในหลายประเทศที่พัฒนาแล้วสูงอย่างไม่น่าเชื่อ เทคโนโลยี นวัตกรรมใหม่เป็นตัวสนับสนุนการเติบโตของเศรษฐกิจ แต่ก็เป็นที่น่ากลัวสำหรับประเทศที่เศรษฐกิจอ่อนแอซึ่งหลายปัญหาในโลกยังคงไม่สามารถแก้ไขได้เพราะเรายังอธิบายคำว่า “ระบบทุนนิยม” ได้แคบเกินไป ผู้บริหารถูกกำหนดให้มีหน้าที่เฉพาะใน การประกอบธุรกิจเพื่อ สร้างกำไรให้มากที่สุด โดยมีนายทุนเป็นคนสนับสนุน ล้วนแต่ยังคงหลงไป ไล่ความสำเร็จของตลาดเสรี ในความเป็นจริงแล้วเราควรให้ความสนใจไปที่แก่นแท้ของความเป็นมนุษย์ โดยผู้ประกอบการเพื่อสังคมจะเป็นการรวมส่วนต่าง ๆ ของมนุษย์ หลายคนถูกกดดันให้ช่วยเหลือผู้อื่น รัฐบาลตอบสนองโดยการลดภาษีและเพิ่มกฎหมายพิเศษให้ถึงเวลาแล้วที่จะต้องพิจารณาถึงความเป็นผู้ประกอบการธุรกิจทางสังคมจริงจังก้าวขึ้นมาข้างหน้าโดยจะทำงานเพื่อเป้าหมายทางสังคมอย่างมีประสิทธิภาพเช่นเดียวกับเป้าหมายส่วนบุคคล

2.8.1 Social Enterprise

ความหมายของ Social Enterprise

Social Enterprise กิจกรรมเพื่อสังคม อาจเป็นคำที่ไม่คุ้นเคยคั่นมากนักเมื่อเปรียบเทียบกับคำว่า CSR ธุรกิจกับความรับผิดชอบต่อสังคม (Corporate Social Responsibility) ซึ่งเป็นที่รู้จักกันดีว่า ยังมีเป้าหมาย คือ “กำไรสูงสุด” แต่ขณะเดียวกันเจ้าของธุรกิจบางคนให้ความสนใจ ช่วยเหลือ สังคม จึงแบ่งสรรปันกำไรบางส่วนไปช่วยเหลือสังคมในด้านต่าง ๆ อาทิเงินช่วยเหลือจ้างแรงงาน ในพื้นที่ กิจกรรมเพื่อสังคม (Social Enterprise) นั่นก็คือ กิจกรรมที่มีรายรับจากการขาย การผลิตสินค้า และ/หรือการให้บริการที่ถูกตั้งขึ้นเพื่อเป้าหมายอย่างชัดเจนตั้งแต่แรกเริ่มหรือมีการกำหนดเพิ่มเติม หรือปรับเปลี่ยนเป้าหมาย ในการแก้ไขปัญหาและพัฒนาชุมชน สังคม และ/หรือสิ่งแวดล้อมเป็นหลัก โดยไม่ได้มีเป้าหมายในการสร้างกำไรสูงสุดต่อผู้ถือหุ้นและเจ้าของเท่านั้น จึงอาจแบ่งลักษณะพิเศษกิจการเพื่อสังคม ดังต่อไปนี้

- กระบวนการผลิต การดำเนินกิจการ รวมถึงผลิตภัณฑ์หรือบริการ ไม่ก่อให้เกิดผลเสีย ต่อเนื่องในระยะยาวต่อสังคม สุขภาวะ และสิ่งแวดล้อม
- การกำกับดูแลกิจการที่ดี
- มีศักยภาพที่จะมีความยั่งยืนทางการเงินได้ด้วยตนเอง

⁴⁵ ภาควิชาบริหารธุรกิจ คณะสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ, “Social Enterprise คืออะไร,” <http://www//ba.soc.swu.ac.th> (สืบค้นเมื่อวันที่ 25 กุมภาพันธ์ 2560).

- ผลกำไรส่วนใหญ่ถูกนำไปเพื่อการลงทุนกลับไปในการขยายผลเพื่อการบรรลุเป้าหมาย ดังกล่าว หรือคืนผลประโยชน์ให้แก่สังคม หรือผู้ให้บริการ

- สามารถมีรูปแบบองค์กรที่หลากหลาย

- มีการนำปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงมาใช้

ลักษณะของกิจการเพื่อสังคม เป็นการประสานความสัมพันธ์ระหว่างธุรกิจผลตอบแทนใน ด้านสังคมหรือสิ่งแวดล้อม และผลตอบแทนทางการเงิน โดยมีพื้นฐานจากความสนใจของเจ้าของ กิจการ (Social Entrepreneur) ที่ต้องการสร้างผลตอบแทนทางสังคมและสิ่งแวดล้อม โดยใช้ รูปแบบการบริหารจัดการของธุรกิจและการทำประโยชน์แก่สังคมร่วมกัน

Social Enterprise (SE) มีวัตถุประสงค์ 3 อย่างควบคู่กันไป คือ 1. สร้างกำไร 2. มุ่ง สร้างสรรค์สังคม 3. สนับสนุนสิ่งแวดล้อม หรือที่เรียกว่า Triple Bottom Line SE ไม่มุ่งกำไรสูงสุด หากมุ่งสร้างกำไรเพื่อนำมาใช้ประโยชน์ของสังคม SE คือ องค์กร “Not-For-Profit” เนื่องจากกำไร ไม่ต้องแบ่งสรรคืนให้แก่เจ้าของทุน หากนำไปใช้เพื่อวัตถุประสงค์หลัก คือ “การให้” สังคม

ในประเทศไทยได้กำหนดลักษณะ 3 อย่างที่ทำให้องค์กรหนึ่งเป็น SE คือ

(1) ผลิตสินค้าและบริการหรือค้าขายโดยแสวงหากำไร

(2) มีวัตถุประสงค์ของการตั้งขึ้นมาอย่างชัดเจนเพื่อสังคม เช่น สร้างงานเพื่อชุมชน หรือ ฝึกฝนทักษะของชุมชนหรือจัดหาบริการให้แก่ชุมชน ฯลฯ

(3) ความเป็นเจ้าของนั้นไม่ถูกผูกขาด หากกระจายกันไปในกลุ่มของผู้มีส่วนได้ส่วนเสีย เช่น ลูกค้าบริษัท ชุมชน ฯลฯ กำไรถูกแบ่งสรรกลับคืนเพื่อสร้างประโยชน์ให้แก่สังคมหรือชุมชน

องค์กรธุรกิจเพื่อสังคม (Social Enterprise) คำว่า Social Enterprise เป็นคำที่ใช้เฉพาะใน ประเทศไทย ไม่เหมือน CSR คือ SE ทำเพื่อสังคม มิใช่แค่รับผิดชอบต่อสังคม โดยมีความเชื่อว่า บริบททางสังคมเปลี่ยน สมมติฐานเปลี่ยน วิธีแก้ปัญหาที่ต้องเปลี่ยน เราไม่สามารถแก้ปัญหาด้วยวิธี เดียวกันกับที่ทำให้เกิดปัญหาได้ หรือภายใต้บริบทที่สร้างปัญหาการบริจาคมหรือพึ่งพารัฐไม่ใช่คำตอบ

Social Enterprise = social ownership + social goal นั่นคือสังคมเป็นเจ้าของ เพื่อเป้าหมายทางสังคม และขายได้

จากความหมายต่าง ๆ ข้างต้นจึงอาจกล่าวสรุปได้ว่า Social Enterprise เป็นธุรกิจเอกชนที่ผลิตหรือค้าขายโดยแสวงหากำไร แต่กำไรนั้นเป็นไปเพื่อสังคม ถึงแม้ในบางทีก็อาจต้องจัดสรรกำไรให้ผู้ลงทุนบ้างก็ตาม ซึ่งต่างจาก CSR ที่เป็นโครงการเพื่อสังคมของธุรกิจที่แสวงหากำไรสูงสุด

2.8.2 แนวทางการบริหารจัดการ Social Enterprise ในธุรกิจ

บทความ Roger Martin และ Sally Osberg ได้กล่าวถึงความหมายของการเป็นผู้ประกอบการทางสังคม ดังนี้

1. ความสามารถในการแยกแยะความอยู่ดีศรีธรรมช่อนอยู่ในความเสมอภาค ซึ่งก่อให้เกิดการ แบ่งแยก การลดความสำคัญ หรือความทุกข์ยากในภาคส่วนสังคมมนุษย์ที่ขาดแคลน ช่องทางทาง การเงินหรือนโยบายทางการเมืองเพื่อที่จะได้มาซึ่งผลประโยชน์ด้วยตัวเอง

2. ความสามารถในการมองเห็นโอกาสในความอยู่ดีศรีธรรมช่อน ซึ่งจะนำไปสู่โอกาสนำไปสู่ การเสนอแนวทางการพัฒนาซึ่งเพิ่มพูนคุณค่าทางสังคมและนำแรงบันดาลใจมาก่อให้เกิดสิ่งที่เป็น ประโยชน์สิ่งที่มีความคิดสร้างสรรค์ตรงไปตรงมากล้าหาญและกล้าท้าทายกับผู้ที่มิอำนาจเหนือกว่า

3. ความสามารถในการหลอมรวมความเสมอภาคที่มั่นคงแบบใหม่ ซึ่งเปิดโอกาส หรือบรรเทาความทุกข์ของกลุ่มเป้าหมายด้วยการสร้างระบบความสัมพันธ์ระหว่างสิ่งมีชีวิตกับ สิ่งแวดล้อมที่ยั่งยืน และความเสมอภาคแบบใหม่นี้เอง ที่ช่วยสร้างอนาคตที่ดีกว่าของกลุ่มเป้าหมาย และแม้แต่สังคมโดยรวม

2.8.3 ลักษณะการบริหารงานแบบ Social Enterprise

ถ้าเปรียบเทียบลักษณะการดำเนินธุรกิจของ Social Enterprise กับธุรกิจแบบทุน นิยม นั้น ทั้งสองไม่มีความแตกต่างกันอย่างมีนัยสำคัญจนต้องยืนอยู่ตรงข้ามกัน สิ่งที่ต่างกันคือ ธุรกิจ ตาม แนวทาง Social Enterprise จะเน้นเรื่องการกระจายผลตอบแทนสู่สมาชิกในกลุ่มใกล้เคียงกับ ระบบ สหกรณ์ มีทั้งการซื้อขายระหว่างธุรกิจในกลุ่มเดียวกัน เช่น ระหว่างผู้ผลิตลับซัพพลายเออร์ และ ระหว่างผู้บริโภครกับผู้ผลิตมีการโฆษณาประชาสัมพันธ์โดยอาศัยภาพลักษณ์ด้านบวกทางสังคม และ นำเสนอข้อมูลเชิงคุณค่าของสินค้าหรือบริการขณะที่ธุรกิจในแนวทุนนิยมจะเน้นการใช้โฆษณา ประชาสัมพันธ์ผ่านสื่อต่าง ๆ กระตุ้นอารมณ์ สร้างความตื่นตาตื่นใจให้คนอยากซื้อหาสินค้า/บริการ

การเจริญเติบโตของธุรกิจในแนวทาง Social Enterprise นั้นจะเป็นไปอย่างค่อย เป็นค่อยไป เน้นด้านการควบคุมต้นทุนและค่าใช้จ่ายตั้งแต่เริ่มต้นกิจการและสร้างกำไรเพื่อกระจาย รายได้ขณะที่ธุรกิจตามแนวทุนนิยมนั้นจะเน้นการเจริญเติบโตอย่างรวดเร็ว นำทุนมาเป็นอาวุธ สำคัญ ในการต่อสู้แย่งชิงตลาดเพื่อให้ได้กำไรสูงสุดให้เร็วที่สุดเท่าที่เป็นไปได้ โดยมองว่าการได้ ปริมาณ ยอดขายจำนวนมาก ๆ ในเร็ววันจะทำให้ธุรกิจคืนทุนได้เร็ว และสร้างกำไรสูงสุดได้เร็วเช่นกัน

ความแตกต่างในแนวทางนั้นไม่ได้หมายความว่าสิ่งใดถูกหรือสิ่งใดผิด ทั้งสองแนวทางก็ สามารถดำเนินไปด้วยกันได้ และในบางโอกาสก็จำเป็นต้องพึ่งพาอาศัยซึ่งกันและกัน Social Enterprise เองก็จำเป็นต้องนำกลยุทธ์ทางการตลาดของแนวทุนนิยมมาใช้เช่นเดียวกันในสถานการณ์ที่ ธุรกิจมีการแข่งขันอย่างรุนแรง แต่อย่างไรก็ตามแนวทางหลักคือ “การกระจายรายได้” ไปยังหน่วย ผลิตของกลุ่มสังคมนั้น ๆ และการเน้นเรื่องความรับผิดชอบต่อสังคมก็ยังเป็นจุดยืนของธุรกิจตามแนวทางนี้

2.8.4 รูปแบบของ Social Enterprise

ลักษณะของ Social Enterprise เป็นการประสานความสัมพันธ์ระหว่างธุรกิจและผลตอบแทนในด้านสังคม สิ่งแวดล้อมและผลตอบแทนทางการเงิน โดยตัวของผู้ที่เป็นเจ้าของกิจการ (Social Entrepreneur) มีความสนใจที่จะสร้างผลตอบแทนทางสังคมและสิ่งแวดล้อม โดยใช้รูปแบบการบริหารจัดการของธุรกิจและใช้คุณธรรมเข้ามาเกี่ยวข้อง ซึ่งเชื่อมโยงกันระหว่าง การทำธุรกิจและการทำเพื่อสังคมอย่างมีความรับผิดชอบ เช่น การทำธุรกิจที่ไม่เกี่ยวข้องกับอบายมุข และธุรกิจที่ไม่ทำลายสิ่งแวดล้อม เป็นต้น รวมถึงมีการตั้งเป้าหมายหลักของธุรกิจเพื่อการพัฒนา และแก้ไขปัญหาสังคม/สิ่งแวดล้อมอย่างมีนวัตกรรม (Innovation) และธุรกิจนั้นสามารถดำเนิน กิจการได้อย่างต่อเนื่องและยั่งยืน พร้อมกับการเจริญเติบโต มีกำไรเหมือนองค์กรธุรกิจทั่วไป

Social Enterprise เป็นการนำโมเดลธุรกิจมาใช้กับเป้าหมายทางสังคมหรือสิ่งแวดล้อม เป็น การรวมโมเดลธุรกิจแบบไม่หวังผลกำไร พร้อมกับการทำประโยชน์เพื่อสังคม ร่วมเข้ากับธุรกิจหลักของบริษัท ซึ่งจะทำให้บริษัทไม่เพียงแต่ยังคงสามารถสร้างรายได้ แต่ยังสามารถคืนกำไรสู่สังคม รวมทั้งคืนผลกำไรที่ได้รับกลับคืนสู่ชุมชนที่บริษัทดำเนินกิจการอยู่

โมเดลของ Social Enterprise ทุกรูปแบบ แบ่งออกได้เป็น 3 แบบตามระดับของการผสม กันระหว่างกิจกรรมทางธุรกิจ และโครงการทางสังคม: Embedded, Integrated, and External

1. Embedded Social Enterprise: กิจกรรมของธุรกิจและโครงการเพื่อสังคม เป็นสิ่ง เดียวกัน กิจกรรมทางธุรกิจอยู่ในกิจกรรมขององค์กรและโครงการต่าง ๆ ด้านสังคม โครงการทางสังคมเป็นโครงการที่สามารถทำเงินได้ด้วยตัวเองทำให้สามารถเป็นโมเดลที่ยั่งยืน

2. Integrated Social Enterprises: กิจกรรมทั้งสองประเภทจะมีส่วนที่ทับซ้อนกันอยู่ โดยมากมักเป็นการแชร์ต้นทุนและสินทรัพย์กิจกรรมต่าง ๆ ของบริษัทจะถูกรวมเข้ากับการปฏิบัติงาน องค์กรไม่แสวงหากำไรตั้งกิจการเพื่อสังคมเหล่านี้ขึ้นเพื่อ เป็นกลไกสนับสนุนการดำเนินงานและกิจกรรมด้านสังคม ในระยะหลังประสบความสำเร็จกับการทำ Social Service ที่มีจุดประสงค์เพื่อหารายได้กับตลาดใหม่ ๆ หรือ การออกบริการใหม่ ๆ ให้กับตลาดเดิม ลูกค้านของ องค์กรไม่แสวงหากำไรเหล่านี้ได้ผลประโยชน์จากการลงทุนใน โครงการด้านสังคมที่เผชิญกับการหา รายได้ที่อาจจะเกี่ยวหรือไม่เกี่ยวกับการปฏิบัติงานของผู้ประกอบการเหล่านี้ โมเดลนี้มักใช้การหา รายได้จากสินทรัพย์ที่มีในการสร้างธุรกิจ ความสัมพันธ์ระหว่างกิจกรรมทางธุรกิจกับโครงการ ด้านสังคมเป็นแบบที่ทำงานร่วมกัน เพิ่มคุณค่าให้กัน

External Social Enterprises: กิจกรรมทางธุรกิจจะอยู่นอกการจัดการขององค์กร องค์กรไม่แสวงหากำไรสร้างผู้ประกอบการเพื่อสังคมเพื่อจัดหาเงินทุน ผลประโยชน์ทางสังคม ไม่ได้เป็นเงื่อนไขสำหรับกิจกรรมทางธุรกิจ ลูกค้าเป็นแหล่งผลประโยชน์ทางอ้อม ความสัมพันธ์ ของกิจกรรมทางธุรกิจและโครงการเพื่อสังคมเป็นไปในแนวทางที่ธุรกิจสนับสนุนและจัดหาแหล่ง เงินทุนที่ไม่ตายตัวให้องค์กรไม่แสวงหากำไรมากกว่า

ถ้าจะจำแนกประเภทของ Social Enterprise นั้นอาจแบ่งได้ตามลักษณะของการ ประกอบ ธุรกิจได้ 3 ประเภท คือ ธุรกิจที่เน้นด้านสินค้า ธุรกิจเน้นด้านบริการ และธุรกิจผสม เช่น Ebannok.com ธุรกิจที่เน้นด้านสินค้าเป็นหนึ่งในโครงการที่ประสบความสำเร็จมากที่สุดของ มิเรอร์ อาร์ต กรุ๊ป (Mirror Art Group) ซึ่งเป็นธุรกิจเพื่อสังคมที่สร้างฐานการค้าขายออนไลน์ให้ชาวเขาทาง ภาคเหนือของประเทศไทยสามารถขายสินค้าหัตถกรรมที่พวกเขาผลิตได้ช่วงฤดูเก็บเกี่ยว สิ่งนี้ช่วย ลด อัตราการว่างงานและช่วยให้ชุมชนมีรายได้ต่อปีเพิ่มขึ้นและยังเพิ่มเงินในกองทุนสำหรับการพัฒนา ต่าง ๆ อีกด้วย

Digital Divide Data (DDD) เป็นธุรกิจเพื่อสังคมที่ประสบความสำเร็จธุรกิจหนึ่ง ที่ให้บริการด้านข้อมูลและการแปลงข้อมูลต่าง ๆ ที่ได้รับไปอยู่ในรูปของข้อมูลบนคอมพิวเตอร์ให้กับ ลูกค้า เช่น การจ้างงานเด็กวัยรุ่นด้อยโอกาส โดยเน้นนโยบายการพัฒนาบุคลากรด้วยการให้ค่าจ้างที่ เป็นธรรม การดูแลด้านสุขภาพ การศึกษา และโอกาสความก้าวหน้าในอาชีพ และ Change Fusion ธุรกิจแบบผสม ค่อนหน้าที่เป็นที่รู้จักในนามสถาบัน TRN เป็นผู้ให้บริการทางด้านการออกแบบ นวัตกรรมเพื่อสังคม การลงทุน และบริการบ่มเพาะธุรกิจ ทางองค์กรได้เปิดตัวโครงการนวัตกรรม เพื่อสังคมมากมายนอกจากนี้ยังให้การสนับสนุนธุรกิจเพื่อสังคมที่ดำเนินงานโดยคนรุ่นใหม่ในภูมิภาค เอเชียตะวันออกเฉียงใต้อย่างต่อเนื่อง

2.9 กรอบแนวคิดในการศึกษา

การศึกษาครั้งนี้เป็นการวิจัยเชิงคุณภาพ ผู้วิจัยได้ศึกษาแนวคิด เอกสารทางวิชาการ และผลงานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับการท่องเที่ยวเชิงนิเวศเพื่อนำมาสังเคราะห์เป็นกรอบแนวคิดที่ใช้ใน การศึกษาแนวทางในการพัฒนาพื้นที่เป็นแหล่งท่องเที่ยวเชิงนิเวศ กรณีศึกษา พื้นที่โครงการบำบัดน้ำ เสียคลองด่าน อำเภอบางบ่อ จังหวัดสมุทรปราการ โดยผู้วิจัยได้มีแนวความคิดว่าการที่จะพัฒนาพื้นที่ รกร้างให้เป็นแหล่งท่องเที่ยวเชิงนิเวศอย่างแท้จริง จะต้องมีการจัดการตามองค์ประกอบหลักของการ ท่องเที่ยวเชิงนิเวศ และนำผลการวิเคราะห์ไปใช้เป็นแนวทางในการกำหนดนโยบาย จัดทำแผนพัฒนา จัดทำโครงการ ส่งเสริมและสนับสนุนให้ประชาชนมีส่วนร่วม ได้แก่

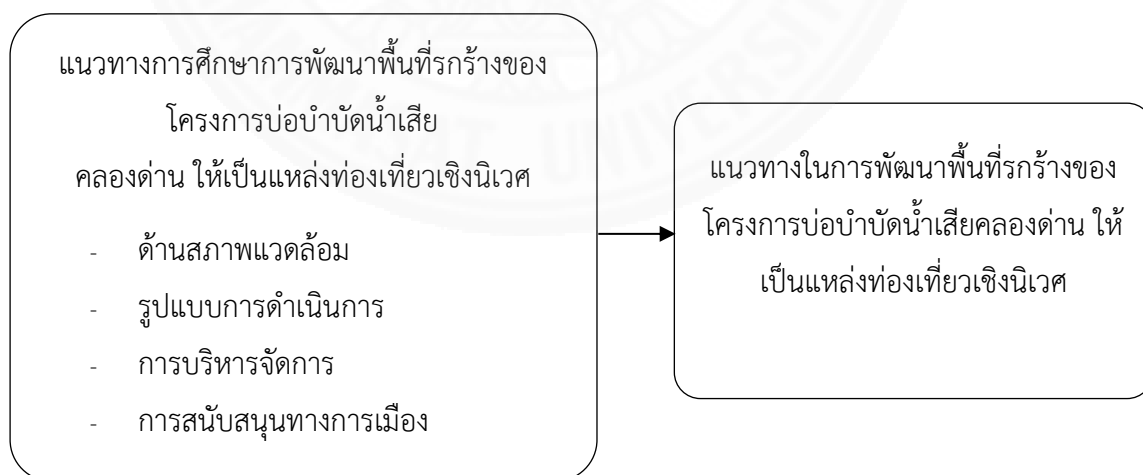
1. ด้านสภาพแวดล้อม หมายถึง ความสามารถและความพร้อมทางด้านพื้นที่ การมีศักยภาพของพื้นที่ในการจัดทำเป็นแหล่งท่องเที่ยวเชิงนิเวศน์ ในเรื่องธรรมชาติ มีจุดเด่น มีทรัพยากรธรรมชาติ ซึ่งสามารถพัฒนาหรือสร้างกิจกรรมการท่องเที่ยว วัฒนธรรมชุมชนมีเอกลักษณ์ วัฒนธรรมการดำรงชีวิต ภูมิปัญญาท้องถิ่น

2. รูปแบบการดำเนินการ หมายถึง การประสานงาน ความร่วมมือ การมีส่วนร่วมในการทำงานของแต่ละหน่วยงานเพื่อให้การดำเนินโครงการสำเร็จลุล่วง ตามวัตถุประสงค์หรือเป้าหมายที่ตั้งไว้

3. การบริหารจัดการ หมายถึง รูปแบบการดำเนินการที่เหมาะสม หน่วยงานของรัฐใน ส่วนกลาง ส่วนภูมิภาค และส่วนท้องถิ่น รวมทั้งองค์กรที่ไม่ใช่ของรัฐบาล แต่มีบทบาทสำคัญในการเป็นตัวแทนปกป้องผลประโยชน์ส่วนรวม และสามารถเข้าถึงข้อมูลข่าวสาร แรงงาน ความรู้ ตามอำนาจของผู้คนในท้องถิ่นได้

4. การสนับสนุนทางการเมือง หมายถึง การผลักดันให้โครงการขับเคลื่อนจากหน่วยงานภาครัฐ และส่วนราชการอื่น ๆ วิเคราะห์ประเมินผลประโยชน์ของผู้มีส่วนได้ส่วนเสีย และประเมินว่าผลประโยชน์นั้นจะมีผลต่อโครงการที่จะจัดอย่างไร

จึงสามารถกำหนดกรอบแนวคิดที่ใช้ในการศึกษาวิจัยแนวทางในการพัฒนาพื้นที่เป็นแหล่งท่องเที่ยวเชิงนิเวศ ธรณีศึกษา พื้นที่โครงการบำบัดน้ำเสียคลองด่าน อำเภอบางบ่อ จังหวัดสมุทรปราการ ได้ดังนี้

ภาพที่ 2.1 กรอบแนวคิดในการพัฒนาพื้นที่รกร้างของโครงการบำบัดน้ำเสียคลองด่าน ให้เป็นแหล่งท่องเที่ยวเชิงนิเวศ

บทที่ 3

บริบทของพื้นที่

3.1 ประวัติตำบลคลองด่าน

ตำบลคลองด่าน เป็นตำบลเก่าแก่ที่ตั้งขึ้นมากกว่า 100 ปี เดิมเรียกว่า "ตำบลบางเหี้ย" เนื่องจากสภาพพื้นที่ที่มีความชุ่มชื้น มีสัตว์น้ำและป่าไม้อยู่เป็นจำนวนมากจึงเป็นแหล่งอาศัยของตัวเงินตัวทอง ต่อมาเกิดภาวะสงครามทางทหารจึงได้ตั้งด่านขึ้น และแปรเปลี่ยนเป็นด่านศุลกากร จนภายหลังได้ยกเลิกด่านไป ชาวบ้านจึงเรียกว่า "คลองด่าน" จนถึงปัจจุบัน

สภาพทั่วไปและข้อมูลพื้นฐาน

3.1.1 ด้านกายภาพ

ที่ตั้งของหมู่บ้านและชุมชน

ตำบลคลองด่าน มีหมู่บ้านทั้งสิ้น 14 หมู่บ้าน อยู่ในเขตองค์การบริหารส่วนตำบลคลองด่านจำนวน 13 หมู่บ้าน ดังนี้

- จำนวนหมู่บ้านที่อยู่ในเขตองค์การบริหารส่วนตำบลคลองด่านเต็มทั้งหมู่บ้าน มี 5 หมู่บ้าน ได้แก่ หมู่ที่ 1, 2, 3, 4 และ 12
- จำนวนหมู่บ้านที่อยู่ในเขตองค์การบริหารส่วนตำบลคลองด่านบางส่วน มี 8 หมู่บ้าน ได้แก่ หมู่ที่ 5, 7, 8, 9, 10, 11, 13, 14
- จำนวนหมู่บ้านที่อยู่ในเขตเทศบาลทั้งหมด มี 1 หมู่บ้าน ได้แก่ หมู่ที่ 6

หมู่ที่	ชื่อหมู่บ้าน	จำนวนครัวเรือน	จำนวนพื้นที่ โดยประมาณ (ไร่)
1	บ้านคลองปึกกา	514	5,315
2	บ้านสุเหร่าคลองกันยา	222	2,332
3	บ้านท้องคู้ง	1,024	2,187
4	บ้านสามเรือน	309	1,300
5	บ้านริมคลองชลประทาน	348	2,192
6	บ้านริมคลองด้านน้อย	(นอกเขต)	938
7	บ้านในคลองด่าน	57	5,000
8	บ้านสร้างโศก	116	2,500
9	บ้านคลองด่านปากอ่าว	219	1,563
10	บ้านคลองด่านปากอ่าว	35	782
11	บ้านคลองนางหงส์	722	3,750
12	บ้านสีลัง	518	4,266
13	บ้านตลาดคลองด่านฝั่งเหนือ	353	2,875
14	บ้านคลองนางหงส์	178	2,500
	รวม 13 หมู่บ้าน	4,615	37,200

เนื้อที่

ตำบลคลองด่าน มีพื้นที่ประมาณ 60 ตารางกิโลเมตร หรือ 37,500 ไร่ แยกเป็น

- พื้นที่รับผิดชอบของเทศบาลตำบลคลองด่าน 5.75 ตารางกิโลเมตร หรือ 3,593 ไร่

- พื้นที่รับผิดชอบขององค์การบริหารส่วนตำบลคลองด่าน 54.25 ตารางกิโลเมตร หรือ 33,906 ไร่

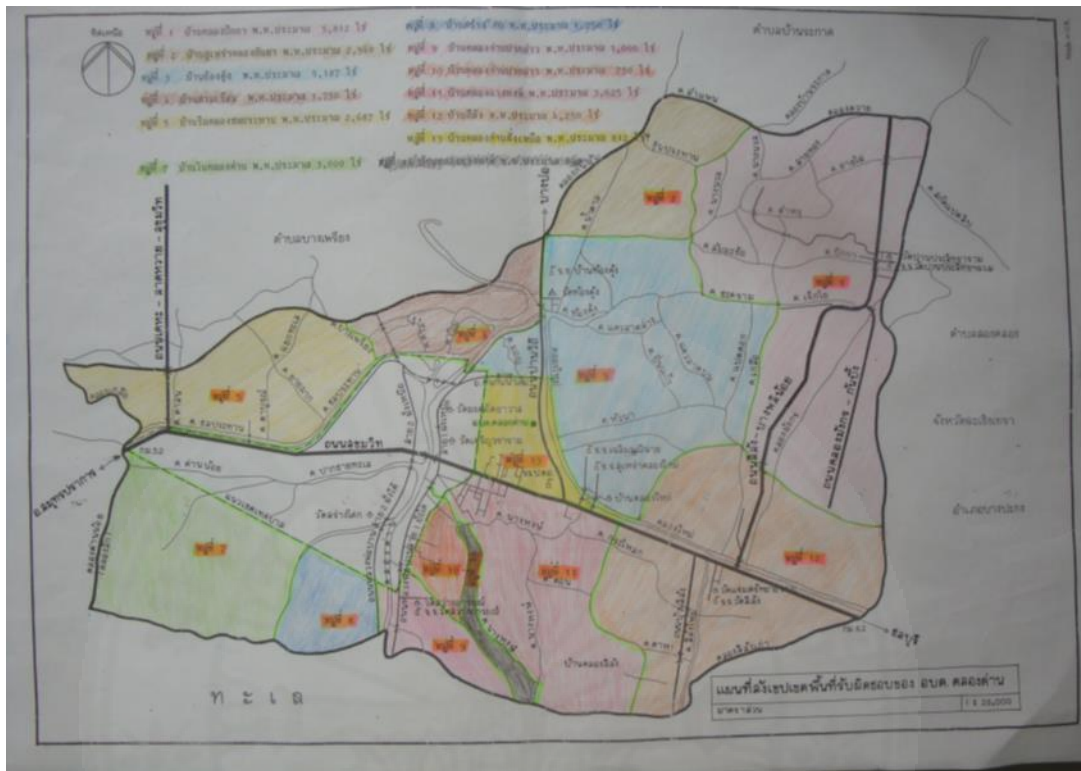
ทิศเหนือ ติดต่อกับตำบลบางเพรียง ตำบลบางบ่อ ตำบลบ้านระกาศ
อำเภอบางบ่อ จังหวัดสมุทรปราการ

ทิศใต้ จรดทะเลอ่าวไทย

ทิศตะวันออก ติดต่อกับตำบลสองคลอง อำเภอบางปะกง จังหวัดฉะเชิงเทรา

ทิศตะวันตก ติดต่อกับตำบลบางปู อำเภอเมืองสมุทรปราการ
จังหวัดสมุทรปราการ

- แผนที่แสดงอาณาเขตการปกครอง
(แผนที่มาตราส่วนมาตรฐาน เพื่อแสดงสถานที่สำคัญ เส้นทางคมนาคม แหล่งน้ำและอาณาเขตติดต่อ)

ภาพที่ 3.1 แผนที่แสดงอาณาเขตการปกครอง, รายงานการสำรวจและวิเคราะห์สภาพงานก่อสร้าง, องค์การจัดการน้ำเสีย, 2559

ภูมิประเทศ

สภาพภูมิประเทศของตำบลคลองด่าน ทางด้านทิศใต้ติดต่อกับอ่าวไทย พื้นที่ส่วนใหญ่เป็นป่าชายเลน ป่าไม้โกงกาง ส่วนทางด้านตรงฝั่งถนนสุขุมวิท เป็นพื้นที่ราบที่เดิมเคยเป็นป่าชายเลนมาก่อน มีคลองและทางน้ำไหลผ่านในเขตพื้นที่ตำบลอยู่หลายสาย

ภูมิอากาศ

เป็นอากาศแบบชายทะเล โดยมีอากาศเย็นสบาย ไม่ร้อนจัดในช่วงฤดูร้อน มีความชื้นในอากาศสูง เนื่องจากได้รับอิทธิพลจากลมทะเลของอ่าวไทย และลมมรสุมตะวันตกเฉียงใต้ แต่ยังพบลักษณะของปริมาณฝนตกหนักในช่วงเดือนกันยายน - ตุลาคม ซึ่งเป็นผลจากอิทธิพลของร่องความกดอากาศต่ำทำให้เกิดการก่อตัวของพายุไต้ฝุ่นและพายุโซนร้อนในทะเลจีนใต้

ลักษณะของดิน

ลักษณะทางธรณีวิทยาของตำบลคลองด่าน พบว่าตั้งอยู่บนบริเวณ ที่ราบลุ่มตอนกลาง เป็นดินเหนียวอ่อนตัวมีความสามารถในการอุ้มน้ำ รับน้ำหนักแรงต่ำมาก ประมาณ 0.5-3

ต้น ต่อตารางเมตร เมื่อรับน้ำหนักจะยุบตัวได้ง่าย ถัดลงไปจะเป็นพื้นดินเหนียวซึ่งมีการรับน้ำหนักเพิ่มขึ้นเป็นลำดับ จนถึงชั้นทรายชั้นแรก นอกจากนั้นยังพื้นที่บางส่วนติดชายฝั่งทะเลสภาพแวดล้อมด้านป่าชายเลนเสื่อมโทรมไป ส่งผลกระทบต่อให้เกิดการกัดเซาะดินบริเวณชายฝั่งทะเล โดยเฉพาะพื้นที่ที่อยู่ติดชายฝั่งทะเล

ลักษณะของแหล่งน้ำ

ตำบลคลองด่านมีคลอง 29 สาย สามารถใช้ประโยชน์ทางด้านเกษตรกรรม และการคมนาคมได้

ลักษณะของไม้/ป่าไม้

ในเขตองค์การบริหารส่วนตำบลคลองด่านไม่มีป่าไม้

3.1.2 ประชากร

ข้อมูลเกี่ยวกับจำนวนประชากร

ตารางที่ 3.1 ข้อมูลจำนวนประชากร

หมู่ที่	ชื่อหมู่บ้าน	จำนวนราษฎร		
		ชาย	หญิง	รวม
1	บ้านคลองปึกกา	1,026	1,081	2,107
2	บ้านสุเหร่าคลองกันยา	544	528	1,072
3	บ้านท้องคู้ง	1,994	2,047	4,041
4	บ้านสามเรือน	674	648	1,322
5	บ้านริมคลองชลประทาน	570	545	1,115
7	บ้านในคลองด่าน	10	16	26
8	บ้านสร้างโคก	189	207	396
9	บ้านคลองด่านปากอ่าว	437	412	849
10	บ้านคลองด่านปากอ่าว	71	65	136
11	บ้านคลองนางหงส์	1,137	1,147	2,284
12	บ้านสีล้ง	1,036	1,153	2,189
13	บ้านตลาดคลองด่านฝั่งเหนือ	375	364	739
14	บ้านคลองนางหงส์	499	481	980
รวม		8,562	8,693	17,256

ที่มา : สำนักบริหารงานทะเบียน อำเภอบางบ่อ ข้อมูล ณ 10 ตุลาคม 2559

3.1.3 สภาพทางสังคม

การศึกษา

- โรงเรียนประถมศึกษา	จำนวน	5	แห่ง
1. โรงเรียนวัดปานประสิทธิ์าราม		หมู่ที่	1
2. โรงเรียนบ้านท้องคุ้ง		หมู่ที่	3
3. โรงเรียนเฉลิมมณีฉายวิทยาการ		หมู่ที่	3
4. โรงเรียนสุเหร่าคลองใหม่ (ประชาสรรค์)		หมู่ที่	11
5. โรงเรียนวัดสีลัง(ตั้งตรงจิตร)		หมู่ที่	12
- โรงเรียนมัธยมศึกษา	จำนวน	1	แห่ง
1. โรงเรียนหลวงพ่อบานคลองด่านอนุสรณ์		หมู่ที่	13
- ศูนย์พัฒนาเด็กเล็ก	จำนวน	4	แห่ง
1. ศูนย์พัฒนาเด็กเล็กบ้านปึกกา		หมู่ที่	1
2. ศูนย์พัฒนาเด็กเล็กบ้านคลองด่าน		หมู่ที่	13
3. ศูนย์พัฒนาเด็กเล็กบ้านสว่างอารมณ์		หมู่ที่	9
4. ศูนย์พัฒนาเด็กเล็กบ้านสีลัง		หมู่ที่	12
- อัตราการมีและใช้ส้วมราดน้ำ ร้อยละ	100		

สาธารณสุข

- โรงพยาบาลส่งเสริมสุขภาพตำบลคลองด่าน	หมู่ที่	1
- โรงพยาบาลส่งเสริมสุขภาพตำบลคลองด่าน (ตั้งอยู่ในเขตเทศบาล)	หมู่ที่	7
- โรงพยาบาลส่งเสริมสุขภาพตำบลคลองด่าน (ตั้งอยู่ในเขตเทศบาล)	หมู่ที่	13

การสังคมสงเคราะห์

1. ดำเนินการจ่ายเบี้ยยังชีพให้กับผู้สูงอายุ ผู้พิการ และผู้ป่วยเอดส์
2. รับลงทะเบียนและประสานโครงการอุดหนุนเพื่อการเลี้ยงดูเด็กแรกเกิด
3. ประสานการทำบัตรผู้พิการ
4. มีการจ้างนักเรียน / นักศึกษาทำงานช่วงปิดภาคเรียน
5. มีการช่วยเหลือผู้ยากจน ยากไร้ รายได้น้อย และผู้ด้อยโอกาสไร้ที่พึ่ง

ระบบบริการพื้นฐาน

1. การคมนาคมขนส่ง

ถนนแอสฟัลติกคอนกรีต

- ทางหลวงแผ่นดิน หมายเลข 3 ถนนสุขุมวิท
 - ทางหลวงแผ่นดินหมายเลข 3117 ถนนปานวิถี
 - ทางหลวงชนบท หมายเลข สป.1006
- ถนนเคหะบางพลี-ลาดหลุมแก้ว

ถนนคอนกรีตเสริมเหล็ก

- ทางหลวงชนบท หมายเลข สป.1005 ถนนสีลัง – บางพลีน้อย
- ทางหลวงชนบท หมายเลข สป.3026 ถนนบ้านสามเรือน
- ถนนหลวงพ่อบานสาย 1 ฝั่งใต้
- ถนนหลวงพ่อบานสาย 2 ฝั่งเหนือ
- ถนนเลียบบคลองชลประทาน
- ถนนสุขุมวิท – บ้านสีลัง
- ถนนคลองมังกร – กั้นบัง

2. การไฟฟ้า

มีไฟฟ้าเข้าถึงทุกหมู่บ้านและมีจำนวนครัวเรือนที่มีไฟฟ้าใช้ประมาณ

ร้อยละ 100 ของพื้นที่

3. การประปา

มีประปาเข้าถึงทุกหมู่บ้านและมีจำนวนครัวเรือนที่มีประปาใช้ประมาณ

ร้อยละ 100 ของพื้นที่

4. โทรศัพท์

- ประชาชนในเขตองค์การบริหารส่วนตำบลคลองด่านมีโทรศัพท์ใช้
- ระบบเสียงตามสาย/หอกระจายข่าวในพื้นที่ ให้บริการครอบคลุมร้อยละ

80 ของพื้นที่

3.1.4 ระบบเศรษฐกิจ

การเกษตร

การประกอบอาชีพเกษตรกรรมส่วนใหญ่ เป็นการเพาะปลูก พืชผัก ไม้ผล ไม้ยืนต้น เลี้ยงจิ้งหรีด และการเพาะเลี้ยงสัตว์น้ำ เช่น กุ้งก้ามกราม กุ้งกุลาดำ กุ้งแชบ๊วย ปลากระพง และปลาที่มีชื่อเสียงคือ ปลาช่อนบางบ่อ

การประมง

องค์การบริหารส่วนตำบลคลองด่านมีพื้นที่ติดทะเล ดังนั้น ประชาชนที่อยู่ในพื้นที่ดังกล่าว จึงมีการประกอบอาชีพการประมงชายฝั่ง และประมงน้ำลึก

การปศุสัตว์

การประกอบอาชีพปศุสัตว์ส่วนใหญ่ เป็นการเลี้ยง เป็ดเนื้อ เป็ดไข่ ไก่ไข่ และไก่ชน

การท่องเที่ยว

สถานที่ท่องเที่ยวในเขตองค์การบริหารส่วนตำบลคลองด่าน มีจำนวน 1 แห่ง คือ ชายทะเลสีลัง เป็นแหล่งท่องเที่ยวเชิงนิเวศน์

การบริการ

โรงแรม	จำนวน -	แห่ง
ร้านอาหาร	จำนวน 5	แห่ง
โรงพยาบาล	จำนวน -	แห่ง
สถานีขนส่ง	จำนวน -	แห่ง
ร้านเกมส์	จำนวน 2	แห่ง

แรงงาน

จากการสำรวจข้อมูลพื้นฐานพบว่า ประชากรที่มีอายุ 15 – 60 ปี อยู่ในกำลังแรงงาน ร้อยละ 71.37 และบางส่วนไปรับจ้างนอกพื้นที่เนื่องจากโรงงานอุตสาหกรรมส่วนใหญ่อยู่นอกพื้นที่

อุตสาหกรรม

- โรงงานอุตสาหกรรม	จำนวน 6	แห่ง
- โรงงานไม้แปรรูป	จำนวน 8	แห่ง
- สนามกอล์ฟ	จำนวน 1	แห่ง
- โรงผลิตไฟฟ้า	จำนวน 1	แห่ง

การพาณิชย์ / กลุ่มอาชีพ

การพาณิชย์

- ธนาคาร	จำนวน	-	แห่ง
- บริษัท	จำนวน	1	แห่ง
- ห้างหุ้นส่วนจำกัด	จำนวน	1	แห่ง
- ร้านค้าต่าง ๆ	จำนวน	72	แห่ง
- ซูเปอร์มาร์เกต	จำนวน	1	แห่ง
- สถานีบริการน้ำมัน	จำนวน	3	แห่ง
- บ้านเช่า	จำนวน	30	แห่ง
- โฮว์รูมรถยนต์	จำนวน	1	แห่ง
- อื่น ๆ	จำนวน	49	แห่ง

เศรษฐกิจพอเพียง (ด้านการเกษตรและแหล่งน้ำ)

ข้อมูลพื้นฐานของหมู่บ้าน / ชุมชน

ตำบลคลองด่าน อำเภอบางบ่อ จังหวัดสมุทรปราการ จำนวนประชากร
ทั้งหมด 17,256 คน แยกเป็น ชาย 8,562 คน หญิง 8,693 คน ครัวเรือนทั้งหมด 4,615
ครัวเรือน พื้นที่ทั้งหมด 37,200 ไร่

กลุ่มอาชีพ

- กลุ่มปลาสด	- กลุ่มสตรี
- กลุ่มวิสาหกิจชุมชน	- กลุ่มผู้ผลิตกะปิ

3.1.5. ศาสนา ประเพณี วัฒนธรรม

การนับถือศาสนา

- วัด	จำนวน	4	แห่ง
1. วัดปานประสิทธิ์าราม	หมู่ที่	1	
2. วัดทองคั้ง	หมู่ที่	3	
3. วัดสว่างอารมณ์	หมู่ที่	9	
4. วัดแจ่มราษฎร์ศรัทธาธรรม(วัดสี่ล้ง)	หมู่ที่	12	
- มัสยิด	จำนวน	2	แห่ง
1. มัสยิดสุเหร่าคลองกันยา	หมู่ที่	2	
2. มัสยิดสุเหร่าคลองใหม่	หมู่ที่	11	

ประชาชนส่วนใหญ่ของตำบลคลองด่าน นับถือศาสนาพุทธ และรองลงมาคือศาสนาอิสลาม

3.1.6. ภูมิปัญญาท้องถิ่น ภาษาถิ่น

ภูมิปัญญาท้องถิ่น ประชาชนในเขตองค์การบริหารส่วนตำบลคลองด่านได้อนุรักษ์ภูมิปัญญาท้องถิ่น ได้แก่ การเลี้ยงปลาสดแบบเกษตรอินทรีย์ และการทำกะปิแบบดั้งเดิม

ภาษาถิ่น ประชาชนในเขตองค์การบริหารส่วนตำบลคลองด่านใช้ภาษากลางเป็นภาษาหลัก

สินค้าพื้นเมือง

สินค้าพื้นเมืองในเขตขององค์การบริหารส่วนตำบลที่เป็นที่รู้จักและขึ้นชื่อ คือ ปลาสดแดดเดียว กะปิ และอาหารทะเล

3.1.7. ทรัพยากรธรรมชาติ

น้ำ คลองด่านเป็นพื้นที่สีเขียวและสีเหลือง ไม่มีโรงงานที่ปล่อยน้ำเสียลงคลองหรือลงทะเลคือ คลองด่านอดีตเป็นเมืองหน้าด่าน มีประตูระบาย กั้นน้ำจืดและน้ำเค็ม มีการระบายน้ำจากกรุงเทพมหานคร และน้ำเหนือ ผ่านคลองสำโรง มาถึงคลองด่านและปล่อยออกสู่ทะเลตามธรรมชาติ หรือช่วงน้ำเยอะจะใช้เครื่องสูบน้ำออกลงทะเล ส่วนโรงงานจะอยู่ต้นทางปล่อยน้ำเสีย ผ่านคลองด่านเลย

คุณภาพของทรัพยากรธรรมชาติ องค์การบริหารส่วนตำบลคลองด่านเป็นพื้นที่ที่มีเขตติดต่อกับทะเล มีแม่น้ำ 1 สาย คลอง 11 สาย คุณภาพของทรัพยากรน้ำไม่สามารถนำมาใช้ในการอุปโภคบริโภคได้ ด้วยเหตุการณ์จากทั้งสิ่งปฏิกูลและน้ำเสียลงสู่น้ำลำคลอง จากชุมชนที่อาศัยอยู่ริมคลองและโรงงานอุตสาหกรรมที่กำลังขยายตัวเพิ่มขึ้น จำนวนป่าชายเลนลดลงด้วยเหตุจากการบุกรุกของคนในพื้นที่ ทำให้ป่าชายเลนมีจำนวนลดลงและเกิดการกัดเซาะของน้ำทะเลเพิ่มขึ้น

3.2. พื้นที่โครงการบ่อบำบัดน้ำเสียคลองด่าน

จังหวัดสมุทรปราการมีพื้นที่รวมทั้งหมด 1,004 ตร.กม. แบ่งขอบเขตการปกครองส่วนภูมิภาคออกเป็น 6 อำเภอ 50 ตำบล และ 500 หมู่บ้าน (ข้อมูลเดือนธันวาคม พ.ศ. 2558) โดยเขตการปกครองส่วนท้องถิ่นแบ่งออกเป็นองค์การบริหารส่วนจังหวัด 1 แห่ง เทศบาล 16 แห่ง และองค์การบริหารส่วนตำบล 32 แห่ง

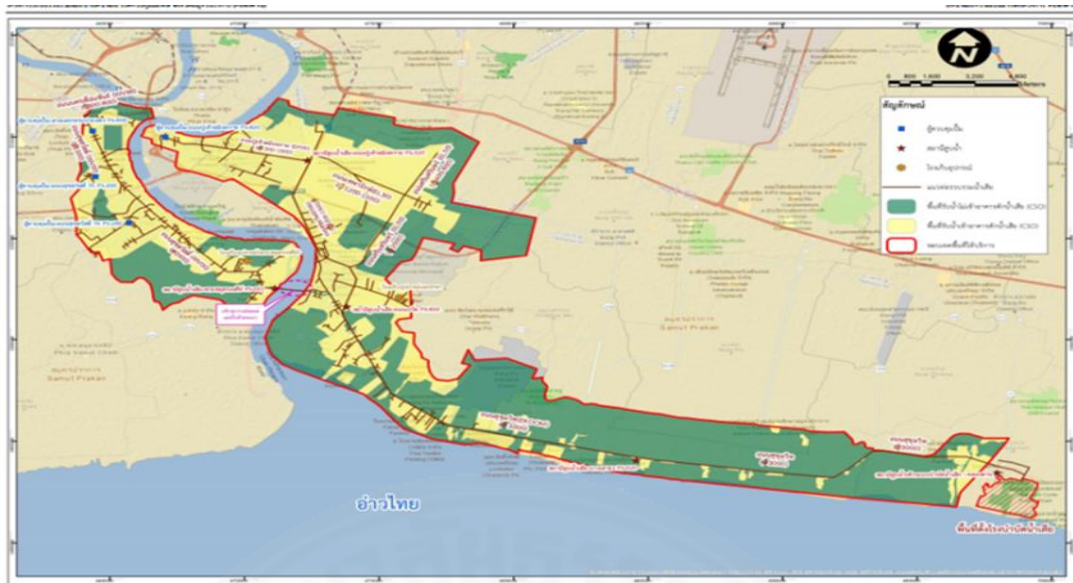
พื้นที่โครงการบ่อบำบัดน้ำเสียคลองด่าน ครอบคลุมพื้นที่การปกครองบางส่วนของเขตอำเภอเมืองสมุทรปราการ อำเภอพระประแดง อำเภอพระสมุทรเจดีย์ จำแนกเป็นเขตเทศบาล 11

แห่ง และองค์การบริหารส่วนตำบล 2 แห่ง ได้แก่ เทศบาลนครสมุทรปราการ เทศบาลตำบลบางเมือง เทศบาลตำบลพระสมุทรเจดีย์ เทศบาลตำบลสำโรงเหนือ เทศบาลตำบลด่านสำโรง เทศบาลเมือง ลัดหลวง เทศบาลตำบลบางปู เทศบาลตำบลแหลมฟ้าผ่า เทศบาลตำบลสำโรงใต้ เทศบาลเมือง พระประแดง เทศบาลตำบลคลองด่าน องค์การบริหารส่วนตำบลในคลองบางปลากด และองค์การบริหารส่วนตำบลคลองด่าน รวมเป็นพื้นที่โครงการทั้งหมดประมาณ 127 ตร.กม. และรวบรวมน้ำเสีย คิดรวมเป็นพื้นที่บริการ 70 ตร.กม. (ร้อยละ 55.12 ของพื้นที่โครงการ) ตามฐานข้อมูลพื้นที่บริการที่ ปรับปรุงใหม่ ในปี พ.ศ. 2544 โดยระบบรวบรวมน้ำเสียของโครงการบำบัดน้ำเสีย ประกอบด้วย ระบบท่อและสถานีสูบน้ำเสีย ทำหน้าที่รวบรวมน้ำเสียชุมชน ทั้งจากบ้านเรือนสถานประกอบการ พาณิชยกรรม และน้ำเสียจากโรงงานอุตสาหกรรม และลำเลียงน้ำเสียเข้าสู่โรงบำบัดน้ำเสียที่ตั้งอยู่บนพื้นที่ 1,903-0-087 ไร่ ครอบคลุมพื้นที่บางส่วนบริเวณชายฝั่งทะเลของหมู่ที่ 11, หมู่ที่ 12 และ หมู่ที่ 14 ตำบลคลองด่าน อำเภอบางบ่อ จังหวัดสมุทรปราการ

รายละเอียดการใช้พื้นที่โครงการบำบัดน้ำเสียคลองด่าน

1. สำนักงานใช้พื้นที่ประมาณ	7,000	ตารางเมตร
2. บ้านพักพนักงานใช้พื้นที่ประมาณ	20,000	ตารางเมตร
3. บ่อเก็บตะกอนใช้พื้นที่ประมาณ	140,000	ตารางเมตร
4. บ่อเติมสารเคมีใช้พื้นที่ประมาณ	45,000	ตารางเมตร
5. บ่อเติมอากาศใช้พื้นที่ประมาณ	420,000	ตารางเมตร
6. สถานีสูบน้ำเข้าใช้พื้นที่ประมาณ	2,500	ตารางเมตร
7. สถานีสูบน้ำออกใช้พื้นที่ประมาณ	2,000	ตารางเมตร

รวมโครงการบำบัดน้ำเสียคลองด่านมีพื้นที่ทั้งหมด 1,903 ไร่ (โปรแกรมคำนวณ ตรวจวัดด้วยภาพถ่ายทางอากาศเมื่อ วันที่ 28 พฤศจิกายน พ.ศ.2559) ซึ่งชี้ให้เห็นว่าบ่อบำบัดน้ำเสียใช้พื้นที่ในการก่อสร้างเพียง 398 ไร่ เท่านั้น และยังคงเหลือพื้นที่เป็นป่าสีเขียวถึง 1,505 ไร่

ภาพที่ 3.2 แสดงขอบเขตพื้นที่บริการหรือพื้นที่รับน้ำเสีย (SERVICE AREA) ของโครงการระบบรวมและบำบัดน้ำเสีย เขตควบคุมมลพิษ จังหวัดสมุทรปราการ (โครงการบ่อบำบัดน้ำเสีย), รายงานการสำรวจและวิเคราะห์สภาพงานก่อสร้างและการประเมินมูลค่าโครงการ, องค์การจัดการน้ำเสีย. 2559

รายละเอียดการใช้พื้นที่

- ① สำนักงานใช้พื้นที่ประมาณ 7,000 ตารางเมตร
- ② บ้านพักพนักงานใช้พื้นที่ประมาณ 20,000 ตารางเมตร
- ③ บ่อเก็บตะกอนใช้พื้นที่ประมาณ 140,000 ตารางเมตร
- ④ บ่อเติมสารเคมีใช้พื้นที่ประมาณ 45,000 ตารางเมตร
- ⑤ บ่อเติมอากาศใช้พื้นที่ประมาณ 420,000 ตารางเมตร
- ⑥ สถานีสูบน้ำเข้าใช้พื้นที่ประมาณ 2,500 ตารางเมตร
- ⑦ สถานีสูบน้ำออกใช้พื้นที่ประมาณ 2,000 ตารางเมตร

รวมโครงการบ่อบำบัดน้ำเสียคลองคานามีพื้นที่ไปทั้งหมด 1,903 ไร่ แต่ใช้พื้นที่ในการก่อสร้างเพียง 398 ไร่ ยังคงเหลือพื้นที่ 1,505 ไร่

หมายเหตุ พื้นที่ดังกล่าวเป็นการตรวจวัดด้วยภาพถ่ายทางอากาศ โดย นายธนวรรต ตั้งจันวัน ตำแหน่ง นายช่างโยธา องค์การบริหารส่วนตำบลคลองคาน อำเภอบางปะอิน จังหวัดสมุทรปราการ

ภาพที่ 3.3 แสดงรายละเอียดการใช้พื้นที่บ่อบำบัดน้ำเสีย, นายธนวรรต ตั้งจันวัน นายช่างโยธา องค์การบริหารส่วนตำบลคลองคาน อำเภอบางปะอิน จังหวัดสมุทรปราการ

ภาพที่ 3.4 พื้นที่ตั้งโรงบำบัดน้ำเสียคลองด่าน ขนาดพื้นที่ 1,903-0-087ไร่ ตั้งอยู่บนพื้นที่ส่วนบริเวณชายฝั่งทะเลบริเวณหมู่ที่ 11, หมู่ที่ 12, และหมู่ที่ 14 ตำบลคลองด่าน อำเภอบางบ่อ จังหวัดสมุทรปราการ, รายงานการสำรวจและวิเคราะห์สภาพงานก่อสร้างและการประเมินมูลค่าโครงการ,องค์การจัดการน้ำเสีย, 2559

3.3 ความเป็นมาของโครงการบ่อบำบัดน้ำเสียคลองด่าน

โครงการก่อสร้างบ่อบำบัดน้ำเสียคลองด่าน หรือชื่อเต็มว่า “โครงการก่อสร้างระบบรวบรวมและบำบัดน้ำเสียในเขตควบคุมมลพิษพื้นที่ จ.สมุทรปราการ” เริ่มต้นในปี 2538 ผู้ที่ริเริ่มโครงการบ่อบำบัดน้ำเสียมีวัตถุประสงค์ของโครงการบ่อบำบัดน้ำเสียนี้ก็คือ “เพื่อให้มีการแก้ไขปัญหามลพิษของจังหวัดสมุทรปราการ โดยเฉพาะในด้านน้ำเสีย ตลอดจนฟื้นฟูคุณภาพน้ำแม่น้ำเจ้าพระยาตอนล่างอย่างเป็นรูปธรรมและรวดเร็ว หลังจากประกาศให้ จังหวัดสมุทรปราการเป็นเขตควบคุมมลพิษ” โดยจะมีศักยภาพในการบำบัดน้ำเสีย รวม 525,000 ลูกบาศก์เมตร (ลบ.ม.) ต่อวัน มากที่สุดในทวีปเอเชียขณะนั้น

เดิมโครงการบ่อบำบัดน้ำเสียนี้จะก่อสร้างขึ้นใน 2 ฝั่งแม่น้ำเจ้าพระยาในจังหวัดสมุทรปราการ ประกอบด้วย ตำบลบางปูใหม่ อำเภอเมือง (ฝั่งตะวันออก) ขนาดที่ดิน 1,550 ไร่ ระบายน้ำเสียลงทะเล และตำบลในคลองบางปลากด อำเภอพระสมุทรเจดีย์ (ฝั่งตะวันตก) ขนาดที่ดิน 350 ไร่ ระบายน้ำเสียลงคลองภายใต้วงเงิน 13,612 ล้านบาท โดยใช้ลักษณะการว่าจ้างแบบเหมารวม คือให้บริษัทเอกชนที่ชนะการประมูลเป็นทั้งผู้จัดหาที่ดิน ออกแบบ และก่อสร้าง

ต่อมามีการรวบโครงการนี้ไว้ในที่ดินผืนเดียวกันของฝั่งตะวันออก ในตำบลคลองด่าน อำเภอบางบ่อ ขนาดพื้นที่ 1,900 ไร่ ทั้งที่ ผลการศึกษาของบริษัท มอนต์โกเมอรี วัตสัน เอเชีย จำกัด ระบุว่า พื้นที่ดังกล่าวไม่เหมาะสมกับการก่อสร้างด้วยเหตุผลสำคัญ 4 ประการ คือ

1. เป็นพื้นที่ดินอ่อนเหลว
2. อยู่ห่างไกลจากเขตอุตสาหกรรม
3. ปริมาณน้ำบำบัดแล้วกว่า 5 แสน ลบ.ม.ต่อวัน จะทำให้น้ำทะเลบริเวณนั้นจืด ปลาอยู่ไม่ได้ ส่งผลกระทบต่อชาวประมง

4. การสร้างระบบบำบัดน้ำเสียไว้ 2 ฝั่งแม่น้ำเจ้าพระยา จะเป็นวิธีที่ดีที่สุดในระยะยาว มีค่าใช้จ่ายต่ำ และมีความเสี่ยงต่อการผิดพลาดน้อยที่สุด

ตลอดทั้งปี 2539 กระทรวงวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยี โดยกรมควบคุมมลพิษได้เดินหน้าการประกวดราคา เพื่อหาบริษัทเอกชนมาดำเนินการก่อสร้าง เริ่มแรกมีผู้แสดงความสนใจซื้อซองประมูลถึง 13 ราย แต่เนื่องจากการกำหนดคุณสมบัติแบบเฉพาะเจาะจงไว้ในทีโออาร์ ว่าต้องมี “ประสบการณ์ในการก่อสร้างบ่อบำบัดน้ำเสีย” ทำให้มีผู้ยื่นซองประมูลจริงมีเพียง 4 ราย และผ่านคุณสมบัติเพียง 2 ราย ได้แก่ “กิจการร่วมค้า NVPSKG” และ “กลุ่มบริษัท มารูบีนี”

สำหรับกิจการร่วมค้า NVPSKG ประกอบด้วยบริษัทผู้รับเหมาซึ่งเป็นที่รู้จักกันอย่างดี โดยบางบริษัทมีสายสัมพันธ์กับบุคคลในรัฐบาลขณะนั้น (แต่ในปี 2539 ยังไม่มีกฎหมายห้าม กิจการของผู้ดำรงตำแหน่งทางการเมืองเข้าเป็นคู่สัญญากับหน่วยงานของรัฐ) จากข้อสงสัยดังกล่าว นำไปสู่การยื่นคำร้องให้หน่วยงานตรวจสอบการทุจริตคอร์รัปชันขณะนั้น โดยภาคประชาชนอย่างต่อเนื่องระหว่างปี 2542 - 2547 ทั้งต่อคณะกรรมการป้องกันและปราบปรามการทุจริตและประพฤติมิชอบในวงราชการ (ป.ป.ป.) และคณะกรรมการป้องกันและปราบปรามการทุจริตแห่งชาติ (ป.ป.ช.) ที่ตั้งขึ้นมาแทน ป.ป.ป. ให้เข้ามาตรวจสอบโครงการนี้

โครงการออกแบบรวมก่อสร้างระบบรวบรวมและบำบัดน้ำเสียเขตควบคุมมลพิษ จังหวัดสมุทรปราการ หรือ “บ่อบำบัดน้ำเสียคลองด่าน” นั้นเป็นกิจกรรมหลักภายใต้โครงการจัดการน้ำเสียเขตควบคุมมลพิษ จังหวัดสมุทรปราการ ซึ่งจังหวัดสมุทรปราการได้มอบอำนาจให้กระทรวงวิทยาศาสตร์ เทคโนโลยีและสิ่งแวดล้อม (ปัจจุบันเป็นกระทรวงทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม) โดยกรมควบคุมมลพิษ เป็นหน่วยงานหลักดำเนินการโครงการดังกล่าว มาตั้งแต่ปี 2540 ซึ่งโครงการออกแบบรวมก่อสร้างบ่อบำบัดน้ำเสีย หรือ “บ่อบำบัดน้ำเสียคลองด่าน” ได้ประสบปัญหาการคัดค้าน และการต่อต้านจากชาวบ้านในพื้นที่ก่อสร้างระบบบำบัดน้ำเสียมาตั้งแต่ปี 2542 จนกระทั่งรัฐมนตรีว่าการกระทรวงทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม (นายประพัฒน์ ปัญญาชาติรักษ์ รัฐมนตรีในขณะนั้น) ได้แต่งตั้งคณะกรรมการตรวจสอบและเสนอแนะความเหมาะสมของการดำเนินการโครงการบ่อบำบัดน้ำเสีย ตามคำสั่งกระทรวง ทรัพยากร - ธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมที่ 11/2546 ลงวันที่ 16 มกราคม 2546 โดยคณะกรรมการชุดดังกล่าวมีอำนาจหน้าที่ในการตรวจสอบข้อเท็จจริงและเสนอแนะความเหมาะสมของการดำเนินการโครงการบ่อบำบัดน้ำเสีย ว่ามีความเหมาะสมทางเศรษฐกิจ สังคมและสิ่งแวดล้อมหรือไม่ และมีความเหมาะสมที่จะดำเนินการต่อไปหรือไม่ มีทางเลือกที่จะดำเนินการต่อไปอย่างไรบ้าง และแต่ละทางเลือกมีข้อดี - ข้อเสียอย่างไรบ้าง โดยคำนึงถึงประโยชน์ของภาครัฐและประชาชนโดยส่วนรวมเป็นสำคัญ และให้นำผลการพิจารณาของคณะกรรมการฯ รายงานต่อรัฐมนตรีว่าการกระทรวงทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม เพื่อพิจารณาดำเนินการต่อไปว่าจะมีทางเลือกในการดำเนินการโครงการที่เหมาะสมที่สุด ในขณะเดียวกันกระทรวง ทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม โดยกรมควบคุมมลพิษ (โดยนายอภิชัย ชวเจริญพันธ์ อธิบดีในขณะนั้น) ได้แจ้งให้กิจการร่วมค้า NVPSKG ยุติการก่อสร้างใด ๆ ในโครงการออกแบบรวมก่อสร้างระบบรวบรวม และบำบัดน้ำเสียเขตควบคุมมลพิษ จังหวัดสมุทรปราการ เพราะสัญญาตกเป็นโมฆะตามหนังสือกรมควบคุมมลพิษลงวันที่ 28 กุมภาพันธ์ 2546 แม้ว่ากิจการร่วมค้า NVPSKG ได้ดำเนินการก่อสร้างโครงการไปแล้วถึงร้อยละ 98

จากการยกเลิกสัญญาดังกล่าว กรมควบคุมมลพิษจึงจำเป็นต้องหาข้อสรุปที่ชัดเจนว่าจะพิจารณาดำเนินการโครงการอย่างไรให้เหมาะสมและเกิดประโยชน์สูงสุดโดยไม่สูญเสียงบประมาณไปโดยเปล่าประโยชน์ เนื่องจากการใช้งบประมาณจากภาษีของประชาชนจำนวนมากกว่า 30,000 ล้านบาท จึงสั่งการให้องค์การจัดการน้ำเสีย (อจน.) ซึ่งเป็นรัฐวิสาหกิจสังกัดกระทรวงทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมที่มีหน้าที่รับผิดชอบ เพื่อให้ได้มาซึ่งทางเลือกที่เหมาะสมและมีความเป็นไปได้ในทางปฏิบัติ รวมทั้งแผนปฏิบัติการในการนำทางเลือกที่เหมาะสมสำหรับการดำเนินการแก้ไขปัญหามลพิษด้านน้ำเสียเขตควบคุมมลพิษ จังหวัดสมุทรปราการ โดยผลการศึกษาแล้วเสร็จในเดือนกันยายน 2548 สรุปได้ว่าภาครัฐจะต้องพิจารณาดำเนินการโครงการออกแบบรวมก่อสร้างระบบรวบรวม และบำบัดน้ำเสียเขตควบคุมมลพิษ จังหวัดสมุทรปราการให้แล้วเสร็จสมบูรณ์ และเดินระบบบำบัดน้ำเสีย และไม่มีการปล่อยน้ำทิ้งลงทะเลในช่วงฤดูแล้ง โดยการปรับเปลี่ยน/เพิ่มเติมระบบบำบัด และระบบปรับปรุงคุณภาพน้ำทิ้งเท่าที่จำเป็น และเพิ่มการบริหารจัดการตะกอนน้ำเสีย และเพิ่มประสิทธิภาพการนำปริมาณน้ำทิ้งบางส่วนมาใช้ให้เกิดประโยชน์ในภาคการเกษตร และเพาะเลี้ยงสัตว์น้ำ (441,000 ลบ.ม./วัน) และภาคอุตสาหกรรม (55,000 ลบ.ม./วัน) โดยลดการปล่อยปริมาณน้ำทิ้งลงสู่ทะเล (ทิ้งลงคลองชายทะเล) แต่โครงการบ่อบำบัดน้ำเสีย อยู่ระหว่างคดีที่คณะอนุญาโตตุลาการพิจารณาตัดสินข้อพิพาทหมายเลขดำที่ 50/2546 เมื่อวันที่ 12 มกราคม 2554 ซึ่งขาดให้กรมควบคุมมลพิษชำระเงินค่าจ้าง และค่าเสียหายรวมดอกเบี้ยตามข้อเรียกร้องของกลุ่มผู้รับเหมาก่อสร้างรวม 6 บริษัท (ประกอบด้วย บริษัท วิจิตรภัณฑ์ก่อสร้าง จำกัด บริษัท สีแสงการโยธา (1979) จำกัด บริษัท ประยูรวิศว์การช่าง จำกัด บริษัท กรุงธนเอ็นอีเนียร์ จำกัด บริษัท เกตเวย์ ดีเวลลอปเม้นท์ จำกัด และบริษัท สมุทรปราการ ออฟเพอร์เรทติ้ง จำกัด)

ต่อมาเมื่อวันที่ 21 พฤศจิกายน 2557 ศาลปกครองสูงสุดได้มีคำพิพากษาให้กรมควบคุมมลพิษชำระเงินค่าจ้างและค่าเสียหายเป็นเงิน 9,058,906,853.61 บาท พร้อมดอกเบี้ยร้อยละ 7.5 ต่อปีภายใน 90 วัน ให้กับกลุ่มผู้รับเหมาก่อสร้างรวม 6 บริษัท ที่ยื่นฟ้องกรมควบคุมมลพิษในคดีโครงการจัดการน้ำเสียเขตควบคุมมลพิษ จังหวัดสมุทรปราการ (หรือโครงการบำบัดน้ำเสียคลองด่าน) ทั้งนี้คำพิพากษาดังกล่าว ยืนตามคำพิพากษาศาลปกครองชั้นต้นตามคำชี้ขาดของคณะอนุญาโตตุลาการ (12 มกราคม 2554) ที่บังคับให้กรมควบคุมมลพิษชำระเงินค่าจ้างค่าเสียหายรวมดอกเบี้ยให้กับ 6 บริษัทดังกล่าว เป็นเงินจำนวน 4,983,342,383 บาท และ 31,035,780 เหรียญสหรัฐ พร้อมดอกเบี้ย 7.5 ต่อปี นับตั้งแต่วันที่ 28 กุมภาพันธ์ 2546 จนถึงวันที่คดีถึงที่สุด รวมทั้งให้คืนค่าธรรมเนียมศาลทั้งหมดแก่ทั้ง 6 บริษัท จากมูลเหตุของการยกเลิกสัญญาจ้างฯ และต้องปฏิบัติตามคำพิพากษาของศาลปกครองสูงสุด ทำให้กระทรวงทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม (โดยพลเอกดาว์พงษ์ รัตนสุวรรณ รัฐมนตรีว่าการกระทรวง

ทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม) เห็นความจำเป็นว่าการจะปล่อยทิ้งให้โครงการออกแบบรวมก่อสร้างระบบรวบรวมและบำบัดน้ำเสียเขตควบคุมมลพิษ จังหวัดสมุทรปราการ โดยไม่มีการดำเนินการใด ๆ จะก่อให้เกิดการสูญเสียทั้งทรัพย์สินของภาครัฐและทรัพยากรที่มีอยู่โดยเปล่าประโยชน์จึงสั่งการให้องค์การจจัดการน้ำเสีย (อจน. หรือ Wastewater Management Authority: WMA) ซึ่งเป็นรัฐวิสาหกิจในสังกัดกระทรวงทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม ที่มีหน้าที่รับผิดชอบเกี่ยวกับการจัดระบบบำบัดน้ำเสีย รวมในเขตพื้นที่จัดการน้ำเสียตามพระราชกฤษฎีกา และที่ประกาศเพิ่มเติม (2 ฉบับ ได้แก่ ฉบับวันที่ 27 พฤษภาคม 2542 และ 30 ตุลาคม 2545) ให้เข้ามาดำเนินการศึกษาวิเคราะห์ และหาแนวทางที่เหมาะสมเพื่อนำโครงการออกแบบรวมก่อสร้างระบบรวบรวมและบำบัดน้ำเสียเขตควบคุมมลพิษจังหวัดสมุทรปราการ มาใช้ให้เกิดประโยชน์สูงสุดและคุ้มค่ากับงบประมาณที่ลงทุนไป

3.4 ด้านสภาพแวดล้อม

พื้นที่ทางระบบนิเวศมีสภาพความเหมาะสมที่จะทำแหล่งท่องเที่ยวเชิงนิเวศ เพราะมีพื้นที่กว้างหลายไร่และมีสภาพแวดล้อมเป็นลักษณะป่าชายเลนที่มีพันธุ์ไม้หลากหลาย รวมทั้งเป็นแหล่งอาศัยของสัตว์น้ำและสัตว์ปีกนานาพันธุ์ มีลักษณะเด่นในด้านวิถีชีวิตของคนในชุมชน ดังจะเห็นได้จากโครงการประเมินศักยภาพทางด้านเทคนิคและการยอมรับของประชาชน สำหรับการใช้จ่ายประโยชน์ของโครงการระบบรวบรวมและบำบัดน้ำเสียขององค์การจจัดการน้ำเสียร่วมกับมหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์ ซึ่งได้เคยศึกษาไว้และมีความสอดคล้องกับพื้นที่บ่อบำบัดน้ำเสียคลองด่าน พบว่า ชุมชนคลองด่านเป็นชุมชนที่ประกอบอาชีพประมงเป็นหลัก มีวิถีชีวิตเกี่ยวกับกับสายน้ำและสามารถรักษาเอกลักษณ์วิถีชีวิตไว้ได้ค่อนข้างสมบูรณ์ เป็นพื้นที่ป่าชายเลนที่ยังหลงเหลืออยู่แหล่งสุดท้ายของจังหวัดสมุทรปราการ ที่มีสภาพพื้นที่ป่าชายเลนค่อนข้างสมบูรณ์ และเป็นแหล่งอนุบาลสัตว์ทะเลวัยอ่อน มีลักษณะเด่นในด้านกายภาพเฉพาะของพื้นที่ คือ การเป็นเมืองสามน้ำ ที่มีทั้งน้ำจืด น้ำเค็ม และน้ำกร่อย และมีระบบการขึ้นลงของน้ำทะเล ทำให้แม่น้ำลำคลองมีสภาพดี และยังมีอาชีพออกเรือไปจับสัตว์น้ำ การปักหอย อาชีพประมงในลำคลองของประชาชนในพื้นที่ให้ผู้มาเที่ยวได้เรียนรู้วิถีชีวิตประกอบอาชีพประมงในลำคลองของประชาชนในพื้นที่อีกด้วย มีความโดดเด่นในเรื่องของความสะดวกสบายในการเดินทาง เพราะพื้นที่บ่อบำบัดน้ำเสียนั้นห่างจากกรุงเทพมหานครไม่มากนัก ใช้เวลาเที่ยวภายในหนึ่งวันได้ เหมาะสำหรับคนที่มีเวลาน้อย แต่ต้องการใช้เวลาในวันหยุดเพื่อมารับอากาศบริสุทธิ์ เดินทางสะดวก ที่สำคัญยังเป็นเส้นทางการเดินทางจุดตั้งของหลวงพ่อบานในอดีต นอกจากนั้นยังมีแหล่งท่องเที่ยวใกล้เคียง เช่น ช้างสามเศียร ตลาดน้ำบางน้ำผึ้ง สถานที่ตากอากาศบางปู ฟาร์มจระเข้สมุทรปราการ เมืองโบราณ หอชมดาวที่มีความ

อลังการ มีอาหารทะเลอร่อยและสด มีของฝากซึ่งเป็นของดีของพื้นที่ เช่น ปลาสดบางบ่อ รวมทั้งของที่ระลึกหลากหลายประเภทที่มีคุณภาพดีและจำหน่ายในราคาถูก เช่น อาหารทะเลสดและแห้ง ผักผลไม้ สินค้าแปรรูป ฯลฯ ชาวบ้านในพื้นที่ยังอนุรักษ์ความเป็นไทย ยิ้มง่าย มีอัธยาศัยดี มีความโอบอ้อมอารีและมอบความเป็นมิตรให้กับคนรอบข้าง จึงเป็นเสน่ห์ในการดึงดูดใจให้นักท่องเที่ยวให้กลับมาเที่ยวอีก ถ้าจะพัฒนาแหล่งท่องเที่ยวเชิงนิเวศโดยการเอาบ่อบำบัดน้ำเสีย มาศึกษาและจัดทำเป็นแหล่งท่องเที่ยว ซึ่งสามารถรองรับประชากรที่อาศัยและปรับสมดุลของโอโซนได้เป็นอย่างดี ซึ่งเป็นแนวคิดที่ดีสอดคล้องกับการสัมภาษณ์ประชาชน และเจ้าหน้าที่รัฐถึงความเหมาะสมของพื้นที่ในการพัฒนาพื้นที่ที่รกร้างให้เป็นแหล่งท่องเที่ยว เพื่อใช้ให้เกิดประโยชน์แทนที่จะปล่อยทิ้งร้าง

3.5 รูปแบบการดำเนินการ

เนื่องจากโครงการบำบัดน้ำเสียคลองด่านยังไม่ได้ผ่านการใช้งาน และการทดสอบระบบต่าง ๆ มาก่อน หากนับตั้งแต่วันที่กรมควบคุมมลพิษแจ้งยุติการดำเนินการก่อสร้างใด ๆ ในโครงการบำบัดน้ำเสียคลองด่าน เป็นเวลาประมาณ 12 ปี ทำให้โครงสร้างอาคารและสิ่งปลูกสร้างหรือเครื่องมือ/อุปกรณ์ต่าง ๆ มีสภาพเสียหายหรือสูญหายหรือเสื่อมสภาพไปตามช่วงเวลา ดังจะเห็นได้จากรายงานการสำรวจและการวิเคราะห์สภาพงานก่อสร้างและการประเมินมูลค่าโครงการขององค์กรการจัดการน้ำเสียร่วมกับมหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์ ซึ่งได้เคยศึกษาไว้และมีความสอดคล้องกับพื้นที่บำบัดน้ำเสียคลองด่าน พบว่า การสำรวจและตรวจสอบสภาพโครงสร้างอาคารและสิ่งปลูกสร้างของโครงการบำบัดน้ำเสียคลองด่าน พบว่า สภาพโครงสร้างมีสภาพปลอดภัยต่อการรับน้ำหนักระดับปานกลาง แต่ต้องพิจารณาปรับปรุงสภาพทางสถาปัตยกรรมและสภาพโครงสร้างมีสภาพไม่ค่อยสมบูรณ์ ในประเด็นของกำลังรับน้ำหนัก และต้องได้รับการปรับปรุงหรือบูรณะซ่อมแซมเพื่อให้สามารถใช้ในการดำเนินงานได้ โดยสภาพความเสียหายต่าง ๆ อีกทั้งโครงการดังกล่าว ประสบปัญหาการคัดค้านและการต่อต้านจากชาวบ้านในพื้นที่ก่อสร้างระบบบำบัดน้ำเสียมาตั้งแต่ปี 2542 จนกระทั่ง รัฐมนตรีว่าการกระทรวงทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม ได้แต่งตั้งคณะกรรมการตรวจสอบและเสนอแนะความเหมาะสมของการดำเนินการโครงการ ๆ มีความเหมาะสมที่จะดำเนินการต่อไปหรือไม่มีทางเลือกที่จะดำเนินต่อไปอย่างไรบ้าง และแต่ละทางเลือกมีข้อดี-ข้อเสียอย่างไรบ้าง โดยคำนึงถึงประโยชน์ของภาครัฐและประชาชนโดยรวมเป็นสำคัญ กล่าวถึงหลักในการอนุรักษ์วิทยามี 3 ประเด็นใหญ่ ๆ คือ

1. ต้องใช้อย่างฉลาด คือ ในการจะใช้ทรัพยากรแต่ละอย่างนั้น ต้องพิจารณาอย่างรอบคอบถึงผลเสีย ความขาดแคลนหรือความหายากในอนาคต

2. ประหยัด เก็บ รักษา สงวน ของที่หายาก ทรัพยากรใดที่มีน้อย หรือหายากควรอย่างยิ่งที่จะเก็บรักษาไว้มิให้สูญหายไป บางครั้งหากมีของบางชนิดที่ยังพอจะใช้ได้ก็ต้องใช้อย่างประหยัดอย่าฟุ่มเฟือย

3. หาวิธีการฟื้นฟูสิ่งแวดล้อมที่ไม่ดีหรือเสื่อมโทรมให้ดีขึ้น ทรัพยากรใดก็ตามที่จะสูญเสียไปหรือจะหมดไป ถ้าดำเนินการไม่ถูกต้องตามหลักวิชา ควรอย่างยิ่งที่จะได้หาทางปรับปรุงให้อยู่ในลักษณะที่ดีขึ้น โครงการบ่อบำบัดน้ำเสียเป็นโครงการขนาดใหญ่ต้องใช้เงินทุนในการลงทุนมาก จึงต้องมีการวางแผนการลงทุนอย่างรอบคอบ เพราะจะเกิดผลกระทบต่อสถานะทางการเงินของประเทศได้โดยง่าย อีกทั้งรัฐบาลก็มีข้อจำกัดต่าง ๆ ในการใช้งบประมาณความคาดหวังที่จะพึ่งพาการลงทุนของรัฐเป็นหลักเป็นไปได้ยาก จึงจำเป็นต้องใช้การลงทุนของภาคเอกชนเป็นตัวขับเคลื่อนให้โครงการสามารถดำเนินการไปได้ลงทุน ดังนั้น PPP จึงถือเป็นทางเลือกในการจะดำเนินการพัฒนาพื้นที่โครงการบ่อบำบัดน้ำเสียให้เป็นแหล่งท่องเที่ยวเชิงนิเวศ โดยเอกชนจะเข้ามีส่วนร่วมในกิจกรรมต่าง ๆ ได้แก่ การก่อสร้าง การดำเนินการการบำรุงรักษา การจัดหาเงินทุน และการให้บริการตลอดระยะเวลาของสัญญา โดยภาคเอกชนอาจมีการจ่ายส่วนแบ่งรายได้ให้กับภาครัฐ ควรนำไปใช้ประโยชน์ในทางอื่น ๆ ให้มากที่สุด เช่น นำพื้นที่ป่าชายเลนที่หลงเหลืออยู่มาใช้ประโยชน์ เป็นแหล่งอนุรักษ์พันธุ์สัตว์น้ำหายากของจังหวัดสมุทรปราการ การพัฒนาเป็นแหล่งท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์หรือการนำองค์ประกอบโครงการบางส่วนที่ยังพอใช้ประโยชน์ได้มาจัดตั้งเป็นศูนย์วิจัย และขยายพันธุ์สัตว์น้ำชายฝั่ง เป็นแหล่งศึกษาธรรมชาติ ศูนย์จำหน่ายผลิตภัณฑ์พื้นบ้าน หรือศูนย์กีฬาและนันทนาการ หรือการสนับสนุนภาคเอกชนร่วมลงทุนจัดตั้งเป็นสวนสนุก/สวนน้ำ หรือสถานที่เล่นกีฬา หรือพิพิธภัณฑ์สัตว์น้ำทะเลชายฝั่ง รูปแบบต่าง ๆ ของ PPP จึงเป็นการเพิ่มประสิทธิภาพให้กับโครงการ โดยเฉพาะอย่างยิ่งในเรื่องของ Cost effectiveness แต่อย่างไรก็ตามการให้เอกชนมีส่วนร่วมอาจจะมีปัญหาในเรื่องของคุณภาพของการบริการได้ เพราะจุดประสงค์หลักของการดำเนินกิจการของภาคเอกชน คือการแสวงหากำไรสูงสุด ซึ่งอาจจะนำมาซึ่งการลดทอนคุณภาพการให้บริการได้ การใช้ PPP นั้นจะเกิดประโยชน์สูงสุด ในกรณีที่รัฐบาลสามารถกำหนดคุณลักษณะและคุณภาพของผลงานที่เอกชนจะต้องทำได้อย่างชัดเจน

3.6 การบริหารการจัดการ

โครงการจัดการน้ำเสียเขตควบคุมมลพิษจังหวัดสมุทรปราการ หรือ “บ่อบำบัดน้ำเสียคลองด่าน” เป็นโครงการออกแบบรวมก่อสร้างระบบรวบรวมและบำบัดน้ำเสียเขตควบคุมมลพิษจังหวัดสมุทรปราการ เป็นกิจกรรมหลักภายใต้โครงการจัดการน้ำเสียเขตควบคุมมลพิษ จังหวัดสมุทรปราการ ซึ่งจังหวัดสมุทรปราการได้มอบอำนาจให้กระทรวงทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม

โดยกรมควบคุมมลพิษเป็นหน่วยงานดำเนินการโครงการดังกล่าวมาตั้งแต่ปี 2540 ดังจะเห็นได้จากโครงการประเมินศักยภาพทางด้านเทคนิคและการยอมรับของประชาชน สำหรับการ ใช้ประโยชน์ของโครงการระบบรวบรวมและบำบัดน้ำเสียขององค์กรการจัดการน้ำเสียร่วมกับ มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์ ซึ่งได้เคยศึกษาไว้และมีความสอดคล้องกับพื้นที่บ่อบำบัดน้ำเสีย คลองด่าน พบว่า กรมควบคุมมลพิษ ได้มอบหมายให้องค์การจัดการน้ำเสีย เข้ามาสำรวจและ ตรวจสอบสภาพโครงการบ่อบำบัดน้ำเสียคลองด่านและประเมินมูลค่า เป็นเงินเพียง 2,695,379,000 บาท (สองพันหกร้อยเก้าสิบล้านสามแสนเจ็ดหมื่นเก้าพันบาท) หรือมีมูลค่าโครงการบ่อบำบัดน้ำ เสียคลองด่าน คงเหลือไม่เกิน 12% ของมูลค่าโครงการบ่อบำบัดน้ำเสียคลองด่านทั้งหมด (22,949,984,019 บาท ภาครัฐจำเป็นต้องใช้เงินงบประมาณมาปรับปรุงโครงการบ่อบำบัดน้ำเสีย คลองด่านเพิ่มเติมอีกไม่น้อยกว่า 2,198.593 ล้านบาท เพื่อให้โครงการบ่อบำบัดน้ำเสียคลองด่าน สามารถเปิดดำเนินการได้ แต่ความสามารถและประสิทธิภาพในการรองรับน้ำเสีย และบำบัดน้ำเสีย อาจไม่มีประสิทธิภาพเทียบเท่ากับที่ได้มีการศึกษา และออกแบบไว้ตั้งแต่เริ่มต้นโครงการบ่อบำบัดน้ำ เสียคลองด่าน จึงเป็นเหตุผลสำคัญที่กลุ่มที่ปรึกษามีความคิดเห็นว่า ภาครัฐควรยุติโครงการบ่อบำบัด น้ำเสียคลองด่าน หรือไม่สมควรจะดำเนินการโครงการบ่อบำบัดน้ำเสียคลองด่านต่อไป เพราะไม่มี ความคุ้มค่ากับงบประมาณที่ต้องใส่ลงไปใหม่ รวมทั้งอาคารและสิ่งปลูกสร้างและเครื่องจักรและ อุปกรณ์ต่าง ๆ ของโครงการบ่อบำบัดน้ำเสียคลองด่านมีสภาพชำรุดเสียหายเป็นจำนวนมาก ฉะนั้น ในด้านของงบประมาณหรือแหล่งเงินในการนำมาพัฒนาพื้นที่ให้เป็นแหล่งท่องเที่ยว ต้องใช้ งบประมาณจำนวนมากในการดำเนินการ อาจจะดำเนินการหรือเสนอโครงการให้กับบริษัทใหญ่ ๆ เพราะในจังหวัดสมุทรปราการเป็นจังหวัดที่ตั้งของแหล่งโรงงานอุตสาหกรรม ให้บริษัทพิจารณา ดำเนินการพัฒนาในรูปแบบของ Social Enterprise กิจกรรมเพื่อสังคมเพราะในบางบริษัทมีเป้าหมาย และให้ความสนใจช่วยเหลือสังคม โดยแบ่งผลกำไรบางส่วนไปช่วยเหลือสังคม ในการแก้ไขปัญหาและ พัฒนาชุมชน สังคม และ/หรือ สิ่งแวดล้อมเป็นหลัก โดยไม่ได้มีเป้าหมายในการสร้างกำไรสูงสุดต่อผู้ ถือหุ้นและเจ้าของเท่านั้น จึงอาจแบ่งลักษณะพิเศษกิจการเพื่อสังคม โครงการบ่อบำบัดน้ำเสียคลอง เสียเป็นโครงการมีประชาชนทั่วไปรู้จัก ถ้านำมาทำเป็นแหล่งท่องเที่ยวเชิงนิเวศโดยอาศัยบริษัท ใหญ่ ๆ ให้ทุนในการดำเนินการในแบบ Social Enterprise จะทำให้กระบวนการผลิต การดำเนิน กิจการ รวมถึงผลิตภัณฑ์หรือบริการ ไม่ก่อให้เกิดผลเสีย ต่อเนื่องในระยะยาวต่อสังคม สุขภาวะ และ สิ่งแวดล้อม มีการกำกับดูแลกิจการที่ดี มีศักยภาพที่จะมีความยั่งยืนทางการเงินได้ด้วยตนเอง ผลกำไรส่วนใหญ่ถูกนำไปเพื่อการลงทุนกลับไปในการขยายผลเพื่อการบรรลุเป้าหมาย หรือคืน ผลประโยชน์ให้แก่สังคม หรือผู้ใช้บริการสามารถมีรูปแบบองค์กรที่หลากหลาย มีการนำปรัชญา เศรษฐกิจพอเพียงมาใช้ในลักษณะของกิจการเพื่อสังคม เป็นการประสานความสัมพันธ์ระหว่างธุรกิจ ผลตอบแทนในด้านสังคมหรือสิ่งแวดล้อม และผลตอบแทนทางการเงิน โดยมีพื้นฐานจากความสนใจ

ของเจ้าของกิจการ (Social Entrepreneur) ที่ต้องการสร้างผลตอบแทนทางสังคม และสิ่งแวดล้อม โดยใช้รูปแบบการบริหารจัดการของธุรกิจและการทำประโยชน์แก่สังคมร่วมกัน สอดคล้องกับแนวคิดของประชาชนในท้องถิ่นจากการทำประชาคมให้มีการดำเนินการโครงการให้ภาคเอกชนเข้ามาเข้าดำเนินการโครงการ และภาครัฐจะเป็นผู้อำนวยความสะดวกให้แก่ภาคเอกชนที่จะมาลงทุนอาจเป็นการให้ปิโไอหรือการลดหย่อนภาษี ยกเลิกโครงการเดิมและดัดแปลงส่วนของระบบบำบัดน้ำเสียและท่อรวบรวมน้ำทิ้งไปใช้ประโยชน์ในทางอื่น ๆ ยกตัวอย่างเช่น ศูนย์วิจัยและขยายพันธุ์สัตว์น้ำชายฝั่งแหล่งศึกษาธรรมชาติ ศูนย์จำหน่ายผลิตภัณฑ์พื้นบ้านศูนย์กีฬาและนันทนาการ นอกจากงบประมาณในการดำเนินการแล้วต้องอาศัยความร่วมมือกับภาคส่วนต่าง ๆ ทั้งภาครัฐภาคเอกชน ภาคประชาชน โดยหลักสำคัญ ผลที่คาดว่าจะได้รับ มีคุณค่าและตอบสนองความต้องการของประชาชนและชุมชนในบริเวณใกล้เคียงอีกด้วย

3.7 การสนับสนุนทางการเมือง

จากงานศึกษา พบว่าโครงการจัดการน้ำเสียเขตควบคุมมลพิษจังหวัดสมุทรปราการ หรือ “บ่อบำบัดน้ำเสียคลองด่าน” เป็นโครงการก่อสร้างระบบบำบัดน้ำเสียโครงการแรกของประเทศไทยซึ่งมีขนาดใหญ่ที่สุดในภูมิภาคเอเชียอาคเนย์ รวมงบประมาณกว่า 23,700 ล้านบาท โดยได้ความเห็นชอบจากคณะรัฐมนตรี ในเดือนตุลาคม พ.ศ. 2538 สมัยรัฐบาลชวน หลีกภัย ได้อนุมัติวงเงินกับรัฐบาลบริหาร ศิลปอาชา โครงการนี้ได้เริ่มขึ้นจากการผลักดันโดยนายสุวัจน์ ลิปพาลภ รัฐมนตรีว่าการกระทรวงวิทยาศาสตร์ในขณะนั้น โครงการได้ผลักดันขึ้นอีกครั้งโดยนาย ยิ่งพันธ์ มนะสิการ รัฐมนตรีว่าการกระทรวงวิทยาศาสตร์ จนในที่สุดมีมติคณะรัฐมนตรีสมัยรัฐบาลบริหาร ได้อนุมัติวงเงินโครงการจำนวน 13,612 ล้านบาท ต่อมาในปี พ.ศ. 2540 ก็ได้เพิ่มเป็น 23,000 ล้านบาท รัฐบาลได้ประกาศหาผู้รับเหมาจนได้ผู้ยื่นความจำนงจำนวน 13 ราย และได้คัดเลือกไปจนสุดท้ายเหลือเพียง 2 รายคือ กลุ่มบริษัท NVPSKG และ กลุ่มบริษัท Marubeni จนในที่สุดกลุ่มบริษัท NVPSKG ได้รับเลือกให้เป็นผู้รับเหมาแบบเหมารวม (Turnkey) ที่ผ่านมาชาวบ้านในพื้นที่ก่อสร้างโครงการบ่อบำบัดน้ำเสียคลองด่าน ได้รวมตัวกันต่อสู้คัดค้านโครงการนี้มาอย่างต่อเนื่อง โดยได้ชี้ให้เห็นว่าการปล่อยน้ำเสียที่ผ่านการบำบัดไม่ได้อย่างสิ้นเชิง (มีสารโลหะหนักตกค้าง) ลงสู่ทะเลจำนวนมากจะส่งผลกระทบต่อระบบนิเวศน์และสิ่งแวดล้อมของกลุ่มน้ำคลองด่านและอ่าวไทยเป็นอย่างมากและโครงการนี้มีความไม่โปร่งใสและน่าเชื่อว่ามี การ “คอร์รัปชันเชิงนโยบาย” (Policy Corruption) อย่างแยบยล และต่อเนื่องมาตั้งแต่ปี 2533 สมัยรัฐบาล พล.อ.ชาติชาย ชุณหะวัณ โดยผู้ร่วมขบวนการมีทั้งนักการเมืองระดับชาติ ข้าราชการระดับสูง นักการเมืองและผู้มีอิทธิพลในท้องถิ่น จวบจนถึงปัจจุบัน รวมระยะเวลาทั้งสิ้น 15 ปี 10 รัฐบาล เพราะฉะนั้นการสนับสนุนทางการเมืองระดับประเทศจึงมีผล

ในการขับเคลื่อนนโยบายต่าง ๆ ซึ่งการดำเนินการจะต้องผ่านความเห็นชอบจากภาครัฐหรือฝ่ายการเมืองเป็นผู้กำหนดนโยบายโดยผ่านทางกลุ่มผลประโยชน์ กลุ่มอิทธิพลและพรรคการเมืองให้ฝ่ายบริหารนำนโยบายหรือกฎหมายนั้นไปใช้ แต่ในทางปฏิบัติฝ่ายการเมืองกลับเป็นผู้ปฏิบัติเสียเองหรือไม่ก็ร่วมปฏิบัติกับฝ่ายบริหารเพื่อพยายามปกป้องผลประโยชน์ของตนเองจากปัญหาที่ไร้ประสิทธิภาพในการบริหารราชการทำให้เกิดการเรียกร้องให้มีการปฏิรูปการเมืองและการบริหาร โดยเฉพาะเข้ามามีส่วนร่วมในการบริหารราชการ โดยได้กำหนดหลักในการบริหารราชการแผ่นดินว่าต้องเป็นไปเพื่อประโยชน์สุขของประชาชนและตอบสนองความต้องการของประชาชน ภาครัฐจึงต้องนำหลักการมาบูรณาการให้บริการกับประชาชนอย่างทั่วถึงและเป็นธรรมในการดำเนินงานบางครั้งก็จะเกิดผลกระทบทั้งเชิงบวก และเชิงลบโดยตรงกับประชาชนและผู้มีส่วนได้ส่วนเสียในการดำเนินการตามกระบวนการมีส่วนร่วมของการดำเนินโครงการของภาครัฐจึงเป็นเรื่องสำคัญ โครงการบ่อบำบัดน้ำเสียคลองด่านนั้นถ้าได้ปรับเปลี่ยนเป็นแหล่งท่องเที่ยวเชิงนิเวศ ผู้ที่มีผลกระทบ คือ ประชาชนในพื้นที่ตำบลคลองด่าน ภาครัฐ เช่น รัฐบาล กระทรวงทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม องค์ปกครองส่วนท้องถิ่น โดยถ้าโครงการดำเนินไปในรูปแบบของแหล่งท่องเที่ยวเชิงนิเวศ ผู้ที่มีส่วนได้ส่วนเสียโดยตรง คือ ชาวบ้านและประชาชนในตำบลคลองด่าน จะได้รับผลประโยชน์จากการดำเนินการโครงการให้เป็นแหล่งท่องเที่ยวเชิงนิเวศ มุ่งเน้นการท่องเที่ยวในรูปแบบปายาเลน เพราะพื้นที่ ๆ เหมาะสมได้ประโยชน์หลายอย่าง ผู้ที่มีส่วนได้ส่วนเสียรองลงมา ส่วนภาครัฐ กระทรวงหน่วยงานที่เกี่ยวข้องในโครงการ ซึ่งอาจเป็นผู้ถือหุ้น เช่น บริษัทคู่สัญญาที่ได้รับสัมปทานนี้ องค์การบริหารส่วนตำบลคลองด่าน และบุคคลที่ดำเนินการต่อต้านการดำเนินโครงการบ่อบำบัดน้ำเสียคลองด่าน NGOs และองค์การจัดการน้ำเสีย เพราะกลุ่มนี้จะมีส่วนได้ส่วนเสียในเรื่องของการลงทุน การออกทุน ส่วนผู้ที่มีส่วนได้ส่วนเสียหลัก และสามารถผลักดันโครงการให้สำเร็จไปได้คือ รัฐบาล เพื่อให้เกิดความชัดเจนว่าภาครัฐจะต้องดำเนินการอย่างไรกับโครงการบ่อบำบัดน้ำเสียคลองด่าน แม้ว่าข้อพิพาทระหว่างภาคเอกชน (กลุ่มกิจการร่วมค้า NVPSKG) และภาครัฐ (กรมควบคุมมลพิษ) จะได้ข้อยุติระดับหนึ่งเกี่ยวกับประเด็นการชำระค่าจ้างและค่าเสียหายพร้อมดอกเบี้ยร้อยละ 7.5 ต่อปี ตามคำสั่งศาลปกครองสูงสุด เมื่อวันที่ 21 พฤศจิกายน 2557 แต่ประเด็นที่หน่วยงานภาครัฐ (กรมควบคุมมลพิษ) ฟ้องร้องต่อภาคเอกชน (กลุ่มกิจการร่วมค้า NVPSKG) ยังมีข้อยุติและคาดว่ากระบวนการทางศาลยุติธรรมอาจต้องใช้เวลาานกว่า 10 ปี จากการที่รัฐต้องชดเชยค่าเสียหายให้กับบริษัทกลุ่มกิจการร่วมค้า NVPSKG ทำให้เกิดกระแสการเมืองที่มีทัศนคติไม่ดีต่อรัฐบาลในการที่จะต้องชดเชยค่าเสียหาย นายกฤษฎีกา จันทร์โอชา จึงได้มีคำสั่งให้กระทรวงทรัพยากรและสิ่งแวดล้อมร่วมกับหน่วยงานที่เกี่ยวข้องพิจารณาศึกษา กำหนดแนวทางการใช้ประโยชน์พื้นที่ก่อสร้างโครงการจัดการน้ำเสียคลองด่าน โดยอาจพิจารณาให้ เอกชนเข้าร่วมลงทุน เพื่อดำเนินการให้คุ้มค่าและเกิดประโยชน์สูงสุด โดยให้พิจารณาดำเนินการโครงการประเมินศักยภาพทางด้านเทคนิค

และการยอมรับของประชาชนสำหรับการใช้ประโยชน์ของโครงการระบบรวบรวมและบำบัดน้ำเสียเขตควบคุมมลพิษ จังหวัดสมุทรปราการ (คลองด่าน) เพื่อฟื้นฟูพื้นที่ป่าชายเลนที่หลงเหลืออยู่ผืนสุดท้ายของจังหวัดสมุทรปราการให้คืนสภาพความอุดมสมบูรณ์ และใช้พื้นที่บางส่วนมาปรับปรุงและจัดตั้งเป็นศูนย์วิจัยและขยายพันธุ์สัตว์น้ำชายฝั่งเพื่อใช้ประโยชน์เป็นแหล่งอนุรักษ์พันธุ์สัตว์น้ำหายากหรือใกล้สูญพันธุ์ของจังหวัดสมุทรปราการ และใช้พัฒนาเป็นแหล่งท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์ แหล่งเรียนรู้และศึกษารวมชาติ ศูนย์กีฬาและนันทนาการ หรือศูนย์จำหน่ายผลิตภัณฑ์พื้นบ้านในจังหวัดสมุทรปราการและพื้นที่ใกล้เคียง ฯลฯ เพื่อศึกษาและทบทวนและสำรวจออกแบบเพื่อแก้ไขปัญหาน้ำเสียเฉพาะชุมชนคลองด่านและพื้นที่ใกล้เคียงครอบคลุมพื้นที่รับน้ำเสียส่วนที่ 5 คิดเป็นพื้นที่บริการ 38.51 ตร.กม. โดยเน้นการประยุกต์ใช้ตามแนวทางพระราชดำริของพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวมาเป็นหลักยึดเพื่อทำให้เกิด Zero Discharge และนำปริมาณน้ำที่ผ่านการบำบัดแล้วมาใช้ประโยชน์ในกิจกรรมต่าง ๆ แม้ว่าข้อพิพาทระหว่างภาคเอกชน (กลุ่มกิจการร่วมค้า NVPSKG) และภาครัฐ (กรมควบคุมมลพิษ) จะได้ข้อยุติระดับหนึ่งเกี่ยวกับประเด็นการชำระค่าจ้างและค่าเสียหายพร้อมดอกเบี้ย ซึ่งสำนักงานป้องกันและปราบปรามการฟอกเงิน ได้มีมติให้อายัดทรัพย์สินที่เกี่ยวกับการกระทำความผิดกรณีกลุ่มบุคคลที่มีพฤติการณ์ในการทุจริตและแสวงหาประโยชน์โดยมิชอบด้วยกฎหมายจากโครงการออกแบบร่วมก่อสร้างระบบรวบรวมและบำบัดน้ำเสียเขตควบคุมมลพิษจังหวัดสมุทรปราการ ซึ่งเป็นสิทธิเรียกร้องในหนี้ ตามข้อตกลงที่กรมควบคุมมลพิษจะต้องจ่ายให้แก่กลุ่มกิจการร่วมค้า NVPSKG จำนวน 2 งวด รวมเป็นเงิน 4,761,872,349.06 บาท และอีก 32,576,783.10 ดอลลาร์สหรัฐ โดยแบ่งเป็นสิทธิเรียกร้องในหนี้เงินงวดที่ 2 เป็นเงิน 2,380,936,174.53 บาท และอีก 16,288,391.55 ดอลลาร์สหรัฐ ซึ่งมีกำหนดจ่ายในวันที่ 21 พฤษภาคม 2559 และสิทธิเรียกร้องในหนี้เงินงวดที่ 3 เป็นเงินจำนวน 2,380,936,174.53 บาท และอีก 16,288,391.55 ดอลลาร์สหรัฐ ซึ่งมีกำหนดจ่ายในวันที่ 21 พฤศจิกายน 2559 ซึ่งเป็นเงินจำนวนมหาศาลที่รัฐต้องเอาภาษีของประชาชนมาจ่ายให้แก่เอกชน ถึงคดีการฟ้องร้องจะเป็นอย่างไรก็ตามผู้ที่มีผลกระทบ คือ ประชาชนในพื้นที่ตำบลคลองด่าน ภาครัฐ เช่น รัฐบาล กระทรวงทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม องค์ปกครองส่วนท้องถิ่น โดยถ้าโครงการดำเนินไปในรูปแบบของแหล่งท่องเที่ยวเชิงนิเวศ ผู้ที่มีส่วนได้ส่วนเสียโดยตรง คือ ชาวบ้านและประชาชนในตำบลคลองด่านจะได้รับผลประโยชน์จากการดำเนินการโครงการให้เป็นแหล่งท่องเที่ยวเชิงนิเวศอย่างแท้จริง

จากการที่ผู้วิจัยได้ศึกษาเกี่ยวกับบริบทของพื้นที่โครงการบำบัดน้ำเสียคลองด่าน ผู้วิจัยสามารถสรุปได้ว่า สถานการณ์ปัจจุบันของพื้นที่โครงการบำบัดน้ำเสียคลองด่านดังนี้

1. สำนักงานการป้องกันและปราบปรามการฟอกเงิน ได้มีมติให้อายัดทรัพย์สินที่เกี่ยวกับการกระทำความผิดกับกลุ่มบุคคลที่มีพฤติการณ์ในการทุจริต และแสวงหาประโยชน์โดยมิชอบด้วยกฎหมายจากโครงการออกแบบร่วมก่อสร้างระบบรวบรวมและบำบัดน้ำเสีย กรมควบคุม

มลพิษซึ่งมีกำหนดจ่ายในวันที่ 21 พฤษภาคม 2559 และสิทธิเรียกร้องในหนี้เงินงวดที่ 3 เป็นเงินจำนวน 2,380,936,174.53 บาท และอีก 16,288,391.55 เหรียญสหรัฐฯ ซึ่งมีกำหนดจ่ายในวันที่ 21 พฤศจิกายน 2559 สำนักงานการป้องกันและปราบปรามการฟอกเงิน ยังมีหนังสือให้กิจการร่วมค้า NVPSKG เข้าชี้แจงแสดงหลักฐานภายใน 30 วัน เพื่อแสดงความจริงใจในการเข้าเป็นคู่สัญญาก่อสร้างบ่อบำบัดน้ำเสียคลองด่าน รวมทั้งทำหนังสือไปถึงกรมควบคุมมลพิษให้ระงับการจ่ายเงินค่าโง้งงวดที่ 2 และ 3 อธิบดีกรมควบคุมมลพิษ ได้แจ้งบริษัทกิจการร่วมค้า NVPSKG ดำเนินโครงการออกแบบรวมก่อสร้างระบบรวบรวมและบำบัดน้ำเสียเขตควบคุมมลพิษจังหวัดสมุทรปราการ ตามสัญญาจ้างเลขที่ 75/2540 ลงวันที่ 20 ส.ค.2540 มูลค่าโครงการ 2.2 หมื่นล้านบาท ต่อมาได้มีการตั้งคณะกรรมการตรวจสอบโครงการเมื่อปี 2546 และคณะกรรมการได้มีการตรวจสอบและสรุปรายงานว่า ขณะทำสัญญาไม่มีบริษัท NWWI เป็นส่วนหนึ่งของกิจการร่วมค้า NVPSKG เพราะถอนตัวออกไปก่อนหน้านี้แล้ว และทางราชการสำคัญผิดว่าคู่สัญญามีบริษัทผู้เชี่ยวชาญเฉพาะด้านร่วมอยู่ด้วยจึงได้ยกเลิกสัญญากับบริษัทดังกล่าว รongเลขาธิการสำนักงานนโยบายและแผนทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม ได้มีหนังสือยกเลิกโครงการอ้างว่าสัญญาเป็นโมฆะ กลุ่มกิจการร่วมค้า NVPSKG นำเรื่องเข้าสู่การพิจารณาของอนุญาโตตุลาการเพื่อชี้ขาดข้อพิพาท ซึ่งอนุญาโตตุลาการชี้ขาดให้กลุ่มกิจการร่วมค้า NVPSKG ชนะคดี โดยให้กรมควบคุมมลพิษจ่ายเงินกว่า 9 พันล้านบาทให้กับกลุ่มกิจการร่วมค้า NVPSKG กลุ่มกิจการร่วมค้า NVPSKG ได้ยื่นคำร้องต่อศาลปกครอง ให้บังคับตามคำชี้ขาดของอนุญาโตตุลาการในวันที่ 21 พฤศจิกายน 2557 ศาลปกครองสูงสุดมีคำพิพากษาให้กรมควบคุมมลพิษ (คพ.) ชำระเงินค่าจ้างและค่าเสียหายเป็นเงินจำนวน 9,058,906,853.61 บาท พร้อมดอกเบี้ยร้อยละ 7.5 ต่อปี ภายใน 90 วัน นับแต่วันที่คดีถึงที่สุดคณะรัฐมนตรี พล.อ.ประยุทธ์ จันทร์โอชา มีมติอนุมัติงบกลางตามที่กระทรวงทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมเสนอเพื่อชำระเงินให้แก่ กลุ่มกิจการร่วมค้า NVPSKG ตามคำพิพากษาของศาลปกครองสูงสุดที่พิพากษายืนตามศาลปกครองกลาง พิพากษาให้กรมควบคุมมลพิษ จ่ายค่าจ้าง ค่าเสียหาย รวมดอกเบี้ย ตามคำวินิจฉัยของคณะอนุญาโตตุลาการ ทั้งนี้คณะรัฐมนตรีให้มีการเจรจาและแบ่งชำระเป็น 3 งวด ประกอบด้วย งวดที่ 1 จำนวน 40% ภายในวันที่ 21 พฤศจิกายน 2558 เป็นเงินบาทจำนวน 3,174,581,566 บาท เป็นเงินเหรียญสหรัฐ 21,717,855 เหรียญฯ งวดที่ 2 ชำระ 30% ภายใน 21 พฤษภาคม 2559 เป็นเงินบาท 2,380,936,174 บาท เป็นเงินเหรียญสหรัฐ 16,288,391 เหรียญฯ และงวดที่ 3 จำนวน 30% ภายใน 21 พฤศจิกายน 2559 เป็นเงินบาท 2,380,936,174 บาท เป็นเงินเหรียญสหรัฐจำนวน 16,288,391 เหรียญฯ ทั้งนี้เงินเหรียญสหรัฐให้ใช้อัตราแลกเปลี่ยนเงินตราต่างประเทศของธนาคารแห่งประเทศไทย 7 วัน ก่อนวันที่ทำการชำระ สำนักงานการตรวจเงินแผ่นดินยื่นคำร้องขอให้ศาลปกครองสูงสุดทบทวนและพิจารณาคดีใหม่ ศาลปกครองกลางมีคำสั่งไม่รับคำขอพิจารณาคดีใหม่ในคดีโครงการจัดการน้ำเสียในเขตควบคุมมลพิษ (คดีคลองด่าน) ตามที่สำนักงานการตรวจเงินแผ่นดินยื่นคำร้องขอ โดยอ้างว่าเป็นส่วน

ราชการซึ่งเป็นองค์การอิสระตามรัฐธรรมนูญมีภารกิจในการดูแลรักษาการใช้จ่ายเงินของหน่วยงานของรัฐ มีหน้าที่ตรวจสอบความถูกต้องของการใช้จ่ายเงินงบประมาณของส่วนราชการ หน่วยงานต่าง ๆ ของรัฐที่ได้รับเงินอุดหนุนจากงบประมาณแผ่นดิน เพื่อให้เป็นไปโดยถูกต้องตามกฎหมาย เห็นได้ว่าผู้ร้องขอเป็นหน่วยงานอิสระตามรัฐธรรมนูญ มีอำนาจหน้าที่ตรวจสอบการเงินของแผ่นดินตามพระราชบัญญัติประกอบรัฐธรรมนูญว่าด้วยการตรวจเงินแผ่นดิน พ.ศ.2542 ประกอบกับเหตุผลที่อ้างมาในคำร้องยังไม่อาจถือได้ว่าผู้ร้องขอเป็นบุคคลภายนอกที่มีส่วนได้เสีย หรืออาจถูกรบกวนโดยตรงจากผลแห่งคดีที่จะมีสิทธิยื่นคำร้องขอให้ศาลพิพากษาคดีหรือมีคำสั่งชี้ขาดคดีใหม่ จึงมีคำสั่งไม่รับคำร้องขอให้พิจารณาคดีใหม่ กระทรวงทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม เป็นหน่วยงานหลักดำเนินการโครงการออกแบบร่วมก่อสร้างระบบรวบรวมและบำบัดน้ำเสียคลองด่าน แต่ปัจจุบันไม่มีอำนาจในตัดสินใจให้หน่วยงานต่าง ๆ เข้ามาใช้ประโยชน์ในพื้นที่ จำนวน 1,903-0-87 ไร่ได้รอกการตัดสินใจอีกครั้งของหัวหน้าคณะรักษาความสงบแห่งชาติ (คสช.)ว่าจะใช้อำนาจตามความในมาตรา 44 ของรัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย (ฉบับชั่วคราว) พิจารณาออกคำสั่งให้กระทรวงทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม มีอำนาจในดำเนินการต่อไปหรือไม่ หรือต้องปล่อยให้เป็นกระบวนการทางศาลยุติธรรมต่อไปว่าจะชี้ขาดต่อไปอย่างไร

บทที่ 4

ผลการศึกษาและการวิเคราะห์

จากการศึกษา เรื่องการศึกษาเพื่อหาแนวทางในการพัฒนาพื้นที่เป็นแหล่งท่องเที่ยวเชิงนิเวศ ทัศนศึกษา พื้นที่โครงการบ่อบำบัดน้ำเสียคลองด่าน อำเภอบางบ่อ จังหวัดสมุทรปราการ ผู้วิจัยได้ออกแบบเครื่องมือวิจัยเชิงคุณภาพและเก็บข้อมูล มาจากการสัมภาษณ์นักการเมืองท้องถิ่น กลุ่มข้าราชการ ผู้นำศาสนา กลุ่มที่ปรึกษาความเป็นไปได้ของบ่อบำบัดน้ำเสียรัฐบาลนายกประยุทธ์ จันทร์โอชา ผู้นำคัดค้านโครงการ กลุ่มประชาชนผู้มีส่วนได้ส่วนเสียในพื้นที่บ่อบำบัดน้ำเสียคลองด่าน

4.1. ผลการศึกษาจากการสัมภาษณ์

4.1.1. สภาพแวดล้อม

“การจัดการท่องเที่ยวเชิงนิเวศในการจัดการท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์ ในด้านพื้นที่นั้นเกี่ยวข้องกับเอกลักษณ์ความโดดเด่นที่สำคัญในพื้นที่ของบ่อบำบัดน้ำเสียคลองด่าน มีพื้นที่ขนาดกว้าง 1903 ไร่โดยประมาณ การที่พื้นที่ของบ่อบำบัดน้ำเสียคลองด่านมีความเหมาะสมที่จะดำเนินการเป็นแหล่งท่องเที่ยวเชิงนิเวศได้นั้น เพราะมีความพร้อมทางด้านกายภาพ พื้นที่ส่วนใหญ่ยังมีความอุดมสมบูรณ์ของธรรมชาติ รวมทั้งพื้นที่ดังกล่าวมีการดำเนินการแล้วปล่อยทิ้งไปโดยไม่เกิดประโยชน์ควรนำไปทำประโยชน์อย่างอื่นเพื่อเป็นการพัฒนาทั้งแหล่งท่องเที่ยว พัฒนาสภาพเศรษฐกิจของคนในชุมชน สิ่งที่มีมันเกิดขึ้นแล้ว ลงทุนไปแล้ว เราก็ไม่อยากให้เสียเงินโดยเปล่าประโยชน์ อยากให้พื้นที่นี้เกิดประโยชน์สูงสุด โดยไม่ต้องมาคุยว่าใครผิดใครถูก ขอให้เดินหน้าต่อไป ชุมชนในพื้นที่ประกอบอาชีพเกษตรกร และการทำประมงโดยใช้เรือเป็นเครื่องมือในการประกอบอาชีพจับสัตว์น้ำ ชุมชนของเราเป็นชุมชนที่เข้มแข็งทางด้านเศรษฐกิจ เราไม่ต้องการอุตสาหกรรม เมื่อมีโครงการจัดตั้งบ่อบำบัดน้ำเสียขึ้นมาจะทำให้ระบบนิเวศเสียไป สารพิษต่าง ๆ ก็ตกค้าง ถ้าไม่มีการทำบ่อบำบัดก็ควรจะเปลี่ยนมาทำอย่างอื่นจะดีกว่า เช่น แหล่งท่องเที่ยวเชิงนิเวศ และที่สำคัญยังเป็นพื้นที่ป่าชายเลนที่ยังหลงเหลืออยู่เป็นแหล่งสุดท้ายของจังหวัดสมุทรปราการอีกด้วยเพราะมีสภาพพื้นที่ป่าชายเลนค่อนข้างสมบูรณ์ เป็นแหล่งอนุบาลสัตว์ทะเลวัยอ่อน และเป็นเส้นทางเดินรูดงค์ของหลวงพ่อบานในอดีต หากมีการออกแบบปรับปรุงพื้นที่ภายในโครงการบ่อบำบัดน้ำเสียคลองด่าน โดยไม่ต้องตัดต้นไม้ในป่าชายเลน หรือถ้าหากมีการตัดต้นไม้ให้ตัดน้อยที่สุดเท่าที่จำเป็น โดยใช้วัสดุหรืออุปกรณ์ที่ไม่ขัดแย้งกับพื้นที่ป่าชายเลน จะทำให้โครงการบ่อบำบัดน้ำเสียคลองด่านเป็นแหล่งเรียนรู้ที่สำคัญแห่ง

หนึ่งของจังหวัดสมุทรปราการ อีกทั้งยังมีความโดดเด่นในเรื่องของความสะอาดสบายในการเดินทาง เพราะพื้นที่บ่อบำบัดน้ำเสียนั้นอยู่ไม่ไกลจากกรุงเทพมหานครมากนัก สามารถใช้เวลาเที่ยวภายในหนึ่งวันได้ เหมาะสำหรับคนที่มีเวลาน้อยแต่ต้องการใช้เวลาในวันหยุดเพื่อมารับอากาศบริสุทธิ์เดินทางสะดวกสบาย ถ้าจะพัฒนาแหล่งท่องเที่ยวเชิงนิเวศโดยการเอาบ่อบำบัดน้ำเสียมาศึกษาและจัดทำเป็นแหล่งท่องเที่ยวขึ้น ก็สามารถรองรับประชากรที่อาศัยและปรับสมดุลของโอโซนได้เป็นอย่างดี ซึ่งเป็นแนวคิดที่ดีสอดคล้องกับการสัมผัสประชาชน และเจ้าหน้าที่รัฐถึงความเหมาะสมของพื้นที่ในการพัฒนาพื้นที่ที่รกร้างให้เป็นแหล่งท่องเที่ยวเพื่อใช้ให้เกิดประโยชน์แทนที่จะปล่อยทิ้งร้าง ”

4.1.2 รูปแบบการดำเนินการ

“ เนื่องจากโครงการบ่อบำบัดน้ำเสียคลองด่านยังไม่ได้ผ่านการใช้งาน และการทดสอบระบบต่าง ๆ มาก่อนหากนับตั้งแต่วันที่กรมควบคุมมลพิษแจ้งยุติการดำเนินการก่อสร้างใด ๆ ในโครงการบ่อบำบัดน้ำเสียคลองด่าน เป็นเวลาประมาณ 12 ปี ทำให้โครงสร้างอาคารและสิ่งปลูกสร้างหรือเครื่องมือ/อุปกรณ์ต่าง ๆ มีการสภาพเสียหายหรือสูญหายหรือเสื่อมสภาพไปตามช่วงเวลา การสำรวจและตรวจสอบสภาพโครงสร้างอาคารและสิ่งปลูกสร้างของโครงการบ่อบำบัดน้ำเสียคลองด่าน พบว่า สภาพโครงสร้างมีสภาพปลอดภัยต่อการรับน้ำหนักระดับปานกลางแต่ต้องพิจารณาปรับปรุงสภาพทางสถาปัตยกรรม และสภาพโครงสร้างมีสภาพไม่ค่อยสมบูรณ์ในประเด็นของกำลังรับน้ำหนัก และต้องได้รับการปรับปรุงหรือบูรณะซ่อมแซมเพื่อให้สามารถใช้ในการดำเนินงานได้ โดยสภาพความเสียหายต่าง ๆ ถ้าโครงการมีการดำเนินการขับเคลื่อนให้เป็นแหล่งท่องเที่ยวเชิงนิเวศ อยากให้ภาครัฐเข้ามาดำเนินการในรูปแบบของการร่วมลงทุนระหว่างภาครัฐและภาคเอกชน (Public-Private Partnership: PPP) คือ การร่วมลงทุนระหว่างภาครัฐและภาคเอกชนในกิจการของรัฐ หลักการคิดรอบด้านของรัฐบาลสาเหตุที่เกิปัญหาของตำบลคลองด่าน ทางรัฐบาลได้เล็งเห็นความสำคัญกับสิ่งที่สร้างขึ้นมาแล้ว มีปัญหาอยู่โครงการนี้เป็นโครงการที่รัฐบาลถืออยู่ในมือ ถ้าเราทำเป็นเชิงนิเวศจะต้องมีรายละเอียดอื่น ๆ มาประกอบเพื่อให้สิ่งที่รัฐบาลลงทุนมาเกิดผลประโยชน์ต่อชาวคลองด่านและพื้นที่ใกล้เคียง หน่วยงานภาครัฐ บริษัทเอกชน และคนในชุมชนต้องมีความสอดคล้องกันมาก การมีส่วนร่วมต่อการพัฒนาพื้นที่ให้เป็นแหล่งท่องเที่ยวเชิงนิเวศ ประชาชนในพื้นที่ต้องเห็นชอบและเข้ามามีส่วนร่วมเป็นผู้คิดร่วมวางแผนร่วมดำเนินการร่วมตัดสินใจ และร่วมประเมินผลติดตามทั้งนี้ต้องได้รับการสนับสนุนจากหน่วยงานภาครัฐและองค์กรภาคเอกชนด้วย หน่วยงานต้องร่วมมือกันดำเนินการ ทั้งภาครัฐและเอกชน ควรกำหนดให้ชุมชนท้องถิ่นจัดตั้งคณะทำงานเข้ามาช่วยกันดูแลพื้นที่ป่าชายเลนที่ยังหลงเหลืออยู่แหล่งสุดท้ายของจังหวัดสมุทรปราการและร่วมกันรณรงค์ให้นักท่องเที่ยวหรือราษฎรท้องถิ่นรู้ถึงความสำคัญของป่าชายเลน ”

4.1.3. การบริหารจัดการ

“กรมควบคุมมลพิษได้มอบหมายให้องค์การจํานวนน้ำเสียเข้ามาสำรวจ และตรวจสอบสภาพโครงการบำบัดน้ำเสียคลองด่าน และประเมินมูลค่าปัจจุบันคงเหลือมูลค่าเป็นเงินเพียง 2,695,379,000 บาท (สองพันหกร้อยเก้าสิบล้านสามแสนเจ็ดหมื่นเก้าพันบาท) หรือมีมูลค่าโครงการบำบัดน้ำเสีย คงเหลือไม่เกิน 12% ของมูลค่าโครงการบำบัดน้ำเสียคลองด่านทั้งหมด 22,949,984,019 บาท ภาครัฐจำเป็นต้องใช้เงินงบประมาณมาปรับปรุงโครงการบำบัดน้ำเสียคลองด่านเพิ่มเติมอีกไม่น้อยกว่า 2,198.593 ล้านบาท เพื่อให้โครงการบำบัดน้ำเสียคลองด่านสามารถเปิดดำเนินการได้ แต่ความสามารถและประสิทธิภาพในการรองรับน้ำเสียและบำบัดน้ำเสีย อาจไม่มีประสิทธิภาพเทียบเท่ากับที่ได้มีการศึกษาและออกแบบไว้ตั้งแต่เริ่มต้นโครงการบำบัดน้ำเสีย จึงเป็นเหตุผลสำคัญที่กลุ่มที่ปรึกษามีความคิดเห็นว่า ภาครัฐควรยุติโครงการบำบัดน้ำเสียคลองด่านหรือไม่สมควรจะดำเนินการโครงการบำบัดน้ำเสียคลองด่านต่อไป เพราะไม่มีความคุ้มค่ากับงบประมาณที่ต้องใส่ลงไปใหม่รวมทั้งอาคารและสิ่งปลูกสร้างและเครื่องจักรและอุปกรณ์ต่าง ๆ ของโครงการบำบัดน้ำเสียคลองด่านมีสภาพชำรุดเสียหายเป็นจำนวนมาก หากจะนำมาซ่อมแซมปรับปรุงหรือบำรุงรักษาใหม่จะได้ประสิทธิภาพไม่เท่ากับการจัดหาซื้อใหม่ หากเปรียบเทียบกับงบประมาณที่จัดซื้อใหม่กับค่าใช้จ่ายในการซ่อมแซม+อายุการใช้งาน+ความคงทนถาวร+ประสิทธิภาพการใช้งาน จะเห็นว่าซื้อใหม่คุ้มค่ามากกว่า ในการบริหารจัดการผู้รับผิดชอบในการดำเนินการจัดทำพื้นที่ให้เป็นแหล่งท่องเที่ยวเชิงนิเวศต้องเป็นในรูปแบบของคณะกรรมการบริหารจัดการพื้นที่ โดยมีผู้แทนจากทุกภาคส่วนเข้ามาร่วมกันบริหารพื้นที่โครงการแต่งตั้งของผู้ว่าราชการจังหวัดสมุทรปราการทุกส่วนราชการในจังหวัดสมุทรปราการ ต้องเข้ามามีบทบาทร่วมกันในการบริหารองค์การบริหารส่วนตำบลคลองด่าน ในฐานะท้องถิ่นเจ้าของพื้นที่กระทรวงทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมดูแลเรื่องงบประมาณ ที่จะสนับสนุนประชาสัมพันธ์จังหวัด ดูแลเรื่องการเผยแพร่ผ่านสื่อมวลชนจังหวัดดูแลเรื่องการส่งเสริมการค้า สำนักงานพัฒนาชุมชนจังหวัดดูแลเรื่องการส่งเสริมอาชีพ เป็นต้น และสมควรให้มีผู้ร่วมดำเนินงานโครงการที่เป็นภาคประชาชนหรือภาคเอกชน ได้แก่ ผู้นำชุมชนกรรมการหมู่บ้าน สมาชิกองค์การบริหารส่วนตำบล ผู้แทนเอกชนในรูปแบบคณะกรรมการภายใต้การแต่งตั้งของผู้ว่าราชการจังหวัด นอกจากงบประมาณในการดำเนินการแล้วต้องอาศัยความร่วมมือกับภาคส่วนต่าง ๆ ทั้งภาครัฐภาคเอกชน ภาคประชาชนโดยหลักสำคัญคือการผลที่คาดว่าจะได้รับมีความคุ้มค่าและตอบสนองความต้องการของประชาชนและชุมชนในบริเวณใกล้เคียง ผลที่ได้รับจะมีประโยชน์มากเพราะการจัดพื้นที่ให้เป็นแหล่งท่องเที่ยวเชิงนิเวศให้กับประชาชนในการพักผ่อน การนันทนาการเป็นเรื่องสำคัญที่ทุกประเทศให้ความสำคัญ เพราะประชาชนและชุมชนสามารถใช้ประโยชน์ได้อย่างเหมาะสม ผลที่คาดว่าจะได้รับมีคุณค่าและตอบสนองความต้องการของประชาชนและชุมชนในบริเวณใกล้เคียงอย่างมาก ทำให้มีพื้นที่สีเขียวเป็นแหล่งท่องเที่ยว ทำให้ประชาชนใน

พื้นที่มีรายได้เพิ่มขึ้น เศรษฐกิจครัวเรือนดีขึ้น และเป็นแหล่งเรียนรู้ให้นักเรียน นักศึกษาและประชาชนทั่วไป ผลที่คาดว่าจะได้รับน่าจะมีประโยชน์มากกว่า ในชุมชนเราต้องการพื้นที่ ๆ จะอนุรักษ์คืออย่างน้อยจะได้ผลประโยชน์ร่วมกัน มีอาชีพและอีกอย่างสมเด็จพระเทพฯ ก็ทรงอนุรักษ์ด้วย โครงการนี้เป็นของสมเด็จพระเทพฯ ที่จะอนุรักษ์ชายป่าเลน และเห็นควรให้หน่วยงานหลายฝ่ายขับเคลื่อนนโยบายนี้ไปพร้อมกัน เพื่อให้เกิดประโยชน์สูงสุดและคุ้มค่ากับงบประมาณที่สูญเสียไป”

4.1.4. การสนับสนุนทางการเมือง

“ นักการเมืองท้องถิ่นมีส่วนในการสนับสนุนและขับเคลื่อนการพัฒนาพื้นที่ให้เป็นแหล่งท่องเที่ยวเชิงนิเวศ เพราะพื้นที่ดังกล่าวเป็นพื้นที่ที่มีความขัดแย้งค่อนข้างสูง มีปัญหาภัยแล้งยาวนาน การเมืองหรือผู้นำท้องถิ่นจึงมีส่วนสำคัญในการผลักดัน และสนับสนุนให้เกิดเป็นแหล่งท่องเที่ยว เพราะผู้นำท้องถิ่นมีความใกล้ชิดกับประชาชนสามารถจะให้ความรู้ความเข้าใจในเรื่องการพัฒนาพื้นที่ที่กว้างให้เป็นแหล่งท่องเที่ยวมากที่สุด เพื่อให้ประชาชนในชุมชนเข้าใจไปในทิศทางเดียวกัน นอกจากการเมืองท้องถิ่นแล้วการเมืองระดับประเทศก็มีส่วนในการผลักดันเพราะการดำเนินการต้องผ่านความเห็นชอบจากภาครัฐหรือฝ่ายการเมือง และฝ่ายการเมืองเป็นผู้กำหนดนโยบายโดยผ่านทางกลุ่มผลประโยชน์ กลุ่มอิทธิพล และพรรคการเมือง และให้ฝ่ายบริหารนำนโยบายหรือกฎหมายนั้นไปใช้ แต่ในทางปฏิบัติฝ่ายการเมืองกลับเป็นผู้ปฏิบัติเสียเอง หรือไม่ก็ร่วมปฏิบัติกับฝ่ายบริหาร เพื่อพยายามปกป้องผลประโยชน์ของตนเอง ในอดีตการบริหารงานของภาครัฐใช้วิธีการรวมศูนย์อำนาจในการตัดสินใจ โดยรัฐเป็นผู้กำหนดกฎและทิศทางของสังคม ประชาชนเป็นเพียงผู้ปฏิบัติตาม จากแนวปฏิบัติดังกล่าวก็ให้เกิดความท้าทายใหม่เมื่อมีบริบทในการบริหารงานของภาครัฐได้เปลี่ยนแปลงไป โดยประชาชนตื่นตัว ให้ความสนใจต่อปัญหาสาธารณะที่กระทบต่อตนเองมากขึ้น กระแสโลกาภิวัตน์ และการกระจายอำนาจ มาพร้อมกับความก้าวหน้าของเทคโนโลยี ส่งผลให้การกระจายข่าวสารทำได้รวดเร็ว จากปัญหาที่ไร้ประสิทธิภาพในการบริหารราชการทำให้เกิดการเรียกร้องให้มีการปฏิรูปการเมืองและการบริหาร โดยเฉพาะเข้ามามีส่วนร่วมในการบริหารราชการ โดยได้กำหนดหลักในการบริหารราชการแผ่นดินว่าต้องเป็นไปเพื่อประโยชน์สุขของประชาชน และตอบสนองความต้องการของประชาชน ที่ต้องการปรับเปลี่ยนทิศทางและวัฒนธรรมการทำงานของระบบราชการให้ยึดประชาชนเป็นศูนย์กลาง และก่อให้เกิดผลกระทบในทางที่ดีต่อการพัฒนาชีวิตของประชาชน และการดำเนินโครงการหลายโครงการของภาครัฐ จึงต้องนำหลักการมาบูรณาการให้บริการกับประชาชนอย่างทั่วถึงและเป็นธรรม ในการดำเนินงานบางครั้งก็จะเกิดผลกระทบทั้งเชิงบวกและเชิงลบโดยตรงกับประชาชนและผู้มีส่วนได้ส่วนเสียในการดำเนินการตามกระบวนการมีส่วนร่วมของการดำเนินโครงการของภาครัฐจึงเป็นเรื่องสำคัญ”

4.2 วิเคราะห์ผลการศึกษา

4.2.1. เพื่อศึกษาแนวทางในการจัดการท่องเที่ยวเชิงนิเวศจากพื้นที่รกร้างของโครงการบ่อบำบัดน้ำเสียคลองด่าน

4.2.2 เพื่อศึกษาปัญหาและอุปสรรคในการพัฒนาพื้นที่รกร้างของโครงการบ่อบำบัดน้ำเสียคลองด่าน ให้เป็นแหล่งท่องเที่ยวเชิงนิเวศ

4.2.3 เพื่อสร้างข้อเสนอแนะในการใช้ประโยชน์เชิงนิเวศจากพื้นที่รกร้างของโครงการบ่อบำบัดน้ำเสียคลองด่าน ให้เป็นแหล่งท่องเที่ยวเชิงนิเวศ

ผลจากการสัมภาษณ์นักการเมืองท้องถิ่น ผู้นำศาสนา ที่ปรึกษาโครงการบ่อบำบัดน้ำเสียคลองด่าน มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์ ผู้นำคัดค้านโครงการบ่อบำบัดน้ำเสียคลองด่าน กลุ่มประชาชนผู้มีส่วนได้ส่วนเสียในพื้นที่บ่อบำบัดน้ำเสียคลองด่าน เพื่อให้ทราบถึงแนวทางในการพัฒนา และสามารถทำให้องค์การบริหารส่วนตำบลคลองด่าน บริหารจัดการท่องเที่ยวเชิงนิเวศจากพื้นที่รกร้างของโครงการบ่อบำบัดน้ำเสียได้สำเร็จ สามารถสรุปผลการศึกษาออกมาเป็นประเด็นได้ดังนี้

1. ข้อมูลจากการสัมภาษณ์ประชาชน ผู้มีส่วนได้ส่วนเสีย ในพื้นที่บ่อบำบัดน้ำเสียคลองด่าน ผู้นำท้องถิ่น กลุ่มข้าราชการ กลุ่มที่ปรึกษาความเป็นไปได้ของบ่อบำบัดน้ำเสียรัฐบาลนายกประยุทธ์ จันทร์โอชาเชิงลึก ประกอบด้วย ด้านสภาพแวดล้อม ความโดดเด่น ความเป็นเอกลักษณ์ การจัดการแบ่งพื้นที่ การจัดการท่องเที่ยวเชิงนิเวศ พื้นที่ทางระบบนิเวศ พื้นที่บ่อบำบัดน้ำเสียประโยชน์ในการใช้พื้นที่ การออกแบบปรับปรุงพื้นที่ ความอุดมสมบูรณ์ของระบบเชิงนิเวศ

2. ข้อมูลจากการสัมภาษณ์กลุ่มประชาชน ผู้มีส่วนได้ส่วนเสียในพื้นที่บ่อบำบัดน้ำเสียคลองด่าน กลุ่มข้าราชการ ผู้นำศาสนาเชิงลึก ประกอบด้วย ด้านรูปแบบการดำเนินการ ข้อเสนอแนะ ความเหมาะสมที่จะดำเนินการ ข้อดี ข้อเสีย ประโยชน์ที่จะได้รับ การร่วมลงทุนของภาครัฐและเอกชน การวางแผนการลงทุน งบประมาณ การพัฒนาเป็นแหล่งท่องเที่ยวอนุรักษ์ การมีส่วนร่วมของผู้มีส่วนได้ส่วนเสีย

3. ข้อมูลจากการสัมภาษณ์กลุ่มข้าราชการ ที่กลุ่มที่ปรึกษาความเป็นไปได้ ของบ่อบำบัดน้ำเสียรัฐบาลนายกประยุทธ์ จันทร์โอชาเชิงลึก ประกอบด้วย ด้านการบริหารจัดการ บทบาทในการบริหารหน่วยงานที่รับผิดชอบ บทบาทร่วมกัน งบประมาณ Social Enterprise เป้าหมาย กระบวนการผลิต Social Entrepreneur การทำประชาคม ผลที่คาดว่าจะได้รับ เศรษฐกิจครัวเรือน แหล่งการเรียนรู้ อาชีพ อนุรักษ์ป่าชายเลน ความคุ้มค่า

4. ข้อมูลจากการสัมภาษณ์นักการเมืองท้องถิ่นเชิงลึกประกอบด้วย ด้านการสนับสนุน

ทางการเมือง ความขัดแย้ง การกระจายอำนาจ การตอบสนองความต้องการ ผู้มีส่วนได้ส่วนเสีย ประชาคมโครงการบ่อบำบัดน้ำเสีย

ผลการศึกษาและการวิเคราะห์ผลการศึกษานำเสนอทั้งหมด 4 ประเด็นดังนี้

1. ด้านสภาพแวดล้อม
2. รูปแบบการดำเนินการ
3. การบริหารการจัดการ
4. การสนับสนุนทางการเมือง

ด้านสภาพแวดล้อม

ข้อมูลการสัมภาษณ์ประชาชนผู้มีส่วนได้ส่วนเสียในพื้นที่บ่อบำบัดน้ำเสีย

คลองด่าน

การจัดการท่องเที่ยวเชิงนิเวศในด้านพื้นที่เกี่ยวกับความเป็นเอกลักษณ์ความโดดเด่นที่สำคัญ การจัดการแบ่งเขตพื้นที่ กำหนดขีดความสามารถในการรองรับ ซึ่งในการจัดการท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์ในด้านพื้นที่ที่เกี่ยวข้องกับเอกลักษณ์ความโดดเด่นที่สำคัญ มีรายละเอียดดังนี้ ในพื้นที่ของบ่อบำบัดน้ำเสียคลองด่านมีพื้นที่ขนาดกว้าง 1903 ไร่โดยประมาณ การที่พื้นที่ของบ่อบำบัดน้ำเสียคลองด่านมีความเหมาะสมที่จะดำเนินการเป็นแหล่งท่องเที่ยวเชิงนิเวศ เพราะมีความพร้อมทั้งทางด้านกายภาพ พื้นที่ส่วนใหญ่ยังมีความอุดมสมบูรณ์ ของธรรมชาติ รวมทั้งพื้นที่ดังกล่าวมีการดำเนินการแล้วปล่อยทิ้งไปโดยไม่เกิดประโยชน์ เนื้อที่ประมาณ 1900 ไร่ ซึ่งมีพื้นที่เยอะมาก ควรนำไปทำประโยชน์อย่างอื่น เพื่อเป็นการพัฒนาทั้งแหล่งท่องเที่ยว พัฒนาสภาพเศรษฐกิจของคนในชุมชน สอดคล้องกับ กุลวรา สุวรรณพิมล¹ ได้ให้ความหมายของการท่องเที่ยวเชิงนิเวศว่า หมายถึงการเดินทางไปยังสถานที่ท่องเที่ยวแห่งใดแห่งหนึ่งโดยมีวัตถุประสงค์เพื่อการศึกษา ชื่นชมและเพลิดเพลินไปกับทัศนียภาพ สภาพธรรมชาติ สภาพสังคม วัฒนธรรม วิถีของคนในท้องถิ่นบนพื้นฐานของความรู้และความรับผิดชอบต่อระบบนิเวศ บนพื้นฐานของนิยามความหมายดังกล่าว นักท่องเที่ยวที่เดินทางท่องเที่ยวจะเป็นกลุ่มผู้เดินทางที่แสวงหาสิ่งต่าง ๆ ดังต่อไปนี้

1. กิจกรรมต่าง ๆ ที่ให้ประสบการณ์ที่หลากหลายให้มากขึ้น
2. ประสบการณ์จากการได้ไปเที่ยวในแหล่งธรรมชาติ และประสบการณ์ที่ได้สัมผัส

วัฒนธรรมและวิถีชีวิตของสังคมที่แตกต่างจากที่ตนเองอยู่

¹ กุลวรา สุวรรณพิมล, ความหมายของนักท่องเที่ยว (กรุงเทพฯ: เพียร์สัน เอ็ดดูเคชั่น อินโดไชน่า, 2548), 39.

3. โอกาสที่จะเรียนรู้เกี่ยวกับลักษณะทางธรรมชาติ วัฒนธรรม ที่มีความแตกต่างกัน
ในแต่ละพื้นที่

4. ให้มีการอนุรักษ์สภาพธรรมชาติ และสมบัติทางวัฒนธรรมในพื้นที่ที่ไปชม

“ชุมชนมีอาชีพเกษตรประมง ใช้เรือเป็นเครื่องมือในการประกอบอาชีพหาจับสัตว์
น้ำ ถึงชุมชนของเราเป็นชุมชนที่เข้มแข็งทางด้านเศรษฐกิจเราไม่ต้องการ
อุตสาหกรรม เมื่อมีโครงการจัดตั้งบ่อบำบัดน้ำเสียขึ้นมา ระบบนิเวศก็เสีย สารพิษ
ต่าง ๆ ก็ตกค้าง ถ้าไม่มีการทำบ่อบำบัดก็น่าจะเอามาทำอย่างอื่นได้ เช่น แหล่ง
ท่องเที่ยวเชิงนิเวศ ก็น่าจะมีประโยชน์มากกว่า”²

วรรณณา วงษ์วานิช³ ได้ให้ความหมายของการท่องเที่ยวเชิงนิเวศว่า หมายถึง การ
ท่องเที่ยวอย่างมีความรับผิดชอบต่อแหล่งธรรมชาติที่มีเอกลักษณ์เฉพาะถิ่นของแหล่งท่องเที่ยวเชิง
นิเวศ

ข้อมูลการสัมภาษณ์กลุ่มที่ปรึกษาความเป็นไปได้ของบ่อบำบัดน้ำเสียรัฐบาล

นายกประยุทธ์ จันทร์โอชา

“หากมีการออกแบบปรับปรุงพื้นที่ภายในโครงการบ่อบำบัดน้ำเสียคลองด่านโดยไม่มี
การตัดฟันต้นไม้ในป่าชายเลนหรือตัดฟันต้นไม้ให้น้อยที่สุด โดยใช้วัสดุหรืออุปกรณ์ที่ไม่
ขัดแย้งกับพื้นที่ป่าชายเลน จะทำให้โครงการบ่อบำบัดน้ำเสียคลองด่านเป็นแหล่งเรียนรู้
สำคัญของจังหวัดสมุทรปราการ”⁴

² ผู้ให้ข้อมูลสำคัญ, สัมภาษณ์โดย ณรงค์เดช วงศ์ประเสริฐ, 11 พฤศจิกายน 2559.

³ วรรณณา วงษ์วานิช, *ภูมิศาสตร์การท่องเที่ยว* (กรุงเทพฯ: สำนักพิมพ์แห่งมหาวิทยาลัย
ธรรมศาสตร์, 2550), 141.

⁴ ผู้ให้ข้อมูลสำคัญ, สัมภาษณ์โดย ณรงค์เดช วงศ์ประเสริฐ, 11 พฤศจิกายน 2559.

ภาพที่ 4.1 บรรยากาศป่าชายเลนและความอุดมสมบูรณ์ของป่าชายเลน, รายงานการสำรวจและวิเคราะห์สภาพงานก่อสร้างและการประเมินมูลค่าโครงการ,องค์การจัดการน้ำเสีย, 2559

ภาพที่ 4.2 บรรยากาศระบบนิเวศ, <http://blog.pigutnamjai.net/wp-content/uploads/2013/09/mangrove-forest.jpg> (สืบค้นเมื่อวันที่ 25 กุมภาพันธ์ 2560).

ความโดดเด่นในเรื่องของความสะอาดสบายในการเดินทางไปเที่ยว เพราะพื้นที่บ่อ บำบัดน้ำเสียนั้นไม่ไกลจากกรุงเทพมหานคร สามารถใช้เวลาเที่ยวภายในหนึ่งวันได้ เหมาะสำหรับคนที่ มีเวลาน้อย แต่ต้องการใช้เวลาในวันหยุดเพื่อมารับอากาศบริสุทธิ์ เดินทางสะดวก

“เป็นพื้นที่ป่าชายเลนที่ยังหลงเหลืออยู่แหล่งสุดท้ายของจังหวัดสมุทรปราการ มีสภาพ พื้นที่ป่าชายเลนค่อนข้างสมบูรณ์ และเป็นแหล่งอนุบาลสัตว์ทะเลวัยอ่อน และเป็น เส้นทางการเดินทางรุ้งคึกของหลวงพ่อบานในอดีต”⁵

นอกจากนี้ยังมีแหล่งท่องเที่ยวใกล้เคียง เช่น ช้างสามเศียร ตลาดน้ำบางน้ำผึ้ง สถานที่ ตากอากาศบางปู ฟาร์มจระเข้สมุทรปราการ เมืองโบราณ มีอาหารทะเลอร่อยเหมือนเขตบางขุนเทียน ของกรุงเทพมหานครและมีของฝากซึ่งเป็นของดี เช่น ปลาสดิบบางบ่อ รวมทั้งของที่ระลึกหลากหลาย ประเภทที่มีคุณภาพดีและจำหน่ายในราคาถูก เช่น อาหารทะเลสดและแห้ง ผักผลไม้ สินค้าแปรรูป ฯลฯ มีลักษณะเด่นในด้านกายภาพเฉพาะของพื้นที่ คือ การเป็นเมืองสามน้ำ ที่มีทั้งน้ำจืด น้ำเค็ม และ น้ำกร่อย และมีระบบการขึ้นลงของน้ำทะเล ทำให้แม่น้ำลำคลองมีสภาพดี ความมีอัธยาศัยไมตรี ความเป็นมิตรของชาวบ้าน เป็นสิ่งดึงดูดใจให้นักท่องเที่ยวกลับมาเที่ยวซ้ำและบอกต่อ ๆ กัน

⁵ ผู้ให้ข้อมูลสำคัญ, สัมภาษณ์โดย ณรงค์เดช วงศ์ประเสริฐ, 11 พฤศจิกายน 2559.

ช้างสามเศียร

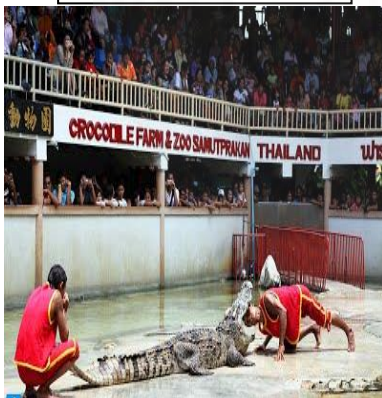
ตลาดน้ำบางน้ำผึ้ง

สถานตากอากาศบางปู

เมืองโบราณ

ฟาร์มจระเข้สมุทรปราการ

อาหารทะเลสด/ปลาสดบางบ่อ

ภาพที่ 4.3 แหล่งท่องเที่ยวใกล้เคียงและของฝากจังหวัดสมุทรปราการ

ถ้าจะพัฒนาแหล่งท่องเที่ยวเชิงนิเวศโดยการเอาบ่อบำบัดน้ำเสีย มาศึกษาและจัดทำเป็นแหล่งท่องเที่ยว ซึ่งสามารถรองรับประชากรที่อาศัยและปรับสมดุลของโอโซนได้เป็นอย่างดี ซึ่งเป็นแนวคิดที่ดีสอดคล้องกับการสัมภาษณ์ประชาชน และเจ้าหน้าที่รัฐถึงความเหมาะสมของพื้นที่ในการพัฒนาพื้นที่ที่รกร้างให้เป็นแหล่งท่องเที่ยว เพื่อใช้ให้เกิดประโยชน์แทนที่จะปล่อยทิ้งร้าง

ข้อมูลการสัมภาษณ์ผู้นำท้องถิ่น

“สิ่งที่มันเกิดขึ้นแล้ว ลงทุนไปแล้ว เราก็ไม่อยากให้เสียเงินโดยเปล่าประโยชน์ อยากให้พื้นที่นี้เกิดประโยชน์ ไม่ต้องมาคุยว่าใครผิดใครถูก ขอให้เดินหน้าต่อไป ที่เราคูยกันไว้ ตรงนี้ เรียกว่า ศูนย์เพาะเลี้ยงเรียนรู้ระหว่างน้ำจืดกับน้ำเค็ม ซึ่งตำบลคลองด่านเป็นทั้งน้ำจืดและน้ำเค็ม แนวทางของเราคือตรงนี้ต้องการให้เป็นศูนย์เรียนรู้ หรือว่า การท่องเที่ยวเชิงนิเวศ”⁶

ภาพที่ 4.4 แนวโครงสร้างหินทิ้งป้องกันน้ำทะเลกัดเซาะ บริเวณชายฝั่งทะเลบ้านคลองด่าน หมู่ที่ 8

⁶ ผู้ให้ข้อมูลสำคัญ, สัมภาษณ์โดย ณรงค์เดช วงศ์ประเสริฐ, 11 พฤศจิกายน 2559.

พื้นที่ทางระบบนิเวศมีสภาพความเหมาะสมที่จะทำแหล่งท่องเที่ยวเชิงนิเวศ เพราะมีพื้นที่กว้างหลายไร่และมีสภาพแวดล้อมเป็นลักษณะป่าชายเลนที่มีพันธุ์ไม้หลากหลายรวมทั้งเป็นแหล่งอาศัยของสัตว์น้ำและสัตว์ปีกนานาพันธุ์ มีลักษณะเด่นในด้านวิถีชีวิตของคนในชุมชน ชุมชนคลองด่านเป็นชุมชนที่ประกอบอาชีพประมงเป็นหลัก มีวิถีชีวิตเกี่ยวกับกับสายน้ำ และสามารถรักษาเอกลักษณ์วิถีชีวิตไว้ได้ค่อนข้างสมบูรณ์ เป็นพื้นที่ป่าชายเลนที่ยังหลงเหลืออยู่แหล่งสุดท้ายของจังหวัดสมุทรปราการ ที่มีสภาพพื้นที่ป่าชายเลนค่อนข้างสมบูรณ์ และเป็นแหล่งอนุบาลสัตว์ทะเลวัยอ่อน มีลักษณะเด่นในด้านกายภาพเฉพาะของพื้นที่ คือ การเป็นเมืองสามน้ำ ที่มีทั้งน้ำจืด น้ำเค็ม และน้ำกร่อย และมีระบบการขึ้นลงของน้ำทะเล ทำให้แม่น้ำลำคลองมีสภาพดี และยังมีอาชีพออกเรือไปจับสัตว์น้ำ การปักหอย อาชีพประมงในลำคลองของประชาชนในพื้นที่ ให้ผู้มาเที่ยวได้เรียนรู้วิถีชีวิตประกอบอาชีพประมงในลำคลองของประชาชนในพื้นที่อีกด้วย มีความโดดเด่นในเรื่องของความสะอาดสบายในการเดินทาง เพราะพื้นที่บ่อบำบัดน้ำเสียนั้นห่างจากกรุงเทพมหานครไม่มากนัก ใช้เวลาเที่ยวภายในหนึ่งวันได้ เหมาะสำหรับคนที่มีเวลาน้อย แต่ต้องการใช้เวลาในวันหยุดเพื่อมารับอากาศบริสุทธิ์ เดินทางสะดวก ที่สำคัญยังเป็นเส้นทางการเดินทางของหลวงพ่อบานในอดีต นอกจากนี้ยังมีแหล่งท่องเที่ยวใกล้เคียง เช่น ช้างสามเศียร ตลาดน้ำบางน้ำผึ้ง สถานที่ตากอากาศบางปู ฟาร์มจระเข้สมุทรปราการ เมืองโบราณ มีอาหารทะเลอร่อย และมีของฝากซึ่งเป็นของดีของพื้นที่ เช่น ปลาสดบางบ่อ รวมทั้งของที่ระลึกหลากหลายประเภทที่มีคุณภาพดีและจำหน่ายในราคาถูก เช่น อาหารทะเลสดและแห้ง ผักผลไม้ สินค้าแปรรูป ฯลฯ ชาวบ้านในพื้นที่ยังอนุรักษ์ความเป็นไทย ยิ้มง่าย มีอัธยาศัยดี มีความโอบอ้อมอารีและมอบความเป็นมิตรให้คนรอบข้าง จึงเป็นเสน่ห์ในการดึงดูดใจให้นักท่องเที่ยวกลับมาเที่ยวอีก

รูปแบบการดำเนินการ

ข้อมูลการสัมภาษณ์กลุ่มที่ปรึกษาความเป็นไปได้ของบ่อบำบัดน้ำเสียรัฐบาล

นายกประยุทธ์ จันทร์โอชา

“เนื่องจากโครงการบ่อบำบัดน้ำเสียคลองด่านยังไม่ได้ผ่านการใช้งานและการทดสอบระบบต่าง ๆ มาก่อนหากนับตั้งแต่วันที่กรมควบคุมมลพิษแจ้งยุติการดำเนินการก่อสร้างใด ๆ ในโครงการบ่อบำบัดน้ำเสียคลองด่าน เป็นเวลาประมาณ 12 ปี ทำให้โครงสร้างอาคารและสิ่งปลูกสร้างหรือเครื่องมือ/อุปกรณ์ต่าง ๆ มีการสภาพเสียหายหรือสูญหายหรือเสื่อมสภาพไปตามช่วงเวลา การสำรวจและตรวจสอบสภาพโครงสร้างอาคารและสิ่งปลูกสร้างของโครงการบ่อบำบัดน้ำเสียคลองด่านพบว่า สภาพโครงสร้างมีสภาพปลอดภัยต่อการรับน้ำหนักระดับปานกลางแต่ต้องพิจารณาปรับปรุงสภาพทางสถาปัตยกรรมและสภาพโครงสร้างมีสภาพไม่ค่อยสมบูรณ์ในประเด็นของกำลังรับ

น้ำหนัก และต้องได้รับการปรับปรุงหรือบูรณะซ่อมแซมเพื่อให้สามารถใช้ในการดำเนินงานได้ โดยสภาพความเสียหายต่าง ๆ ”

ภาพที่ 4.5 สภาพโดยทั่วไปของโครงการบำบัดน้ำเสียคลองด่าน, รายงานการสำรวจและวิเคราะห์สภาพงานก่อสร้างและการประเมินมูลค่าโครงการ, องค์การจัดการน้ำเสีย, 2559

อีกทั้งโครงการดังกล่าวประสบปัญหาการคัดค้านและการต่อต้านจากชาวบ้านในพื้นที่ก่อสร้างระบบบำบัดน้ำเสียมาตั้งแต่ปี 2542 จนกระทั่ง รัฐมนตรีว่าการกระทรวงทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม ได้แต่งตั้งคณะกรรมการตรวจสอบและเสนอแนะความเหมาะสมของการดำเนินการโครงการ ๆ มีความเหมาะสมที่จะดำเนินการต่อไปหรือไม่มีทางเลือกที่จะดำเนินต่อไปอย่างไรบ้างและแต่ละทางเลือกมีข้อดี-ข้อเสียอย่างไรบ้าง โดยคำนึงถึงประโยชน์ของภาครัฐและประชาชนโดยส่วนรวมเป็นสำคัญ

ข้อมูลการสัมภาษณ์กลุ่มประชาชนผู้มีส่วนได้ส่วนเสียและหน่วยงานที่เกี่ยวข้อง

“ถ้าโครงการมีการดำเนินการขับเคลื่อนให้เป็นแหล่งท่องเที่ยวเชิงนิเวศ อยากให้ภาครัฐเข้ามาดำเนินการในรูปแบบของ การร่วมลงทุนระหว่างภาครัฐและภาคเอกชน (Public-Private Partnership: PPP) คือ การร่วมลงทุนระหว่างภาครัฐและภาคเอกชนในกิจการของรัฐ”⁷

เกษม จันทรแก้ว⁸ ได้ให้หลักการอนุรักษ์วิทยาไว้ 3 ประเด็นใหญ่ ๆ คือ

1. ต้องใช้อย่างฉลาด คือ ในการจะใช้ทรัพยากรแต่ละอย่างนั้น ต้องพิจารณาอย่างรอบคอบถึงผลเสีย ความขาดแคลนหรือความหายากในอนาคต
2. ประหยัด (เก็บ รักษา สงวน) ของที่หายาก หมายถึง ทรัพยากรใดที่มีน้อยหรือหายากควรอย่างยิ่งที่จะเก็บรักษาไว้มิให้สูญหายไป บางครั้งหากมีของบางชนิดที่ยังพอจะใช้ได้ก็ต้องใช้อย่างประหยัดอย่างฟุ่มเฟือย
3. หาวิธีการฟื้นฟูสิ่งแวดล้อมที่ไม่ดีหรือเสื่อมโทรมให้ดีขึ้น กล่าวคือ ทรัพยากรใดก็ตามที่มีสภาพเสื่อมโทรมต่อการสูญเปล่าหรือจะหมดไป ถ้าดำเนินการไม่ถูกต้องตามหลักวิชา ควรอย่างยิ่งที่จะได้หาทางปรับปรุงให้อยู่ในลักษณะที่ดีขึ้น

โดยจะใช้เอกชนร่วมลงทุนในการดำเนินโครงการในระยะยาวมุ่งเน้นโครงการที่มีประสิทธิภาพคุ้มค่ากับต้นทุนมากกว่าภาครัฐจะดำเนินการเอง และอีกเหตุผลหนึ่งคือโครงการบ่อบำบัดน้ำเสียเป็นโครงการขนาดใหญ่ต้องใช้เงินทุนในการลงทุนมาก จึงต้องมีการวางแผนการลงทุนอย่างรอบคอบเพราะจะเกิดผลกระทบเกี่ยวกับสถานะทางการเงินของประเทศได้โดยง่าย อีกทั้งรัฐบาลก็มีข้อจำกัดต่าง ๆ ในการใช้งบประมาณความคาดหวังที่จะพึ่งพาการลงทุนของรัฐเป็นหลักเป็นไปได้ยาก จึงจำเป็นต้องใช้การลงทุนของภาคเอกชนเป็นตัวขับเคลื่อนให้โครงการสามารถดำเนินการไปได้ ถ้ารัฐบาลนั้นมีนโยบายที่ไม่ต้องการใช้งบประมาณลงทุนในปริมาณที่มากหรือกู้เงินที่จะก่อให้เกิดเป็นหนี้สาธารณะเพิ่มขึ้น รูปแบบการให้เอกชนเข้ามาร่วมที่สามารถตอบสนองนโยบายดังกล่าวได้จึงต้องมีการให้เอกชนเข้ามามีส่วนร่วมในการลงทุน ดังนั้น PPP จึงถือเป็นทางเลือกในการจะดำเนินการพัฒนาพื้นที่โครงการบ่อบำบัดน้ำเสียให้เป็นแหล่งท่องเที่ยวเชิงนิเวศ โดยเอกชนจะเข้ามามีส่วนร่วมในกิจกรรมต่าง ๆ ได้แก่ การก่อสร้าง การดำเนินการการบำรุงรักษา การจัดหาเงินทุน และการให้บริการตลอดระยะเวลาของสัญญา โดยภาคเอกชนอาจมีการจ่ายส่วนแบ่งรายได้ให้กับภาครัฐ โดยจากการทำประชาคมพบว่า ประชาชนส่วนใหญ่เห็นว่าควรยกเลิกโครงการบ่อบำบัดน้ำเสียคลอง

⁷ ผู้ให้ข้อมูลสำคัญ, สัมภาษณ์โดย ณรงค์เดช วงศ์ประเสริฐ, 11 พฤศจิกายน 2559.

⁸ เกشم จันทรแก้ว, *วิทยาศาสตร์สิ่งแวดล้อม* (กรุงเทพฯ : อักษรสยามการพิมพ์, 2530), 99.

ด้านเดิมและดัดแปลงส่วนของระบบบำบัดน้ำเสียและท่อรวบรวมน้ำทิ้งไปใช้ประโยชน์ในทางอื่น ๆ ให้มากที่สุด เช่น นำพื้นที่ป่าชายเลนที่หลงเหลืออยู่มาใช้ประโยชน์เป็นแหล่งอนุรักษ์พันธุ์สัตว์น้ำหายากของจังหวัดสมุทรปราการ การพัฒนาเป็นแหล่งท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์หรือการนำองค์ประกอบโครงการบางส่วนที่ยังพอใช้ประโยชน์ได้มาจัดตั้งเป็นศูนย์วิจัยและขยายพันธุ์สัตว์น้ำชายฝั่ง แหล่งศึกษาธรรมชาติ ศูนย์จำหน่ายผลิตภัณฑ์พื้นบ้าน หรือศูนย์กีฬาและนันทนาการ หรือการสนับสนุนภาคเอกชนร่วมลงทุนจัดตั้งเป็นสวนสนุก/สวนน้ำ หรือสถานที่เล่นกีฬาหรือฟิสิคัลฟิตเนสสัตว์น้ำทะเลชายฝั่ง โดยถ้าเอกชนเข้ามามีส่วนจะทำให้โครงการสามารถดำเนินการได้รวดเร็วกว่าเพราะเป็นที่ยอมรับกันโดยทั่วไปว่าการบริหารจัดการของภาคเอกชนนั้นมีประสิทธิภาพมากกว่าการบริหารจัดการของภาครัฐ การให้ภาคเอกชนเข้ามามีส่วนร่วมในการบริหารจัดการโครงการบางส่วนหรือทั้งหมดในรูปแบบต่าง ๆ ของ PPP จึงเป็นการเพิ่มประสิทธิภาพให้กับโครงการ โดยเฉพาะอย่างยิ่งในเรื่องของ Cost effectiveness แต่อย่างไรก็ตามการให้เอกชนมีส่วนร่วมอาจจะมีปัญหาในเรื่องของคุณภาพของการบริการได้ เพราะจุดประสงค์หลักของการดำเนินกิจการของภาคเอกชนคือการแสวงหากำไรสูงสุดซึ่งอาจจะนำมาซึ่งการลดทอนคุณภาพการให้บริการได้ การใช้ PPP นั้นจะเกิดประโยชน์สูงสุดในกรณีที่รัฐบาลสามารถกำหนดคุณลักษณะและคุณภาพของผลงานที่เอกชนจะต้องทำได้อย่างชัดเจนและมีความไม่สมบูรณ์ของสัญญา

ข้อมูลการสัมภาษณ์กลุ่มที่ปรึกษาความเป็นไปได้ของบ่อบำบัดน้ำเสียรัฐบาล

นายกประยุทธ์ จันทร์โอชา

“ควรกำหนดให้ชุมชนท้องถิ่นจัดตั้งคณะกรรมการ เข้ามาช่วยกันดูแลพื้นที่ป่าชายเลนที่ยังหลงเหลืออยู่แหล่งสุดท้ายของจังหวัดสมุทรปราการ และร่วมกันรณรงค์ให้นักท่องเที่ยวหรือราษฎรท้องถิ่นรู้ถึงความสำคัญของป่าชายเลน”⁹

ข้อมูลการสัมภาษณ์กลุ่มข้าราชการท้องถิ่น

“หลักการคิดรอบด้านของรัฐบาลสาเหตุที่ก่อกำเนิดปัญหาของตำบลคลองด่าน ทางรัฐบาลได้เล็งเห็นความสำคัญกับสิ่งที่สร้างขึ้นมาแล้ว มีปัญหาอยู่ โครงการนี้เป็นโครงการที่รัฐบาลถืออยู่ในมือ ถ้าเราทำเป็นเชิงนิเวศจะต้องมีรายละเอียดอื่น ๆ มาประกอบเพื่อให้สิ่งที่รัฐบาลลงทุนมาเกิดผลประโยชน์ต่อชาวคลองด่านและพื้นที่ใกล้เคียง หน่วยงานภาครัฐบริษัทเอกชน และคนในชุมชนต้องมีความสอดคล้องกันมาก การมีส่วนร่วมต่อการพัฒนาพื้นที่ให้เป็นแหล่งท่องเที่ยวเชิงนิเวศประชาชนในพื้นที่ต้องเห็นชอบและเข้ามามี

⁹ ผู้ให้ข้อมูลสำคัญ, สัมภาษณ์โดย ณรงค์เดช วงศ์ประเสริฐ, 11 พฤศจิกายน 2559.

ส่วนร่วมเป็นผู้คิดร่วมวางแผนร่วมดำเนินการร่วมตัดสินใจและร่วมประเมินผลติดตาม ทั้งนี้ต้องได้รับการสนับสนุนจากหน่วยงานภาครัฐและองค์กรภาคเอกชนด้วย”¹⁰

ข้อมูลการสัมภาษณ์ผู้นำศาสนา

“หน่วยงานต้องร่วมมือกันดำเนินการ ทั้งภาครัฐและเอกชน” ¹¹

ในการมีส่วนร่วมมีการแบ่งหน้าที่การดำเนินงาน ในการบริหารจัดการผู้รับผิดชอบในการดำเนินการจัดทำพื้นที่ให้เป็นแหล่งท่องเที่ยวเชิงนิเวศต้องเป็นในรูปแบบของคณะกรรมการบริหารจัดการพื้นที่โดยมีผู้แทนจากทุกภาคส่วนเข้ามาร่วมกันบริหารพื้นที่โครงการแต่งตั้งของผู้ว่าราชการจังหวัดสมุทรปราการทุกส่วนราชการในจังหวัดสมุทรปราการต้องเข้ามามีบทบาทร่วมกันในการบริหารองค์การบริหารส่วนตำบลคลองด่านในฐานะท้องถิ่นเจ้าของพื้นที่กระทรวงทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมดูแลเรื่องงบประมาณที่จะสนับสนุนประชาสัมพันธ์จังหวัดดูแลเรื่องการเผยแพร่ผ่านสื่อพาณิชย์จังหวัดดูแลเรื่องการส่งเสริมการค้าสำนักงานพัฒนาชุมชนจังหวัดดูแลเรื่องการส่งเสริมอาชีพ เป็นต้น

เนื่องจากโครงการบ่อบำบัดน้ำเสียคลองด่านยังไม่ได้ผ่านการใช้งานและการทดสอบระบบต่าง ๆ มาก่อนหากนับตั้งแต่วันที่กรมควบคุมมลพิษแจ้งยุติการดำเนินการก่อสร้างใด ๆ ในโครงการบ่อบำบัดน้ำเสียคลองด่าน เป็นเวลาประมาณ 12 ปี ทำให้โครงสร้างอาคารและสิ่งปลูกสร้างหรือเครื่องมือ/อุปกรณ์ต่าง ๆ มีสภาพเสียหาย สูญหายหรือเสื่อมสภาพ อีกทั้งโครงการดังกล่าวประสบปัญหาการคัดค้านและการต่อต้านจากชาวบ้านในพื้นที่ก่อสร้างระบบบำบัดน้ำเสีย ถ้าโครงการมีการดำเนินการขับเคลื่อนให้เป็นแหล่งท่องเที่ยวเชิงนิเวศต้องการให้ภาครัฐเข้ามาดำเนินการในรูปแบบของการร่วมลงทุนระหว่างภาครัฐและภาคเอกชน (Public-Private Partnership: PPP) คือ การร่วมลงทุนระหว่างภาครัฐและภาคเอกชนในกิจการของรัฐ โครงการบ่อบำบัดน้ำเสียเป็นโครงการขนาดใหญ่ต้องใช้เงินทุนในการลงทุนมาก จึงต้องมีการวางแผนการลงทุนอย่างรอบคอบเพราะจะเกิดผลกระทบเกี่ยวกับสถานะทางการเงินของประเทศได้โดยง่าย อีกทั้งรัฐบาลก็มีข้อจำกัดต่าง ๆ ในการใช้งบประมาณ ความคาดหวังที่จะพึ่งพาการลงทุนของรัฐเป็นหลักเป็นไปได้ยาก จึงจำเป็นต้องใช้การลงทุนของภาคเอกชนเป็นตัวขับเคลื่อนให้โครงการสามารถดำเนินการไปได้ การให้ภาคเอกชนเข้ามามีส่วนร่วมในการบริหารจัดการโครงการบางส่วนหรือทั้งหมดในรูปแบบต่าง ๆ ของ PPP จึงเป็นการเพิ่มประสิทธิภาพให้กับโครงการ โดยเฉพาะอย่างยิ่งในเรื่องของ Cost effectiveness ในส่วน

¹⁰ ผู้ให้ข้อมูลสำคัญ, สัมภาษณ์โดย ณรงค์เดช วงศ์ประเสริฐ, 11 พฤศจิกายน 2559.

¹¹ ผู้ให้ข้อมูลสำคัญ, สัมภาษณ์โดย ณรงค์เดช วงศ์ประเสริฐ, 11 พฤศจิกายน 2559.

ความคิดเห็นของผู้นำศาสนา ซึ่งนับว่ามีบทบาทและส่งผลต่อความคิดเห็นของคนในชุมชน เนื่องจากผู้นำศาสนาเป็นที่เคารพนับถือทั้งในแง่ทางศาสนาและเป็นผู้ที่คลุกคลีอยู่กับชุมชนและชาวบ้านมาเป็นเวลายาวนาน ดังเช่น จากบทสัมภาษณ์ผู้นำศาสนาในพื้นที่ ตอนหนึ่งที่กล่าวว่า “หน่วยงานต้องร่วมมือกันดำเนินการ ทั้งภาครัฐและเอกชน” แต่อย่างไรก็ตามการให้เอกชนมีส่วนร่วม อาจจะมีปัญหาในเรื่องของคุณภาพของการบริการได้ เพราะจุดประสงค์หลักของการดำเนินกิจการของภาคเอกชน คือการแสวงหากำไรสูงสุด ซึ่งอาจจะนำมาซึ่งการลดทอนคุณภาพการให้บริการได้ การใช้ PPP นั้นจะเกิดประโยชน์สูงสุดในกรณีที่รัฐบาลสามารถกำหนดคุณลักษณะและคุณภาพของผลงานที่เอกชนจะต้องทำได้อย่างชัดเจนและมีความไม่สมบูรณ์ของสัญญา

การบริหารจัดการ

โครงการจัดการน้ำเสียเขตควบคุมมลพิษจังหวัดสมุทรปราการ หรือ “บ่อบำบัดน้ำเสียคลองด่าน” เป็นโครงการออกแบบรวมก่อสร้างระบบรวบรวมและบำบัดน้ำเสียเขตควบคุมมลพิษ จังหวัดสมุทรปราการ เป็นกิจกรรมหลักภายใต้โครงการจัดการน้ำเสียเขตควบคุมมลพิษ จังหวัดสมุทรปราการ ซึ่งจังหวัดสมุทรปราการได้มอบอำนาจ ให้กระทรวงทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม โดยกรมควบคุมมลพิษเป็นหน่วยงานดำเนินการโครงการดังกล่าวมาตั้งแต่ปี 2540

โดยทางกรมควบคุมมลพิษ ได้มอบหมายให้องค์การการจัดการน้ำเสีย เข้ามาสำรวจและตรวจสอบสภาพโครงการบ่อบำบัดน้ำเสียคลองด่านและประเมินมูลค่าปัจจุบันคงเหลือมูลค่าเป็นเงินเพียง 2,695,379,000 บาท (สองพันหกร้อยเก้าสิบล้านสามแสนเจ็ดหมื่นเก้าพันบาท) หรือมีมูลค่าโครงการฯ คงเหลือไม่เกิน 12% ของมูลค่าโครงการบ่อบำบัดน้ำเสียคลองด่านทั้งหมด (22,949,984,019 บาท ภาครัฐจำเป็นต้องใช้เงินงบประมาณมาปรับปรุงโครงการบ่อบำบัดน้ำเสียคลองด่านเพิ่มเติมอีกไม่น้อยกว่า 2,198.593 ล้านบาท เพื่อให้โครงการบ่อบำบัดน้ำเสียคลองด่านสามารถเปิดดำเนินการได้ แต่ความสามารถและประสิทธิภาพในการรองรับน้ำเสียและบำบัดน้ำเสีย อาจไม่มีประสิทธิภาพเทียบเท่ากับที่ได้มีการศึกษาและออกแบบไว้ตั้งแต่เริ่มต้นโครงการบ่อบำบัดน้ำเสีย จึงเป็นเหตุผลสำคัญที่กลุ่มที่ปรึกษามีความคิดเห็นว่า ภาครัฐควรยุติโครงการบ่อบำบัดน้ำเสียคลองด่านหรือไม่ สมควรจะดำเนินการโครงการบ่อบำบัดน้ำเสียคลองด่านต่อไปเพราะไม่มีความคุ้มค่ากับงบประมาณที่ต้องใส่ลงไปใหม่รวมทั้งอาคารและสิ่งปลูกสร้างและเครื่องจักรและอุปกรณ์ต่าง ๆ ของโครงการบ่อบำบัดน้ำเสียคลองด่านมีสภาพชำรุดเสียหายเป็นจำนวนมาก หากจะนำมาซ่อมแซมปรับปรุงหรือบำรุงรักษาใหม่จะได้ประสิทธิภาพไม่เท่ากับการจัดหาซื้อใหม่หากเปรียบเทียบกับงบประมาณที่จัดซื้อใหม่กับค่าใช้จ่ายในการซ่อมแซม+อายุการใช้งาน+ความคงทนถาวร+ประสิทธิภาพการใช้งาน จะเห็นว่าซื้อใหม่คุ้มค่ามากกว่า ฯลฯ รวมทั้งเป็นเหตุผลยืนยันที่สอดคล้องกับผลการจัดประชุมประชาคมโครงการบ่อบำบัดน้ำเสียคลองด่านในวันที่ 11 มีนาคม 2559

ณ วัดแจ่มราษฎร์ศรัทธาธรรม (สีลิ่ง) ว่ากลุ่มชุมชนท้องถิ่น ต้องการให้ยกเลิกโครงการบ่อบำบัดน้ำเสีย คลองด่านเดิมและให้นำโครงการบ่อบำบัดน้ำเสียคลองด่านไปใช้ประโยชน์อื่น ๆ ทดแทน

ผู้รับผิดชอบและร่วมในการดำเนินการ ได้แก่ องค์การจัดการน้ำเสีย กรมควบคุมมลพิษ หน่วยงานท้องถิ่นและชุมชนคลองด่าน โดยภาคประชาชนในชุมชนคลองด่านเป็นผู้ร่วมดำเนินงานโครงการ มีหน้าที่ให้ข้อคิดเห็นรูปแบบการพัฒนาพื้นที่บ่อบำบัดน้ำเสียเพื่อปรับปรุงให้เป็นแหล่งท่องเที่ยวเชิงนิเวศ ทั้งนี้องค์การบริหารส่วนตำบล ก็อาจมีบทบาทในการบริหารจัดการแหล่งท่องเที่ยว คือการให้ความรู้ด้านการท่องเที่ยวและการบริหารจัดการท่องเที่ยว เพื่อให้ประชาชนได้รับทราบถึงการบริหารจัดการแหล่งท่องเที่ยว คือ การให้ความรู้ ได้แก่ การฝึกอบรมให้ความรู้ การจัดหาหน่วยงานที่เกี่ยวข้องกับการท่องเที่ยวให้ความรู้แก่สมาชิก และประชาชน การศึกษาดูงานด้านการบริหารจัดการแหล่งท่องเที่ยวในพื้นที่การท่องเที่ยว แต่ที่สำคัญองค์การบริหารส่วนตำบล ได้บริหารจัดการแหล่งท่องเที่ยวเชิงนิเวศเพราะ องค์การบริหารส่วนตำบล เป็นหน่วยราชการที่มีอำนาจหน้าที่ในการพัฒนาและดำเนินการได้

ข้อมูลการสัมภาษณ์กลุ่มข้าราชการท้องถิ่น

“คงจะเป็นส่วนราชการที่มีอำนาจหน้าที่หลักเพราะเป็นเรื่องใหญ่โดยให้จังหวัดสมุทรปราการเป็นเจ้าภาพหลักโดยมีการท่องเที่ยวแห่งประเทศไทยกระทรวงทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมและหน่วยงานที่เกี่ยวข้องอื่น ๆ เพราะมีหน้าที่โดยตรงและมีพื้นที่คาบเกี่ยว สมควรที่จะมีภาคประชาชนหรือภาคเอกชนเข้ามามีส่วนร่วมเป็นอย่างยิ่งส่วนจะเป็นใครต้องเป็นเสียงที่ประชาชนคัดเลือกมาส่วนภาคเอกชนคงเป็นผู้ที่มีประสบการณ์มีความตั้งใจโดยไม่มีผลประโยชน์ทับซ้อนหน้าที่หลักต้องเป็นของคณะกรรมการโดยให้มีหน้าที่ตามความเหมาะสมกับการรู้ความสามารถ”¹²

“ในการบริหารจัดการผู้รับผิดชอบในการดำเนินการจัดทำพื้นที่ให้เป็นแหล่งท่องเที่ยวเชิงนิเวศต้องเป็นในรูปของคณะกรรมการบริหารจัดการพื้นที่โดยมีผู้แทนจากทุกภาคส่วนเข้ามาร่วมกันบริหารพื้นที่โครงการแต่งตั้งของผู้ว่าราชการจังหวัดสมุทรปราการทุกส่วนราชการในจังหวัดสมุทรปราการต้องเข้ามามีบทบาทร่วมกันในการบริหารองค์การบริหารส่วนตำบลคลองด่านในฐานะท้องถิ่นเจ้าของพื้นที่กระทรวงทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมดูแลเรื่องงบประมาณที่จะสนับสนุนประชาสัมพันธ์จังหวัดดูแลเรื่องการเผยแพร่ผ่านสื่อพาณิชย์จังหวัดดูแลเรื่องการส่งเสริมการค้าสำนักงานพัฒนาชุมชน

¹² ผู้ให้ข้อมูลสำคัญ, สัมภาษณ์โดย ณรงค์เดช วงศ์ประเสริฐ, 11 พฤศจิกายน 2559.

จังหวัดดูแลเรื่องการส่งเสริมอาชีพเป็นต้น และสมควรให้มีผู้ร่วมดำเนินงานโครงการที่เป็นภาคประชาชนหรือภาคเอกชนได้แก่ผู้นำชุมชนกรรมการหมู่บ้านสมาชิกองค์การบริหารส่วนตำบลผู้แทนเอกชนในรูปคณะกรรมการภายใต้การแต่งตั้งของผู้ว่าราชการจังหวัด”¹³

ในด้านงบประมาณหรือแหล่งเงินในการนำมาพัฒนาพื้นที่ให้เป็นแหล่งท่องเที่ยวต้องใช้งบประมาณจำนวนมากในการดำเนินการ อาจจะดำเนินการหรือเสนอโครงการให้กับบริษัทใหญ่ ๆ เพราะในจังหวัดสมุทรปราการเป็นจังหวัดที่ตั้งของแหล่งโรงงานอุตสาหกรรม ให้บริษัทพิจารณาดำเนินการพัฒนาในรูปแบบของ Social Enterprise กิจการเพื่อสังคม เพราะในบางบริษัทมีเป้าหมายและให้ความสนใจช่วยเหลือสังคม โดยแบ่งผลกำไรบางส่วนไปช่วยเหลือสังคม ในการแก้ไขปัญหาและพัฒนาชุมชน สังคม และ/หรือ สิ่งแวดล้อมเป็นหลัก โดยไม่ได้มีเป้าหมายในการสร้างกำไรสูงสุดต่อผู้ถือหุ้นและเจ้าของเท่านั้น จึงอาจแบ่งลักษณะพิเศษกิจการเพื่อสังคม โครงการบ่อบำบัดน้ำเสียคลองเสียเป็นโครงการมีประชาชนทั่วไปรู้จัก ถ้านำมาทำเป็นแหล่งท่องเที่ยวเชิงนิเวศน์โดยอาศัยบริษัทใหญ่ ๆ ให้ความทุนในการดำเนินการในแบบ Social Enterprise จะทำให้กระบวนการผลิต การดำเนินกิจการ รวมถึงผลิตภัณฑ์หรือบริการ ไม่ก่อให้เกิดผลเสีย ต่อเนื่องในระยะยาวต่อสังคม สุขภาวะ และสิ่งแวดล้อม มีการกำกับดูแลกิจการที่ดี มีศักยภาพที่จะมีความยั่งยืนทางการเงินได้ด้วยตนเอง ผลกำไรส่วนใหญ่ถูกนำไปเพื่อการลงทุนกลับไปในการขยายผลเพื่อการบรรลุเป้าหมาย หรือคืนผลประโยชน์ให้แก่สังคม หรือผู้ใช้บริการ สามารถมีรูปแบบองค์กรที่หลากหลาย มีการนำปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงมาใช้ในลักษณะของกิจการเพื่อสังคม เป็นการประสานความสัมพันธ์ระหว่างธุรกิจ ผลตอบแทนในด้านสังคมหรือสิ่งแวดล้อม และผลตอบแทนทางการเงิน โดยมีพื้นฐานจากความสนใจของเจ้าของกิจการ (Social Entrepreneur) ที่ต้องการสร้างผลตอบแทนทางสังคมและสิ่งแวดล้อม โดยใช้รูปแบบการบริหารจัดการของธุรกิจและการทำประโยชน์แก่สังคมร่วมกัน สอดคล้องกับแนวคิดของประชาชนในท้องถิ่นจากการทำประชาคมให้มีการดำเนินการโครงการให้ภาคเอกชนเข้ามาเช่าดำเนินการโครงการ และภาครัฐจะเป็นผู้อำนวยความสะดวกให้แก่ภาคเอกชนที่จะมาลงทุนอาจเป็นการให้ปิโอไอหรือการลดหย่อนภาษี ยกเลิกโครงการเดิมและดัดแปลงส่วนของระบบบำบัดน้ำเสียและท่อรวบรวมน้ำทิ้งไปใช้ประโยชน์ในทางอื่น ๆ ยกตัวอย่างเช่นศูนย์วิจัยและขยายพันธุ์สัตว์น้ำชายฝั่ง แหล่งศึกษาระบบชาติศูนย์จำหน่ายผลิตภัณฑ์พื้นบ้านศูนย์กีฬาและนันทนาการ

¹³ ผู้ให้ข้อมูลสำคัญ, สัมภาษณ์โดย ณรงค์เดช วงศ์ประเสริฐ, 11 พฤศจิกายน 2559.

นอกจากงบประมาณในการดำเนินการแล้วต้องอาศัยความร่วมมือกับภาคส่วนต่าง ๆ ทั้งภาครัฐภาคเอกชน ภาคประชาชนโดยหลักสำคัญคือการผลิตที่คาดว่าจะได้รับมีความคุณค่าและตอบสนองความต้องการของประชาชนและชุมชนในบริเวณใกล้เคียง

“ผลที่ได้รับจะมีประโยชน์มากเพราะการจัดพื้นที่ให้เป็นแหล่งท่องเที่ยวเชิงนิเวศให้กับประชาชนในการพักผ่อนการนันทนาการเป็นเรื่องสำคัญที่ทุกประเทศให้ความสำคัญเพราะประชาชนและชุมชนสามารถใช้ประโยชน์ได้อย่างเหมาะสม”¹⁴

นิวัตติ เรื่องพานิช¹⁵ ได้สรุปไว้ถึง แนวความคิดและหลักการในการอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม สรุปได้ดังนี้

1. การอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติ หมายถึง การรู้จักใช้ทรัพยากรธรรมชาติอย่างชาญฉลาดให้เป็นประโยชน์ต่อมหาชนมากที่สุด ยาวนานที่สุดและโดยทั่วถึงกัน ทั้งนี้ได้หมายถึงห้ามใช้หรือเก็บรักษาทรัพยากรไว้เฉย ๆ แต่จะต้องนำมาใช้ให้ถูกต้องตามกาลเทศะ

2. ทรัพยากรธรรมชาติจำแนกอย่างกว้าง ๆ ออกเป็นทรัพยากรธรรมชาติที่เกิดขึ้นใหม่ได้ เช่น ดิน น้ำ ป่าไม้ สัตว์ป่า พืชพันธุ์ และกำลังงานมนุษย์กับทรัพยากรธรรมชาติที่ไม่สามารถเกิดขึ้นใหม่ได้ เช่น น้ำมันและแร่ต่าง ๆ

3. ปัญหาสำคัญในการอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติ ได้แก่ การอนุรักษ์ทรัพยากรดินที่ยังอุดมสมบูรณ์อยู่ให้คงคุณสมบัติที่ติดต่อกันไปในขณะที่เดียวกันจะเป็นผลดีต่อทรัพยากรอื่น ๆ เช่น น้ำ ป่าไม้ และสัตว์ป่าด้วย

4. การอนุรักษ์หรือการจัดการทรัพยากรธรรมชาติ ต้องคำนึงถึงทรัพยากรอื่นในเวลาเดียวกันด้วย ไม่เคยแยกพิจารณาเฉพาะอย่างใดอย่างหนึ่งเพียงอย่างเดียวเท่านั้น เพราะทรัพยากรทุกอย่างมีส่วนเกี่ยวข้องสัมพันธ์กันอย่างใกล้ชิด

5. ในการวางแผนจัดการทรัพยากรอย่างชาญฉลาดนั้น จะต้องไม่แยกมนุษย์ออกจากสภาพแวดล้อมทางสังคมหรือวัฒนธรรม หรือสภาพแวดล้อมตามธรรมชาติ เพราะว่าวัฒนธรรมและสังคมของมนุษย์ได้พัฒนาตัวเองมาพร้อมกับการใช้ประโยชน์จากทรัพยากรธรรมชาติของสังคมนั้น ๆ กล่าวโดยทั่ว ๆ ไป การอนุรักษ์ถือได้ว่าเป็นทางแห่งการดำเนินชีวิตเพราะมีส่วนเกี่ยวข้องกับเศรษฐกิจและสังคม ซึ่งมีบทบาทต่อชีวิตมนุษย์เป็นอย่างมาก

¹⁴ ผู้ให้ข้อมูลสำคัญ, สัมภาษณ์โดย ณรงค์เดช วงศ์ประเสริฐ, 11 พฤศจิกายน 2559.

¹⁵ นิวัตติ เรื่องพานิช, *การอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม*. โครงการตำราชุดการจัดการและการอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติ, พิมพ์ครั้งที่ 3 (กรุงเทพฯ : สำนักพิมพ์ริ้วเขียว, 2542), 43.

6. ไม่มีโครงการรักษาดินที่จะประสบความสำเร็จได้ นอกจากผู้ใช้ทรัพยากรธรรมชาติ จะได้ตระหนักถึงความสำคัญของทรัพยากรนั้น ๆ และใช้อย่างชาญฉลาดให้เกิดผลดีในทุก ๆ ด้านต่อสังคมมนุษย์ และควรใช้ทรัพยากรให้อำนวยประโยชน์หลาย ๆ ด้านในเวลาเดียวกัน

7. ทรัพยากรใช้ทรัพยากรธรรมชาติในปัจจุบันจะเป็นที่ใดก็ตามยังไม่อยู่ในระดับที่จะพุงซึ่งฐานะความอยู่ดีกินดีโดยทั่วถึงได้ เนื่องจากการกระจายการใช้ประโยชน์จากทรัพยากรยังเป็นไปโดยไม่ทั่วถึง

8. การอนุรักษ์เกี่ยวข้องกับมนุษย์ทุกคนไม่ว่าจะอยู่ในเมืองหรือในชนบท ความมั่นคงสุขสมบูรณ์ของประเทศขึ้นอยู่กับทรัพยากรมนุษย์ ซึ่งเป็นผู้ใช้ทรัพยากรอื่น ๆ ของประเทศนั้น ๆ

9. การทำลายทรัพยากรธรรมชาติใด ๆ ด้วยเหตุใดก็ตาม เท่ากับเป็นการทำลายความศิวีไลซ์ของมนุษย์ อย่างไรก็ตาม มนุษย์ต้องยอมรับว่าการทำลายทรัพยากรธรรมชาติได้เกิดขึ้นอยู่ทุกหนทุกแห่งที่มีการใช้ทรัพยากรนั้น ๆ อย่างหลีกเลี่ยงไม่ได้

10. การดำรงชีวิตของมนุษย์ขึ้นอยู่กับสิ่งมีชีวิตไม่ว่าจะเป็นพืชหรือสัตว์ ซึ่งต่างก็เกิดจากทรัพยากรอื่น เช่น ดิน น้ำ อากาศหนึ่ง กำลังงานของมนุษย์ ตลอดจนการกินที่อยู่ดีทั้งทางร่างกายและจิตใจ ขึ้นอยู่กับคุณค่าของอาหารที่เราบริโภค นอกจากปลาและอาหารทะเลอื่น ๆ แล้วอาหารทุกอย่างไม่ว่าจะเป็นผัก ผลไม้ ถั่ว งา ข้าวหรือในรูปของนม เนื้อสัตว์ อันเป็นผลผลิตจากพืชที่สัตว์บริโภคเข้าไปล้วนเกิดจากดินทั้งสิ้น

11. มนุษย์จำเป็นต้องมีความรู้ความเข้าใจในธรรมชาติ และเชื่อในความเป็นไปตามธรรมชาติ มนุษย์สามารถนำวิทยาการต่าง ๆ มาช่วยหรือบรรเทากระบวนการต่าง ๆ ที่เกิดขึ้นเองตามธรรมชาติได้ แต่มนุษย์ไม่สามารถจะนำสิ่งใดมาทดแทนธรรมชาติได้ทั้งหมดที่เดียวอย่างแน่นอน

12. การอนุรักษ์ นอกจากจะเพื่อการอยู่ดีกินดีของมวลมนุษย์แล้ว ยังจำเป็นต้องอนุรักษ์ธรรมชาติเพื่อความสมบูรณ์ และเป็นผลดีทางด้านจิตใจด้วยเช่นกัน การอนุรักษ์สภาพธรรมชาติ การอนุรักษ์สัตว์ป่า เพื่อความสวยงาม และสำหรับการพักผ่อนหย่อนใจหรือเป็นเกมกีฬา เป็นต้น

13. เป็นความจริงที่ว่าประชากรของโลกเพิ่มมากขึ้นทุกวัน แต่ทรัพยากรกลับลดน้อยลงทุกที ไม่มีใครทราบได้ว่าการใช้ทรัพยากรในชั้นปลายนั้นจะเป็นอย่างไร อนาคตจึงเป็นสิ่งที่มืดมน ถ้าหากทุกคนไม่เริ่มต้นอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติตั้งแต่บัดนี้

“ผลที่คาดว่าจะได้รับมีความคุณค่าและตอบสนองความต้องการของประชาชนและชุมชนในบริเวณใกล้เคียง อย่างมาก ทำให้มีพื้นที่สีเขียว เป็นแหล่งท่องเที่ยว ทำให้ประชาชนในพื้นที่มีรายได้เพิ่มขึ้น เศรษฐกิจครัวเรือนดีขึ้น และเป็นแหล่งเรียนรู้ให้นักเรียน นักศึกษา และประชาชนทั่วไป”¹⁶

ข้อมูลการสัมภาษณ์กลุ่มประชาชนผู้มีส่วนได้ส่วนเสีย

“ผลที่คาดว่าจะได้รับน่าจะมีประโยชน์มากกว่า ในชุมชนเราต้องการพื้นที่ ๆ จะอนุรักษ์ คืออย่างน้อยจะได้ผลประโยชน์ร่วมกัน มีอาชีพ และอีกอย่าง สมเด็จพระเทพฯ ก็อนุรักษ์ด้วย โครงการนี้เป็นของสมเด็จพระเทพฯ ที่จะอนุรักษ์ชายป่าเลน”¹⁷

ข้อมูลการสัมภาษณ์กลุ่มที่ปรึกษาความเป็นไปได้ของบ่อบำบัดน้ำเสียรัฐบาล

นายกประยุทธ์ จันทร์โอชา

“มีความคุ้มค่าและตอบสนองความต้องการของภาคประชาชนและชุมชนท้องถิ่นได้มาก โดยเฉพาะในเชิงจิตใจ แต่ต้องเป็นการพัฒนาตามความต้องการของชุมชนท้องถิ่น”¹⁸

องค์การบริหารส่วนตำบล ควรมีบทบาทในการบริหารจัดการแหล่งท่องเที่ยว ในการให้ความรู้ด้านการท่องเที่ยวและการบริหารจัดการท่องเที่ยว เพื่อให้ประชาชนได้รับทราบถึงการบริหารจัดการแหล่งท่องเที่ยว เช่น การฝึกอบรม การจัดหาหน่วยงานที่เกี่ยวข้องกับการท่องเที่ยวให้ความรู้แก่สมาชิก และประชาชน การศึกษาดูงานด้านการบริหารจัดการแหล่งท่องเที่ยวในพื้นที่การท่องเที่ยว ในส่วนความคิดเห็นของกลุ่มข้าราชการท้องถิ่น ซึ่งนับว่ามีบทบาทและส่งผลต่อความคิดเห็นของคนในชุมชน เนื่องจากกลุ่มข้าราชการท้องถิ่น เป็นผู้ที่คลุกคลีอยู่กับชุมชนและชาวบ้าน โดยมีความเห็นว่าควรบริหารจัดการ ดังเช่น จากบทสัมภาษณ์กลุ่มข้าราชการท้องถิ่น ในพื้นที่บ่อบำบัดน้ำเสีย ตอนที่กล่าวไว้ว่า “ผลที่คาดว่าจะได้รับมีความคุณค่าและตอบสนองความต้องการของประชาชนและชุมชนในบริเวณใกล้เคียง อย่างมาก ทำให้มีพื้นที่สีเขียว เป็นแหล่งท่องเที่ยว ทำให้ประชาชนในพื้นที่มีรายได้เพิ่มขึ้น เศรษฐกิจครัวเรือนดีขึ้น และเป็นแหล่งเรียนรู้ให้นักเรียน นักศึกษา และประชาชนทั่วไป” งบประมาณหรือแหล่งเงินในการนำมาพัฒนาพื้นที่ให้เป็นแหล่งท่องเที่ยวต้องใช้ งบประมาณจำนวนมากในการดำเนินการ อาจจะดำเนินการหรือเสนอโครงการให้กับบริษัทใหญ่ ๆ

¹⁶ ผู้ให้ข้อมูลสำคัญ, สัมภาษณ์โดย ณรงค์เดช วงศ์ประเสริฐ, 11 พฤศจิกายน 2559.

¹⁷ ผู้ให้ข้อมูลสำคัญ, สัมภาษณ์โดย ณรงค์เดช วงศ์ประเสริฐ, 11 พฤศจิกายน 2559.

¹⁸ ผู้ให้ข้อมูลสำคัญ, สัมภาษณ์โดย ณรงค์เดช วงศ์ประเสริฐ, 11 พฤศจิกายน 2559.

เพราะในจังหวัดสมุทรปราการเป็นจังหวัดที่ตั้งของแหล่งโรงงานอุตสาหกรรม ให้บริษัทพิจารณา
ดำเนินการพัฒนาในรูปแบบของ Social Enterprise กิจกรรมเพื่อสังคม เพราะในบางบริษัทมีเป้าหมาย
และให้ความสนใจช่วยเหลือสังคม โดยแบ่งผลกำไรบางส่วนไปช่วยเหลือสังคม ในการแก้ไขปัญหาและ
พัฒนาชุมชน สังคม เพื่อเป็นการคืนผลประโยชน์ให้แก่สังคมเป็นการประสานความสัมพันธ์ระหว่าง
บริษัทใหญ่ ๆ กับชุมชน และภาครัฐควรจะเป็นผู้อำนวยความสะดวกให้แก่ภาคเอกชนที่จะมาลงทุน
อาจเป็นการให้ปิโไอหรือการลดหย่อนภาษี ยกเลิกโครงการเดิมและดัดแปลงส่วนของระบบบำบัด
น้ำเสีย และท่อรวบรวมน้ำทิ้งไปใช้ประโยชน์ในทางอื่น ๆ ยกตัวอย่างเช่นศูนย์วิจัยและขยายพันธุ์สัตว์
น้ำชายฝั่งแหล่งศึกษาธรรมชาติศูนย์จำหน่ายผลิตภัณฑ์พื้นบ้านศูนย์กีฬาและนันทนาการ นอกจากนี้
งบประมาณในการดำเนินการแล้วต้องอาศัยความร่วมมือกับภาคส่วนต่าง ๆ ทั้งภาครัฐภาคเอกชน
ภาคประชาชน โครงการนี้เป็นของสมเด็จพระเทพฯ ที่จะอนุรักษ์ชายป่าเลนอีกด้วย การอนุรักษ์
นอกจากจะเพื่อการอยู่ดีกินดีของมวลมนุษย์แล้ว ยังเป็นการอนุรักษ์ธรรมชาติเพื่อความสมบูรณ์ และ
เป็นผลดีทางด้านจิตใจด้วยเช่นกัน

การสนับสนุนทางการเมือง

ข้อมูลการสัมภาษณ์กลุ่มนักการเมืองท้องถิ่น

“นักการเมืองท้องถิ่น มีส่วนในการสนับสนุนและขับเคลื่อน การพัฒนาพื้นที่ให้เป็น
แหล่งท่องเที่ยวเชิงนิเวศ เพราะพื้นที่ดังกล่าวเป็นพื้นที่ที่มีความขัดแย้งค่อนข้างสูงมี
ปัญหากันมายาวนาน การเมืองหรือผู้นำท้องถิ่นจึงมีส่วนสำคัญในการผลักดันและ
สนับสนุนให้เกิดเป็นแหล่งท่องเที่ยว เพราะผู้นำท้องถิ่นมีความใกล้ชิดกับประชาชน
สามารถจะให้ความรู้ความเข้าใจในเรื่องการพัฒนาพื้นที่ที่รกร้างให้เป็นแหล่งท่องเที่ยว
เพื่อให้ประชาชนในชุมชนเข้าใจไปในทิศทางเดียวกัน”¹⁹

ข้อมูลการสัมภาษณ์กลุ่มข้าราชการท้องถิ่น

“นอกจากการเมืองท้องถิ่นแล้วการเมืองระดับประเทศก็มีส่วนในการผลักดันเพราะการ
ดำเนินการต้องผ่านความเห็นชอบจากภาครัฐหรือฝ่ายการเมือง และฝ่ายการเมืองเป็น
ผู้กำหนดนโยบายโดยผ่านทางกลุ่มผลประโยชน์ กลุ่มอิทธิพล และพรรคการเมือง และ
ให้ฝ่ายบริหารนำนโยบายหรือกฎหมายนั้นไปใช้ แต่ในทางปฏิบัติฝ่ายการเมืองกลับเป็น
ผู้ปฏิบัติเสียเอง หรือไม่ก็ร่วมปฏิบัติกับฝ่ายบริหาร เพื่อพยายามปกป้องผลประโยชน์
ของตนเอง ในอดีตการบริหารงานของภาครัฐใช้วิธีการรวมศูนย์อำนาจในการตัดสินใจ

¹⁹ ผู้ให้ข้อมูลสำคัญ, สัมภาษณ์โดย ณรงค์เดช วงศ์ประเสริฐ, 11 พฤศจิกายน 2559.

โดยรัฐเป็นผู้กำหนดกฎและทิศทางของสังคม ประชาชนเป็นเพียงผู้ปฏิบัติตาม จากแนวปฏิบัติดังกล่าวก็ให้เกิดความท้าทายใหม่เมื่อมีบริบทในการบริหารงานของภาครัฐได้เปลี่ยนแปลงไป โดยประชาชนตื่นตัว ให้ความสนใจต่อปัญหาสาธารณะที่กระทบต่อตนเองมากขึ้น กระแสโลกาภิวัตน์ และการกระจายอำนาจ มาพร้อมกับความก้าวหน้าของเทคโนโลยี ส่งผลให้การกระจายข่าวสารทำได้รวดเร็ว จากปัญหาที่ไร้ประสิทธิภาพในการบริหารราชการทำให้เกิดการเรียกร้องให้มีการปฏิรูปการเมืองและการบริหาร โดยเฉพาะเข้ามามีส่วนร่วมในการบริหารราชการ โดยได้กำหนดหลักในการบริหารราชการแผ่นดินว่าต้องเป็นไปเพื่อประโยชน์สุขของประชาชน และตอบสนองความต้องการของประชาชน ที่ต้องการปรับเปลี่ยนทิศทางและวัฒนธรรมการทำงานของระบบราชการให้ยึดประชาชนเป็นศูนย์กลาง และก่อให้เกิดผลกระทบในทางที่ดีต่อการพัฒนาชีวิตของประชาชน และการดำเนินโครงการหลายโครงการของภาครัฐ จึงต้องนำหลักการมาบูรณาการให้บริการกับประชาชนอย่างทั่วถึงและเป็นธรรม ในการดำเนินงานบางครั้งก็จะเกิดผลกระทบทั้งเชิงบวกและเชิงลบโดยตรงกับประชาชนและผู้มีส่วนได้ส่วนเสียในการดำเนินการตามกระบวนการมีส่วนร่วมของการดำเนินโครงการของภาครัฐจึงเป็นเรื่องสำคัญ”²⁰

โครงการบ่อบำบัดน้ำเสียคลองด่านนั้น ถ้าได้ปรับเปลี่ยนเป็นแหล่งท่องเที่ยวเชิงนิเวศ ผู้ที่มีผลกระทบ คือ ประชาชนในพื้นที่ตำบลคลองด่าน ภาครัฐ เช่น รัฐบาล กระทรวงทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม องค์ปกครองส่วนท้องถิ่น โดยถ้าโครงการดำเนินไปในรูปแบบของแหล่งท่องเที่ยวเชิงนิเวศ ผู้ที่มีส่วนได้ส่วนเสียโดยตรง คือ ชาวบ้านและประชาชนในตำบลคลองด่านจะได้รับผลประโยชน์จากการดำเนินการโครงการให้เป็นแหล่งท่องเที่ยวเชิงนิเวศ มุ่งเน้นการท่องเที่ยวในรูปแบบป่าชายเลน เพราะพื้นที่ ๆ เหมาะสมได้ประโยชน์ หลายอย่าง ถ้ามีส่วนในการดำเนินงานจริง ๆ ควรแบ่งเป็น 5 โซน 1. สถานที่ปลูกป่าชายเลน 2. สถานที่ท่องเที่ยวมีเครื่องเล่นสวนน้ำ 3. มีโฮมสเตย์ 4. มีพิพิธภัณฑ์สัตว์น้ำ 5. มีเรือประมงพาเที่ยว ทำให้ประชาชนมีอาชีพ มีรายได้จากแหล่งท่องเที่ยว อีกทั้งยังได้แหล่งท่องเที่ยวที่เป็นโอโซน และไม่ต้องรับผลกระทบการจากบ่อบำบัดน้ำเสีย ผู้ที่มีส่วนได้ส่วนเสียรองลงมา ส่วนภาครัฐ กระทรวงหน่วยงานที่เกี่ยวข้องในโครงการ ซึ่งอาจเป็นผู้ถือหุ้น เช่น บริษัทคู่สัญญาที่ได้รับสัมปทานนี้ องค์การบริหารส่วนตำบลคลองด่าน และบุคคลที่ดำเนินการต่อต้านการดำเนินโครงการบ่อบำบัดน้ำเสียคลองด่าน NGOs และองค์การจัดการน้ำเสีย เพราะกลุ่มนี้จะมีส่วนได้ส่วนเสียในเรื่องของการลงทุน การออกทุน ส่วนผู้ที่มีส่วนได้ส่วนเสีย

²⁰ ผู้ให้ข้อมูลสำคัญ, สัมภาษณ์โดย ณรงค์เดช วงศ์ประเสริฐ, 11 พฤศจิกายน 2559.

หลัก และสามารถผลักดันโครงการให้สำเร็จไปได้คือรัฐบาล เพื่อให้เกิดความชัดเจนว่าภาครัฐจะต้องดำเนินการอย่างไรกับโครงการฯ คลองด่าน แม้ว่าข้อพิพาทระหว่างภาคเอกชน (กลุ่มกิจการร่วมค้า NVPSKG) และภาครัฐ (กรมควบคุมมลพิษ) จะได้ข้อยุติระดับหนึ่งเกี่ยวกับประเด็นการชำระค่าจ้าง และค่าเสียหายพร้อมดอกเบี้ยร้อยละ 7.5 ต่อปีตามคำสั่งศาลปกครองสูงสุด เมื่อวันที่ 21 พฤศจิกายน 2557 แต่ประเด็นที่หน่วยงานภาครัฐ (กรมควบคุมมลพิษ) ฟ้องร้องต่อภาคเอกชน (กลุ่มกิจการร่วมค้า NVPSKG) ยังมิได้ข้อยุติและคาดว่ากระบวนการทางศาลยุติธรรมอาจต้องใช้เวลามากกว่า 10 ปี จาก การที่รัฐต้องชดเชยค่าเสียหายให้กับบริษัทกลุ่มกิจการร่วมค้า NVPSKG ทำให้เกิดกระแสการเมืองที่มี ทศศติไม่ดีต่อรัฐบาล ในการที่จะต้องชดเชยค่าเสียหาย นายกฤษฎิ์ จันทร์โอชา จึงได้มีข้อสั่งการ ให้กระทรวงทรัพยากรและสิ่งแวดล้อมร่วมกับหน่วยงานที่เกี่ยวข้องพิจารณาศึกษา กำหนดแนวทางการใช้ประโยชน์พื้นที่ก่อสร้างโครงการจัดการน้ำเสียคลองด่าน โดยอาจพิจารณาให้ เอกชนเข้าร่วม ลงทุน เพื่อดำเนินการให้คุ้มค่าและเกิดประโยชน์สูงสุด โดยให้พิจารณาดำเนินการโครงการประเมิน ศักยภาพทางด้านเทคนิคและการยอมรับของประชาชนสำหรับการใช้ประโยชน์ของโครงการระบบ รวบรวมและบำบัดน้ำเสีย เขตควบคุมมลพิษ จังหวัดสมุทรปราการ (คลองด่าน) เพื่อฟื้นฟูพื้นที่ป่าชายเลนที่หลงเหลืออยู่ฝั่งสุดท้ายของจังหวัดสมุทรปราการให้คืนสภาพความอุดมสมบูรณ์และใช้พื้นที่ บางส่วนมาปรับปรุงและจัดตั้งเป็นศูนย์วิจัยและขยายพันธุ์สัตว์น้ำชายฝั่งเพื่อใช้ประโยชน์เป็นแหล่ง อนุรักษ์พันธุ์สัตว์น้ำหายากหรือใกล้สูญพันธุ์ของจังหวัดสมุทรปราการ และใช้พัฒนาเป็นแหล่ง ท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์ แหล่งเรียนรู้และศึกษาธรรมชาติ ศูนย์กีฬาและนันทนาการ หรือศูนย์จำหน่าย ผลิตภัณฑ์พื้นบ้านในจังหวัดสมุทรปราการและพื้นที่ใกล้เคียง ฯลฯ เพื่อศึกษาและทบทวนและสำรวจ ออกแบบเพื่อแก้ไขปัญหาน้ำเสียเฉพาะชุมชนคลองด่านและพื้นที่ใกล้เคียงครอบคลุมพื้นที่รับน้ำเสีย ส่วนที่ 5 คิดเป็นพื้นที่บริการ 38.51 ตร.กม. โดยเน้นการประยุกต์ใช้ตามแนวทางพระราชดำริของ พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวมาเป็นหลักยึดเพื่อทำให้เกิด Zero Discharge และนำปริมาณน้ำที่ผ่านการ บำบัดแล้วมาใช้ประโยชน์ในกิจกรรมต่าง ๆ

ภาพที่ 4.6 ตัวอย่างรูปแบบการฟื้นฟูพื้นที่ป่าชายเลน ของโครงการบ่อบำบัดน้ำเสีย, รายงานสรุปผลการวิเคราะห์การประเมินมูลค่าโครงการโดย องค์การจัดการน้ำเสียและมหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์

ในการดำเนินงานบางครั้งก็จะเกิดผลกระทบทั้งเชิงบวกและเชิงลบโดยตรงกับประชาชนและผู้มีส่วนได้ส่วนเสียในการดำเนินการตามกระบวนการมีส่วนร่วมของการดำเนินโครงการของภาครัฐจึงเป็นเรื่องสำคัญ ผู้ที่มีส่วนได้ส่วนเสียโดยตรง คือ ชาวบ้านและประชาชนในตำบลคลองด่าน และผู้ที่มีส่วนได้ส่วนเสียรองลงมาคือ ส่วนภาครัฐ และบุคคลที่ดำเนินการต่อต้านการดำเนินโครงการบ่อบำบัดน้ำเสียคลองด่าน NGOs และองค์การจัดการน้ำเสีย เพราะกลุ่มนี้จะมีส่วนได้ส่วนเสียในเรื่องของการลงทุน การออกทุน ส่วนผู้ที่มีส่วนได้ส่วนเสียหลัก และสามารถผลักดันโครงการให้สำเร็จไปได้คือรัฐบาล เพื่อให้เกิดความชัดเจนว่าภาครัฐจะต้องดำเนินการอย่างไรกับโครงการบ่อบำบัดน้ำเสียคลองด่าน ในส่วนความคิดเห็นของกลุ่มข้าราชการท้องถิ่น ซึ่งนับว่ามีบทบาทและส่งอิทธิพลต่อความคิดเห็นของคนในชุมชน เนื่องจากกลุ่มข้าราชการท้องถิ่นเป็นผู้ที่คลุกคลีอยู่กับชุมชนและชาวบ้าน โดยมีความเห็นว่าการสนับสนุนทางการเมือง ดังเช่น จากบทสัมภาษณ์กลุ่มข้าราชการท้องถิ่น ในพื้นที่บ่อบำบัดน้ำเสีย ตอนหนึ่งทีกล่าวว่า “นักการเมืองท้องถิ่น ควรมีส่วนในการสนับสนุนและขับเคลื่อน การพัฒนาพื้นที่ให้เป็นแหล่งท่องเที่ยวเชิงนิเวศ เพราะพื้นที่ดังกล่าวเป็นพื้นที่ที่มีความขัดแย้งค่อนข้างสูงมีปัญหากันมายาวนาน การเมืองหรือผู้นำท้องถิ่นจึงมีส่วนสำคัญในการผลักดันและ

สนับสนุนให้เกิดเป็นแหล่งท่องเที่ยว เพราะผู้นำท้องถิ่นมีความใกล้ชิดกับประชาชนสามารถจะให้ความรู้ความเข้าใจในเรื่องการพัฒนาพื้นที่ที่สร้างให้เป็นแหล่งท่องเที่ยวเพื่อให้ประชาชนในชุมชนเข้าใจไปในทิศทางเดียวกัน” นอกจากการเมืองท้องถิ่นแล้ว การเมืองระดับประเทศก็มีส่วนในการผลักดัน เพราะการดำเนินการต้องผ่านความเห็นชอบจากภาครัฐหรือฝ่ายการเมือง และฝ่ายการเมืองเป็นผู้กำหนดนโยบายโดยผ่านทางกลุ่มผลประโยชน์ กลุ่มอิทธิพล และพรรคการเมือง และให้ฝ่ายบริหารนำนโยบายหรือกฎหมายนั้นไปใช้ ในอดีตการบริหารงานของภาครัฐใช้วิธีการรวมศูนย์อำนาจในการตัดสินใจ โดยรัฐเป็นผู้กำหนดกฎและทิศทางของสังคม ประชาชนเป็นเพียงผู้ปฏิบัติตามจากแนวปฏิบัติดังกล่าวก็ให้เกิดความท้าทายใหม่ เมื่อมีบริบทในการบริหารงานของภาครัฐได้เปลี่ยนแปลงไป โดยประชาชนตื่นตัว ให้ความสนใจต่อปัญหาสาธารณะที่กระทบต่อตนเองมากขึ้น กระแสโลกาภิวัตน์ และการกระจายอำนาจ มาพร้อมกับความก้าวหน้าของเทคโนโลยี จึงส่งผลให้การกระจายข่าวสารทำได้รวดเร็ว จากปัญหาที่ไร้ประสิทธิภาพในการบริหารราชการทำให้เกิดการเรียกร้องให้มีการปฏิรูปการเมืองและการบริหาร โดยเฉพาะเข้ามามีส่วนร่วมในการบริหารราชการ โดยได้กำหนดหลักในการบริหารราชการแผ่นดินว่าต้องเป็นไปเพื่อประโยชน์สุขของประชาชน และตอบสนองความต้องการของประชาชน

4.3. ปัญหาและอุปสรรคในการพัฒนาพื้นที่ที่รกร้างของโครงการบ่อบำบัดน้ำเสียคลองด่าน ให้เป็นแหล่งท่องเที่ยวเชิงนิเวศ

4.3.1. ข้อมูลการสัมภาษณ์นักการเมืองท้องถิ่น

ปัญหาสำคัญและอุปสรรคของนโยบายและแผนการพัฒนาการท่องเที่ยวเชิงนิเวศ เริ่มจากการสรุปและตัดสินใจของหน่วยงานที่มีส่วนเกี่ยวข้อง การได้ข้อมูลที่มีลักษณะประเด็นที่ต้องไปแก้ไขในรูปแบบระเบียบซึ่งถ้ามีกรรมการที่ไม่สามารถสรุปและตัดสินใจได้แล้วจะทำให้เกิดปัญหาและอุปสรรคการแก้ไขคงจะต้องได้คณะกรรมการโดยเฉพาะประชาชนที่ต้องการช่วยกันสรุปให้แต่ละส่วนที่เกี่ยวข้องสามารถขับเคลื่อนกิจกรรมต่อไปได้

“เรายังขาดความร่วมมือจากทุกภาคส่วนและยังมีความขัดแย้งกันด้านงบประมาณ การพัฒนาพื้นที่ต้องใช้งบประมาณจำนวนมากงบประมาณขององค์การบริหารส่วนตำบลไม่เพียงพอต่อการพัฒนาดังกล่าววิธีการแก้ไขจัดทำโครงการดังกล่าวบรรจุเข้าไว้ในแผนเพื่อของบประมาณจากหน่วยงานของรัฐบาลเช่นกระทรวงทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม”²¹

²¹ ผู้ให้ข้อมูลสำคัญ, สัมภาษณ์โดย ณรงค์เดช วงศ์ประเสริฐ, 11 พฤศจิกายน 2559.

“การทำความเข้าใจกับชาวบ้าน ในการดำเนินการต้องให้ อปท. หรือ องค์การบริหารส่วนตำบล เป็นผู้ผลักดัน เป็นผู้ชี้แนะควรมีการประชุมให้ชาวบ้านรับรู้ และผลักดัน ในการเข้ามามีส่วนร่วม เพราะชาวบ้านไม่รู้ว่าจะมาในรูปแบบไหน แต่ละครึ่งควรให้ชาวบ้านรับรู้ ความน่าเชื่อถือ ความไว้วางใจ”²²

“ชุมชนท้องถิ่นไม่ได้มีบทบาทในการคิดกระบวนการออกแบบปรับปรุงพื้นที่ แต่มีกระบวนการจากองค์กรภายนอกเป็นผู้มีบทบาทหลักในการเสนอรูปแบบการพัฒนา โดยไม่สอดคล้องกับความต้องการของชุมชนท้องถิ่น”²³

4.4 ข้อเสนอแนะจากการใช้ประโยชน์เชิงนิเวศจากพื้นที่รกร้างของโครงการบ่อบำบัดน้ำเสียคลองด่านเป็นแหล่งท่องเที่ยวเชิงนิเวศ

4.4.1. ข้อมูลการสัมภาษณ์นักการเมืองท้องถิ่น

สำหรับการจัดการท่องเที่ยวเชิงนิเวศในด้านรูปแบบการดำเนินการ จากการเก็บข้อมูลพบว่าพื้นที่นี้อยู่ระหว่างการดำเนินการในการจัดทำเป็นแหล่งท่องเที่ยวเชิงนิเวศ อยู่ระหว่างการเก็บข้อมูลและศึกษาข้อมูล เพื่อให้สามารถตอบสนองความต้องการของประชาชนและเอื้อต่อประโยชน์ของประชาชนมากที่สุด

“การดำเนินการทำประชาคม พบว่า แนวคิดเบื้องต้นที่ประชาชนเห็นชอบมีจำนวน 5 แนวทาง ดังนี้

1. ให้มีการดำเนินการโครงการบ่อบำบัดน้ำเสียเดิมให้แล้วเสร็จและเดินระบบตามแผนงานเดิมโดยใช้เงินงบประมาณจากภาครัฐมาดำเนินการต่อให้แล้วเสร็จ แต่จะไม่มีมีการปล่อยปริมาณน้ำเสียลงทะเลและให้พิจารณานำปริมาณน้ำเสียมาผลิตเป็นน้ำที่มีคุณภาพดีเพื่อใช้ในกลุ่มโรงงานอุตสาหกรรมหรือสนามกอล์ฟหรือภาคการเกษตร เป็นต้น

2. ให้มีการดำเนินการโครงการบ่อบำบัดน้ำเสียเดิมให้แล้วเสร็จ และเดินระบบตามแผนงานเดิม โดยจะไม่ให้ใช้เงินงบประมาณจากภาครัฐมาดำเนินการต่อ แต่จะให้ภาคเอกชนเข้ามามีส่วนร่วมดำเนินการโครงการบ่อบำบัดน้ำเสียต่อไป และภาครัฐจะเป็นผู้อำนวยการความสะดวกให้แก่ภาคเอกชนที่มาลงทุนอาจเป็นการให้ BOI หรือ

²² ผู้ให้ข้อมูลสำคัญ, สัมภาษณ์โดย ณรงค์เดช วงศ์ประเสริฐ, 11 พฤศจิกายน 2559.

²³ ผู้ให้ข้อมูลสำคัญ, สัมภาษณ์โดย ณรงค์เดช วงศ์ประเสริฐ, 11 พฤศจิกายน 2559.

การลดหย่อนภาษี เป็นต้น ทั้งนี้ต้องเน้นว่าโครงการบ่อน้ำบาดน้ำเสีย จะต้องไม่มีการปล่อยปริมาณน้ำเสียลงทะเล แต่ให้พิจารณานำปริมาณน้ำเสียมาผลิตเป็นน้ำที่มีคุณภาพดีเพื่อใช้ในกลุ่มโรงงานอุตสาหกรรมหรือสนามกอล์ฟหรือภาคการเกษตร เป็นต้น

3. ยกเลิกโครงการบ่อน้ำบาดน้ำเสียเดิม และดัดแปลงส่วนของระบบบำบัดน้ำเสียและท่อรวบรวมน้ำทิ้งไปใช้ประโยชน์ในทางอื่น ๆ ยกตัวอย่างเช่น ศูนย์วิจัยและขยายพันธุ์สัตว์น้ำชายฝั่ง แหล่งศึกษารวมชาติ ศูนย์จำหน่ายผลิตภัณฑ์พื้นบ้านหรือศูนย์กีฬาและนันทนาการ เป็นต้น

4. ให้ใช้การผสมผสานของการลดพื้นที่การบำบัดน้ำเสียให้สอดคล้องกับปริมาณน้ำเสียเฉพาะชุมชนคลองด่านและพื้นที่ข้างเคียง และใช้พื้นที่บางส่วนเพื่อประโยชน์ต่อชุมชนท้องถิ่น ยกตัวอย่างเช่น ศูนย์วิจัยและขยายพันธุ์สัตว์น้ำชายฝั่ง แหล่งศึกษารวมชาติ ศูนย์จำหน่ายผลิตภัณฑ์พื้นบ้าน ศูนย์กีฬาและนันทนาการ เป็นต้น

5. หยุดการดำเนินการโครงการบ่อน้ำบาดน้ำเสียโดยไม่ทำอะไรเลยซึ่งชุมชนท้องถิ่นจะได้รับผลกระทบเช่นเดิมและภาครัฐจะต้องสูญเสียงบประมาณในการจ้างรภ. ทุกปี ๆ ละ 6 ล้านบาทเหมือนเดิม”²⁴

ในส่วนความคิดเห็นของกลุ่มข้าราชการท้องถิ่น ซึ่งนับว่ามีบทบาทและส่งอิทธิพลต่อความคิดเห็นของคนในชุมชน เนื่องจากกลุ่มข้าราชการท้องถิ่นเป็นผู้ที่คลุกคลีอยู่กับชุมชนและชาวบ้าน โดยกลุ่มข้าราชการท้องถิ่นมีความเห็นว่าควรบริหารจัดการโครงการบ่อน้ำบาดน้ำเสีย โดยการนำแนวคิดเบื้องต้นที่ประชาชนเห็นชอบมีจำนวน 5 แนวทาง จากการทำประชาคมในพื้นที่ คือให้มีการดำเนินการโครงการบ่อน้ำบาดน้ำเสียเดิมให้แล้วเสร็จและเดินระบบตามแผนงานเดิม โดยใช้เงินงบประมาณจากภาครัฐมาดำเนินการต่อให้แล้วเสร็จ ไม่ปล่อยปริมาณน้ำเสียลงสู่ทะเล ให้พิจารณาการนำปริมาณน้ำเสียมาผลิตเป็นน้ำที่มีคุณภาพดี เพื่อใช้ในกลุ่มโรงงานอุตสาหกรรมหรือสนามกอล์ฟหรือภาคการเกษตร และให้เดินระบบตามแผนงานเดิม โดยจะไม่ใช้เงินงบประมาณจากภาครัฐมาดำเนินการ แต่จะให้ภาคเอกชนเข้ามามีส่วนร่วมดำเนินการโครงการบ่อน้ำบาดน้ำเสียต่อไป และภาครัฐจะเป็นผู้อำนวยความสะดวกให้แก่ภาคเอกชนที่มาลงทุนอาจเป็นการให้ BOI หรือการลดหย่อนภาษี เป็นต้น หากรัฐบาลจะยกเลิกโครงการบ่อน้ำบาดน้ำเสียเดิม และดัดแปลงส่วนของระบบบำบัดน้ำเสียและท่อรวบรวมน้ำทิ้งไปใช้ประโยชน์ในทางอื่น ๆ เช่น ศูนย์วิจัยและขยายพันธุ์สัตว์น้ำชายฝั่ง แหล่ง

²⁴ ผู้ให้ข้อมูลสำคัญ, สัมภาษณ์โดย ณรงค์เดช วงศ์ประเสริฐ, 11 พฤศจิกายน 2559.

ศึกษารวมชาติ ศูนย์จำหน่ายผลิตภัณฑ์พื้นบ้าน หรือศูนย์กีฬาและนันทนาการ ให้ใช้การผสมผสานของการลดพื้นที่การบำบัดน้ำเสีย ให้สอดคล้องกับปริมาณน้ำเสียเฉพาะชุมชนคลองด่านและพื้นที่ข้างเคียง แต่จะใช้พื้นที่แค่บางส่วนเพื่อทำประโยชน์ต่อชุมชนท้องถิ่น เช่น ศูนย์วิจัยและขยายพันธุ์สัตว์น้ำชายฝั่ง แหล่งศึกษารวมชาติ ศูนย์จำหน่ายผลิตภัณฑ์พื้นบ้าน ศูนย์กีฬาและนันทนาการ หรือหยุดการดำเนินการโครงการฯ โดยไม่ทำอะไรเลยซึ่งชุมชนท้องถิ่นจะได้รับผลกระทบเช่นเดิมและภาครัฐจะต้องสูญเสียงบประมาณในการจ้าง รพภ. ทุกปี ๆ ละ 6 ล้านบาทเหมือนเดิม ทั้งนี้หากรัฐบาลตัดสินใจดำเนินการโครงการบำบัดน้ำเสีย ตาม 5 แนวทางที่ประชาชนเสนอนั้นควรให้สอดคล้องกับความต้องการของชุมชนท้องถิ่นและตอบสนองความต้องการของประชาชน และเอื้อต่อประโยชน์ของประชาชนให้มากที่สุด

จากการที่ผู้วิจัยได้ศึกษาเกี่ยวกับโครงการบำบัดน้ำเสียคลองด่าน ด้านสถานการณ์ปัจจุบัน ผู้วิจัยสามารถวิเคราะห์ผลจากการศึกษาได้ดังนี้

1. ศาลปกครองสูงสุดได้มีคำพิพากษาให้กรมควบคุมมลพิษชำระเงินค่าจ้าง และค่าเสียหายเป็นเงิน 9,058,906,853.61 บาท พร้อมดอกเบี้ยร้อยละ 7.5 ต่อปีภายใน 90 วัน ให้กับกลุ่มผู้รับเหมาก่อสร้างรวม 6 บริษัท ที่ยื่นฟ้องกรมควบคุมมลพิษในคดีโครงการจัดการน้ำเสียเขตควบคุมมลพิษ จังหวัดสมุทรปราการ ทั้งนี้คำพิพากษาดังกล่าว ยืนตามคำพิพากษาศาลปกครองชั้นต้นตามคำชี้ขาดของคณะอนุญาโตตุลาการ (12 มกราคม 2554) ที่บังคับให้กรมควบคุมมลพิษชำระเงินค่าจ้าง ค่าเสียหายรวมดอกเบี้ยให้กับ 6 บริษัทดังกล่าว เป็นเงินจำนวน 4,983,342,383 บาท และ 31,035,780 เหรียญสหรัฐพร้อมดอกเบี้ย 7.5 ต่อปี นับตั้งแต่วันที่ 28 กุมภาพันธ์ 2546 จนถึงวันที่คดีถึงที่สุด รวมทั้งให้คืนค่าธรรมเนียมศาลทั้งหมดแก่ทั้ง 6 บริษัท

2. สำนักงานการป้องกันและปราบปรามการฟอกเงิน (ปปง.) ได้มีมติให้อัยการจ่ายเงินส่วนที่เหลือทั้ง 2 งวด ให้แก่กลุ่มกิจการร่วมค้า NVPSKG รวมเป็นเงิน 4,761,872,349.06 บาท และอีก 32,576,783.10 เหรียญสหรัฐฯ โดยแบ่งเป็นสิทธิเรียกร้องในหนี้เงินงวดที่ 2 เป็นเงิน 2,380,936,174.53 บาทและอีก 16,288,391.55 เหรียญสหรัฐฯ ซึ่งมีกำหนดจ่ายในวันที่ 21 พฤษภาคม 2559 และสิทธิเรียกร้องในหนี้เงินงวดที่ 3 เป็นเงินจำนวน 2,380,936,174.53 บาท และอีก 16,288,391.55 เหรียญสหรัฐฯ ซึ่งมีกำหนดจ่ายในวันที่ 21 พฤศจิกายน 2559 ซึ่งเป็นค่าไถ่จำนวนมหาศาลที่รัฐต้องเอาภาษีของประชาชนมาจ่ายให้กับเอกชน โดยอ้างถึงคำพิพากษาศาลอาญาที่ว่า จากข้อเท็จจริงแสดงให้เห็นว่าสัญญาโครงการคลองด่านเกิดขึ้นจากการทุจริตของเจ้าหน้าที่รัฐสมคบกับกิจการร่วมค้า NVPSKG สัญญาที่เกิดขึ้นจึงขัดต่อความสงบเรียบร้อยและต้องตกเป็นโมฆะ ซึ่งข้อหาทุจริตเป็นหนึ่งในความผิดมูลฐานเกี่ยวกับการฟอกเงินซึ่งอยู่ในอำนาจของสำนักงานการป้องกันและปราบปรามการฟอกเงิน ในความผิดฐานเป็นเจ้าหน้าที่มีหน้าที่จัดซื้อ ทำ จัดการ รักษาทรัพย์สินใด ๆ ร่วมกันใช้อำนาจในตำแหน่งปฏิบัติหน้าที่ หรือละเว้นการปฏิบัติหน้าที่โดยทุจริต ทำให้ราชการ

ได้รับความเสียหายอย่างร้ายแรงเป็นเจ้าพนักงานปฏิบัติหรือละเว้นการปฏิบัติหน้าที่โดยมิชอบ และโดยทุจริต ตามประมวลกฎหมายอาญา มาตรา 151 และ 157

ผู้วิจัยมีความคิดเห็นสอดคล้องกับสำนักงานการป้องกันและปราบปรามการฟอกเงิน ที่ว่าสัญญาโครงการคลองด่านเกิดขึ้นจากการทุจริตของเจ้าหน้าที่รัฐสมคบกับกิจการร่วมค้า NVPSKG สัญญาที่เกิดขึ้นจึงขัดต่อความสงบเรียบร้อยและต้องตกเป็นโมฆะ จึงไม่ต้องจ่ายเงินงวดที่ค้างชำระที่เหลือ 2 งวด รวมทั้งเงินงวดแรกที่รัฐจ่ายให้กับบริษัทเอกชนไปแล้วด้วย เพราะข้อหาทุจริตเป็นหนึ่งในความผิดมูลฐานเกี่ยวกับการฟอกเงินซึ่งอยู่ในอำนาจของสำนักงานการป้องกันและปราบปรามการฟอกเงิน

1. สำนักงานการตรวจเงินแผ่นดิน (สตง.) ยื่นคำร้องขอให้ศาลปกครองสูงสุดทบทวนและพิจารณาคดีใหม่ ศาลปกครองกลางมีคำสั่งไม่รับคำขอพิจารณาคดีใหม่ในคดีโครงการจัดการน้ำเสียในเขตควบคุมมลพิษ ตามที่สำนักงานการตรวจเงินแผ่นดิน (สตง.) ยื่นคำร้องขอ โดยอ้างว่าเป็นส่วนราชการซึ่งเป็นองค์กรอิสระตามรัฐธรรมนูญมีภารกิจในการดูแลรักษาการใช้จ่ายเงินของหน่วยงานของรัฐ มีหน้าที่ตรวจสอบความถูกต้องของการใช้จ่ายเงินงบประมาณของส่วนราชการ หน่วยงานต่าง ๆ ของรัฐที่ได้รับเงินอุดหนุนจากงบประมาณแผ่นดิน เพื่อให้เป็นไปโดยถูกต้องตามกฎหมาย เพราะเห็นได้ว่าผู้ร้องขอเป็นหน่วยงานอิสระตามรัฐธรรมนูญ มีอำนาจหน้าที่ตรวจสอบการเงินของแผ่นดินตามพระราชบัญญัติประกอบรัฐธรรมนูญว่าด้วยการตรวจเงินแผ่นดิน พ.ศ.2542 ประกอบกับเหตุผลที่อ้างมาในคำร้องยังไม่อาจถือได้ว่าผู้ร้องขอเป็นบุคคลภายนอกที่มีส่วนได้เสีย หรืออาจถูกระทบโดยตรงจากผลแห่งคดีที่จะมีสิทธิยื่นคำร้องขอให้ศาลพิพากษาคดีหรือมีคำสั่งชี้ขาดคดีใหม่ จึงมีคำสั่งไม่รับคำร้องขอให้พิจารณาคดีใหม่

2. กระทรวงทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม เป็นหน่วยงานหลักในการดำเนินการโครงการออกแบบร่วมก่อสร้างระบบรวบรวมและบำบัดน้ำเสียคลองด่านแต่ปัจจุบันไม่มีใครที่มีอำนาจตัดสินใจว่าสมควรจะทำอย่างไรต่อไป ในการที่จะเข้ามาใช้ประโยชน์ในพื้นที่ จำนวน 1,903-0-87 ไร่ ได้ จึงทำให้พื้นที่บ่อบำบัดน้ำเสียคลองด่านต้องหยุดชะงักโดยไร้ทิศทาง ทั้งนี้เพื่อให้โครงการบ่อบำบัดน้ำเสียคลองด่านมีผลทางปฏิบัติและเป็นรูปธรรมที่ชัดเจนขึ้นนั้น คือต้องรอคำสั่งศาลปกครองสูงสุดและการการตัดสินใจของหัวหน้าคณะรักษาความสงบแห่งชาติ (คสช.)ว่าจะใช้อำนาจตามความในมาตรา 44 ของรัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย (ฉบับชั่วคราว) พุทธศักราช 2557 พิจารณาออกคำสั่งให้กระทรวงทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมมีอำนาจในดำเนินการต่อไปหรือไม่ หรือต้องปล่อยให้เป็นกระบวนการทางศาลยุติธรรมต่อไปว่าจะชี้ขาดอย่างไรต่อไป เพราะสถานการณ์ในปัจจุบันอยู่ในช่วงของรัฐประหาร โดยคณะรักษาความสงบแห่งชาติ (คสช.) อันมีพลเอก ประยุทธ์ จันทร์โอชา เป็นหัวหน้าคณะ รัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย (ฉบับชั่วคราว) พุทธศักราช 2557 มาตรา 44 บัญญัติไว้ว่า “ในกรณีที่หัวหน้าคณะรักษาความสงบแห่งชาติเห็นเป็นการจำเป็นเพื่อ

ประโยชน์ในการปฏิรูปในด้านต่าง ๆ การส่งเสริมความสามัคคีและความสมานฉันท์ของประชาชนในชาติ หรือเพื่อป้องกัน ระวัง หรือปราบปรามการกระทำอันเป็นการบ่อนทำลายความสงบเรียบร้อย หรือความมั่นคงของชาติ ราชบัลลังก์ เศรษฐกิจของประเทศ หรือราชการแผ่นดิน ไม่ว่าจะเกิดขึ้นภายในหรือภายนอกราชอาณาจักร ให้หัวหน้าคณะรักษาความสงบแห่งชาติโดยความเห็นชอบของคณะรักษาความสงบแห่งชาติมีอำนาจสั่งการระงับยับยั้ง หรือกระทำการใด ๆ ได้ ไม่ว่าการกระทำนั้นจะมีผลบังคับในทางนิติบัญญัติ ในทางบริหาร หรือในทางตุลาการ และให้ถือว่าคำสั่งหรือการกระทำรวมทั้งการปฏิบัติตามคำสั่งดังกล่าว เป็นคำสั่งหรือการกระทำ หรือการปฏิบัติที่ชอบด้วยกฎหมายและรัฐธรรมนูญนี้และเป็นที่สุด ทั้งนี้ เมื่อได้ดำเนินการดังกล่าวแล้ว ให้รายงานประธานสภานิติบัญญัติแห่งชาติและนายกรัฐมนตรีทราบโดยเร็ว” ดังนั้นจึงเป็นไปได้ที่ประชาชนในประเทศไทย จะฟ้องร้องต่อศาลเพื่อให้บรรดา คำสั่ง ประกาศ ต่าง ๆ และคำสั่งหัวหน้าคณะรักษาความสงบแห่งชาติ เป็นโฆชะหรือไม่มีผลในทางปฏิบัติได้เลย และนี่คือเหตุผลหลักว่าทำไมกระทรวงทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม เข้ามาบริหารการจัดการพื้นที่บ่อบำบัดน้ำเสียคลองด่านไม่ได้ เพราะสถานการณ์ในปัจจุบันอยู่ในช่วงของรัฐประหาร โดยคณะรักษาความสงบแห่งชาติ (คสช.)

จากการที่ผู้วิจัยได้ศึกษาเกี่ยวกับโครงการบ่อบำบัดน้ำเสียคลองด่าน ด้านสถานภาพทางการเมืองและการจัดการในปัจจุบัน ผู้วิจัยสามารถวิเคราะห์ผลจากการศึกษาได้ดังนี้

จากผลการศึกษาและการสังเกตการณ์แบบไม่มีส่วนร่วมของผู้วิจัยพบว่า สถานภาพทางการเมืองและการจัดการในปัจจุบันพบว่า คณะอนุญาโตตุลาการมีคำสั่งขาดให้กรมควบคุมมลพิษชำระเงินค่าจ้าง ค่าเสียหาย รวมดอกเบี้ยตามข้อเรียกร้องเป็นเงิน 4,983,342,383 บาท 31,035,750 เหรียญสหรัฐ ให้แก่ บริษัท วิจิตรภัณฑ์ก่อสร้าง จำกัด กับพวก พร้อมดอกเบี้ยร้อยละ 7.5 ต่อปี ของเงิน 4,424,099,982 บาท และของเงิน 26,434,636 เหรียญสหรัฐ นับตั้งแต่วันที่ 28 กุมภาพันธ์ 2556 เป็นต้นไปจนกว่าจะชำระเสร็จ และคืนหนังสือค้ำประกัน พร้อมค่าธรรมเนียม และค่าธรรมเนียมแทนบริษัท วิจิตรภัณฑ์ก่อสร้าง จำกัด กับพวก เป็นเงิน 6,000,000 บาท ต่อปี จนกว่าจะคืนหนังสือค้ำประกันให้บริษัท วิจิตรภัณฑ์ก่อสร้าง จำกัด กับพวก ข้อเรียกร้องนอกจากนี้ให้ยกและให้ยกข้อเรียกร้องแย้ง การที่ศาลปกครองจะพิพากษาให้เพิกถอนคำสั่งขาดได้นั้น ศาลต้องพิจารณาว่าคณะอนุญาโตตุลาการได้วินิจฉัยชี้ขาดข้อพิพาทซึ่งไม่อยู่ในขอบเขตของสัญญาอนุญาโตตุลาการและเกินคำขอของคู่พิพาทตามมาตรา 37 วรรคสอง แห่งพระราชบัญญัติอนุญาโตตุลาการฯ และคำสั่งขาดของคณะอนุญาโตตุลาการดังกล่าวมีเหตุให้เพิกถอนตามมาตรา 40 วรรคสาม แห่งพระราชบัญญัติเดียวกัน เมื่อศาลปกครองพิจารณาแล้วเห็นว่า คณะอนุญาโตตุลาการได้วินิจฉัยชี้ขาดข้อพิพาทซึ่งอยู่ในขอบเขตของสัญญาอนุญาโตตุลาการและไม่เกินคำขอของคู่พิพาทและคำสั่งขาดของคณะอนุญาโตตุลาการดังกล่าวไม่มีเหตุให้เพิกถอนตามมาตรา 40 วรรคสาม แห่งพระราชบัญญัติอนุญาโตตุลาการ พ.ศ. 2545 ศาลปกครองจึงต้องปฏิบัติตามกฎหมาย โดยการพิพากษาให้บังคับตาม

คำชี้ขาดของคณะอนุญาโตตุลาการ ข้อพิพาทหมายเลขดำที่ 50/2546 ข้อพิพาทหมายเลขแดงที่ 2/2554 ลงวันที่ 12 มกราคม 2554 อันเป็นการพิจารณาวินิจฉัยตามข้อเท็จจริงและข้อกฎหมายครบถ้วนแล้ว ต่อมาสำนักงานการป้องกันและปราบปรามการฟอกเงิน ได้มีมติให้อายัดเงินที่รัฐยังไม่ได้จ่ายให้กับกลุ่มกิจการร่วมค้า NVPSKG จำนวน 2 งวด ในวันที่ 11 พฤษภาคม 2559 โดยอ้างถึงคำพิพากษาของศาลอาญาเมื่อวันที่ 17 ธันวาคม 2558 ที่ศาลได้พิพากษาคดีทุจริตโครงการก่อสร้างระบบบำบัดน้ำเสียคลองด่าน ความผิดฐานเป็นเจ้าของหน้าที่มีหน้าที่จัดซื้อ ทำ จัดการรักษาทรัพย์สินใด ๆ ร่วมกันใช้อำนาจในตำแหน่งปฏิบัติหน้าที่ หรือละเว้นการปฏิบัติหน้าที่โดยทุจริต ซึ่งศาลพิเคราะห์ว่าการกระทำของจำเลยทั้งสาม ที่เลือกดำเนินการเกี่ยวกับโครงการไปในทางที่ขัดต่อระเบียบราชการพฤติการณ์สื่อแสดงให้เห็นถึงการวางแผนและดำเนินการเพื่อเอื้อประโยชน์นับแต่ให้ที่ดินของบริษัทคลองด่านฯ ได้รับคัดเลือกนำมาใช้ในโครงการร่วมกันปกปิดและบิดเบือนสร้างราคาที่ได้ร่วมกันปฏิบัติหน้าที่โดยมิชอบ มีผลเกี่ยวเนื่องให้กิจการร่วมค้า NVPSKG เข้ามาเป็นคู่สัญญาก่อสร้างโครงการกับกรมควบคุมมลพิษ แสดงให้เห็นชัดแจ้งว่า กลุ่มเอกชนร่วมกันบิดเบือน และปกปิดข้อเท็จจริงการเสนอแต่ละขั้นตอนโดยทุจริต แล้วเจ้าหน้าที่รัฐซึ่งมีจำเลยทั้งสามรวมอยู่ด้วยกับผู้ดำรงตำแหน่งรัฐมนตรี ที่มีหน้าที่รับผิดชอบเข้าร่วมมือกัน เป็นการกระทำโดยทุจริต และเอื้อประโยชน์ช่วยเหลือกัน ทำให้โครงการก่อสร้างระบบรวบรวมและบำบัดน้ำเสีย เขตควบคุมมลพิษ จ.สมุทรปราการ ระหว่างกรมควบคุมมลพิษ กับกิจการร่วมค้า NVPSKG เป็นสัญญาที่ไม่ชอบด้วยกฎหมายพยานหลักฐาน ทำให้ราชการได้รับความเสียหายอย่างร้ายแรงเป็นเจ้าพนักงานปฏิบัติหรือละเว้นการปฏิบัติหน้าที่โดยมิชอบ และโดยทุจริต ตามประมวลกฎหมายอาญา มาตรา 151 และ 157 แต่การที่จะมีอำนาจตัดสินใจที่จะให้ใครเข้ามารับผิดชอบโครงการก่อสร้างบ่อบำบัดน้ำเสียคลองด่านนั้นต้องขึ้นอยู่กับนายกรัฐมนตรี พลเอกประยุทธ์ จันทร์โอชาเท่านั้น หากต้องการให้โครงการก่อสร้างบ่อบำบัดน้ำเสียคลองด่านขับเคลื่อนไปได้ และทำให้พื้นที่บ่อบำบัดน้ำเสียคลองด่าน ขนาดพื้นที่ 1,903-0-087ไร่ เกิดประโยชน์สูงสุดและคุ้มค้ำกับการที่รัฐบาลต้องเสียค่าโง่ไปจำนวนมากมายมหาศาลคงต้องรอการตัดสินใจอีกครั้งของหัวหน้าคณะรักษาความสงบแห่งชาติ (คสช.) ให้ใช้อำนาจตามความในมาตรา 44 ของรัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย (ฉบับชั่วคราว) พุทธศักราช 2557 พิจารณาออกคำสั่งให้กระทรวงทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม มีอำนาจในดำเนินการต่อไปหรือไม่ หรือต้องปล่อยให้เป็นเรื่องของกระบวนการทางศาลยุติธรรมต่อไป สภาวการณ์บ้านเมืองของประเทศไทย ณ ปัจจุบันนี้ คือเราไม่มีความชัดเจนในแนวทางประชาธิปไตยจากปัญหาการเมืองที่ผ่านมา เมื่อเหตุการณ์ได้ดำเนินไปเช่นนี้แนวทางที่เราควรเร่งให้เกิดโดยเร็วคือ เราต้องสร้างความมั่นใจ ในแนวทางประชาธิปไตยที่จะเกิดขึ้นภายในระยะเวลาอีกไม่นานจนเกินไปเพราะท้ายที่สุดประเทศต้องเกิดการปฏิรูปในด้านต่าง ๆ ที่เป็นอุปสรรคขัดขวางการเจริญของประเทศ การเลือกตั้งให้ได้มาซึ่งตัวแทนประชาชน และนำมาซึ่งความสงบสุขกับประชาชนคนไทยทุกคนในส่วนเรื่องคดีความก็ต้องว่าไปตามกระบวนการยุติธรรม ไม่ให้เกิด

ข้อผิดพลาดและคำครหาในทางที่เอนเอียง โดยไม่ยึดโยงกับความเป็นธรรมกับประชาชนทุกคนต้องได้รับตามสิทธิอันพึงมีปัญหาที่ประเทศไทยประสบอยู่นั้นมันสั่งสมมานาน และที่สำคัญ คือ “ปัญหาการเมืองต้องแก้ไขด้วยการเมือง” ต้องดำเนินไปตามกลไกที่มีแบบแผนกระบวนการรองรับ มิใช่สนองต่อความต้องการและความรู้สึกอันไร้เหตุผล ที่เป็นตัวบ่อนทำลายความน่าเชื่อถือและความเชื่อมั่นต่อการแก้ไขปัญหายังคงเป็นอยู่ การใช้ความรุนแรงเข้ามาแทรกแซงแก้ไขปัญหการเมืองจะกระทำมิได้โดยเด็ดขาด แทนที่จะเป็นผลดีกลับจะทวีปัญหายิ่งขึ้น ผลที่ตามมาคือความพังพินาศและความสูญเสียที่ไม่อาจย้อนกลับคืนมาได้ ต้องรอบคอบและใช้สติอย่างมากในการคลี่คลายปัญหาที่เป็นอยู่บนฐานของการรับฟังเหตุผลอย่างไม่ปิดกั้น เปิดโอกาสการนำเสนอเหตุผล เปิดโอกาสการแสดงออกที่ไม่ทำให้รู้สึกเหมือนถูกจำกัด ด้วยใจจิตที่เป็นกลางอย่างเปิดกว้าง เพื่อที่จะให้คนในสังคมไร้ซึ่งความกลัวจิตใจอันจะนำมาซึ่งการคุ้มครองที่ให้อำนาจเปลี่ยนแปลงเสียงออกมา อย่างเปิดเผยไม่กังวล ด้วยจิตใจที่ปรารถนาดีต่อสังคม คนในสังคมทุกสังคมไม่ว่าจะเป็นระดับหมู่บ้าน ตำบล อำเภอ ภูมิภาคหรือประเทศไปจนถึงต่างประเทศ คือต้องการความสุขในชีวิตของตนเพื่อเป็นพื้นฐานของชีวิตมนุษย์ทุกคน ความสุขที่แท้จริงของประชาชนมิได้อยู่ที่ความบันเทิงเรีงใจ ร้องรำทำเพลงนั้นแค่ชั่วคราว แต่ความนั้นอยู่ที่เรื่องปากท้องของประชาชนที่ได้กินดีอยู่ดี มีเศรษฐกิจที่ดี มีความปลอดภัยในชีวิต เกิดความยุติธรรมในสังคมทุกย่อมห้ว และสังคมก็ต้องการให้ประชาชนทุกคนทำตามหน้าที่ของตนอย่างเต็มที่ พัฒนาศักยภาพของตน ไม่ทะเลาะเบาะแว้งกัน ไม่เหน็บแนมเสียดสีกัน ทุกอย่างล้วนเชื่อมโยงกันที่จะนำมาสู่คุณภาพของประชาชนและคุณภาพสังคม สิ่งสำคัญที่ประชาชนมีติดตามาตั้งแต่เกิด คือสิทธิและเสรีภาพ หลายต่อหลายคนต่างคาดหวังไว้กับคณะ คสช. ที่เข้ามาปกครองอยู่ ณ ตอนนี หวังว่าจะนำประเทศไทยไปสู่ความสงบสุขตามที่ได้ประกาศไว้ การสลายสี่เสือ การพยายามสร้างความปรองดองสู่การปฏิรูปประเทศในด้านเศรษฐกิจและการเมืองในทางที่ดีขึ้น ในการดำเนินการต่าง ๆ ต้องเป็นไปด้วยซื่อสัตย์สุจริต จริ่งใจไม่คดโกง สามารถตรวจสอบได้ ประชาชนจะได้มีความมั่นใจและพร้อมจะก้าวตามไปด้วย

จากผลการศึกษาและการสังเกตการณ์แบบไม่มีส่วนร่วมของผู้วิจัยพบว่า สถานการณ์ทางชาวบ้านและการจัดการภาคส่วนต่าง ๆ พบว่า โครงการก่อสร้างระบบบำบัดน้ำเสียคลองด่านเป็นโครงการฟื้นฟูสิ่งแวดล้อมที่ใหญ่ที่สุดในเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ ซึ่งหมายมั่นว่าจะเป็นผลงานที่โดดเด่นแต่กลับกลายเป็นโครงการที่ถูกวิจารณ์มากที่สุด จากการดำเนินโครงการแบบเผด็จการ และไม่โปร่งใสมาตลอด 8 ปี โดยกระบวนการในการปฏิบัติตามโครงการมีความบกพร่องอย่างร้ายแรง ย้ายจากเขตอุตสาหกรรมที่กำหนดไว้แต่เดิมมายังบริเวณชุมชนประมง ซึ่งต้องเสียค่าใช้จ่ายเพิ่มเติมก้อนโต โดยไม่เคยปรึกษาความเห็นของชาวบ้านในท้องถิ่นดังจะเห็นได้จากข้อมูลการสัมภาษณ์ของนายเฉลา ทิมทอง แกนนำคนสำคัญในตอนหนึ่งว่า “ช่วงแรกชาวบ้านพยายามสืบหาข่าวจากทางการไปถามที่อำเภอบางบ่อ และที่จังหวัด แต่ก็ไม่มีใครยอมบอกอะไรให้ฟังว่าโครงการนี้คืออะไร และถูก

ไล่ให้ไปถามบริษัทเจ้าของโครงการเอง แก่นนำชาวบ้านจึงเริ่มต้นรวบรวมรายชื่อชาวบ้าน 3,000 กว่าคน ทำจดหมายร้องเรียนถึงกระทรวงวิทยาศาสตร์และสิ่งแวดล้อม คัดค้านการสร้างบ่อบำบัดน้ำเสียแห่งนี้ ด้วยเหตุผลที่ว่าโครงการนี้ยังไม่มีการทำรายงานผลกระทบสิ่งแวดล้อม และชาวบ้านคลองด่านไม่เคยทราบมาก่อนว่าจะมีการสร้างบ่อบำบัดน้ำเสียที่นี่ ซึ่งขัดกับรัฐธรรมนูญมาตรา 59 ที่กำหนดว่าโครงการใดที่ก่อให้เกิดปัญหาสิ่งแวดล้อม บุคคล หรือชุมชนนั้น ย่อมมีสิทธิได้รับข้อมูลข่าวสารจากหน่วยราชการ และมีสิทธิแสดงความคิดเห็น ก่อนที่ทางการจะตัดสินใจดำเนินโครงการนั้น และที่สำคัญคือโครงการนี้จะส่งผลกระทบต่อระบบนิเวศและอาชีพของชาวคลองด่าน ต่อมากรมควบคุมมลพิษได้ส่งคนมาชี้แจงกับตัวแทนชาวคลองด่าน เมื่อวันที่ 4 ธันวาคม 2551 แต่ก็ไม่สามารถไขข้อข้องใจให้แก่ชาวบ้านในหลายประเด็น เช่น ใครจะรับผิดชอบต่อปัญหาบ่อบำบัดน้ำเสียปล่อยน้ำทิ้งลงทะเลโดยไม่ได้บำบัดสารโลหะหนัก เรื่องน้ำจืดที่มีผลต่อการเลี้ยงหอย เรื่องกลิ่นเหม็นของโรงงาน การทิ้งกากตะกอนจากการบำบัดน้ำเสีย บริเวณท่อที่ทางโรงงานจะปล่อยน้ำที่บำบัดแล้วที่เป็นน้ำจืดลงทะเล เป็นบริเวณเลี้ยงหอยแมลงภู่ ปัญหาคือหอยแมลงภู่เกิดในน้ำเค็มอย่างเดียว หากเขาปล่อยน้ำจืดลงวันละ 5 แสนลูกบาศก์เมตร รับรองเอาไม่ไปปักมันก็ไม่มาเกาะ ผมดำน้ำอยู่ผมรู้ดี วงจรชีวิตของสัตว์น้ำจะเปลี่ยนไปและถ้าหอยไม่มี พวกกุ้ง ปู ปลา ก็จะหมดตามไป เพราะหอยมันอยู่เป็นแนวเหมือนปะการังที่ให้สัตว์น้ำต่าง ๆ เข้าไปหลบภัยจากนักล่าไม่ว่าจะเป็นคนหรืออะไรใครจะล่าก็ได้ เพราะถ้าเอาวนลากเข้าไปมันก็แหก ขณะที่ทางด้าน ศ.ดร. ธงชัย พรรณสวัสดิ์ ประธานสถาบันสิ่งแวดล้อมไทยและวิศวกรสิ่งแวดล้อม เคยให้ความเห็นว่า ปัญหากลิ่นเหม็นที่ทางบริษัทเสนอว่า จะใช้การฉีดพ่นละอองน้ำ เพื่อดักจับก๊าซที่ทำให้เกิดกลิ่นเหม็น และจะปลูกต้นไม้เป็นแนวกันชนนั้น ไม่สามารถแก้ปัญหาให้หมดไปได้ หากจะจัดการไม่ให้กลิ่นเหม็นรบกวนชุมชน ทางเดียวคือต้องทำฝายปิดครอบบ่อบำบัดน้ำเสียทั้งหมด วงเงิน 400 ล้านบาท ซึ่งรัฐต้องควักกระเป๋าจ่ายเอง เพราะไม่อยู่ในสัญญาที่ทำกับบริษัทรับเหมา ดังจะเห็นได้จากข้อมูลการสัมภาษณ์ของนายเฉลา ทิมทอง แก่นนำคนสำคัญในช่วงหนึ่งว่า “เราถามเขาเรื่องกากตะกอนของเสียจากการบำบัดว่าจะทำอย่างไร เขาก็บอกว่าอีกห้าปีจะให้คำตอบ” จึงไม่มีใครรู้ว่า กากตะกอนจำนวนมากศาลจะส่งผลกระทบอย่างไรกับการเลี้ยงปลาสดของชาวบางบ่อ ที่อยู่ห่างไปไม่ถึงกิโลเมตร นับแต่นั้นเป็นต้นมาชาวคลองด่านได้พยายามทุกวิถีทาง เพื่อบอกสังคมว่าโครงการนี้ไม่โปร่งใส ตั้งแต่พร้อมใจกันเดินทางเข้ากรุงเทพมหานคร กว่า 1,500 คน ยื่นหนังสือถึงนายชวน หลีกภัย นายกรัฐมนตรีเมื่อวันที่ 23 มีนาคม 2542 และยื่นเรื่องร้องทุกข์ถึงผู้เกี่ยวข้องส่วนอื่น ๆ อาทิ รัฐมนตรีว่าการกระทรวงวิทยาศาสตร์และสิ่งแวดล้อม ผู้ว่าราชการจังหวัดสมุทรปราการ กรรมการปกครองสภาผู้แทนราษฎร กรรมการปกครอง กรรมการสิ่งแวดล้อม กรรมการเกษตรของวุฒิสภา กรมประมง สภานายความ ธนาкарเอติปี เพื่อบอกเล่าถึงปัญหาที่เกิดขึ้นของโครงการโดยสรุป คือ

1. โครงการไม่ทำรายงานการวิเคราะห์ผลกระทบสิ่งแวดล้อม
2. การทำสัญญาเอื้อประโยชน์ให้แก่บริษัทรับเหมา ทำให้รัฐต้องเสียเงินเพิ่มจาก 13,612 ล้านบาท เป็น 23,701 ล้านบาท
3. ไม่มีการจัดทำประชาพิจารณ์ในพื้นที่ก่อนการโอนที่ดิน
4. ไม่ตรวจสอบราคาซื้อขายที่ดินที่สูงเกินความจริงถึง 1,065 ล้านบาท
5. ไม่ตรวจสอบที่ดินที่ซื้อขายว่ามีครบตามจำนวนหรือไม่ ก่อนการรับโอนกรรมสิทธิ์
6. ไม่ตรวจสอบความเหมาะสมของสถานที่ตั้งระบบบำบัด การไหลกระแสในอ่าว
7. ไม่คำนวณการสูญเสียทางเศรษฐกิจ แหล่งอาหาร และความอุดมสมบูรณ์ของท้องถิ่น
8. ไม่ตรวจสอบว่าระบบบำบัดนี้มีความปลอดภัยต่อสิ่งแวดล้อมเพียงพอหรือไม่
9. ไม่มีการจัดการเรื่องคุณภาพน้ำ กลิ่นและการกำจัดตะกอนชั้นสุดท้าย
10. ไม่มีการวางแผนการบริหารจัดการเดินระบบว่าอยู่ในความรับผิดชอบของใคร
11. ไม่มีการคำนวณค่าใช้จ่ายในการดำเนินการ เช่น ค่าไฟฟ้า ค่าซ่อมบำรุง

ในอีกด้านหนึ่ง โครงการนี้ถูกวิพากษ์วิจารณ์อย่างหนักจากบรรดานักวิชาการ โดยเฉพาะความคิดในการรวมระบบน้ำเสียทั้งจังหวัดมาลงที่จุดเดียว ว่าเป็นความคิดล้าหลัง สิ้นเปลืองงบประมาณค่าท่อและสูญเสียค่าไฟฟ้าในการปั้มน้ำเสีย ตั้งแต่ชั้นแรกที่ต้องรวบรวมน้ำเสียตามจุดต่าง ๆ ปั้มไปตามท่อส่งน้ำเสียที่มีความยาวถึง 125 กิโลเมตร เพื่อส่งไปยังบ่อบำบัดน้ำเสีย ชั้นที่ 2 ค่าไฟฟ้าในโรงบำบัด และชั้นที่ 3 คือค่าไฟฟ้าในการปั้มน้ำที่ผ่านการบำบัดแล้วไปทิ้งทะเล เพราะการออกแบบระบบท่อปล่อยน้ำทิ้งทะเล น้ำไม่สามารถไหลลงสู่ทะเลเองได้ นั่นหมายถึงต้องเสียค่าไฟฟ้าปั้มน้ำที่ผ่านการบำบัดแล้วตลอดเวลา 80 ปี ตามอายุการใช้งานของบ่อบำบัดน้ำเสียในโครงการบ่อบำบัดน้ำเสีย คาดกันว่าหากโครงการบ่อบำบัดน้ำเสียแห่งนี้เกิดขึ้นจริง จะต้องจ่ายค่าไฟฟ้าถึงวันละ 1 ล้านกว่าบาท เพื่อปั้มน้ำเสียเข้าระบบ ดังจะเห็นได้จากข้อมูลการสัมภาษณ์ของ อาจารย์เกษมสันต์ สุวรรณรัตน์ กรรมการสมาคมวิศวกรรมสิ่งแวดล้อม เคยให้ความเห็นว่า “ระบบรวมเป็นการพาน้ำเสียไปเที่ยว ก่อนนำมาบำบัด ทำให้ไม่มีการพิจารณาทางเลือกที่จะสร้างบ่อบำบัดน้ำเสียขนาดเล็กที่เหมาะสมกระจายไปทั่วเมือง ซึ่งเป็นการบริหารจัดการง่ายกว่าและที่สำคัญสิ้นเปลืองพลังงานน้อยกว่า ไม่ต้องลงทุนมาก” ภายหลังจากที่ชาวบ้านคลองด่านพยายามยื่นหนังสือต่อหน่วยงานต่าง ๆ กรรมการชุดต่าง ๆ ในรัฐสภาจึงส่งตัวแทนมาตรวจสอบข้อเท็จจริง และได้ผลสรุปส่งถึงรัฐบาลโดยมีเนื้อหาในทำนองเดียวกันว่าโครงการก่อสร้างบ่อบำบัดน้ำเสียคลองด่าน ส่งผลเสียต่อสภาพแวดล้อมของตำบลคลองด่าน และยังไม่มีความโปร่งใสในการดำเนินงาน จึงเห็นสมควรให้ระงับโครงการเพื่อตรวจสอบข้อเท็จจริงต่อไป แต่รัฐบาลที่ผ่านมาก็ยังอนุมัติเงินค่าก่อสร้างทุกงวดตามสัญญา ในขณะที่เดียวกันผู้บริหารระดับสูงของธนาคารเอทีบีในฐานะผู้ให้กู้เงินลงทุน ได้แต่งตั้ง

คณะกรรมการตรวจสอบข้อเท็จจริงและต่อมาธนาคารเอทีบีได้ยอมรับว่าโครงการนี้ส่งผลกระทบต่อประชาชนที่ประกอบอาชีพประมง จากปัญหาน้ำทะเลที่มีความเค็มเจือจางและจากสารโลหะหนัก และได้สรุปว่า ธนาคารเอทีบีกระทำผิดพลาดอย่างร้ายแรงในการอนุมัติโครงการจัดการน้ำเสียแห่งนี้ แต่ก็ไม่มีการระงับโครงการแต่อย่างใด หน้าที่ยังอนุมัติเงินค่าก่อสร้างทุกงวดตามสัญญาให้กับรัฐบาลต่อไป เมื่อการยื่นหนังสือเรียกร้องความเป็นธรรมไม่ได้ทำให้โครงการจัดการน้ำเสียถูกระงับแต่อย่างใด ชาวบ้านจึงเห็นว่าจะต้องเริ่มกดดันด้วยวิธีอื่น ๆ ด้วย มีการจัดชุมนุมประท้วงการก่อสร้างในคลองด้านอย่างสงบหลายครั้ง และเมื่อปลายเดือนธันวาคม 2543 ชาวคลองด้านหลายพันคนได้ชุมนุมประท้วงอยู่บริเวณหน้าทางเข้าที่ก่อสร้างโครงการจัดการน้ำเสียเพื่อเรียกร้องให้หยุดการก่อสร้าง จนกว่าจะทราบผลการศึกษาด้านผลกระทบสิ่งแวดล้อม และให้มีการสอบสวนการทุจริตโครงการจัดการน้ำเสีย แต่สุดท้ายเหตุการณ์จบลงด้วยความรุนแรง เมื่อบรรดาคนงานในพื้นที่ก่อสร้างฝาด้านของตำรวจเข้ามาไล่ตีชาวบ้านที่ชุมนุมอย่างสงบด้วยท่อนเหล็ก ได้รับบาดเจ็บเลือดตกยางออกกันหลายคน ดังจะเห็นได้จากข้อมูลการสัมภาษณ์ของผู้มีส่วนได้ส่วนเสีย ในช่วงหนึ่งว่า “ตอนนั้นตำรวจมากันเต็ม ไปเฝ้าหน้าโรงงาน แต่ปล่อยให้พวกก่อสร้างหลายร้อยคนออกมาตีเราโดยไม่ห้ามเลย พวกมันมีท่อนเหล็กใหญ่พุ่งเข้าใส่พวกเราที่นั่งอยู่อย่างสงบ ชาวบ้านหลายคนโดนตีเลือดอาบต้องพาไปเย็บคนละ 9 เข็ม 10 เข็ม แต่พอถึงถูกตีพวกคลองด้านยิ่งออกมาเป็นพันเลย บางคนทำธุรกิจไม่ยอมออกหน้า ก็ช่วยส่งเสบียงให้ ที่คลองด้าน เวลาชุมนุมไม่ต้องห่วงเลย เตี้ยยกข้าวสารมาแล้ว 10 กระสอบ บางคนควักเงินให้คนละ 3,000-10,000 บาท บ้านไหนออกเรือไปจับกุ้งก็ยกกุ้งมาเป็นสิ่ง ๆ บ้านไหนจับหอยแครง บ้านไหนมีหมึกก็ยกเอามาให้กิน เวลาชุมนุมเราจึงมีทุกอย่าง ไม่เคยเดือดร้อนเรื่องอาหารการกิน” ดังจะเห็นได้จากข้อมูลการสัมภาษณ์ของผู้มีส่วนได้ส่วนเสีย ในช่วงหนึ่งว่า “ตลอดระยะเวลาสามสี่ปีของการต่อสู้คัดค้านการสร้างบ่อบำบัดน้ำเสียของชาวบ้านคลองด้าน บริษัทผู้รับเหมาก็เดินหน้าก่อสร้างระบรวรรวมท่อน้ำเสียและตัวบ่อบำบัดน้ำเสียต่อไปจนเสร็จไปแล้ว 94 เปอร์เซ็นต์ และมีการเบิกจ่ายเงินจากรัฐบาลไปแล้วถึง 90 เปอร์เซ็นต์ บริษัทเริ่มเข้ามาก่อสร้างท่อส่งน้ำเสียในตำบลคลองด้าน ยุทธวิธีการต่อสู้ของชาวบ้านครั้งใหม่จึงเกิดขึ้นอีก ชาวบ้านเรียกว่า การล้อมท่อ เราสู้ดีว่าถึงอย่างไรเขาก็ต้องต่อท่อน้ำเสียที่สร้างมาตั้งแต่บางปูผ่านคลองด้านไปลงบ่อบำบัด ถ้าเราขัดขวางสำเร็จ โครงการบ่อบำบัดน้ำเสียนี้ก็สร้างไม่เสร็จแน่นอน เราจึงไปยึดพื้นที่ทางเดินที่ เอาไม้ไผ่ไปล้อมท่อไม่ให้พวกก่อสร้างเข้ามาต่อท่อน้ำเสียในคลองด้าน การล้อมท่อคือหัวใจของการต่อสู้ ถ้าเราล้อมท่อคนงานก็ทำงานไม่ได้ ถ้าเราไม่มีอันนี้เราก็ไม่รู้จะเอาอะไรไปต่อรองแล้วพวกเรามีแต่ผู้หญิงนะที่ไปนอนล้อมท่อ พอพวกบริษัทชุดต่อมาเราก็ไปล้อมรถ ไม่ให้คนงานขนของลง บางทีพวกเรา ก็ไปนั่งทับกระโปรงรถ จนในที่สุดบริษัทก็สร้างท่อไม่ได้สักที ยึดเยื้อกันมานาน” อีกด้านหนึ่งแกนนำชาวบ้านและนักวิชาการกลุ่มหนึ่งได้ลงมือทำวิจัยเชิงลึก เพื่อเปิดโปงความไม่ชอบมาพากลของโครงการนี้ ภายใต้อำนาจ “การศึกษาวินิจฉัยเชิงสืบสวนสอบสวนโครงการบ่อบำบัดน้ำเสียคลองด้าน :

คอร์รัปชันเชิงนโยบาย” ได้รับการสนับสนุนจากกองทุนสื่อประชาสังคมต้านคอร์รัปชัน งานวิจัยชิ้นนี้ได้รับการตีพิมพ์เผยแพร่ในวงกว้างทางหน้าหนังสือพิมพ์หลายฉบับ ทำให้คนทั่วไปรับรู้ว่าการนี้ มีปัญหาการทุจริตต่อมากระทรวงทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมได้ตั้งคณะกรรมการขึ้นตรวจสอบข้อเท็จจริงของโครงการบ่อบำบัดน้ำเสีย และเมื่อวันที่ 24 กุมภาพันธ์ 2546 รัฐมนตรีว่าการกระทรวงทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม ได้แถลงถึงผลการสอบสวน พบว่ามีการทำสัญญาและการบริหารสัญญาบางประการที่ทำให้เกิดความเสียหายแก่ประเทศชาติ จึงได้สั่งให้บริษัทคู่สัญญาหยุดดำเนินการก่อสร้างโครงการบ่อบำบัดน้ำเสียคลองด่าน และแต่งตั้งกรรมการอีกชุดหนึ่งขึ้นมาสอบสวนเพื่อเอาตัวผู้กระทำผิดมาลงโทษ และยอมรับว่า มีความเป็นไปได้ที่การก่อสร้างโรงบำบัดน้ำเสียอาจจะกลับมาใช้แนวทางแรก คือการสร้างบ่อบำบัดน้ำเสียสองฟากฝั่งแม่น้ำเจ้าพระยา คือที่บางปูและที่บางปลาเกศ ส่วนบ่อบำบัดน้ำเสียที่คลองด่านที่ก่อสร้างเกือบสมบูรณ์แล้วนั้น อาจจะเปลี่ยนให้เป็นศูนย์วิจัยประมงทะเล เพื่อเป็นแหล่งเรียนรู้เรื่องพันธุ์ปลา และการทำประมงในภาคตะวันออก ชัยชนะของชาวคลองด่านครั้งนี้ได้ทำให้ความสงบสุขกลับคืนมาอีกครั้งหนึ่ง ชาวบ้านไม่ต้องไปตั้งเต็นท์ขวางท่อ ทุกคนมีสีหน้ายิ้มแย้ม แกนนำชาวบ้านได้กลับไปใส่ใจกับอาชีพของตัวเองอีกครั้ง แต่ก็ยังติดตามท่าทีของรัฐบาลต่อไปว่า จะจริงใจกับสิ่งที่ประกาศมามากน้อยเพียงใด และลึก ๆ ก็อดหวังใจไม่ได้ว่า จะมีการตอบโต้จากผู้สูญเสียผลประโยชน์หรือไม่ แกนนำหลายคนเริ่มระมัดระวังตัวในการเดินทาง ดังจะเห็นได้จากข้อมูลการสัมภาษณ์ของผู้มีส่วนได้ส่วนเสีย เคยให้แสดงความเห็นว่า “คลองด่านเป็นบ้านพี่ เป็นบ้านของปู่ย่าตาทวด พี่รู้สึกว่าเป็นตัวเป็นตน มีความรู้ความสามารถ เพราะพี่มีที่นี้ พี่ก็อยากจะรักษามันไว้ให้ลูกหลานพี่ต่อไป พอเรายังศึกษาเรื่องโรงบำบัดเรายังเห็นว่า มันไม่ถูกต้อง ถ้าเรายอมมันก็เท่ากับว่าเรายอมให้แก่ความไม่ถูกต้อง ก็ต้องให้เขารู้ว่าคนมันมีสิทธิ์ พี่รู้สึกว่ามันต้องสู้ เมื่อสู้มาถึงตรงนี้แล้วก็ไม่กลัว อะไรจะเกิดก็ต้องเกิด”

บทที่ 5

สรุปและข้อเสนอแนะ

การศึกษาเรื่อง “การดำเนินการพัฒนาพื้นที่รกร้างให้เป็นแหล่งท่องเที่ยวเชิงนิเวศกรณีศึกษา พื้นที่โครงการบ่อบำบัดน้ำเสียคลองด่าน อำเภอบางบ่อ จังหวัดสมุทรปราการ” ผู้ศึกษาใช้วิธีการวิจัยเชิงคุณภาพ (Qualitative Research) โดยการเก็บข้อมูลสัมภาษณ์เชิงลึกกับนักการเมืองท้องถิ่น กลุ่มข้าราชการ ผู้นำศาสนา กลุ่มที่ปรึกษาความเป็นไปได้ของบ่อบำบัดน้ำเสียรัฐบาลนายกประยุทธ์ จันทร์โอชา ผู้นำคัดค้านโครงการฯ กลุ่มประชาชนผู้มีส่วนได้ส่วนเสียในพื้นที่ ผู้ศึกษานำข้อมูลที่ได้จากการพรรณนาความ และนำแนวคิด ทฤษฎี งานวิจัยต่าง ๆ มาร่วมอธิบายพรรณนาข้อมูล ในบทนี้ผู้วิจัยนำเสนอสรุปผลการศึกษาและข้อเสนอแนะตามวัตถุประสงค์ที่ตั้งไว้ คือ

1) เพื่อศึกษาแนวทางในการจัดการท่องเที่ยวเชิงนิเวศจากพื้นที่รกร้างของโครงการบ่อบำบัดน้ำเสียคลองด่าน

2) เพื่อศึกษาปัญหาและอุปสรรคในการพัฒนาพื้นที่รกร้างของโครงการบ่อบำบัดน้ำเสียคลองด่าน ให้เป็นแหล่งท่องเที่ยวเชิงนิเวศ

3) เพื่อสร้างข้อเสนอแนะในการใช้ประโยชน์เชิงนิเวศจากพื้นที่รกร้างของโครงการบ่อบำบัดน้ำเสียคลองด่าน ให้เป็นแหล่งท่องเที่ยวเชิงนิเวศ

โดยมีประเด็นคำถามในการวิจัย คือ

1) แนวทางในการจัดการท่องเที่ยวเชิงนิเวศจากพื้นที่รกร้างของโครงการบ่อบำบัดน้ำเสียคลองด่าน ด้านสภาพแวดล้อม ด้านรูปแบบการดำเนินการ ด้านการจัดการ ด้านการสนับสนุนทางการเมือง

2) อะไรคือปัญหาและอุปสรรคในการพัฒนาพื้นที่รกร้างของโครงการบ่อบำบัดน้ำเสียคลองด่าน ให้เป็นแหล่งท่องเที่ยวเชิงนิเวศ

3) ข้อเสนอแนะจากการใช้ประโยชน์เชิงนิเวศจากพื้นที่รกร้างของโครงการบ่อบำบัดน้ำเสียคลองด่านเป็นแหล่งท่องเที่ยวเชิงนิเวศ

ในการวิจัยเริ่มต้นขั้นตอนการดำเนินการด้วยการสร้างเครื่องมือสำหรับการวิจัยอันได้แก่แบบสัมภาษณ์นักการเมืองท้องถิ่น กลุ่มข้าราชการ ผู้นำศาสนา กลุ่มที่ปรึกษาความเป็นไปได้ของบ่อบำบัดน้ำเสียรัฐบาลนายกประยุทธ์ จันทร์โอชา ผู้นำคัดค้านโครงการบ่อบำบัดน้ำเสีย กลุ่มประชาชนผู้มีส่วนได้ส่วนเสียในพื้นที่บ่อบำบัดน้ำเสีย ซึ่งเป็นแบบสัมภาษณ์ที่มีโครงสร้างสำหรับการสัมภาษณ์เชิงลึกเพื่อสอบถามถึงความคิดเห็น ความต้องการมีส่วนร่วมในการแก้ปัญหาเพื่อพัฒนาพื้นที่ และข้อเสนอแนะต่าง ๆ ต่อการดำเนินการพัฒนาพื้นที่รกร้างให้เป็นแหล่งท่องเที่ยวเชิงนิเวศ กรณีศึกษา

พื้นที่โครงการบ่อบำบัดน้ำเสียคลองด่าน ส่วนในขั้นตอนของการสัมภาษณ์ผู้วิจัยได้ใช้วิธีการสุ่มตัวอย่างแบบเจาะจงและการสุ่ม ตัวอย่างแบบลูกโซ่ โดยติดต่อขอสัมภาษณ์ผู้ที่มีส่วนได้ส่วนเสียในพื้นที่โครงการบ่อบำบัดน้ำเสีย โดยการสัมภาษณ์ในแต่ละครั้งใช้เวลาเฉลี่ย 30 – 60 นาที

5.1 สรุปผลการศึกษา

ผู้วิจัยได้สรุปผลการศึกษาแนวทางในการจัดการท่องเที่ยวเชิงนิเวศจากพื้นที่รกร้างของโครงการบ่อบำบัดน้ำเสียคลองด่าน ดังนี้คือ

5.1.1. ด้านสภาพแวดล้อม

จากการสัมภาษณ์นักการเมืองท้องถิ่น ผู้นำศาสนา กลุ่มที่ปรึกษาความเป็นไปได้ของบ่อบำบัดน้ำเสียรัฐบาลนายกฤษฎิ์ จันทร์โสภา ผู้นำคัดค้านโครงการบ่อบำบัดน้ำเสียคลองด่าน กลุ่มประชาชนผู้มีส่วนได้ส่วนเสียในพื้นที่บ่อบำบัดน้ำเสียคลองด่าน เพื่อให้ทราบถึงแนวทางการพัฒนาและสามารถทำให้องค์การบริหารส่วนตำบลคลองด่าน บริหารจัดการท่องเที่ยวเชิงนิเวศจากพื้นที่รกร้างของโครงการบ่อบำบัดน้ำเสียได้สำเร็จ สามารถสรุปผลการศึกษาได้ดังนี้

การจัดการท่องเที่ยวเชิงนิเวศในด้านพื้นที่เกี่ยวกับความเป็นเอกลักษณ์ความโดดเด่นที่สำคัญ การจัดการแบ่งเขตพื้นที่ กำหนดขีดความสามารถในการรองรับ ซึ่งในการจัดการท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์ในด้านพื้นที่ที่เกี่ยวข้องกับเอกลักษณ์ความโดดเด่นที่สำคัญ มีรายละเอียดดังนี้ ในพื้นที่ของบ่อบำบัดน้ำเสียคลองด่านมีพื้นที่ขนาดกว้าง 1903 ไร่โดยประมาณ การที่พื้นที่ของบ่อบำบัดน้ำเสียคลองด่านมีความเหมาะสมที่จะดำเนินการเป็นแหล่งท่องเที่ยวเชิงนิเวศ เพราะมีความพร้อมทั้งทางด้านกายภาพ พื้นที่ส่วนใหญ่ยังมีความอุดมสมบูรณ์ของธรรมชาติ รวมทั้งพื้นที่ดังกล่าวมีการดำเนินการแล้วปล่อยทิ้งไปโดยไม่เกิดประโยชน์ เนื้อที่ประมาณ 1900 ไร่ ซึ่งมีพื้นที่เยอะมาก ควรนำไปทำประโยชน์อย่างอื่น เพื่อเป็นการพัฒนาทั้งแหล่งท่องเที่ยว พัฒนาสภาพเศรษฐกิจของคนในชุมชนต่อไป

ภาพที่ 5.1 บรรยากาศระบบนิเวศ, <http://blog.pigutnamjai.net/wp-content/uploads/2013/09/mangrove-forest.jpg> (สืบค้นเมื่อวันที่ 25 กุมภาพันธ์ 2560).

ลักษณะเด่นในด้านวิถีชีวิตของคนในชุมชน ชุมชนคลองด่านเป็นชุมชนที่ประกอบอาชีพประมงเป็นหลัก มีวิถีชีวิตเกี่ยวกับกับสายน้ำ และสามารถรักษาเอกลักษณ์ วิถีชีวิตไว้ได้ค่อนข้างสมบูรณ์ ยังมีอาชีพออกเรือไปจับสัตว์น้ำ การปักหอย อาชีพประมงในลำคลองของประชาชนในพื้นที่ให้ผู้มาเที่ยวได้เรียนรู้วิถีชีวิตประกอบอาชีพประมงในลำคลองของประชาชนในพื้นที่ และยังมีความโดดเด่นในเรื่องของความสะอาดสบายในการเดินทางไปเที่ยว เพราะพื้นที่บ่อบำบัดน้ำเสียนั้นไม่ไกลจากกรุงเทพมหานครมากนัก สามารถใช้เวลาเที่ยวภายในหนึ่งวันได้ เหมาะสำหรับคนที่มีเวลาน้อย แต่ต้องการใช้เวลาในวันหยุดเพื่อมารับอากาศบริสุทธิ์ เดินทางสะดวก

ภาพที่ 5. 2 วิถีชีวิตประกอบอาชีพประมงในลำคลองของประชาชนในพื้นที่, <http://blog.pigutnamjai.net/wp-content/uploads/2013/09/mangrove-forest.jpg> (สืบค้นเมื่อวันที่ 25 กุมภาพันธ์ 2560).

นอกจากนั้นยังมีแหล่งท่องเที่ยวใกล้เคียง เช่น ช้างสามเศียร ตลาดน้ำบางน้ำผึ้ง สถานที่ตากอากาศบางปู ฟาร์มจระเข้สมุทรปราการ เมืองโบราณ มีอาหารทะเลอร่อยเหมือนเขตบางขุนเทียนของกรุงเทพมหานคร และมีของฝากซึ่งเป็นของดี เช่น ปลาสดบางบ่อ รวมทั้งของที่ระลึกหลากหลายประเภท ที่มีคุณภาพดีและจำหน่ายในราคาถูก เช่น อาหารทะเลสดและแห้ง ผักผลไม้ สินค้าแปรรูป ฯลฯ มีลักษณะเด่นในด้านกายภาพเฉพาะของพื้นที่ คือ การเป็นเมืองสามน้ำ ที่มีทั้งน้ำจืด น้ำเค็ม และน้ำกร่อย และมีระบบการขึ้นลงของน้ำทะเล ทำให้แม่น้ำลำคลองมีสภาพดี ความมีอัธยาศัยไมตรี ความเป็นมิตรของชาวบ้าน เป็นสิ่งดึงดูดใจให้นักท่องเที่ยวกลับมาเที่ยวซ้ำและบอกต่อ ๆ กัน

ช้างสามเศียร

ตลาดน้ำบางน้ำผึ้ง

สถานตากอากาศบางปู

เมืองโบราณ

ฟาร์มจระเข้สมุทรปราการ

อาหารทะเลสด/ปลาสดบางบ่อ

ภาพที่ 5.3 แหล่งท่องเที่ยวใกล้เคียงและของฝากจังหวัดสมุทรปราการ

ถ้าจะพัฒนาแหล่งท่องเที่ยวเชิงนิเวศ โดยการเอาบ่อบำบัดน้ำเสียมาศึกษาและจัดทำเป็นแหล่งท่องเที่ยว สามารถรองรับประชากรที่อาศัยและปรับสมดุลของโอโซนได้เป็นอย่างดี ซึ่งเป็นแนวคิดที่ดีสอดคล้องกับการสัมภาษณ์ประชาชน และเจ้าหน้าที่รัฐถึงความเหมาะสมของพื้นที่ในการพัฒนาพื้นที่ที่รกร้างให้เป็นแหล่งท่องเที่ยว เพื่อใช้ให้เกิดประโยชน์แทนที่จะปล่อยทิ้งร้าง เพราะเป็นพื้นที่ป่าชายเลนที่ยังหลงเหลืออยู่แหล่งสุดท้ายของจังหวัดสมุทรปราการ มีสภาพพื้นที่ป่าชายเลนค่อนข้างสมบูรณ์ และเป็นแหล่งอนุบาลสัตว์ทะเลวัยอ่อน และเป็นเส้นทางการเดินทางของหลวงพ่อบานในอดีต

ภาพที่ 5.4 บรรยากาศป่าชายเลนและความอุดมสมบูรณ์ของป่าชายเลน, รายงานการสำรวจและวิเคราะห์สภาพงานก่อสร้างและการประเมินมูลค่าโครงการ,องค์การจัดการน้ำเสีย. 2555

จากการที่ผู้วิจัยได้ศึกษาเกี่ยวกับโครงการบ่อบำบัดน้ำเสียคลองด่าน ด้านสภาพแวดล้อม ผู้วิจัยสามารถสรุปได้ว่า ในด้านสภาพแวดล้อมของพื้นที่โครงการบ่อบำบัดน้ำเสียคลองด่านนั้น มีความเหมาะสมที่จะดำเนินการเป็นแหล่งท่องเที่ยวเชิงนิเวศมาก เพราะมีความพร้อมทั้งทางด้านกายภาพ พื้นที่ส่วนใหญ่ยังมีความอุดมสมบูรณ์ของธรรมชาติ รวมทั้งพื้นที่ดังกล่าวมีถูกปล่อยทิ้งโดยไม่เกิดประโยชน์ เนื้อที่ประมาณ 1900 ไร่ ซึ่งมีพื้นที่มาก ควรที่จะนำไปทำประโยชน์อย่างอื่น เพื่อเป็น

การพัฒนาทั้งแหล่งท่องเที่ยว พัฒนาสภาพเศรษฐกิจของคนในชุมชน รวมทั้งลักษณะเด่นในด้านวิถีชีวิตของคนในชุมชน ยังคงอนุรักษ์ ถ้ามีแหล่งท่องเที่ยวเชิงนิเวศโดยการเอาบ่อบำบัดน้ำเสีย มาศึกษา และจัดทำเป็นแหล่งท่องเที่ยว ซึ่งสามารถรองรับประชากรที่อาศัยและปรับสมดุลของโอโซนได้เป็นอย่างดี และคิดว่ามีเอกลักษณ์และความโดดเด่นมากเนื่องจากอยู่ไม่ไกลจากจังหวัดสมุทรปราการ กรุงเทพฯ และจังหวัดชลบุรี รวมถึงเป็นพื้นที่สำคัญของตำบลคลองด่านที่คนทั่วไปรู้จัก และอยู่ไม่ไกลจากตลาดคลองด่านที่คนจากทั่วสารทิศมาจับจ่ายใช้สอยซื้อของทะเล รวมทั้งมีวิวทัศนที่สวยงามมองไปสามารถเห็นบางแสน เกาะสีชัง ซึ่งสรุปได้ดังนี้

จุดแข็ง

1. ชุมชนคลองด่านเป็นชุมชนที่ประกอบอาชีพประมงเป็นหลัก มีวิถีชีวิตเกี่ยวกับกับสายน้ำ และสามารถรักษาเอกลักษณ์ วิถีชีวิตไว้ได้ค่อนข้างสมบูรณ์ ยังมีอาชีพออกเรือไปจับสัตว์น้ำ การพักผ่อน อาชีพประมงในลำคลองของประชาชนในพื้นที่ ให้ผู้มาเที่ยวได้เรียนรู้วิถีชีวิตประกอบอาชีพประมงในลำคลองของประชาชนในพื้นที่
2. เป็นสถานที่ท่องเที่ยวที่ไม่ไกลจากกรุงเทพมหานครมากนักและเส้นทางการท่องเที่ยวสะดวกสามารถเดินทางไปกลับได้ ภายใน 1 วัน สามารถเชื่อมโยงกับแหล่งท่องเที่ยวได้หลากหลาย เช่น ช้างสามเศียร ตลาดน้ำบางน้ำผึ้ง สถานที่ตากอากาศบางปู ฟาร์มจระเข้สมุทรปราการ เมืองโบราณ
3. เป็นแหล่งท่องเที่ยวที่มีความอุดมสมบูรณ์ทั้งทางด้านระบบนิเวศ และสภาพแวดล้อมทางธรรมชาติ
4. มีความเข้มแข็งของชุมชนและองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นของตำบลคลองด่าน
5. มีอาหารทะเลอร่อยเหมือนเขตบางขุนเทียนของกรุงเทพมหานคร และมีของฝากซึ่งเป็นคลองดี เช่น ปลาสดบางบ่อ รวมทั้งของที่ระลึกหลากหลายประเภท ที่มีคุณภาพดีและจำหน่ายในราคาถูก เช่น อาหารทะเลสดและแห้ง ผักผลไม้ สินค้าแปรรูป ฯลฯ
6. มีลักษณะเด่นในด้านกายภาพเฉพาะของพื้นที่ คือ การเป็นเมืองสามน้ำ ที่มีทั้งน้ำจืด น้ำเค็ม และน้ำกร่อย และมีระบบการขึ้นลงของน้ำทะเล ทำให้แม่น้ำลำคลองมีสภาพดี
7. ความมีอัธยาศัยไมตรี ความเป็นมิตรของชาวบ้าน เป็นสิ่งดึงดูดใจให้นักท่องเที่ยวกลับมาเที่ยวซ้ำและบอกต่อ ๆ กัน

จุดอ่อน

1. พื้นที่ดังกล่าว เป็นพื้นที่ที่มีข้อพิพาทอยู่ การดำเนินงานในการพัฒนาเป็นแหล่งท่องเที่ยว ไม่มีการดำเนินการอย่างต่อเนื่อง เนื่องจากมีการเปลี่ยนรัฐบาล โครงการก็มีการหยุดชะงักลง
2. พื้นที่ตำบลคลองด่านเป็นเขตพื้นที่ที่มีความขัดแย้งทางด้านการเมืองค่อนข้างสูง ในการดำเนินการแต่ละอย่างอาจจะอุปสรรค
3. ยังไม่มีการพัฒนาเพื่อการรองรับการท่องเที่ยว เป็นแหล่งท่องเที่ยวเชิงนิเวศ
4. หน่วยงานที่ลงมาสนับสนุนในเรื่องงบประมาณยังไม่แน่นอน
5. ขาดบุคลากรหรือหน่วยงานที่มีความรู้ความสามารถ ในการแนะนำหรือผลักดัน ให้เกิดเป็นแหล่งท่องเที่ยวเชิงนิเวศ

โอกาส

1. รัฐบาลมีนโยบายส่งเสริมการท่องเที่ยว และพัฒนาสถานที่รกร้างให้เป็นแหล่งท่องเที่ยวเชิงนิเวศมากขึ้น
2. มีการขยายตัวของ นิคมอุตสาหกรรมเกิดขึ้นในท้องถิ่น จำนวนประชากรเพิ่มมากขึ้น
3. มีการจัดตั้งเครือข่ายเพื่อประสานงานระหว่างแหล่งท่องเที่ยว ต่าง ๆ ที่ใกล้เคียง
4. พื้นที่จังหวัดสมุทรปราการ มีท่าอากาศยานสุวรรณภูมิตั้งอยู่ จึงเหมาะที่จะดำเนินการจัดตั้งเป็นแหล่งท่องเที่ยวเชิงเพราะการคมนาคมสะดวก มีนักท่องเที่ยวผ่านเยอะ
5. มีการพัฒนาการคมนาคม เพื่อให้เดินทางได้สะดวกขึ้น ทำให้นักท่องเที่ยวสามารถเดินทางมาได้ง่าย และรวดเร็วขึ้น
6. มีการพัฒนาเทคโนโลยีสารสนเทศใหม่ ๆ ทำให้สามารถติดต่อประสานงานและประชาสัมพันธ์แหล่งท่องเที่ยวได้อย่างสะดวกรวดเร็ว และมีประสิทธิภาพ

อุปสรรค

1. ปัญหาการเมืองและสภาพเศรษฐกิจในปัจจุบันทำให้นักท่องเที่ยวต้องชะลอการใช้จ่าย และความไม่แน่นอนทางการเมือง
2. ขาดการส่งเสริมจากนักวิชาการ หรือหน่วยงานที่เกี่ยวข้องอย่างจริงจัง
3. ขาดงบประมาณสนับสนุนในการบริหารจัดการแหล่งท่องเที่ยว

ผลจากการศึกษาข้อมูล ผู้วิจัยเห็นด้วยกับประชาชนผู้มีส่วนได้ส่วนเสียในพื้นที่ ในบ่อบำบัดน้ำเสีย และผู้นำท้องถิ่น ว่าพื้นที่บ่อบำบัดนั้นเป็นป่าชายเลนที่ยังหลงเหลืออยู่แหล่งสุดท้ายของจังหวัดสมุทรปราการ มีสภาพพื้นที่ป่าชายเลนค่อนข้างสมบูรณ์ และเป็นแหล่งอนุบาลสัตว์ทะเล

วัยอ่อน และเป็นเส้นทางการเจริญเติบโตของหลวงพ่อบานในอดีต และสิ่งที่มันเกิดขึ้นแล้ว ลงทุนไปแล้ว เราก็ไม่อยากให้เสียเงินโดยเปล่าประโยชน์ อยากให้พื้นที่นี้เกิดประโยชน์มากที่สุด ไม่ต้องมาคุยว่าใครผิดใครถูก ขอให้เดินหน้าต่อไป และผู้วิจัยมีความคิดเห็นว่า การที่จะพัฒนาพื้นที่บ่อบำบัดน้ำเสีย ให้เป็นแหล่งท่องเที่ยวเชิงนิเวศได้ คือ ด้านพื้นที่บ่อบำบัดน้ำเสีย มีจุดแข็ง มีความพร้อม มีความเป็นระบบนิเวศที่สมบูรณ์ สภาพแวดล้อมทางธรรมชาติเอื้อต่อการจัดเป็นแหล่งท่องเที่ยวเชิงนิเวศที่สุด และที่สำคัญมีผู้นำชุมชนที่เข้มแข็ง พยายามนำสิ่งที่เด่นเด่นของชุมชนมาสร้างสรรค์พัฒนาให้เกิดประโยชน์แก่ชุมชนของตนเอง เพื่อเป็นการนำพื้นที่ที่รกร้างมาทำเป็นแหล่งท่องเที่ยวเชิงนิเวศให้สอดคล้องกับนโยบายของรัฐบาลแม้จะมีจุดอ่อนในการบริหารจัดการและการประชาสัมพันธ์ ถ้าการเมืองท้องถิ่นยังไม่เสถียรยังมีการแบ่งพรรคแบ่งฝ่ายไม่ร่วมมือกัน ขาดบุคลากรที่มีความรู้ความสามารถและขาดงบประมาณในการพัฒนาพื้นที่บ่อบำบัดน้ำเสียจะมีความเป็นไปได้ อย่างไรก็ตามผู้นำชุมชนควรผลักดันและเสนอแนะให้องค์กรภาครัฐเข้ามาช่วยเหลืออย่างจริงจังโดยเร็วที่สุด

5.1.2. รูปแบบการดำเนินการ

เนื่องจากโครงการบ่อบำบัดน้ำเสียคลองด่านยังไม่ได้ผ่านการใช้งานและการทดสอบระบบต่าง ๆ มาก่อนหากนับตั้งแต่วันที่กรมควบคุมมลพิษแจ้งยุติการดำเนินการก่อสร้างใด ๆ ในโครงการบ่อบำบัดน้ำเสียคลองด่าน เป็นเวลาประมาณ 12 ปี ทำให้โครงสร้างอาคารและสิ่งปลูกสร้างหรือเครื่องมือ/อุปกรณ์ต่าง ๆ มีสภาพเสียหาย สูญหายหรือเสื่อมสภาพ อีกทั้งโครงการดังกล่าวประสบปัญหาการคัดค้านและการต่อต้านจากชาวบ้านในพื้นที่ก่อสร้างระบบบำบัดน้ำเสีย ถ้าโครงการมีการดำเนินการขับเคลื่อนให้เป็นแหล่งท่องเที่ยวเชิงนิเวศต้องการให้ภาครัฐเข้ามาดำเนินการในรูปแบบของการร่วมลงทุนระหว่างภาครัฐและภาคเอกชน (Public-Private Partnership: PPP) คือ การร่วมลงทุนระหว่างภาครัฐและภาคเอกชนในกิจการของรัฐ โครงการบ่อบำบัดน้ำเสียเป็นโครงการขนาดใหญ่ต้องใช้เงินทุนในการลงทุนมาก จึงต้องมีการวางแผนการลงทุนอย่างรอบคอบเพราะจะเกิดผลกระทบเกี่ยวกับสถานะทางการเงินของประเทศได้โดยง่าย อีกทั้งรัฐบาลก็มีข้อจำกัดต่าง ๆ ในการใช้งบประมาณ ความคาดหวังที่จะพึ่งพาการลงทุนของรัฐเป็นหลัก เป็นไปได้ยาก จึงจำเป็นต้องใช้การลงทุนของภาคเอกชนเป็นตัวขับเคลื่อนให้โครงการสามารถดำเนินการไปได้ การให้ภาคเอกชนเข้ามามีส่วนร่วมในการบริหารจัดการโครงการบางส่วนหรือทั้งหมดในรูปแบบต่าง ๆ ของ PPP จึงเป็นการเพิ่มประสิทธิภาพให้กับโครงการ โดยเฉพาะอย่างยิ่งในเรื่องของ Cost effectiveness ในส่วนความคิดเห็นของผู้นำศาสนา ซึ่งนับว่ามีบทบาทและส่งผลต่อความคิดเห็นของคนในชุมชน เนื่องจากผู้นำศาสนาเป็นที่เคารพนับถือทั้งในแง่ทางศาสนาและเป็นผู้ที่คลุกคลีอยู่กับชุมชนและชาวบ้านมาเป็นเวลายาวนาน ดังเช่นจากบทสัมภาษณ์ผู้นำศาสนาในพื้นที่ ตอนหนึ่งที่กล่าวว่า “หน่วยงานต้องร่วมมือกันดำเนินการ ทั้งภาครัฐและเอกชน” แต่อย่างไรก็ตามการให้เอกชนมีส่วนร่วม

อาจจะมีปัญหาในเรื่องของคุณภาพของการบริการได้ เพราะจุดประสงค์หลักของการดำเนินกิจการของภาคเอกชน คือการแสวงหากำไรสูงสุด ซึ่งอาจจะนำมาซึ่งการลดทอนคุณภาพการให้บริการได้ การใช้ PPP นั้นจะเกิดประโยชน์สูงสุดในกรณีที่รัฐบาลสามารถกำหนดคุณลักษณะและคุณภาพของผลงานที่เอกชนจะต้องทำได้อย่างชัดเจนและมีความไม่สมบูรณ์ของสัญญา

ผู้วิจัยมีความเห็นด้วยกับผู้นำท้องถิ่นว่าองค์การบริหารส่วนตำบลคลองด่านนั้นมีศักยภาพเพียงพอที่จะรับผิดชอบโดยตรงประกอบกับมีเงินสนับสนุนจากทางองค์การบริหารส่วนจังหวัด จึงทำให้รูปแบบการดำเนินการของโครงการบ่อบำบัดน้ำเสียมีศักยภาพมากยิ่งขึ้น

ผู้วิจัยมีความเห็นด้วยกับกลุ่มที่ปรึกษาความเป็นไปได้ของบ่อบำบัดน้ำเสียรัฐบาล นายกฤษฎิ์ จันทโรอิชาว่าต้องกำหนดให้ชุมชนท้องถิ่นจัดตั้งคณะกรรมการบ่อบำบัดน้ำเสียร่วมกับหน่วยงานภาครัฐที่รับผิดชอบเข้ามาช่วยกันออกแบบปรับปรุงพื้นที่ป่าชายเลน เช่น การกำหนดกิจกรรมที่ไม่กระทบต่อพื้นที่ป่าชายเลน ฯลฯ และการจัดการพื้นที่แหล่งท่องเที่ยวจะต้องเป็นไปตามความต้องการของชุมชนท้องถิ่นที่เป็นเจ้าของพื้นที่ และผู้วิจัยขอเสนอแนะเพิ่มเติมว่า ควรให้ชุมชนท้องถิ่นเป็นผู้บริหารจัดการเอง โดยรัฐบาลต้องให้หน่วยงานภาครัฐอื่น ๆ เช่น กรมควบคุมมลพิษ องค์การการจัดการน้ำเสีย ททท. หรือมหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์ ให้การสนับสนุนด้านวิชาการกับคนในชุมชน จะได้มีความรู้ความเข้าใจในรูปแบบการดำเนินงานเพื่อจะได้ตรงกับวัตถุประสงค์ที่ตั้งไว้ ซึ่งสอดคล้องกับ กุญจันท์ สิงห์สุ²⁵ ที่กล่าวว่า การที่ปัจเจกบุคคลก็ดี กลุ่มคนหรือองค์กรประชาชนได้อาสาเข้ามามีส่วนร่วมในการตัดสินใจการดำเนินโครงการ การแบ่งผลประโยชน์ และการประเมินผลโครงการพัฒนาด้วยความสมัครใจ โดยปราศจากข้อกำหนดที่มาจากบุคคลภายนอก และเป็นไปเพื่อสนองต่อความต้องการของสมาชิกในชุมชน รวมทั้งมีอำนาจอิสระในการแบ่งปัน และ ไพรัตน์ เดชะรินทร์²⁶ ได้กล่าวถึงลักษณะของการมีส่วนร่วมของประชาชนในการพัฒนาชนบทว่าร่วมทำการศึกษา ค้นคว้าปัญหา และสาเหตุของปัญหาที่เกิดขึ้นในชุมชนรวมตลอดความต้องการของชุมชน ร่วมคิดและสร้างรูปแบบ และวิธีการพัฒนาเพื่อแก้ไขและคิดปัญหาของชุมชนหรือเพื่อสร้างสรรค์สิ่งใหม่ ที่มีประโยชน์ต่อชุมชน หรือความต้องการของชุมชน ร่วมวางนโยบายหรือแผนงานหรือโครงการ หรือกิจกรรมเพื่อจัดหรือแก้ไข และสนองความต้องการของชุมชนร่วมตัดสินใจการใช้ทรัพยากรที่มีจำกัดให้เป็นประโยชน์ต่อส่วนรวม ร่วมจัด หรือปรับปรุงระบบบริหารงานพัฒนา ให้มี

²⁵ กุญจันท์ สิงห์สุ , “ปัจจัยที่มีผลต่อการมีส่วนร่วมของประชาชนในการบำรุงรักษาสระเก็บน้ำอันเนื่องมาจากโครงการ กสช. กรุงเทพมหานคร,” (วิทยานิพนธ์ปริญญาโทบริหารธุรกิจ, คณะพัฒนาสังคม คณะเศรษฐศาสตร์ มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์ , 2535), 16.

²⁶ อ่างถึงใน ทวีทอง หงส์วิวัฒน์ (บรรณาธิการ), การมีส่วนร่วมของประชาชนในการพัฒนา,

ประสิทธิภาพและประสิทธิผล ร่วมลงทุนในกิจกรรมโครงการของชุมชนตามความสามารถของตนเอง ร่วมปฏิบัติตามนโยบายแผนงาน โครงการ และกิจกรรมให้บรรลุตามเป้าหมายร่วมควบคุม ติดตาม และประเมินผล และร่วมบำรุงรักษาโครงการและกิจกรรมที่ทำไว้โดยตลอด และรัฐบาลให้ใช้ประโยชน์ได้ตลอด

5.1.3 การบริหารจัดการ

จากการประชุมเพื่อปรึกษาหารือและประชุมร่วมกับกลุ่มผู้นำชุมชนและหัวหน้าส่วนราชการในส่วนท้องถิ่นเพื่อรับฟังความคิดเห็นจากกลุ่มเป้าหมายดังกล่าวได้ผลสรุปได้ดังนี้

แนวทางการศึกษาความเป็นไปได้ในการนำเอาโครงการบ่อบำบัดน้ำเสียคลองด่าน ที่ปัจจุบันไม่มีการใช้งานและรกร้างว่างเปล่าอยู่มาปรับเปลี่ยนใช้งานใหม่เป็นที่ยอมรับของประชาชนในพื้นที่โครงการฯ คลองด่านและพื้นที่โดยรอบ โดยกลุ่มที่ปรึกษาได้ศึกษาและวิเคราะห์แนวทางการปรับเปลี่ยนการใช้ประโยชน์ของโครงการฯ คลองด่านสามารถสรุปเป็นทางเลือกเบื้องต้นได้จำนวน 5 ทางเลือก

แนวทางที่ 1 ให้มีการดำเนินการโครงการฯ เดิมให้แล้วเสร็จและเดินระบบตามแผนงานเดิมโดยใช้เงินงบประมาณจากภาครัฐมาดำเนินการต่อให้แล้วเสร็จ แต่จะไม่มีการปล่อยปริมาณน้ำเสียลงทะเลและให้พิจารณานำปริมาณน้ำเสียมาผลิตเป็นน้ำที่มีคุณภาพดีเพื่อใช้ในกลุ่มโรงงานอุตสาหกรรมหรือสนามกอล์ฟหรือภาคการเกษตร เป็นต้น

แนวทางที่ 2 ให้มีการดำเนินการโครงการฯ เดิมให้แล้วเสร็จ และเดินระบบตามแผนงานเดิม โดยจะไม่ให้ใช้เงินงบประมาณจากภาครัฐมาดำเนินการต่อ แต่จะให้ภาคเอกชนเข้ามาร่วมดำเนินการโครงการฯ ต่อไป และภาครัฐจะเป็นผู้อำนวยความสะดวกให้แก่ภาคเอกชนที่มาลงทุนอาจเป็นการให้ BOI หรือการลดหย่อนภาษี เป็นต้น ทั้งนี้ต้องเน้นว่าโครงการฯ จะต้องไม่มีการปล่อยปริมาณน้ำเสียลงทะเล แต่ให้พิจารณานำปริมาณน้ำเสียมาผลิตเป็นน้ำที่มีคุณภาพดีเพื่อใช้ในกลุ่มโรงงานอุตสาหกรรมหรือสนามกอล์ฟหรือภาคการเกษตร เป็นต้น

แนวทางที่ 3 ยกเลิกโครงการฯ เดิม และดัดแปลงส่วนของระบบบำบัดน้ำเสียและท่อรวบรวมน้ำทิ้งไปใช้ประโยชน์ในทางอื่น ๆ ยกตัวอย่างเช่น ศูนย์วิจัยและขยายพันธุ์สัตว์น้ำชายฝั่ง แหล่งศึกษาระรรมชาติ ศูนย์จำหน่ายผลิตภัณฑ์พื้นบ้าน หรือศูนย์กีฬาและนันทนาการ เป็นต้น

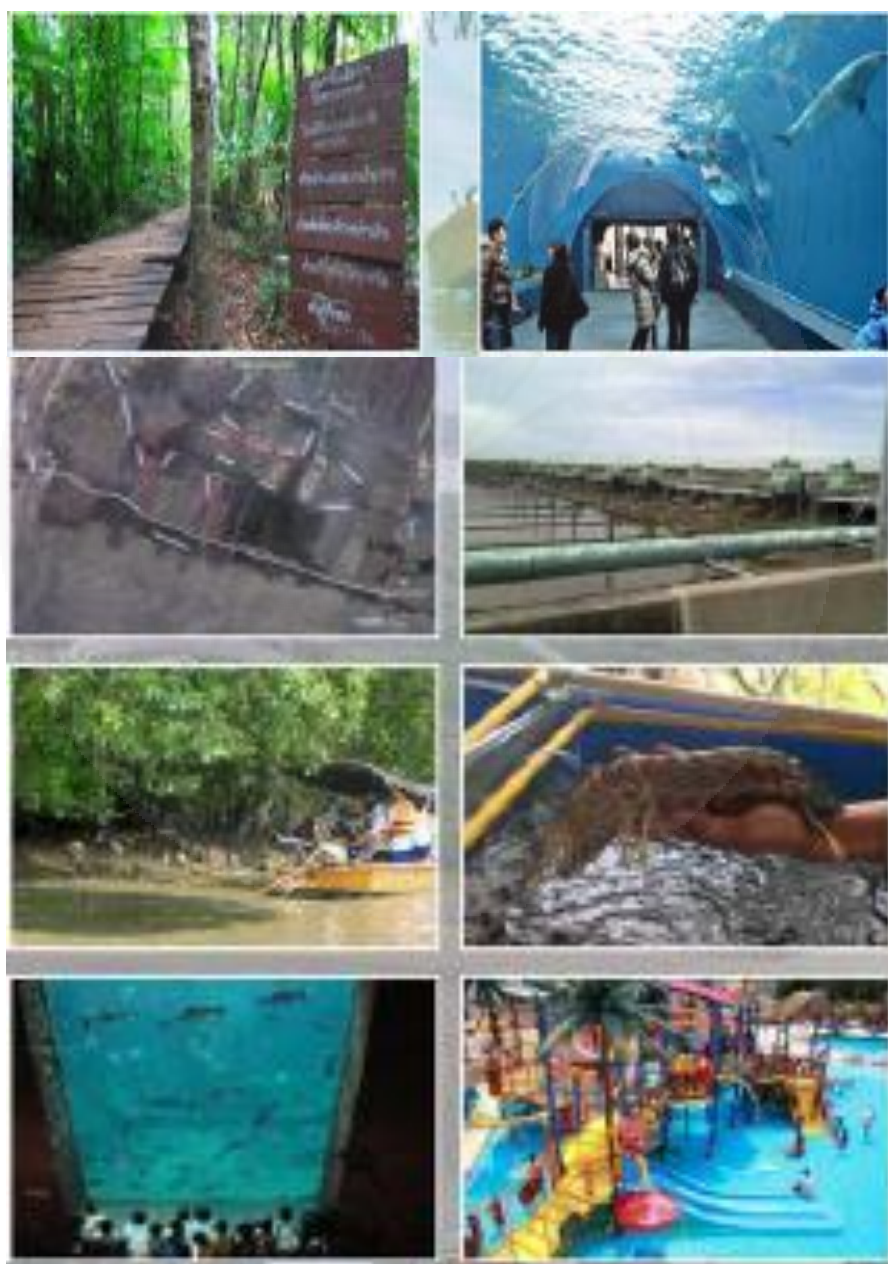
แนวทางที่ 4 ให้ใช้การผสมผสานของการลดพื้นที่การบำบัดน้ำเสียให้สอดคล้องกับปริมาณน้ำเสียเฉพาะชุมชนคลองด่านและพื้นที่ข้างเคียงและใช้พื้นที่บางส่วนเพื่อประโยชน์ต่อชุมชนท้องถิ่น ยกตัวอย่างเช่น ศูนย์วิจัยและขยายพันธุ์สัตว์น้ำชายฝั่ง แหล่งศึกษาระรรมชาติ ศูนย์จำหน่ายผลิตภัณฑ์พื้นบ้าน ศูนย์กีฬาและนันทนาการ เป็นต้น

แนวทางที่ 5 หยุดการดำเนินการโครงการฯ โดยไม่ทำอะไรเลย ซึ่งชุมชนท้องถิ่นจะได้รับผลกระทบเช่นเดิมและภาครัฐจะต้องสูญเสียงบประมาณในการว่าจ้างเจ้าหน้าที่รักษาความปลอดภัยทุกปี ๆ ละ 6 ล้านบาทเหมือนเดิม

ผู้นำคัดค้านโครงการบ่อบำบัดน้ำเสีย และผู้วิจัยมีความคิดเห็นสอดคล้องกัน ในด้านการบริหารจัดการ คือ เห็นด้วยกับแนวทางของกลุ่มที่ปรึกษา ให้ปรับปรุงพื้นที่โครงการฯ คลองด่านเดิม และก่อสร้างปรับปรุงให้เป็นแหล่งศึกษาระบบนิเวศป่าชายเลน และการอนุรักษ์ความเป็นวิถีชีวิตดั้งเดิมด้านการประกอบอาชีพ และการส่งเสริมการเจริญรอยทางพุทธศาสนาของหลวงพ่อบาน (พระครูพิพัฒน์นิโรธกิจ (หลวงพ่อบาน อคคฺปญฺโญ) โดยเน้นการสร้างกระบวนการที่มีส่วนร่วมของคนทั้งในระดับชุมชนคลองด่าน ระดับจังหวัดสมุทรปราการและระดับประเทศ และพัฒนาท้องถิ่นให้เป็นแหล่งท่องเที่ยวและส่งเสริมให้เป็นสถานศึกษาระบบนิเวศวิทยาทางธรรมชาติ และมีเส้นทางเดินเท้าและเส้นทางจักรยานเพื่อการศึกษาและเรียนรู้ แต่อยากให้เพิ่มระบบกำจัดขยะในรูปแบบที่ไร้มลภาวะทางกลิ่นและควันด้วย

องค์การบริหารส่วนตำบล ควรมีบทบาทในการบริหารจัดการแหล่งท่องเที่ยว ในการให้ความรู้ด้านการท่องเที่ยวและการบริหารจัดการท่องเที่ยว เพื่อให้ประชาชนได้รับทราบถึงการบริหารจัดการแหล่งท่องเที่ยว เช่น การฝึกอบรม การจัดหาหน่วยงานที่เกี่ยวข้องกับการท่องเที่ยวให้ความรู้แก่สมาชิก และประชาชน การศึกษาดูงานด้านการบริหารจัดการแหล่งท่องเที่ยวในพื้นที่การท่องเที่ยว ในส่วนความคิดเห็นของกลุ่มข้าราชการท้องถิ่น ซึ่งนับว่ามีบทบาทและส่งผลต่อความคิดเห็นของคนในชุมชน เนื่องจากกลุ่มข้าราชการท้องถิ่น เป็นผู้ที่คลุกคลีอยู่กับชุมชนและชาวบ้าน โดยมีความเห็นว่าควรบริหารจัดการ ดังเช่น จากบทสัมภาษณ์กลุ่มข้าราชการท้องถิ่น ในพื้นที่บ่อบำบัดน้ำเสีย ตอนหนึ่งที่กล่าวว่า “ผลที่คาดว่าจะได้รับมีความคุณค่าและตอบสนองความต้องการของประชาชนและชุมชนในบริเวณใกล้เคียง อย่างมาก ทำให้มีพื้นที่สีเขียว เป็นแหล่งท่องเที่ยว ทำให้ประชาชนในพื้นที่มีรายได้เพิ่มขึ้น เศรษฐกิจครัวเรือนดีขึ้น และเป็นแหล่งเรียนรู้ให้นักเรียน นักศึกษา และประชาชนทั่วไป” งบประมาณหรือแหล่งเงินในการนำมาพัฒนาพื้นที่ให้เป็นแหล่งท่องเที่ยวต้องใช้งบประมาณจำนวนมากในการดำเนินการ อาจจะดำเนินการหรือเสนอโครงการให้กับบริษัทใหญ่ ๆ เพราะในจังหวัดสมุทรปราการเป็นจังหวัดที่ตั้งของแหล่งโรงงานอุตสาหกรรม ให้บริษัทพิจารณา ดำเนินการพัฒนาในรูปแบบของ Social Enterprise กิจกรรมเพื่อสังคม เพราะในบางบริษัทมีเป้าหมาย และให้ความสนใจช่วยเหลือสังคม โดยแบ่งผลกำไรบางส่วนไปช่วยเหลือสังคม ในการแก้ไขปัญหาและพัฒนาชุมชน สังคม เพื่อเป็นการคืนผลประโยชน์ให้แก่สังคมเป็นการประสานความสัมพันธ์ระหว่างบริษัทใหญ่ ๆ กับชุมชน และภาครัฐควรจะเป็นผู้อำนวยความสะดวกให้แก่ภาคเอกชนที่จะมาลงทุน อาจเป็นการให้ปิโอไอหรือการลดหย่อนภาษี ยกเลิกโครงการเดิมและดัดแปลงส่วนของระบบบ่อบำบัดน้ำเสีย และท่อรวบรวมน้ำทิ้งไปใช้ประโยชน์ในทางอื่น ๆ ยกตัวอย่างเช่นศูนย์วิจัยและขยายพันธุ์สัตว์

น้ำชายฝั่งแหล่งศึกษาธรรมชาติศูนย์จำหน่ายผลิตภัณฑ์พื้นบ้านศูนย์กีฬาและนันทนาการ นอกจากนี้งบประมาณในการดำเนินการแล้วต้องอาศัยความร่วมมือกับภาคส่วนต่าง ๆ ทั้งภาครัฐภาคเอกชนภาคประชาชน โครงการนี้เป็นของสมเด็จพระเทพฯ ที่จะอนุรักษ์ชายป่าเลนอีกด้วย การอนุรักษ์นอกจากจะเพื่อการอยู่ดีกินดีของมวลมนุษย์แล้ว ยังเป็นการอนุรักษ์ธรรมชาติเพื่อความสมบูรณ์ และเป็นผลดีทางด้านจิตใจด้วยเช่นกัน

ภาพที่ 5.5 แนวทางการพัฒนาพื้นที่บ่อบำบัดน้ำเสีย, รายงานการสำรวจและวิเคราะห์สภาพงานก่อสร้างและการประเมินมูลค่าโครงการ,องค์การจัดการน้ำเสีย, 2559

จากการศึกษาข้อมูลผู้วิจัยพบว่า การบริหารจัดการต้องมีการประชุมหารือวางแผนรูปแบบของการบริหารจัดการ ควรจะมีการบริหารจัดการโดยมีผู้รับผิดชอบในการดำเนินการจัดทำพื้นที่ให้เป็นแหล่งท่องเที่ยวเชิงนิเวศต้องให้ภาครัฐเป็นคนดำเนินการสั่งการไม่ว่าจะเป็นเรื่องของผู้รับผิดชอบงบประมาณที่ใช้ในการดำเนินโครงการ และมีหน่วยงานภาคเอกชนเข้ามาให้ความรู้เป็นที่เล็งช่วยในการดำเนินการ และต้องเป็นในรูปของคณะกรรมการบริหารจัดการพื้นที่โดยมีผู้แทนจากทุกภาคส่วนเข้ามาร่วมกันบริหารพื้นที่โครงการแต่งตั้งของผู้ว่าราชการจังหวัดสมุทรปราการทุกส่วนราชการในจังหวัดสมุทรปราการต้องเข้ามามีบทบาทร่วมกันในการบริหารองค์การบริหารส่วนตำบลคลองด่านในฐานะท้องถิ่นเจ้าของพื้นที่กระทรวงทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมดูแลเรื่องงบประมาณที่จะสนับสนุนประชาสัมพันธ์จังหวัดดูแลเรื่องการเผยแพร่ผ่านสื่อวิทยุจังหวัดดูแลเรื่องการส่งเสริมการค้าสำนักงานพัฒนาชุมชนจังหวัดดูแลเรื่องการส่งเสริมอาชีพเป็นต้น และสมควรให้มีผู้ร่วมดำเนินงานโครงการที่เป็นภาคประชาชนหรือภาคเอกชนได้แก่ผู้นำชุมชนกรรมการหมู่บ้านสมาชิกองค์การบริหารส่วนตำบลผู้แทนเอกชนในรูปคณะกรรมการภายใต้การแต่งตั้งของผู้ว่าราชการจังหวัด โดยงบประมาณ ที่ใช้ในการดำเนินการเราสามารถเริ่มทำในส่วนที่สามารถดำเนินการได้ไปก่อนแล้วค่อยวางแผนขอรับการสนับสนุนงบประมาณจากภาครัฐต่อไป สอดคล้องกับ World Health organization²⁷ ที่กล่าวว่า การมีส่วนร่วมที่ถือว่าเป็นรูปแบบที่แท้จริงหรือสมบูรณ์ จะต้องประกอบด้วยขบวนการ 4 ขั้นตอน คือ การวางแผน ชุมชนจะต้องมีส่วนร่วมในการวิเคราะห์ปัญหา จัดอันดับความสำคัญ ตั้งเป้าหมาย กำหนดการใช้ทรัพยากร กำหนดวิธีการติดตามประเมินผล และประการสำคัญคือการตัดสินใจด้วยตัวเอง การดำเนินกิจกรรม ชุมชนจะต้องมีส่วนร่วมในการดำเนินการจัดการและการบริหารการใช้ทรัพยากร มีความรับผิดชอบในการจัดสรร ควบคุมทางการเงินและบริหาร การใช้ประโยชน์ ชุมชนจะต้องมีความสามารถในการนำเอากิจกรรมมาใช้ให้เกิดประโยชน์ ซึ่งเป็นการเพิ่มระดับการพึ่งตนเองและควบคุมสังคม การใช้ประโยชน์ ชุมชนจะต้องได้รับการแจกจ่ายผลประโยชน์จากชุมชนในพื้นที่ฐานที่เท่ากันซึ่งอาจจะเป็นประโยชน์ส่วนตัว สังคม หรือ วัตถุประสงค์ได้

²⁷ อ่างถึงใน เกียรติศักดิ์ เรือนทองดี, “ปัจจัยที่มีความสัมพันธ์ต่อการมีส่วนร่วมของสตรีในการพัฒนา”, 41-49.

5.1.4. การสนับสนุนทางการเมือง

จากผลการศึกษาและการสังเกตการณ์แบบไม่มีส่วนร่วมของผู้วิจัยพบว่า ภาครัฐจะต้องดำเนินการกับโครงการบ่อบำบัดน้ำเสียคลองด่านต่อไป แม้ว่าข้อพิพาทระหว่างภาคเอกชน (กลุ่มกิจการร่วมค้า NVPSKG) และภาครัฐ (กรมควบคุมมลพิษ) จะได้ข้อยุติระดับหนึ่งเกี่ยวกับประเด็นการชำระค่าจ้างและค่าเสียหายพร้อมดอกเบี้ยร้อยละ 7.5 ต่อปีตามคำสั่งศาลปกครองสูงสุด แต่ประเด็นที่หน่วยงานภาครัฐ (กรมควบคุมมลพิษ) ฟ้องร้องต่อภาคเอกชน (กลุ่มกิจการร่วมค้า NVPSKG) ยังมิได้ข้อยุติและคาดว่ากระบวนการทางศาลยุติธรรม อาจต้องใช้เวลาานกว่า 10 ปีนั้น ในการดำเนินงานบางครั้งก็จะเกิดผลกระทบทั้งเชิงบวกและเชิงลบโดยตรงกับประชาชนและผู้มีส่วนได้ส่วนเสียในการดำเนินการตามกระบวนการมีส่วนร่วมของการดำเนินโครงการของภาครัฐจึงเป็นเรื่องสำคัญ ผู้ที่มีส่วนได้ส่วนเสียโดยตรง คือ ชาวบ้านและประชาชนในตำบลคลองด่าน และผู้ที่มีส่วนได้ส่วนเสียรองลงมาคือ ส่วนภาครัฐ และบุคคลที่ดำเนินการต่อต้านการดำเนินโครงการบ่อบำบัดน้ำเสียคลองด่าน NGOs และองค์การจัดการน้ำเสีย เพราะกลุ่มนี้จะมีส่วนได้ส่วนเสียในเรื่องของการลงทุน การออกทุน ส่วนผู้ที่มีส่วนได้ส่วนเสียหลัก และสามารถผลักดันโครงการให้สำเร็จไปได้คือรัฐบาล เพื่อให้เกิดความชัดเจนว่าภาครัฐจะต้องดำเนินการอย่างไรกับโครงการบ่อบำบัดน้ำเสียคลองด่าน ในส่วนความคิดเห็นของกลุ่มข้าราชการท้องถิ่น ซึ่งนับว่ามีบทบาทและส่งอิทธิพลต่อความคิดเห็นของคนในชุมชน เนื่องจากกลุ่มข้าราชการท้องถิ่น เป็นผู้ที่เกี่ยวข้องอยู่กับชุมชนและชาวบ้าน ทั้งนี้เพื่อให้โครงการบ่อบำบัดน้ำเสียคลองด่าน มีผลทางปฏิบัติและเป็นรูปธรรมที่ชัดเจนขึ้น ผู้วิจัยจึงขอเสนอแนะดังนี้ การเมืองระดับประเทศก็มีส่วนในการผลักดันเพราะการดำเนินการต้องผ่านความเห็นชอบจากภาครัฐหรือฝ่ายการเมือง และฝ่ายการเมืองเป็นผู้กำหนดนโยบายโดยผ่านทางกลุ่มผลประโยชน์ กลุ่มอิทธิพล และพรรคการเมือง และให้ฝ่ายบริหารนำนโยบายหรือกฎหมายนั้นไปใช้ แต่ในทางปฏิบัติฝ่ายการเมืองกลับเป็นผู้ปฏิบัติเสียเอง หรือไม่ก็ร่วมปฏิบัติกับฝ่ายบริหาร เพื่อพยายามปกป้องผลประโยชน์ของตนเอง

5.2 ปัญหาและอุปสรรคในการพัฒนาพื้นที่ที่รกร้างของโครงการบ่อบำบัดน้ำเสียคลองด่าน ให้เป็นแหล่งท่องเที่ยวเชิงนิเวศ

จากการที่ผู้วิจัยวิเคราะห์ปัญหาและอุปสรรคของโครงการบ่อบำบัดน้ำเสียคลองด่านที่เกิดขึ้น พบว่าโครงการก่อสร้างบ่อบำบัดน้ำเสียตำบลคลองด่าน อำเภอบางบ่อ จังหวัดสมุทรปราการ ถูกกำหนดให้ก่อสร้างขึ้นในพื้นที่สีเขียวของชุมชนที่มีอาชีพประมงและเกษตรกรรม โครงการบ่อบำบัดน้ำเสียคลองด่าน มีขนาดกว่า 1,900 ไร่ เนื้อที่บางส่วนเป็นป่าชายเลนติดกับอ่าวไทย ที่มีความอุดมสมบูรณ์ของระบบนิเวศ ในขณะที่บรรดาโรงงานอุตสาหกรรมซึ่งเป็นต้นเหตุของน้ำเสียกลับตั้งอยู่

ห่างไกลจากสถานที่ก่อสร้างบ่อบำบัดน้ำเสียถึง 20 กิโลเมตร โครงการนี้จึงเป็นที่จับตามองของทุกภาคส่วนตั้งแต่เริ่มเปิดตัวโครงการจนถึงขั้นดำเนินการก่อสร้างแล้วเสร็จกว่าร้อยละ 90 และมีเรื่องของคดีความจนมีคำสั่งให้ยุติการก่อสร้างทั้งหมด โครงการบ่อบำบัดน้ำเสียคลองด่านยังคงถูกปิดตายและกลายเป็นอนุสรณ์แห่งความล้มเหลวในการแก้ไขปัญหาน้ำเสียครั้งใหญ่ที่เคยเกิดขึ้นบนหน้าประวัติศาสตร์ของไทย แต่หากจะมีการนำโครงการมาปิดฝุ่นเพื่อดำเนินการอีกครั้งคงต้องร่วมกันหารือกับทุกภาคส่วน บทเรียนที่ผ่านมาจากหาคำพยากรณ์การทุจริตโครงการบ่อบำบัดน้ำเสียคลองด่านทำให้ชาวบ้านและหน่วยงานที่เกี่ยวข้องต้องกลับมาทบทวนถึงผลกระทบและค่าใช้จ่ายจำนวนมหาศาลที่จะตามมา หากมีการเดินหน้าโครงการบ่อบำบัดน้ำเสียคลองด่านต่อไป โดยชาวบ้านยังมีจุดยืนเดิม คือไม่ต้องการให้มีบ่อบำบัดน้ำเสียเกิดขึ้นในพื้นที่ และยังมีอีกหลายคำถามที่หน่วยงานที่เกี่ยวข้องไม่สามารถตอบเพื่อคลายข้อวิตกกังวลของชาวบ้านในการจัดการน้ำเสียที่นำเข้ามาบำบัดในพื้นที่ก่อนปล่อยลงสู่อ่าวไทย เมื่อมีผลกระทบต่อระบบนิเวศก็กระทบต่อวิถีชีวิตของชาวบ้านด้วยเช่นกัน เพราะชาวบ้านในละแวกนี้ส่วนใหญ่มีอาชีพประมงพื้นบ้าน ซึ่งต้องอาศัยอ่าวไทยเป็นอยู่ข้าวอีกหนึ่งทางเลือกที่ชาวบ้านเสนอให้จัดการพื้นที่บ่อบำบัดน้ำเสียคลองด่านในวันข้างหน้า คือ การเปลี่ยนโหมบ่อบำบัดน้ำเสียให้กลายเป็นศูนย์วิจัยและแพร่พันธุ์สัตว์น้ำเพื่อให้ประชาชนที่สนใจเข้าเรียนรู้และร่วมฟื้นฟูธรรมชาติ เมื่อเดินมาถึงจุดจบของคดีความ ซึ่งถึงเวลาที่ต้องเดินหน้าโครงการบ่อบำบัดน้ำเสียคลองด่านต่อไป แต่จะเดินหน้าไปในทิศทางไหนลงทุนทำบ่อบำบัดน้ำเสียต่อไปหรือรับฟังข้อเสนอของชาวบ้าน คนไทยทุกคนคงต้องการคำตอบที่ชัดเจนเพื่อมุ่งหน้าไปสู่ทางออกที่ถูกต้องโดยไม่ให้เกิดประวัติศาสตร์ซ้ำรอยเดิม จากปัญหาของการคอร์รัปชัน และปัญหาจากภาครัฐไม่ให้ความสำคัญรับฟังผลกระทบที่เกิดขึ้นรวมถึงการที่ไม่ให้ประชาชนมีส่วนร่วมในการออกแบบนโยบาย และรัฐก็ตั้งต้นที่จะทำทั้ง ๆ ที่มีปัญหาทุจริตในขณะที่พื้นที่ซึ่งมีศักยภาพในเชิงนิเวศทำให้ประชาชนเสียผลประโยชน์ในพื้นที่รวมถึงทรัพยากรที่เสียหาย จึงทำให้ชาวบ้านในพื้นที่มีประสบการณ์เลวร้ายที่ชาวบ้านในพื้นที่ตำบลคลองด่านประสบปัญหามาตลอดหลายปี ทำให้เกิดความเข้มแข็งทั้งชาวบ้าน ชุมชน องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น ทำให้เกิดการจับมือเป็นพันธมิตรกันระหว่าง ชาวบ้าน กับองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น ผู้นำชุมชน จนถึงขั้นพัฒนาพื้นที่รกร้างให้เป็นแหล่งท่องเที่ยวเชิงนิเวศ ถึงแม้ว่าข้อพิพาทระหว่างภาคเอกชน (กลุ่มกิจการร่วมค้า NVPSKG) และภาครัฐ (กรมควบคุมมลพิษ) จะได้ข้อยุติระดับหนึ่งเกี่ยวกับประเด็นการชำระค่าจ้างและค่าเสียหายพร้อมดอกเบี้ย ซึ่งสำนักงานป้องกันและปราบปรามการฟอกเงิน ได้มีมติให้อัยตทรัพย์สินที่เกี่ยวกับการกระทำความผิดกรณีกลุ่มบุคคลที่มีพฤติการณ์ในการทุจริตและแสวงหาประโยชน์โดยมิชอบด้วยกฎหมาย จากโครงการออกแบบร่วมก่อสร้างระบบรวบรวมและบำบัดน้ำเสียเขตควบคุมมลพิษจังหวัดสมุทรปราการ ซึ่งเป็นสิทธิเรียกร้องในหนี้ตามข้อตกลงที่กรมควบคุมมลพิษจะต้องจ่ายให้แก่กลุ่มกิจการร่วมค้า NVPSKG จำนวน 2 งวด ซึ่งเป็นเงินจำนวนมหาศาลที่รัฐต้องเอาภาษีของประชาชนมาจ่ายให้แก่เอกชน รวมทั้งเงินงวดแรกที่รัฐ

จ่ายให้กับกิจการร่วมค้า NVPSKG ไปแล้ว ต้องรอจนคดีถึงที่สุด จึงค่อยเรียกคืนนั้น โดยอ้างถึงคำพิพากษาของศาลอาญาที่ว่าจากข้อเท็จจริงแสดงให้เห็นว่าสัญญาโครงการคลองด่านเกิดขึ้นจากการทุจริตของเจ้าหน้าที่รัฐสมคบกับกิจการร่วมค้า NVPSKG สัญญาที่เกิดขึ้นจึงขัดต่อความสงบเรียบร้อยและต้องตกเป็นโมฆะ ซึ่งข้อหาทุจริตเป็นหนึ่งในความผิดมูลฐานเกี่ยวกับการฟอกเงินซึ่งอยู่ในอำนาจของสำนักงานการป้องกันและปราบปรามการฟอกเงิน (ปปง.) ดังนั้นจึงสะท้อนให้เห็นว่าภาครัฐยังไม่มีความชัดเจนว่าจะมีการบริหารจัดการไปในทางทิศทางใด จึงทำให้เสียโอกาสในการพัฒนาพื้นที่บ่อบำบัดน้ำเสียเพื่อฟื้นฟูพื้นที่ป่าชายเลนที่หลงเหลืออยู่ผืนสุดท้ายของจังหวัดสมุทรปราการ ให้คืนสภาพความอุดมสมบูรณ์ และใช้พื้นที่บางส่วนมาปรับปรุง จัดตั้งเป็นศูนย์วิจัย ขยายพันธุ์สัตว์น้ำชายฝั่งเพื่อใช้ประโยชน์เป็นแหล่งอนุรักษ์พันธุ์สัตว์น้ำหายากหรือใกล้สูญพันธุ์ของจังหวัดสมุทรปราการ และใช้พัฒนาเป็นแหล่งท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์ แหล่งเรียนรู้และศึกษาระดมชาติ ศูนย์กีฬาและนันทนาการ หรือศูนย์จำหน่ายผลิตภัณฑ์พื้นบ้านในจังหวัดสมุทรปราการและพื้นที่ใกล้เคียงอีกด้วย อีกทั้งโครงการบ่อบำบัดน้ำเสียคลองด่าน ยังส่งถึงผลสะท้อนเรื่องของการทุจริตของระบบรัฐไทย “คอร์รัปชันเชิงนโยบาย” (Policy Corruption) การคอร์รัปชันส่งผลกระทบต่อการพัฒนาเศรษฐกิจและยังส่งผลถึงเสถียรภาพทางการเมืองของประเทศ 8 ประการ ดังนี้

- 1) เกิดความไม่ยุติธรรม
- 2) ทำให้เกิดความไม่มีประสิทธิภาพของหน่วยงาน
- 3) ประชาชนขาดความไว้วางใจรัฐบาล
- 4) เกิดความสูญเปล่าในทรัพยากรของประเทศ
- 5) ขาดการจูงใจในการลงทุนจากภาคเอกชนต่างประเทศ
- 6) ขาดเสถียรภาพทางการเมือง เนื่องจากปัญหาเงินสินบน
- 7) ความไม่มีประสิทธิภาพของมาตรการควบคุมคอร์รัปชัน และ
- 8) ข้อจำกัดจากการนำนโยบายไปใช้เนื่องจากการทุจริตของข้าราชการ

หากกล่าวในมุมมองการนำนโยบายไปปฏิบัติ (Policy Implementation) ถือเป็นหัวข้อหนึ่งที่ประสบปัญหาในทุกยุคของรัฐบาลไทย จากการศึกษาความสัมพันธ์ระหว่างการนำนโยบายไปปฏิบัติและนโยบายสาธารณะ โดยชี้ให้เห็นว่าการนำนโยบายไปปฏิบัติเป็นขั้นตอนสำคัญในกระบวนการนโยบายสาธารณะนั้น คือ การตัดสินใจนโยบายที่ได้กระทำไว้ไปปฏิบัติให้ประสบผลสำเร็จและต้องเป็นการร่วมกันทำงานภายใต้กฎหมายที่ผ่านความเห็นชอบของฝ่ายนิติบัญญัติ คำสั่งของฝ่ายบริหารหรือคำพิพากษาของศาลสูงสุดหรือศาลฎีกา ศาลปกครอง ซึ่งตามอุดมคติแล้ว การตัดสินใจนโยบาย คือ การบ่งชี้ปัญหา การกำหนดวัตถุประสงค์ และการกำหนดโครงสร้างกระบวนการนำนโยบายไปปฏิบัติเพื่อแก้ไขปัญหาให้ประชาชนและการพัฒนาประเทศ ทั้งนี้ เหตุผล

สำคัญที่ทำให้นโยบายโครงการบอบำบัดน้ำเสียคลองด่าน ยังไม่มีมาตรการที่ชัดเจนและมีความซับซ้อน อันทำให้เกิดปัญหาและอุปสรรคในการศึกษาในครั้งนี้ ดังนั้น อย่างไรก็ตาม ในความเป็นจริงหรือโลกแห่งการปฏิบัติ มีประเด็นปัญหาสาธารณะ (Public Issue) จำนวนมากที่รัฐบาลให้ความสนใจถึงขั้นที่นำประเด็นเข้าสู่วาระทางนโยบาย (Agenda-Setting) หรือกระทั่งมีการตัดสินใจทางนโยบาย (Policy Decision-Making) ออกมาเป็นรูปธรรม เช่น กฎหมาย นโยบายสาธารณะ บริการสาธารณะ เป็นต้น แต่จะพบได้ว่าสิ่งเหล่านี้จำนวนมากยังคงเป็นเพียงรูปธรรมหรือเป็นเพียงตัวหนังสือในกระดาษ การนำไปปฏิบัติหรือปรับใช้จริงยังคงเป็นปัญหาสำคัญที่ส่งผลให้การจัดบริการสาธารณะหรือดำเนินนโยบายไม่เกิดประสิทธิภาพและประสิทธิผลที่ดีหรือตามที่คาดหวังไว้

โดยเฉพาะอย่างยิ่ง สำหรับประเทศกำลังพัฒนาอย่างประเทศไทยอันถือได้ว่ามีระบบราชการที่ซับซ้อนมากที่สุดที่หนึ่งในโลกซึ่งมาจากหลายปัจจัย อาทิ การจัดโครงสร้างการบริหารงานส่วนต่าง ๆ ซึ่งแบ่งออกเป็นส่วนกลาง ภูมิภาค และท้องถิ่นที่เชื่อมโยงถึงการทับซ้อนกันของอำนาจหน้าที่แต่ละหน่วยงานภายใต้พื้นที่เดียวกัน และฐานคิดหรือประเพณีแบบไทย ๆ ประกอบกับภายใต้สภาพการณ์ที่บริบทและเงื่อนไขทางการบริหารปกครอง ได้มีการปรับเปลี่ยนไปสู่สภาพการณ์ที่มีความสลับซับซ้อนมากยิ่งขึ้น นอกเหนือจากประเด็นปัญหาในเชิงโครงสร้างอันสะท้อนบริบทรอบตัวทางการเมืองและการบริหารของรัฐไทยอันมีตัวแสดงหน้าใหม่ นอกเหนือจากภาครัฐมาปฏิสัมพันธ์ในพื้นที่หรือกระบวนการนโยบายหนึ่ง ๆ อีกเป็นจำนวนมาก

จากการที่ผู้วิจัยได้ศึกษาจากแนวคิดต่าง ๆ ซึ่งสอดคล้องกับการนำนโยบายสาธารณะไปปฏิบัติโดยวิเคราะห์ผ่านอุปสรรค 5 ประการสำคัญอันหวังว่าจะฉายภาพปัญหาของการนำนโยบายสาธารณะโครงการบอบำบัดน้ำเสียคลองด่าน ไปปฏิบัติได้ไม่มากนักน้อย ดังนี้

1) ปัญหาทางด้านสมรรถภาพของระบบการเมืองการบริหารราชการของภาครัฐ

ความสำเร็จของการนำนโยบายไปปฏิบัติ ย่อมขึ้นอยู่กับหน่วยงานที่รับผิดชอบในการนำนโยบายไปปฏิบัติว่ามีความสามารถในการดำเนินการให้เป็นไปตามวัตถุประสงค์ของนโยบายนั้นได้มากน้อยเพียงใด ดังนั้นจึงสะท้อนให้เห็นปัญหาทางด้านสมรรถนะถึงปัญหาหลักของการนำนโยบายไปปฏิบัติซึ่งอาจโยงถึงปัจจัยที่ต้องคำนึง ได้แก่ บุคลากร เงินทุน รวมถึงวัสดุอุปกรณ์ เครื่องมือเครื่องใช้ หรือเทคโนโลยีที่เกี่ยวข้องกับนโยบายนั้น ๆ ปัญหาและอุปสรรคในการนำนโยบายไปสู่การปฏิบัติของประเทศไทย ในด้านสมรรถภาพของหน่วยงานภาครัฐมีประเด็นปัญหาที่สำคัญคือ การขาดการประสานงาน และการประสานความคิดของหน่วยงานนอกที่เกี่ยวข้องกับการนำนโยบายไปสู่การปฏิบัติ เพราะหน่วยงานราชการมักจะมีหน่วยงานหรือโครงการในส่วนที่ตนรับผิดชอบ และไม่ยอมให้หน่วยงานอื่นมาช่วงชิงอีกทั้งพยายามจะขยายขอบเขตแห่งภารกิจหรืออาณาจักรของตนให้กว้างขวางมากยิ่งขึ้น ตามโอกาสและสถานการณ์ที่อำนวยให้ ระบบราชการมีแนวโน้มที่จะเลือกนโยบายของรัฐไปปฏิบัติเฉพาะนโยบายที่เป็นประโยชน์แก่หน่วยงานของตนเองโดยขาดความร่วมมือ

การรับฟังความเห็นของชาวบ้านเพื่อกำหนดรูปแบบนโยบายที่มีผลกระทบต่อชุมชน ในช่วงรัฐบาลปัจจุบัน โดยคณะรักษาความสงบแห่งชาติ (คสช.) อันมีพลเอก ประยุทธ์ จันทร์โอชา เป็นหัวหน้าคณะรัฐบาล เป็นรัฐบาลทหารซึ่งจะกำหนดกรอบความสำเร็จของนโยบายรัฐบาล ให้ข้าราชการฝ่ายประจำดำเนินงานโดยเร่งด่วน ดังนั้นนโยบายใดที่ได้รับความเห็นชอบ ดูแล เอาใจใส่จากฝ่ายทหารหน่วยราชการต่าง ๆ จะให้ความสนใจ เอาใจใส่เป็นพิเศษ ในทางตรงข้ามหากนโยบายใดไม่ได้รับความสนใจจากฝ่ายทหารก็จะทำให้ไม่ได้รับการเอาใจใส่ในการกำกับดูแลจากหน่วยงานราชการเท่าที่ควร

2) อุปสรรคด้านความสำเร็จของการนำนโยบายไปปฏิบัติ

ความสำเร็จของการนำนโยบายไปปฏิบัติขึ้นอยู่กับความสามารถในการควบคุมตรวจสอบได้จากทุกภาคส่วนนั้น หมายถึง ความสามารถในการวัดความก้าวหน้าหรือผลการปฏิบัติของนโยบายและแผนงานนั้นได้ กรณีโครงการที่สอดคล้องกับความต้องการของประชาชนไปสู่การปฏิบัติยังขาดความต่อเนื่อง ขาดการกำกับดูแลควบคุม การติดตามนโยบายของรัฐ เนื่องจากรัฐบาลพลเรือนขาดเสถียรภาพเกิดการเปลี่ยนรัฐบาลบ่อย บทบาทสำคัญของการนำนโยบายไปสู่การปฏิบัติที่แท้จริง จึงเป็นภาระของข้าราชการประจำที่ต้องแบกรับในการควบคุม กำกับนโยบายสาธารณะของประเทศโดยลำพัง อย่างไรก็ตามภายหลังการประกาศรัฐประหารในประเทศไทย พ.ศ. 2557 เมื่อวันที่ 22 พฤษภาคม 2557 โดยคณะรักษาความสงบแห่งชาติ (คสช.) อันมีพลเอก ประยุทธ์ จันทร์โอชา เป็นหัวหน้าคณะรัฐบาล หลายประเทศประณามรัฐประหารครั้งนี้ รวมทั้งมีการกดดันต่าง ๆ เช่น ลดกิจกรรมทางทหารและลดความสัมพันธ์ระหว่างประเทศ บางประเทศวางตัวเป็นกลางแต่คนไทยจำนวนหนึ่งแสดงความยินดี โดยมองว่าเป็นทางออกของวิกฤตการณ์การเมือง แต่ก็มีคนไทยอีกจำนวนหนึ่งที่ไม่เห็นด้วย เพราะมีผลกระทบจากโครงการ บางโครงการที่ประชาชนชอบ แต่รัฐบาลทหารไม่เห็นชอบและในการนำเสนอความเดือดร้อนของประชาชนในยุคของรัฐบาลพลเอก ประยุทธ์ จันทร์โอชา ไม่มีระบบตัวแทนของประชาชนในการนำเสนอปัญหาเข้าสู่ระบบรัฐสภา เพื่อนำเสนอปัญหาของประชาชนให้รัฐบาลรับทราบและเข้าใจในปัญหาของประชาชนที่แท้จริง ทำให้ความต้องการของชาวบ้านในตำบลคลองด่านไม่สามารถนำเข้าขบวนการทางรัฐสภาได้

3) ปัญหาทางด้านความร่วมมือและการต่อต้านการเปลี่ยนแปลง

อาจกล่าวได้ว่า ปัญหาและอุปสรรคในการนำนโยบายไปสู่การปฏิบัติในการให้ความร่วมมือและการต่อต้านการเปลี่ยนแปลงนั้น สาเหตุสำคัญที่เป็นปัญหาตกทอดมาจนถึงปัจจุบันคือการขาดความร่วมมือจากหน่วยงานของรัฐหรือราชการส่วนกลางและส่วนภูมิภาค บางครั้งประชาชนมีการรวมกลุ่ม พลังแสดงความคิดเห็นความต้องการ การรวมกลุ่มคัดค้านต่อต้านบ่อนำบับัดน้ำเสียคลองด่านเข้ามาตั้งในเขตพื้นที่ดังกล่าว ที่จะส่งผลกระทบต่อระบบนิเวศและการประกอบอาชีพของประชาชนในท้องถิ่น นโยบายสาธารณะที่รัฐบาลดำเนินการโดยที่ประชาชนมิได้มีส่วนร่วมริเริ่มโครงการย่อมได้รับการต่อต้านและขาดความร่วมมือ จนกระทั่งรัฐธรรมนูญฉบับ ปี พ.ศ. 2550 ต้องมีบทบัญญัติให้

หน่วยงานภาครัฐหรือองค์กรอื่นใดที่จะดำเนินการโครงการในท้องถิ่นของประเทศไทย หากเป็นโครงการที่จะก่อให้เกิดโทษ หรือมีผลกระทบต่อสิ่งแวดล้อม โครงการนั้นจะต้องได้รับความยินยอมจากประชาชนในพื้นที่ก่อนเสมอ

4) ปัญหาทางด้านอำนาจและความสัมพันธ์กับองค์กรอื่นที่เกี่ยวข้อง

ปัญหาในการนำนโยบายไปปฏิบัติซึ่งเกิดจากเรื่องอำนาจและความสัมพันธ์ระหว่างองค์กรที่รับผิดชอบในการนำนโยบายไปปฏิบัติกับองค์กรอื่นที่เกี่ยวข้อง จะมีมากน้อยเพียงใดขึ้นอยู่กับเงื่อนไขหลายประการ เช่น การติดต่อและความสัมพันธ์ที่หน่วยปฏิบัติมีกับหน่วยงานที่ควบคุมนโยบายดังกล่าว จึงมีความจำเป็นที่หน่วยปฏิบัติต้องแสวงหาความร่วมมือหรือทำความตกลงกับหน่วยงานอื่น ความเป็นไปได้ที่เจ้าหน้าที่ของแต่ละหน่วยงานจะสามารถทำงานร่วมกันได้ เป็นต้น ปัญหาและอุปสรรค ที่สำคัญในการนำนโยบายสาธารณะไปสู่การปฏิบัติที่เกิด จากการขาดการประสานงาน ขาดความร่วมมือระหว่างหน่วยงาน หรือองค์กรภาคเอกชน ในประเทศไทยนั้นเป็นประเด็นปัญหาการบูรณาการในการปฏิบัติ เพราะหน่วยราชการมักจะหวงแหนภารกิจ ตีกรอบไม่ยอมให้หน่วยงานอื่นเข้ามามีส่วนร่วมในภารกิจของตนเอง ในบางครั้งจะพบว่าหน่วยงาน ที่รับผิดชอบการนำนโยบายไปสู่การปฏิบัติต้องจัดทำภารกิจด้วยตนเองจนแล้วเสร็จ ไม่ยอมพึ่งพาอาศัย เครื่องมือวัสดุอุปกรณ์และองค์ความรู้ข้ามหน่วยงาน ทั้งที่มีเป้าหมายเพื่อสร้างประโยชน์ให้กับประชาชนเช่นเดียวกัน ในปัจจุบันรัฐบาลไทยจึงต้องกำหนดให้มีการบูรณาการหน่วยงาน ที่มีภารกิจซ้ำซ้อนเข้าไว้ด้วยกันและพยายามวางระบบการบูรณาการโครงการเพื่อตอบสนองความต้องการของประชาชนให้มีลักษณะเป็นการประสานงานการปฏิบัติจากหลายหน่วยงานเพื่อบรรลุเป้าประสงค์ในการแก้ไขปัญหาให้เป็นรูปธรรมมากยิ่งขึ้น

5) ปัญหาทางการสนับสนุนและความผูกพันขององค์กรหรือบุคคลสำคัญ

ปัญหาทางด้านความสนับสนุนและความผูกพันขององค์กรหรือบุคคลที่สำคัญเป็นปัญหาหลักอีกด้านหนึ่งของการนำนโยบายให้เป็นแหล่งท่องเที่ยวเชิงนิเวศไปปฏิบัติ ปัญหาดังกล่าวอาจลุกลามส่งผลไปถึงความล้มเหลวของนโยบายได้โดยตรง ถ้าองค์กรหรือบุคคลสำคัญ ซึ่งได้แก่ กลุ่มอิทธิพล กลุ่มทหาร ตำรวจ กลุ่มผลประโยชน์ นักการเมือง ข้าราชการระดับสูง ตลอดจนชนชั้นกลางอาทิเช่น ไม่ให้ความสนับสนุนทั้งในแง่ของทางการเมือง เงินทุนงบประมาณ ตลอดจนสร้างอุปสรรคในแง่ของการต่อต้าน เตะถ่วงหรือคัดค้านไม่ส่งเสริมนโยบายนั้น ๆ จะทำให้โครงการดี ๆ ของประชาชนในพื้นที่บอบช้ำบอดน้ำเสียคลองดำเนนเป็นแหล่งท่องเที่ยวเชิงนิเวศไม่ประสบผลสำเร็จ เพื่อหาแนวทางในการพัฒนาพื้นที่เป็นแหล่งท่องเที่ยวเชิงนิเวศ กรณีศึกษาพื้นที่โครงการบอบช้ำบอดน้ำเสียคลองดำเนนอำเภอบางบ่อ จังหวัดสมุทรปราการ ที่ปรากฏชัดเจนคือ ระบบราชการไทยจึงสะท้อนให้เห็นถึงลักษณะที่เป็นปัญหา จะไม่ยอมรับหรือเสนอหน่วยงานของตนเข้ามาเป็นเจ้าภาพในการดำเนินการ และมีลักษณะที่ขาดการเป็นศูนย์กลางในการตัดสินใจแก้ปัญหาทันที หากเกิดปัญหาภาคประชาชน

จะไม่รู้ว่าหน่วยงานไหนมีอำนาจในการตัดสินใจในการแก้ปัญหาได้ ทั้งที่ชาวบ้านในพื้นที่บ่อบำบัดน้ำเสียตำบลคลองด่าน มีความเข้มแข็ง มีการออกแบบทางสังคมเพื่อการอยู่ร่วมกับธรรมชาติ กรณีปัญหาของพื้นที่บ่อบำบัดน้ำเสียตำบลคลองด่าน ที่จะให้เกิดเป็นนโยบายแหล่งท่องเที่ยวเชิงนิเวศไปปฏิบัติ นั้น มีความสัมพันธ์กับปัจจัยต่าง ๆ อย่างแยกไม่ได้ การจะบอกว่านโยบายหนึ่ง ๆ มีปัญหาตอนนำไปปฏิบัติหรือไม่ ถ้ามีนั้น มีอย่างไร ไม่สามารถอธิบายได้ในลักษณะเดียว แต่ต้องพิจารณาเป็นรายกรณีประกอบกับความเข้าใจในแนวคิด และการบริหารงานของภาครัฐในระบบราชการไทยเป็นอย่างไร ตลอดจนบริบทที่เปลี่ยนไปอันรื้อล่อมการบริหารงานภาครัฐที่ไม่ได้มีเพียงรัฐฝ่ายเดียวอีกต่อไป ในอนาคตประชาธิปไตยไทยต้องเป็นลักษณะประชาธิปไตยแบบมีส่วนร่วม (Participatory Democracy) คือ กระบวนการที่เน้นการมีส่วนร่วมอย่างกว้างขวางของพลเมือง ประชาชนเป็นเจ้าของอำนาจประชาธิปไตยแบบมีส่วนร่วม มีแนวโน้มส่งเสริมรูปแบบการมีส่วนร่วมของพลเมืองที่เกี่ยวข้องมากกว่าและการเป็นผู้แทนทางการเมืองมากกว่าประชาธิปไตยแบบมีผู้แทนเดิม ประชาธิปไตยแบบมีส่วนร่วมพยายามสร้างโอกาส และมุ่งขยายวิสัยทัศน์ของประชาชนที่เข้าถึงโอกาสดังกล่าว ได้มีส่วนร่วมต้องมีบทบาทในการก่อให้เกิดถึงขั้นนำนโยบายไปปฏิบัติได้จริง มุมมองของการศึกษากรณีโครงการบ่อบำบัดน้ำเสียคลองด่าน รัฐบาลที่ผ่าน ๆ มาเป็นที่แน่นอนว่า ประเทศไทยต้องปรับตัวให้ทันกับปัญหาเพื่อรับมือและจัดทำบริการสาธารณะที่ดียิ่งขึ้น มิฉะนั้นการนำนโยบายสาธารณะไปปฏิบัติของประเทศไทยก็ยังคงย่ำแย่อยู่กับที่ ปัญหาอันไม่สามารถนำมาใช้ได้จริงและทิ้งปัญหาให้กับประชาชน

5.3 ข้อเสนอแนะจากการใช้ประโยชน์เชิงนิเวศจากพื้นที่รกร้างของโครงการบ่อบำบัดน้ำเสียคลองด่านเป็นแหล่งท่องเที่ยวเชิงนิเวศ

5.3.1. สรุปจากข้อมูลการสัมภาษณ์ข้าราชการท้องถิ่นและผู้นำศาสนา ดังนี้

เราควรบำรุงถนนสาธารณะคูคลอง และสถานที่สำคัญทางศาสนา เช่น โบสถ์ มัสยิด การประชาสัมพันธ์ผ่านสื่อต่าง ๆ เช่น เว็บไซต์แผ่นพับโปสเตอร์ เป็นต้น เน้นโครงสร้างพื้นฐานเพราะยังไม่ครอบคลุมทั้งพื้นที่มีการประชาคมแล้วการบรรจุโครงการพัฒนาต่าง ๆ เข้าไว้ในแผนพัฒนา 4 ปี เพื่อมุ่งเน้นการท่องเที่ยวในรูปแบบป่าชายเลน เพราะพื้นที่ ๆ เหมาะสมได้ประโยชน์หลายอย่าง ถ้ามีส่วนในการดำเนินงานจริง ๆ ควรแบ่งเป็น 5 โซน

1. สถานที่ปลูกป่าชายเลน
2. สถานที่ท่องเที่ยวมีเครื่องเล่น สวนน้ำ
3. มีโฮมสเตย์
4. มีพิพิธภัณฑ์สัตว์น้ำ

5. มีเรือประมงพาเที่ยว

บ่อบำบัดพร้อมที่จะเป็นแหล่งท่องเที่ยว เพราะปล่อยทิ้งประโยชน์ไม่ได้ อะไรที่ลงทุนไปแล้วก็นำมาปรับได้ เช่น สนามกีฬา แหล่งออกกำลังกายอาจเอามาทำสนามกีฬา เช่น สนามฟุตบอล เพราะสมุทรปราการเป็นเมืองใหญ่ประชาชนเยอะ และประชาชนส่วนใหญ่เห็นด้วยกับการนำบ่อบำบัดน้ำเสียมาทำเป็นแหล่งท่องเที่ยวเชิงนิเวศ แต่ต้องมีระบบสถานที่ที่เคอร์รา้งเปล่าประโยชน์ก็นำมาใช้ประโยชน์ได้บ้าง ไม่เสียเปล่า ถ้าทำเป็นแหล่งท่องเที่ยวเศรษฐกิจก็ดี การค้าการขายก็ดี ต้องมีการรวมกลุ่มการค้ากัน เช่น ตลาดคลองด่าน มีการผลักดันแม่ค้าเข้าไปรวมตัวกัน

5.3.2. สรุปจากข้อมูลการสัมภาษณ์กลุ่มที่ปรึกษาความเป็นไปได้ของบ่อบำบัดน้ำเสียรัฐบาลนายกระยู่ จันทร์โอชา

ให้มีการออกแบบปรับปรุงพื้นที่ภายในโครงการบ่อบำบัดน้ำเสียคลองด่าน โดยให้ตัดต้นไม้ในป่าชายเลนให้น้อยที่สุด และใช้วัสดุหรืออุปกรณ์ที่ไม่ขัดแย้งกับพื้นที่ป่าชายเลน จะทำให้โครงการบ่อบำบัดน้ำเสียคลองด่านเป็นแหล่งเรียนรู้สำคัญของจังหวัด

5.3.3. สรุปจากข้อมูลการสัมภาษณ์ประชาชนผู้มีส่วนได้ส่วนเสียในพื้นที่บ่อบำบัดน้ำเสียคลองด่าน

ชุมชนมีอาชีพเกษตรประมง ใช้เรือเป็นเครื่องมือในการประกอบอาชีพหาจับสัตว์น้ำ ชุมชนในพื้นที่เข้มแข็งทางด้านเศรษฐกิจอยู่อย่างพอเพียง ไม่ต้องการอุตสาหกรรม เมื่อมีโครงการจัดตั้งบ่อบำบัดน้ำเสียขึ้นมาจะทำให้ระบบนิเวศที่อุดมสมบูรณ์เสียหาย ทำให้เกิดสารพิษต่าง ๆ ในแหล่งน้ำได้ หากไม่ดำเนินการทำบ่อบำบัดน้ำเสียต่อให้แล้วเสร็จ ก็น่าจะเอามาทำอย่างอื่นได้ เช่น แหล่งท่องเที่ยวเชิงนิเวศ แหล่งเรียนรู้ธรรมชาติ พิพิธภัณฑ์สัตว์น้ำ สวนสนุก เป็นต้น

จากผลการศึกษาและการสังเกตการณ์แบบไม่มีส่วนร่วมของผู้วิจัย มีข้อเสนอแนะว่า ภาครัฐจะต้องดำเนินการกับโครงการบ่อบำบัดน้ำเสียคลองด่านต่อไป แม้ว่าข้อพิพาทระหว่างภาคเอกชน (กลุ่มกิจการร่วมค้า NVPSKG) และภาครัฐ (กรมควบคุมมลพิษ) จะได้ข้อยุติระดับหนึ่งเกี่ยวกับประเด็นการชำระค่าจ้างและค่าเสียหายพร้อมดอกเบี้ยร้อยละ 7.5 ต่อปีตามคำสั่งศาลปกครองสูงสุด แต่ประเด็นที่หน่วยงานภาครัฐ (กรมควบคุมมลพิษ) ฟ้องร้องต่อภาคเอกชน (กลุ่มกิจการร่วมค้า NVPSKG) ยังมีข้อยุติและคาดว่าจะกระบวนการทางศาลยุติธรรม อาจต้องใช้เวลาานกว่า 10 ปีนั้น ทั้งนี้เพื่อให้โครงการบ่อบำบัดน้ำเสียคลองด่าน มีผลทางปฏิบัติและเป็นรูปธรรมที่ชัดเจนขึ้น ผู้วิจัยจึงขอเสนอแนะดังนี้

5.3.3.1. ให้กระทรวงทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมเป็นหน่วยงานหลักในการ

พิจารณาให้หน่วยงานต่าง ๆ สามารถเข้ามาขอใช้พื้นที่ตั้งระบบบำบัดน้ำเสียคลองด่านจำนวน 1,903-0-87 ไร่ เพื่อประกอบกิจกรรมต่าง ๆ ที่เป็นประโยชน์ต่อประเทศชาติหรือสาธารณชนทั่วไปได้ โดยไม่ต้องรอกะบวนการทางศาลยุติธรรม เนื่องจากพื้นที่ดังกล่าวเป็นพื้นที่ของภาครัฐ

5.3.3.2. ให้องค์การจัดการน้ำเสีย สังกัดกระทรวงทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมเป็นหน่วยงานหลักในการแก้ไขปัญหาน้ำเสียในพื้นที่จังหวัดสมุทรปราการ และให้พิจารณาเสนอขอรับการจัดสรรงบประมาณต่อคณะรัฐมนตรีเพื่อดำเนินการโครงการบำบัดน้ำเสียคลองด่าน ขึ้นตอนต่อไปตามข้อเสนอแนะที่ได้รับจากการจัดประชุมประชาคมโครงการบำบัดน้ำเสียคลองด่าน ณ วัดแจ่มราษฎร์ - ศรีทวารธรรม (สีลิ่ง) ในวันที่ 11 มีนาคม 2559 ต่อไปโดยรีบด่วน ตามที่ประชาชนในพื้นที่บำบัดน้ำเสียต้องการให้รัฐบาลเข้ามาดำเนินงาน ดังนี้

1) ขอให้ อจน. ตรวจสอบสิ่งก่อสร้างต่าง ๆ เมื่อพบข้อเท็จจริงว่าสิ่งก่อสร้างที่ผู้รับเหมาเบิกเงินค่างานไปจากภาครัฐไม่สามารถใช้งานได้ตามสัญญาว่าจ้างให้ดำเนินการตามมติข้อ 3 ของมติคณะรัฐมนตรีเมื่อวันที่ 17 พฤศจิกายน 2558 เพื่อให้บุคคลที่รับผิดชอบหรือผู้ที่เกี่ยวข้องชดใช้ค่าเสียหายต่าง ๆ ที่เกิดขึ้นตามขั้นตอนของกฎหมายที่เกี่ยวข้องให้ถูกต้องครบถ้วนและคำนึงถึงผลประโยชน์ของทางราชการด้วย

2) ควรนำโครงการบำบัดน้ำเสียที่กิจการร่วมค้าก่อสร้างไว้โดยรัฐใช้เงินลงทุนจำนวนมากแต่ไม่สามารถใช้บำบัดน้ำเสียได้ตามแผนงานโครงการบำบัดน้ำเสีย โดยนำกลับมาใช้ประโยชน์ให้มากที่สุดเช่นที่ดินที่เป็นระบบนิเวศชุ่มน้ำ ป่าชายเลน ชายทะเลบริเวณนั้นมาสร้างเป็นแหล่งท่องเที่ยวทางเลือกใหม่เพื่อชมพันธุ์ไม้ป่าชายเลนและสิ่งมีชีวิตป่าชายเลนของนักศึกษาประชาชนทั่วไป การใช้เส้นทางเดินชมระบบนิเวศป่าชายเลนควรใช้เส้นทางเดินรุดงค์ของหลวงพ่อบานและเอาคลองสาธารณประโยชน์ 6 แห่ง ที่เจ้าพนักงานที่ดินจังหวัดสมุทรปราการ สาขาบางพลีในอดีตเอาไปออกโฉนดให้ผู้รับเหมาทับลงบนลำคลองดังกล่าวคืน

3) ให้ อจน. ประสานกับท้องถิ่น (อบต.คลองด่าน) จัดหาเรือและบุคลากรไว้บริการแก่นักท่องเที่ยวเพื่อพาชมระบบนิเวศในลำคลองต่าง ๆ โดยให้เก็บค่าบริการกับนักท่องเที่ยวทุกประเภทในราคาที่ดินท่องเที่ยวทุกฐานะสามารถรับได้และเป็นธรรม

4) ให้ อจน. จัดตั้งพิพิธภัณฑ์การทุจริตโครงการบำบัดน้ำเสียคลองด่าน เพื่อให้ประชาชนทั่วไปได้รับรู้และรับทราบเกี่ยวกับการทุจริตในโครงการฯ

5) ให้ อจน. นำเนื้อที่ในโฉนดที่ดินเลขที่ 13150 เนื้อที่ 380 ไร่ โชนนอกด้านทิศเหนือของที่ตั้งโครงการบำบัดน้ำเสียที่ผู้รับเหมาปรับพื้นที่ไว้ให้ภาคเอกชนเข้าร่วมลงทุนจัดเป็นแหล่งสวนน้ำ แหล่งท่องเที่ยวเช่นเดียวกับสถาบันวิทยาศาสตร์ทางทะเลของมหาวิทยาลัยบูรพาหรือพิพิธภัณฑ์สัตว์น้ำบึงฉวาก จังหวัดสุพรรณบุรี และให้ประชาชนเข้าชมโดยให้คิดค่าบริการของประชาชนในตำบลคลองด่านและตำบลสองคลองในราคา 50 เปอร์เซ็นต์ของราคาปกติของผู้เข้าชม

ทั่วไป โดยพื้นที่ที่ให้ภาคเอกชนเข้าลงทุนเช่ากับกรมธนารักษ์ เนื่องจากที่ดินในบริเวณดังกล่าวเป็นที่ราชพัสดุ กระทรวงการคลังเป็นเจ้าของกรรมสิทธิ์ก่อนจะมีการออกเป็นโฉนด และได้นำมาขายให้กรมควบคุมมลพิษเพื่อใช้เป็นที่ตั้งโครงการบำบัดน้ำเสีย

6) ขอให้ อจน. นำแนวทางแก้ไขปัญหาน้ำเสียในพื้นที่จังหวัดสมุทรปราการ ที่มี 2 หน่วยงานได้ดำเนินการไว้แล้วมาใช้ในการแก้ไขปัญหาน้ำเสียในจังหวัดสมุทรปราการ ได้แก่ กรมโรงงานอุตสาหกรรมได้มีการดำเนินการโครงการก่อสร้างระบบบำบัดน้ำเสียรวมสุขสวัสดิ์ จังหวัดสมุทรปราการตามมติคณะรัฐมนตรีเมื่อวันที่ 2 กรกฎาคม 2534 และกรมโยธาธิการ ได้ทำการศึกษาความเหมาะสมระบบบำบัดน้ำเสียในพื้นที่จังหวัดสมุทรปราการ ช่วงปี 2535 - 2537 และคณะรัฐมนตรีมีมติเมื่อวันที่ 28 มิถุนายน 2537 อนุมัติให้กรมโยธาธิการดำเนินการโครงการแก้ไขปัญหาน้ำเสียเจ้าพระยาครอบคลุมพื้นที่ให้บริการฝั่งตะวันออกและฝั่งตะวันตก จังหวัดสมุทรปราการ มาดำเนินการ

5.4 ข้อเสนอแนะในการศึกษาครั้งต่อไป

จากการศึกษาและวิเคราะห์ข้อมูล เพื่อหาแนวทางในการพัฒนาพื้นที่โครงการบำบัดน้ำเสียคลองด่านที่รกร้างเป็นแหล่งท่องเที่ยวเชิงนิเวศ ตำบลคลองด่าน อำเภอบางบ่อ จังหวัดสมุทรปราการ ผู้วิจัยมีข้อเสนอแนะดังนี้

1. ประชาชนและผู้มีส่วนได้ส่วนเสีย ต้องเข้าไปมีบทบาทดำเนินการเรียกร้องขอใช้พื้นที่ตั้งโรงบำบัดน้ำเสียคลองด่าน ทั้งหมดจำนวน 1,903-0-087 ไร่ เพื่อใช้เป็นแหล่งท่องเที่ยวเชิงนิเวศ ประชาชนและผู้มีส่วนได้ส่วนเสียในพื้นที่ต้องเป็นผู้ผลักดันโครงการให้สำเร็จ คือ เริ่มจากหน่วยงานเล็กสู่หน่วยงานใหญ่ ต้องผ่านประชาคมระดับตำบลขององค์การบริหารส่วนตำบลคลองด่าน ไปสู่ องค์การบริหารส่วนจังหวัดเพื่อให้บรรจุในแผนพัฒนา และเสนอผู้ว่าราชการจังหวัดสมุทรปราการต่อไปตามขั้นตอน เพื่อนำไปสู่กระบวนการสำคัญในการเปิดช่องทางการตัดสินใจของรัฐบาล และเป็นทางเลือกในการแก้ไขปัญหาให้เกิดเป็นนโยบายของรัฐบาล ซึ่งสามารถกำหนดทิศทางการพัฒนาของประเทศได้อย่างชัดเจนขึ้นเพื่อมุ่งปฏิบัติให้บรรลุตามวัตถุประสงค์แบบล่างขึ้นบน (Bottom Up Approach)

2. การเรียกร้องทางกฎหมายปกครองเพื่อขอใช้พื้นที่ตั้งโรงบำบัดน้ำเสียคลองด่าน ทั้งหมด จำนวน 1,903-0-087 ไร่ เพื่อเป็นแหล่งท่องเที่ยวเชิงนิเวศนั้น ประชาชนและผู้มีส่วนได้ส่วนเสียในพื้นที่ต้องเป็นผู้ผลักดันฟ้องศาลปกครองกลางในการขอคืนพื้นที่ตั้งโรงบำบัดน้ำเสียคลองด่าน ซึ่งพื้นที่เดิมเป็นป่าชายเลนสมบูรณ์ทางนิเวศอยู่แล้วเพื่อเปิดช่องทางการตัดสินใจในการตัดสินใจของรัฐบาล และรวมที่ดินให้เป็นกรรมสิทธิ์ขององค์การบริหารส่วนตำบลคลองด่าน ให้พัฒนาเป็นแหล่ง

ท่องเที่ยวเชิงนิเวศที่สมบูรณ์ที่สุดในประเทศและประชาชนและผู้มีส่วนได้ส่วนเสียในพื้นที่ต้องดำเนินการควบคู่กับการประชาคมอีกด้วย เพื่อช่วยให้กระบวนการเข้าสู่แผนพัฒนาตามข้อเสนอที่ 1

3. ให้กระทรวงทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมเป็นหน่วยงานหลัก ในการพิจารณาให้องค์การจัดการน้ำเสีย เป็นหน่วยงานหลักในการแก้ไขปัญหา น้ำเสียในพื้นที่จังหวัดสมุทรปราการ และให้พิจารณาเสนอขอรับการจัดสรรงบประมาณต่อคณะรัฐมนตรีเพื่อดำเนินการโครงการบำบัดน้ำเสียคลองด่าน

4. กระทรวงทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมต้องร่วมมือกับการท่องเที่ยวแห่งประเทศไทย ในการให้ความรู้เกี่ยวกับการท่องเที่ยวเชิงนิเวศกับประชาชนในท้องถิ่น รวมถึงฝึกอบรมเกี่ยวกับการบริหารจัดการแหล่งท่องเที่ยวเพื่อนำความรู้ ความเข้าใจมาร่วมบริหารจัดการแหล่งท่องเที่ยวอย่างถูกต้อง และมีประสิทธิภาพ

5. หน่วยงานภาครัฐ ทั้งในระดับจังหวัด อำเภอ และตำบล ควรจัดให้มีโครงการอนุรักษ์ฟื้นฟูพื้นที่ป่าชายเลนที่หลงเหลืออยู่ผืนสุดท้ายของจังหวัดสมุทรปราการ ให้คืนสภาพความอุดมสมบูรณ์และใช้พื้นที่บางส่วนมาปรับปรุง และจัดตั้งเป็นศูนย์วิจัยและขยายพันธุ์สัตว์น้ำชายฝั่งเพื่อใช้ประโยชน์เป็นแหล่งอนุรักษ์พันธุ์สัตว์น้ำหายาก หรือใกล้สูญพันธุ์ของจังหวัดสมุทรปราการ และใช้พัฒนาเป็นแหล่งท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์แหล่งเรียนรู้และศึกษาธรรมชาติ ศูนย์กีฬาและนันทนาการ หรือศูนย์จำหน่ายผลิตภัณฑ์พื้นบ้านในจังหวัดสมุทรปราการและพื้นที่ใกล้เคียงโดยเน้นโครงการระยะยาว และต่อเนื่อง เพื่อให้ประชาชนได้เห็นถึงประโยชน์ เกิดความเชื่อมั่น และตระหนักถึงความสำคัญในการอนุรักษ์ทรัพยากรเหล่านั้น ซึ่งจะทำให้โครงการต่าง ๆ มีความยั่งยืน

รายการอ้างอิง

หนังสือและบทความในหนังสือ

- กฤตรา สุวรรณพิมล. *หลักการมัคคุเทศก์*. กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์แสงดาว, 2548.
- กฤตรา สุวรรณพิมล. *ความหมายของนักท่องเที่ยว*. กรุงเทพฯ: เพียร์สัน เอ็ดดูเคชั่น อินโดไชน่า., 2548.
- การท่องเที่ยวแห่งประเทศไทย. *รายงานขั้นสุดท้ายการดำเนินการเพื่อกำหนดนโยบายการท่องเที่ยวเชิงนิเวศ*. พิมพ์ครั้งที่ 2. กรุงเทพฯ: สถาบันวิจัยวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยีแห่งประเทศไทย, 2542
- เกษม จันทร์แก้ว. *วิทยาศาสตร์สิ่งแวดล้อม*. กรุงเทพฯ : อักษรสยามการพิมพ์, 2530.
- จันทร์ธานี สงวนนาม. *ทฤษฎีแนวปฏิบัติการบริหารสถานศึกษา*. กรุงเทพฯ : บุ๊ค พอยท์, 2545.
- จุฑามาศ จันทร์รัตน์. *การท่องเที่ยวกว้างไกล หัวใจอยู่ที่ความร่วมมือ. จุลสารการท่องเที่ยว*. กรุงเทพฯ: การท่องเที่ยวแห่งประเทศไทย, 2541.
- ณรงค์ ศรีสวัสดิ์. *คำบรรยายประกอบวิชาสังคมวิทยาชนบทขั้นสูง*. กรุงเทพฯ : ภาควิชาสังคมวิทยา คณะสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์, 2525.
- ดร.ชนิ เอ็มพันธุ์, สุทัศน์ วรรณะเลิศ และเรณูภา รัชโน. *คู่มือจำแนกเขตการท่องเที่ยวเชิงนิเวศ*. กรุงเทพฯ: การท่องเที่ยวแห่งประเทศไทยและภาควิชาอนุรักษวิทยา คณะวนศาสตร์ มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์, 2547.
- เต็มดวง รัตน์ทัศนีย์. *มนุษย์สิ่งแวดล้อมและสิ่งแวดล้อมศึกษา*. นครปฐม : นครปฐมการพิมพ์, 2534.
- ทวีทอง หงส์วิวัฒน์. *การมีส่วนร่วมของประชาชนในการพัฒนา*, กรุงเทพมหานคร : ศักดิ์โสภา การพิมพ์, 2527.
- นิรันดร์ จงวุฒิเวศย์. *แนวทางวิธีการส่งเสริมการมีส่วนร่วมของประชาชนในงานพัฒนาชุมชน*. กรุงเทพฯ : ศักดิ์โสภาการพิมพ์, 2527.
- นิวัติ เรืองพานิช. *การอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม*. โครงการตำราชุดการจัดการและการอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติ. พิมพ์ครั้งที่ 3. กรุงเทพฯ : สำนักพิมพ์รั้วเขียว, 2542.
- นิวัติ เรืองพานิช. *นิเวศวิทยาทรัพยากรธรรมชาติ*. โครงการตำราชุดการจัดการและการอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติ. เล่ม 2 กรุงเทพฯ : สำนักพิมพ์รั้วเขียว, 2541.
- บุญเลิศ จิตตั้งวัฒนา. *การพัฒนาการท่องเที่ยวแบบยั่งยืน*. กรุงเทพฯ: บริษัทเพรส แอนด์ ดีไซน์ จำกัด, 2548.

- ประชิด สกฤษณ์พัฒน์, วิมล จีโรจพันธ์ และอุดม เขยกิจวงศ์. *การท่องเที่ยวเชิงนิเวศ*. กรุงเทพฯ: แสงดาว, 2554.
- ประเวศ วะสี. *วิกฤติหมู่บ้านไทยทางออกและอนาคตอยู่ที่ไหน*. กรุงเทพฯ : สำนักพิมพ์หมู่บ้าน, 2532.
- ยุวัฒน์ วุฒิเมธี. *หลักการพัฒนาชุมชนและการพัฒนาชนบท*. กรุงเทพฯ : ไทยอนุเคราะห์ไทยการพิมพ์, 2526.
- วรรณณา วงษ์วานิช. *ภูมิศาสตร์การท่องเที่ยว*. กรุงเทพฯ: สำนักพิมพ์แห่งมหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, 2550.
- มนัส สุวรรณ และคณะ. *โครงการศึกษาแนวทางและการจัดการท่องเที่ยวในพื้นที่ รับผิดชอบขององค์การบริหารส่วนตำบลและสภาตำบล*. กรุงเทพฯ: การท่องเที่ยวแห่งประเทศไทย, 2541.
- มหาวิทยาลัยศิลปากร. “การประเมินศักยภาพของแหล่งท่องเที่ยว.” เอกสารประกอบการประชุมทางวิชาการเรื่องการท่องเที่ยวเชิงนิเวศกับการพัฒนาท้องถิ่น จัดโดย ภาควิชาภูมิศาสตร์ คณะอักษรศาสตร์ มหาวิทยาลัยศิลปากร, 2551 .
- ราชบัณฑิตยสถาน. *พจนานุกรมฉบับราชบัณฑิตยสถาน พ.ศ. 2554* . กรุงเทพฯ : อักษรเจริญทัศน์, 2556.
- สนธิ อักษรแก้ว. *การฟื้นฟูและพัฒนาทรัพยากรป่าชายเลนหรือสังคมและเศรษฐกิจอย่างยั่งยืนของประเทศไทย*. กรุงเทพมหานคร : สำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย, 2542.
- สนธิ อักษรแก้ว. *ป่าชายเลน นิเวศวิทยาและการจัดการ*. พิมพ์ครั้งที่ 2. กรุงเทพฯ : สำนักพิมพ์มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์, 2541.
- สมศักดิ์ สุขวงศ์. “เอกสารทางวิชาการแนวทางวิชาการเพื่อพัฒนาป่าไม้ของไทยในปัจจุบัน การบรรยายพิเศษทางวิชาการป่าไม้ประจำปี 2532.” กรุงเทพฯ : มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์, 2532.
- สมเดช สีแสง. *คู่มือมือการบริหารโรงเรียนสถานศึกษาขั้นพื้นฐาน ตาม พ.ร.บ.การศึกษาแห่งชาติ*. ชัยนาท : ชมรมพัฒนาความรู้ด้านระเบียบกฎหมาย และพัฒนามาตรฐานวิชาชีพครู, 2547.
- สมยศ นาวิการ. *การบริหารแบบมีส่วนร่วม*. กรุงเทพฯ : บรรณกิจ, 2545.
- สัมฤทธิ์ กางเพ็ง. *หลักทฤษฎีการมีส่วนร่วมในองค์กร*. กรุงเทพฯ: ชวนพิมพ์, 2545.
- เสน่ห์ จามริก. *นโยบายกลวิธีการมีส่วนร่วมของประชาชนในการพัฒนาชุมชน*. กรุงเทพฯ : ศูนย์ศึกษานโยบายสาธารณสุข มหาวิทยาลัยมหิดล, 2527.

วิทยานิพนธ์

กรรณิกา ชมดี. “การมีส่วนร่วมของประชาชนที่มีต่อการพัฒนาเศรษฐกิจ ศึกษาเฉพาะกรณี โครงการสารภี ตำบลท่าช้าง อำเภอวารินชำราบ จังหวัดอุบลราชธานี.” วิทยานิพนธ์ปริญญา มหาบัณฑิต, คณะสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์, 2524.

กุนจันทร์ สิงห์สุ. “ปัจจัยที่มีผลต่อการมีส่วนร่วมของประชาชนในการบำรุงรักษาสระเก็บน้ำอันเนื่องมาจากโครงการ กสช. กรุงเทพมหานคร.” วิทยานิพนธ์ปริญญา มหาบัณฑิต, คณะพัฒนาสังคม คณะเศรษฐศาสตร์ มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์, 2535.

เกียรติศักดิ์ เรือนทองดี. “ปัจจัยที่มีความสัมพันธ์ต่อการมีส่วนร่วมของสตรีในการพัฒนา : ศึกษาเฉพาะกรณีตำบลสหกรณ์นิคม อำเภอทองผาภูมิ จังหวัดกาญจนบุรี.” วิทยานิพนธ์ปริญญา มหาบัณฑิต, สาขาพัฒนาสังคม คณะเศรษฐศาสตร์ มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์, 2536.

ขวัญชัย วงศ์นิติกร, “ปัจจัยที่มีผลต่อการมีส่วนร่วมในการพัฒนาชุมชนของผู้ที่อยู่อาศัยในเขตหมู่บ้านจัดสรรชานเมือง : ศึกษาเฉพาะกรณีหมู่บ้านจัดสรรเทพประทาน อำเภอบางกรวย จังหวัดนนทบุรี.” วิทยานิพนธ์ปริญญา มหาบัณฑิต, คณะเศรษฐศาสตร์ มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์, 2532.

จารุณี กลิ่นดีปสี. “การประเมินศักยภาพของแหล่งท่องเที่ยวสำหรับการท่องเที่ยวเชิงนิเวศ กรณีศึกษา: อุทยานแห่งชาติไทรโยค จังหวัดกาญจนบุรี.” วิทยานิพนธ์ปริญญา มหาบัณฑิต, สาขาการจัดการสิ่งแวดล้อม สำนักพัฒนาบัณฑิตศึกษา สถาบันบัณฑิตพัฒนบริหารศาสตร์, 2541.

ฉัตรารณณ์ วิวัฒน์วานิช. “ปัจจัยที่มีความสำคัญต่อการส่วนร่วมในการอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมของประชาชนในหมู่บ้านพูน อำเภอบ้านฉาง จังหวัดระยอง.” วิทยานิพนธ์ปริญญา มหาบัณฑิต, สาขาวิทยาศาสตร์สิ่งแวดล้อม คณะวิทยาศาสตร์ มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์, 2537.

ชัยโรจน์ ธนสันติ. “การมีส่วนร่วมของกรรมการตำบลในการอนุรักษ์ธรรมชาติ: ศึกษากรณี จังหวัดอุบลราชธานี.” วิทยานิพนธ์ปริญญา มหาบัณฑิต, สาขาสิ่งแวดล้อม คณะสังคมศาสตร์และมนุษยศาสตร์มหาวิทยาลัยมหิดล, 2535.

ชูเกียรติ ภัยลี. “การศึกษาเปรียบเทียบการมีส่วนร่วมของประชาชนในการป้องกันและปราบปรามอาชญากรรมระหว่างเขตพื้นที่ที่มีการปฏิบัติงานกับเขตพื้นที่ที่ไม่มีการปฏิบัติงานของตำรวจชุมชนและมวลชนสัมพันธ์ในเขตจังหวัดพระนครศรีอยุธยา.” วิทยานิพนธ์ปริญญา มหาบัณฑิต, คณะเศรษฐศาสตร์ มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์, 2536.

- บรรจง กณะกาศัย. “ปัจจัยที่มีอิทธิพลต่อการมีส่วนร่วมของประชาชนในการพัฒนาป่าชายเลน ศึกษาเฉพาะกรณีจังหวัดจันทบุรี.” วิทยานิพนธ์ปริญญาโทบริหารธุรกิจ, คณะสังคมศาสตร์และมนุษยศาสตร์มหาวิทยาลัยมหิดล, 2540.
- บุญทวี ดวงโพธิ์ศรี. “การประเมินศักยภาพการท่องเที่ยวเชิงนิเวศแบบมีส่วนร่วม บริเวณป่าสงวนแห่งชาติภูเขาควาย กรณีศึกษา บ้านหาดไคร้ เมืองท่าพระบาท แขวงบริคำไซ สาธารณรัฐประชาธิปไตยประชาชนลาว.” วิทยานิพนธ์ปริญญาโทบริหารธุรกิจ, สาขาวิชานวนศาสตร์ชุมชน มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์, 2553.
- ประสพ ตีอินทร์. “การมีส่วนร่วมในการอนุรักษ์ป่าไม้ ของกำนัน ผู้ใหญ่บ้านในภาคเหนือ.” วิทยานิพนธ์ปริญญาโทบริหารธุรกิจ, สาขาสิ่งแวดล้อม คณะสังคมศาสตร์และมนุษยศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหิดล, 2531.
- พรทิพย์ อังกุลดี. “การมีส่วนร่วมของสตรีผู้นำในการส่งเสริมและรักษาคุณภาพสิ่งแวดล้อมในจังหวัดราชบุรี.” วิทยานิพนธ์ปริญญาโทบริหารธุรกิจ, คณะวิทยาศาสตร์และสิ่งแวดล้อม มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์, 2539.
- พิชญ์สินี ศรีสวัสดิ์. “มาตรการกฎหมายในการคุ้มครองและอนุรักษ์ป่าชายเลน.” วิทยานิพนธ์ปริญญาโทบริหารธุรกิจ, คณะเศรษฐศาสตร์ มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์, 2549.
- พิสิฐ ัญชัย. “การมีส่วนร่วมในการอนุรักษ์ป่าไม้ของกรมการสหกรณ์ ศึกษาเฉพาะกรณี ภาคตะวันออกเฉียงเหนือตอนล่าง.” วิทยานิพนธ์ปริญญาโทบริหารธุรกิจ, สาขาสิ่งแวดล้อม คณะสังคมศาสตร์และมนุษยศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหิดล, 2528.
- พิสิฐ เทพไกรวัล. “การพัฒนาารูปแบบเครือข่ายความร่วมมือเพื่อคุณภาพการจัดการศึกษาในโรงเรียนประถมศึกษาขนาดเล็ก.” วิทยานิพนธ์ปริญญาโทบริหารธุรกิจ มหาวิทยาลัยขอนแก่น, 2554.
- พุดผิงค์ มนตรีโพธิ์. “คุณลักษณะที่พึงประสงค์ของผู้บริหารสถานศึกษา สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาบุรีรัมย์ เขต 4.” วิทยานิพนธ์ปริญญาโทบริหารธุรกิจ, สาขาวิชาการบริหารการศึกษา บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยราชภัฏมหาสารคาม, 2550.
- ยุภาพักตร์ วิเวกวิน. “แนวทางการจัดการและพัฒนาการท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์ จังหวัดหนองบัวลำภู.” วิทยานิพนธ์ปริญญาโทบริหารธุรกิจ, สาขาวิชาการจัดการการท่องเที่ยว มหาวิทยาลัยขอนแก่น, 2554.
- วารุณี งานทัศนากุล. “การพัฒนาศักยภาพการท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์ในพื้นที่เทศบาล ตำบลวิชิต อำเภอเมือง จังหวัดภูเก็ต.” รายงานการศึกษาอิสระปริญญาโทบริหารธุรกิจ, สาขาวิชาการปกครองท้องถิ่น วิทยาลัยการปกครองท้องถิ่น มหาวิทยาลัยขอนแก่น, 2551.
- วิไลพร สมบูรณ์ชัย. “การมีส่วนร่วมของผู้นำอาสาพัฒนาชุมชนในการอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติ จังหวัดลำปาง.” วิทยานิพนธ์ปริญญาโทบริหารธุรกิจ, สาขาวิชาเกษตรศาสตร์, 2534.

- วีระ ชุนไชยรักษ์. “ปัจจัยที่มีผลต่อความคิดเห็นด้านการฟื้นฟูป่าชายเลนของราษฎร ตำบลบางหญ้าแพรก อำเภอเมือง จังหวัดสมุทรสาคร.” วิทยานิพนธ์ปริญญาโทบริหารธุรกิจ สาขาการบริหารทรัพยากรป่าไม้ คณะวิทยาศาสตร์ มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์, 2545.
- สุรีย์ ตันศรีสุโรจน์. “การมีส่วนร่วมพัฒนาคุณภาพสิ่งแวดล้อมของผู้นำเยาวชนในชุมชนคลองจั่น เขตบางกะปิ กรุงเทพมหานคร.” วิทยานิพนธ์ปริญญาโทบริหารธุรกิจ สาขาบริหารธุรกิจ คณะวิทยาศาสตร์ มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์, 2531.
- สุนทอน ไชยสงคราม. “การมีส่วนร่วมของชุมชนในการจัดการท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์กรณีศึกษาบ้านเกิดไฉ้ง เมืองปะทุมพอน แขวงจำปา สักสาธารณรัฐประชาธิปไตยประชาชนลาว.” วิทยานิพนธ์ปริญญาโทบริหารธุรกิจ สาขาวิชาสังคมศาสตร์เพื่อการพัฒนา มหาวิทยาลัยราชภัฏอุบลราชธานี, 2553.
- โสภณ หมวดทอง. “การเฝ้าระวังมลพิษแหล่งน้ำของเกษตรกรในตำบลบางแม่นาง อำเภอบางใหญ่ จังหวัดนนทบุรี.” วิทยานิพนธ์ปริญญาโทบริหารธุรกิจ สาขาบริหารธุรกิจ คณะวิทยาศาสตร์ มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์, 2533.
- อุมาพร บุญเพชร. “ความสัมพันธ์ระหว่างพฤติกรรมการบริหารของผู้บริหารสถานศึกษา กับ ความร่วมมือของบุคลากรในสถานศึกษา สำนักงานเขตหนองจอก สังกัดกรุงเทพมหานคร.” งานนิพนธ์หลักสูตรศึกษามหาบัณฑิต สาขาวิชาการบริหารการศึกษา คณะศึกษาศาสตร์ มหาวิทยาลัยบูรพา, 2555.

สื่ออิเล็กทรอนิกส์

- ทำนอง ภูเกิดพิมพ์. “แนวคิดการบริหารแบบมีส่วนร่วมในการจัดการศึกษาของชุมชน.” <http://gotoknow.org/blog/mathu/334443>. (สืบค้นเมื่อวันที่ 12 มกราคม 2560).
- ภาควิชาบริหารธุรกิจ คณะสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ. “Social Enterprise คืออะไร.” <http://www/ba.soc.swu.ac.th> (สืบค้นเมื่อวันที่ 25 กุมภาพันธ์ 2560).
- วันชัย โกสละสุต. “การบริหารแบบมีส่วนร่วม.” <http://www/krukeng/ob.tc>. (สืบค้นเมื่อวันที่ 25 กุมภาพันธ์ 2560).

สัมภาษณ์

- เอนก สุขสำราญ นายกองค้การบริหารส่วนตำบลคลองด่าน. สัมภาษณ์โดย ณรงค์เดช วงศ์ประเสริฐ, ม.ป.ท., 11 พฤศจิกายน 2559.

- วงศ์ธร สนธิโรจน์ ปลัดองค์การบริหารส่วนตำบลของตำบล. สัมภาษณ์โดย ณรงค์เดช วงศ์ประเสริฐ,
ม.ป.ท., 11 พฤศจิกายน 2559.
- สัณหวัจน์ พรหมลิขิต ผู้อำนวยการกองสาธารณสุขและสิ่งแวดล้อม. สัมภาษณ์โดย ณรงค์เดช
วงศ์ประเสริฐ, ม.ป.ท., 11 พฤศจิกายน 2559.
- ณัฐนันท์ จิรนนท์เสถียร ประธานสภาองค์การบริหารส่วนตำบลคลองตำบล. สัมภาษณ์โดย ณรงค์เดช
วงศ์ประเสริฐ, ม.ป.ท., 11 พฤศจิกายน 2559.
- พระครูสังวรวิมลกิจ(อาจารย์สำรวม) เจ้าอาวาสวัดแจ่มราษฎร์ศรัทธาธรรม. สัมภาษณ์โดย ณรงค์เดช
วงศ์ประเสริฐ, ม.ป.ท., 11 พฤศจิกายน 2559..
- ฉลา ทับทิมทอง ตำแหน่งแกนนำกลุ่มต่อต้านบ่อบำบัดน้ำเสียคลองตำบล. สัมภาษณ์โดย ณรงค์เดช
วงศ์ประเสริฐ, ม.ป.ท., 11 พฤศจิกายน 2559..
- ยุทธศักดิ์ กลมกล่อม กำนันตำบลคลองตำบล. สัมภาษณ์โดย ณรงค์เดช วงศ์ประเสริฐ, ม.ป.ท.,
11 พฤศจิกายน 2559.
- อภิญา ตันเกาะใหญ่ ผู้ใหญ่บ้าน. สัมภาษณ์โดย ณรงค์เดช วงศ์ประเสริฐ, ม.ป.ท., 11 พฤศจิกายน
2559.
- สมบัติ สุตะรัตน์ ชาวบ้าน. สัมภาษณ์โดย ณรงค์เดช วงศ์ประเสริฐ, ม.ป.ท., 11 พฤศจิกายน 2559..
- ไชยทัต อิมสำราญรัตน์ จากมหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์ หัวหน้าโครงการวิจัยการใช้ประโยชน์พื้นที่บ่อบำบัดน้ำเสีย. สัมภาษณ์โดย ณรงค์เดช วงศ์ประเสริฐ, ม.ป.ท., 11 ธันวาคม 2559.

ภาคผนวก

ภาคผนวก ก
รายชื่อผู้ให้สัมภาษณ์

รายชื่อผู้ให้สัมภาษณ์

ชื่อเรื่อง การศึกษาเพื่อหาแนวทางในการพัฒนาพื้นที่เป็นแหล่งท่องเที่ยวเชิงนิเวศกรณีศึกษา
พื้นที่โครงการบ่อบำบัดน้ำเสียคลองด่าน อำเภอบางบ่อ จังหวัดสมุทรปราการ

นายกเอนก สุขสำราญ	นายกองค์การบริหารส่วนตำบลคลองด่าน
คุณเฉลา ทับทิมทอง	ตำแหน่งแกนนำกลุ่มต่อต้านบ่อบำบัดน้ำเสียคลองด่าน
นายวงศธร สนธิโรจน์	ปลัดองค์การบริหารส่วนตำบลของด่าน
นายสันหวังจัน พรหมลิขิต	ผู้อำนวยการกองสาธารณสุขและสิ่งแวดล้อม
นายณัฐนันท์ จิรนนท์เสถียร	ประธานสภาองค์การบริหารส่วนตำบลคลองด่าน
อาจารย์ไชยทัต อิ่มสำราญรัชต์	ที่ปรึกษาโครงการคลองด่าน
พระครูสังวรวิมลกิจ(อาจารย์สำรวม) เจ้าอาวาสวัดแจ่มราษฎร์ศรัทธาธรรม	
ยุทธศักดิ์ กลมกล่อม	กำนันตำบลคลองด่าน
นายอภิัญญา ตันเกาะใหญ่	ผู้ใหญ่บ้าน
สมบัติ สุตะรัตน์	ชาวบ้าน

ภาคผนวก ข
เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย

แบบสัมภาษณ์

**เรื่องแนวทางในการพัฒนาพื้นที่เป็นแหล่งท่องเที่ยวเชิงนิเวศกรณีศึกษา
พื้นที่โครงการบ่อบำบัดน้ำเสียคลองด่าน อำเภอบางบ่อ จังหวัดสมุทรปราการ**

.....

ตอนที่ 1 เป็นคำถามเกี่ยวกับสภาพการจัดการพื้นที่เป็นแหล่งท่องเที่ยวเชิงนิเวศกรณีศึกษา
พื้นที่โครงการบ่อบำบัดน้ำเสียคลองด่าน อำเภอบางบ่อ จังหวัดสมุทรปราการ

ผู้ดำเนินการ

ครั้งที่ วันที่

สถานที่สนทนา

เวลาเริ่มสนทนา

ส่วนที่ 1 ข้อมูลส่วนบุคคล

1. เพศ

ผู้ชาย หญิง

2. อายุ.....ปี

3. อาชีพ/ตำแหน่งปัจจุบัน

4. สถานที่ทำงาน

5. รายได้เฉลี่ย.....

ส่วนที่ 2 ความคิดเห็นเกี่ยวกับการพัฒนาพื้นที่เป็นแหล่งท่องเที่ยวเชิงนิเวศกรณีศึกษา พื้นที่โครงการ
บ่อบำบัดน้ำเสียคลองด่าน อำเภอบางบ่อ จังหวัดสมุทรปราการ

1. พื้นที่ทางระบบนิเวศน์ สภาพความเหมาะสม

1) ท่านคิดว่าพื้นที่บ่อบำบัดน้ำเสียมีความพร้อมที่จะเป็นแหล่งท่องเที่ยวเชิงนิเวศได้หรือไม่

2) ท่านคิดว่าพื้นที่บ่อบำบัดน้ำเสียมีเอกลักษณ์ความโดดเด่นที่สำคัญของพื้นที่อย่างไร

3) ในการจัดการพื้นที่ที่มีมาตรการในการดูแลอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติในพื้นที่ให้เป็นแหล่งท่องเที่ยวเชิงนิเวศน์ได้อย่างไร

2. รูปแบบการดำเนินการ

- 1) ท่านคิดว่าองค์กรของท่านมีศักยภาพในการจัดทำพื้นที่บ่อบำบัดน้ำเสียให้เป็นแหล่งท่องเที่ยวเชิงนิเวศ ได้หรือไม่ เพราะเหตุใด
- 2) นโยบายและแผนการพัฒนาพื้นที่มุ่งเน้นเรื่องใดเป็นสำคัญและมีการวางแผนงานอย่างไร
- 3) หน่วยงานภาครัฐได้เข้ามามีบทบาทหรือสนับสนุนการจัดทำพื้นที่บ่อบำบัดน้ำเสียให้เป็น
- 4) การมีส่วนร่วมของหน่วยงานภาครัฐ บริษัทเอกชน และคนในชุมชนมีความสอดคล้องต่อกันมากน้อย เพียงใดและมีข้อคิดเห็นเกี่ยวกับการมีส่วนร่วมต่อการพัฒนาพื้นที่เป็นแหล่งท่องเที่ยวเชิงนิเวศน์ อย่างไรบ้าง

3. การบริหารจัดการ

- 1) ผู้รับผิดชอบในการดำเนินงานมีใครบ้าง และมีหน่วยงานอื่นเข้ามาร่วมดำเนินการหรือไม่อย่างไร
- 2) มีผู้ร่วมดำเนินงานโครงการที่เป็นภาคประชาชนหรือภาคเอกชนหรือไม่ ถ้ามีเป็นใคร และมีหน้าที่อะไรบ้าง
- 3) งบประมาณในการนำมาพัฒนาพื้นที่ให้เป็นแหล่งท่องเที่ยวมาจากแหล่งใดบ้าง ภาครัฐ ภาคเอกชน หรือประชาชน และงบประมาณที่ได้ส่วนใหญ่ทำไปพัฒนาส่วนใด

4. การสนับสนุนทางการเมือง

- 1) ท่านคิดว่าในส่วนของผู้นำท้องถิ่นหรือนักการเมืองท้องถิ่นมีส่วนในการสนับสนุนและขับเคลื่อนการพัฒนาพื้นที่ให้เป็นแหล่งท่องเที่ยวเชิงนิเวศน์หรือไม่อย่างไร

5. ปัญหาและอุปสรรคในการดำเนินนโยบายและแผนการพัฒนาการท่องเที่ยวเชิงนิเวศมีอะไรบ้าง

ภาคผนวก ค

ภาพประกอบ

ภาพโดยรอบโครงการบ่อบำบัดน้ำเสียคลองด่าน

ภาพการสัมภาษณ์

ประวัติผู้เขียน

ชื่อ - นามสกุล	ณรงค์เดช วงศ์ประเสริฐ
วุฒิการศึกษา	ปริญญาตรี คณะรัฐศาสตร์บัณฑิต (ทฤษฎีและเทคนิคทางรัฐศาสตร์) มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมาธิราช
ตำแหน่งปัจจุบัน	- รองนายกองค์การบริหารส่วนตำบลคลองด่าน - ที่ปรึกษาประธานสันนิบาตแห่งประเทศไทย
สถานที่ทำงาน	องค์การบริหารส่วนตำบลคลองด่าน ตำบล คลองด่าน อำเภอบางบัว สมุทรปราการ 10550

